ACADEMIA DE ȘTIINȚE SOCIALE ȘI POLITICE A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

REVISTA DE ISTORIE

DIN SUMAR:

UN EVENIMENT ISTORIC ÎN VIAȚA NOASTRĂ POLITICO-IDEOLOGICĂ: CONSFĂTUIREA PE ȚARĂ A CADRELOR DIN DOMENIUL ȘTIINȚELOR SOCIALE ȘI ÎNVĂȚĂMÎNTULUI POLITIC.

Al II-lea CONGRES INTERNAȚIONAL DE TRACOLOGIE. REZULTATE ȘI PERSPECTIVE

CONSTANTIN PREDA

ÎNSEMNĂTATEA ALEGERILOR GENERALE DIN NOIEMBRIE 1946 PENTRU SITUAȚIA INTERNĂ ȘI INTERNAȚIONALĂ A ROMÂNIEI

GHEORGHE ȚUȚUI

PRIMELE DECRETE ALE INSURECȚIEI NAȚIONALE ARMATE ANTIFASCISTE ȘI ANTIIMPERIALISTE. DESPRE GUVERNUL DE LA 23 AUGUST 1944

VASILE LIVEANU

ÎNCEPUTUL DESFĂȘURĂRII REVOLUȚIEI DEMOCRAT-POPULARE ÎN GERMANIA DE RĂSĂRIT (1945—1946)

ECATERINA CIMPONERIU

DEZBATERI

MUTAȚII ÎN VIAȚA IDEOLOGICĂ ÎN TIMPUL FĂURIRII PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN ȘI PRIMILOR ANI AI ACTIVITĂȚII SALE

RECENZII

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

ÎNSEMNĂRI

10

TOMUL 29 1976

OCTOMBRIE

www.dacoromanica.ro

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

ACADEMIA DE ŞTIINŢE SOCIALE ŞI POLITICE A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

SECŢIA DE ISTORIE ŞI ARHEOLOGIE

COMITETUL DE REDACŢIE

VASILE MACIU (*redactor responsabil*); ION APOSTOL (*redactor responsabil-adjunct*); NICHITA ADĂNILOAIE; LUDOVIC DEMÉNY; GHEORGHE I. IONIŢĂ; VASILE LIVEANU; AUREL LOGHIN; TRAIAN LUNGU; DAMASCHIN MIOC; ŞTEFAN OLTEANU; ARON PETRIC; ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU; POMPILIU TEODOR (*membri*).

Preţul unui abonament este de 120 lei.
În ţară abonamentele se primesc la oficiile poştale, factorii poştali şi difuzorii de presă din întreprinderi şi instituţii.
Revistele se mai pot procura (direct sau prin poştă) şi prin „PUNCTUL DE DESFACERE AL EDITURII ACADEMIEI", Calea Victoriei nr. 125, sector 1.

Cititorii din străinătate se pot abona adresîndu-se la ILEXIM Departamentul Export-import presă — P.O.Box 136 — 137 telex: 11226 Bucureşti Str. 13 Decembrie nr. 3.

Manuscrisele, cărţile şi revistele pentru schimb, precum şi orice corespondenţă, se vor trimite pe adresa Comitetului de redacţie al revistei „REVISTA DE ISTORIE". Apare de 12 ori pe an.

Adresa redacţiei
B-dul Aviatorilor, nr. 1

www.dacoromanica.ro

REVISTA DE ISTORIE

TOM. 29, Nr. 10,
Octombrie 1976

SUMAR

Un eveniment istoric în viața noastră politico-ideologică: Consfătuirea pe țară a cadrelor din domeniul științelor sociale și învățământului politic 1451

★

CONSTANTIN PREDA, Al II-lea Congres internațional de tracologie. Rezultate și perspective 1465

★

GHEORGHE ȚUȚUI, Însemnătatea alegerilor generale din noiembrie 1946 pentru situația internă și internațională a României 1477

VASILE LIVEANU, Primele decrete ale insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste. Despre guvernul de la 23 August 1944 1493

★

ECATERINA CIMPONERIU, Începutul desfășurării revoluției democrat-populare în Germania de răsărit (1945—1946) 1521

★

ANDRZEJ WYCZAŃSKI (R. P. Polona), Cercetări asupra epocii renașterii în Polonia populară 1547

DEZBATERI

„Mutații în viața ideologică în timpul făuririi Partidului Comunist Român și primilor ani ai activității sale". 1559

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

Sesiunea anuală de comunicări științifice a Direcției Patrimoniului Cultural Național (*Constantin Șerban*); Cronica 1607

RECENZII

IOAN SCURTU, *Din viața politică a României. Întemeierea și activitatea Partidului Țărănesc (1918—1926)*, București, Edit. Litera, 1975, 198 p. *(Traian Udrea)* . . 1609

MIHAIL GUBOGLU, *Cronici turcești privind țările române. Extrase*, vol. II (sec. al XVII-lea — începutul secolului al XVIII-lea), București, Edit. Academiei R. S. România, 1974, 539 p. *(Mihai Maxim)* 1612

www.dacoromanica.ro

EVANGHELOS KOFOS, *Greece and the eastern Crisis, 1875—1878*, Thessaloniki, The Institute for Balkan Studies, Nr. 148, 1975, 283 p. *(Dan A. Lăzărescu)* 1620

V. A. ANFILOV, *Proval „blitzkriga"*, Izd. Nauka, Moscova, 1974, 616 p. *(Cornel Almășan)* 1627

ÎNSEMNĂRI

Istoria României, TITU GEORGESCU, ION ILINCIOIU, *1907. Intelectualii și răscoala*, Craiova, Scrisul românesc, 1974, 183 p. *(Mircea Iosa)*; Biblioteca „V. A. Urechia", Galați, *Cartea străină veche 1472—1700*, Catalog întocmit de Ion Mărunțelu, Sorina Codreanu, Florica Carapcea, Galați, 1975, XV + 243 p. *(Adolf Armbruster)*; * * * *Cercetări arheologice*, Muzeul de istorie al R. S. România, 1, 1975, Biblioteca muzeologică, 328 p. *(Alexandru Oancea)*; **Istoria universală:** GIUSEPPE PETRONIO, *Profilo d'un eta: Iluminismo*, Palermo, Palumbo Editore, 1974, 216 p. *(Nicolae N. Rădulescu)*; * * * *Pisima i bumagi imperatora Petra Velikogo*, vol. XI, partea a 2-a, 1964, 742 p.; vol. XII, prima parte Moscova, Izd. Nauka, 1975, 589 p. *(Constantin Șerban)*; E. LE ROY LADURIE, *Montaillou, village occitan de 1294 à 1324*, Paris, Gallimard, 1975, 642 p. *(S. Goldenberg)* 1633

www.dacoromanica.ro

REVISTA DE ISTORIE

TOME 29, N°. 10
octobre 1976

SOMMAIRE

Un événement historique dans notre vie politique-idéologique: la Conférence nationale des cadres qui travaillent dans les sciences sociales et dans l'enseignement politique 1451

★

CONSTANTIN PREDA, Le II-e Congrès international de thracologie. Résultats et perspectives 1465

★

GHEORGHE ŢUŢUI, L'importance des éléctions générales de novembre 1946 pour la situation de la Roumanie sur le plan intérieur et international 1477

VASILE LIVEANU, Les premiers décrets de l'insurrection nationale armée antifasciste et antiimpérialiste. Sur le gouvernement de 23 Août 1944 1493

★

ECATERINA CIMPONERIU, Le début du déroulement de la révolution démocrate-populaire en Allemagne d'est (1945—1946) 1521

★

ANDRZEJ WYCZAŃSKI (R. P. Pologne), Recherches sur l'époque de la Renaissance en Pologne populaire 1547

DÉBATS

„Mutations dans la vie idéologique pendant la période de la création du Parti Communiste Roumain et des premières années de son activité 1559

LA VIE SCIENTIFIQUE

La session annuelle de communications scientifiques de la Direction du Patrimoine Cultural National *(Constantin Şerban)*; Chronique 1607

COMPTES RENDUS

IOAN SCURTU, *Din viaţa politică a României, Întemeierea şi activitatea Partidului Ţărănesc (1918—1926)* Aspects de la vie politique de Roumanie. La création et l'activité du Parti Paysan (1918—1926), Bucarest, Editions Litera, 1975, 198 p. *(Traian Udrea)* 1609

www.dacoromanica.ro

MIHAIL GUBOGLU, *Cronici turcești privind țările române. Extrase*, vol. II (sec. XVII — începutul sec. XVIII (Chroniques turques concernant les pays roumains. Extraits. vol. II; XVII-e siècle — début du XVIII-e siècle), Bucarest, Editions de l'Académie de la R. S. Roumanie, 1974, 539 p. *(Mihai Maxim)* 1612

EVANGHELOS KOFOS, *Greece and the eastern Crisis, 1875—1878*, Thessaloniki, The Institute for Balkans Studies, Nr. 148, 1975, 283 p. *(Dan A. Lăzărescu)* 1620

V. A. ANFILOV, *Proval „blitzkriga*, Izd. Nauka, Moscova, 1974, 616 p. *(Cornel Almășan)* 1627

NOTES

Histoire de la Roumanie, TITU GEORGESCU, ION ILINCIOIU, *1907. Intelectualii și răscoala* (1907. Les intellectuels et la revolte), Craiova, Scrisul românesc, 1974, 183 p. *(Mircea Iosa)*; Bibliothèque V. A. Urechia, Galați; *Cartea străină veche*, 1472—1700 (Le livre étranger ancien 1472—1700), Catalogue dressée par Ion Mărunțelu, Sorina Codreanu, Florica Carapcea, Galați, 1975, XV + 243 p. *(Adolf Armbruster)*; * * * *Cercetări arheologice* (Recherches archéologiques), Musée d'histoire de la R.S. de Roumanie, 1, 1975, Bibliothèque muséologique, 328 p. *(Alexandru Oancea)*; **Histoire universelle**, GIUSEPPE PETRONIO, *Profilo d'una eta: Iluminismo*, Palermo, Palumbo Editore, 1974, 216 p. *(Nicolae N. Rădulescu)*; * * * *Pisima i bumagi imperatora Petra Velikogo*, vol. XI, 2-e partie, 1964, 742 p., vol. XII, 1-ère partie, 589 p., Moskva, Izd. Nauka, 1975, *(Constantin Șerban)*; E. LEROY LADURIE, *Montaillou, village occitan de 1294 à 1324*, Paris, Gallimard, 1975, 642 p. *(S. Goldenberg)* 1633

www.dacoromanica.ro

UN EVENIMENT ISTORIC ÎN VIAȚA NOASTRĂ POLITICO-IDEOLOGICĂ: CONSFĂTUIREA PE ȚARĂ A CADRELOR DIN DOMENIUL ȘTIINȚELOR SOCIALE ȘI ÎNVĂȚĂMÎNTULUI POLITIC

Cu deosebit entuziasm, la începutul acestui nou an școlar și universitar, cadrele didactice din domeniul științelor sociale și al învățământului de partid și U.T.C. s-au îndreptat din toate colțurile României socialiste spre Capitala țării, pentru a-și spune cuvîntul, cîntărit și responsabil, în sprijinul Programului de măsuri aprobat de Comitetul Politic Executiv al C.C. al P.C.R., pentru a-și exprima încă odată adeziunea deplină la politica internă și internațională a partidului și statului nostru, pentru a se angaja în fața celui mai iubit fiu al poporului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, că vor face tot ceea ce depinde de ele pentru a traduce în viață integral spiritul înaripat al Cartei de bază ideologice, teoretice și politice a partidului, cheia de boltă a construcției trainice a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării României spre comunism.

La sfîrșitul fructuoasei dezbateri la care au participat, prin cuvîntul lor angajat, reprezentanți din toate județele țării, Secretarul general al partidului nostru, Președintele Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu, a făcut o amplă expunere, trasînd în cuprinsul ei liniile directoare ale activității noastre viitoare, prefigurînd ideile necontenitei noastre perfecționări.

„Constătuirea pe țară a cadrelor de bază din învățămîntul de partid și de stat, din domeniul științelor sociale — a subliniat la începutul expunerii sale tovarășul Nicolae Ceaușescu — a dezbătut pe larg modul în care se înfăptuiesc hotărîrile Congresului al XI-lea cu privire la ridicarea nivelului ideologic și educația politică și culturală a maselor. În același timp, în cadrul consfătuirii, s-a făcut un larg schimb de păreri și experiență în vederea ridicării pe o treaptă nouă a activității de predare a științelor sociale, a educației politice, a rolului învățămîntului de partid".

Pe baza constatărilor făcute în consfătuire, se poate spune că activitatea ideologică și de educație politică joacă un rol însemnat în opera de făurire a noii orînduiri sociale, în formarea omului nou, cu o înaltă conștiință socialistă. În realizarea acestui obiectiv o importanță deosebită au avut hotărîrile plenarei Comitetului Central al partidului din 1971, care a trasat sarcina îmbunătățirii, a restructurării activității politico-ideologice. Pe această bază s-au adus o serie de îmbunătățiri în învățămîntul de partid, s-a perfecționat activitatea Academiei „Ștefan Gheorghiu" și a școlilor interjudețene, întreaga muncă de pregătire și reciclare a cadrelor de partid și de stat. A fost obținută o creștere a nivelului general ideologic și politic al cadrelor, al activului, al întregului nostru partid, s-a îmbunătățit activitatea de formare a conștiinței noi, socialiste, a între-

www.dacoromanica.ro

gului popor. Aceasta se reflectă în mod deosebit de pregnant în activitatea practică a partidului, în unirea eforturilor întregului popor pentru edificarea cu succes a socialismului, în creșterea rolului politic conducător al partidului în toate domeniile de activitate.

Și în învățămîntul de stat s-au obținut rezultate pozitive, inclusiv în predarea științelor sociale, în educarea politică și ridicarea nivelului cultural al tinerei generații.

Entuziasmul și hotărîrea cu care oamenii muncii, fără deosebire de naționalitate, înfăptuiesc politica internă și externă a partidului și statului reprezintă o expresie elocventă a creșterii conștiinței noi a maselor populare, a hotărîrii cu care întregul popor acționează, sub conducerea partidului comunist, pentru îndeplinirea programului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate în patria noastră. „Comitetul Central al partidului dă o înaltă apreciere activității cadrelor din învățămîntul de partid și de stat, a întregului nostru activ, a întregului partid, rezultatelor obținute în munca ideologică și politică, în creșterea nivelului de cultură și conștiință al poporului — a spus tovarășul Nicolae Ceaușescu. Putem spune că, într-adevăr, odată cu dezvoltarea generală, în ritm intens, a societății noastre, se desfășoară o activitate tot mai susținută în domeniul formării omului nou, căruia îi datorăm, pînă la urmă, tot ceea ce am realizat în România".

Relevînd rezultatele bune obținute — de care pe drept cuvînt putem fi mulțumiți — în expunere au fost criticate lipsurile ce se mai manifestă atît în învățămîntul de partid, cît și în învățămîntul de stat și, îndeosebi, în predarea științelor sociale. Astfel, s-a arătat în expunere, în munca ideologică și politică au continuat să existe și în ultimii ani o serie de lipsuri și neajunsuri. Se manifestă încă mult formalism în organizarea învățămîntului de partid, în predarea științelor sociale, în legarea lor de realitățile dezvoltării economico-sociale a României. De asemenea, există încă insuficientă combativitate politică față de diferite concepții retrograde și teze greșite. Istoria formării și dezvoltării poporului român nu ocupă un loc corespunzător în învățămîntul de partid și de stat. „Predarea istoriei se face uneori formal, superficial, spiritul vechi de predare a acestei discipline se manifestă încă puternic în învățămîntul nostru. Îndeosebi nu sînt prezentate cu suficientă forță și în mod veridic luptele purtate de poporul nostru pentru afirmarea ființei sale naționale, luptele de eliberare națională și socială duse de masele largi populare de-a lungul secolelor și care au avut rolul hotărîtor în dezvoltarea națiunii noastre, în progresul continuu al României. De asemenea, sînt insuficient reflectate luptele proletariatului, în general rolul luptelor de clasă în dezvoltarea modernă a României. Mai cu seamă nu este reflectat suficient rolul important pe care l-a jucat muncitorimea în epoca capitalistă în dezvoltarea țării, în lupta împotriva reacțiunii, a fascismului și războiului, pentru eliberarea României, de sub dominația fascistă și trecerea la făurirea noii orînduiri sociale.

Trebuie să recunoaștem, de asemenea, că nu se tratează în mod corespunzător, în lumina adevărului istoric, problemele naționalităților, ale rolului lor în dezvoltarea României. Nu este pus corespunzător în evidență faptul că, de-a lungul secolelor, românii, maghiarii și germanii, alte naționalități au conviețuit pe anumite teritorii ale țării, au muncit și au

www.dacoromanica.ro

făurit tot ceea ce s-a realizat în acele zone, au dus lupte comune, de clasă, împotriva forţelor reacţionare, fără deosebire de naţionalitate, punînd în aceste lupte baza trainică a frăţiei şi unităţii lor, care reprezintă astăzi o uriaşă forţă în opera de făurire a societăţii socialiste".

În general, în ce priveşte trecutul — a arătat tovarăşul Nicolae Ceauşescu — continuă să fie ignorate unele tradiţii progresiste, rolul important jucat de diferite forţe sociale şi politice în dezvoltarea ţării, în timp ce se preiau necritic unele aspecte şi teze greşite. Trebuie să preluăm ceea ce s-a creat bun în trecut, în toate domeniile de activitate, inclusiv în domeniul artei, literaturii, al concepţiilor filozofice. Dar trebuie să preluăm totul în mod critic, relevînd tezele greşite conţinute de unele din aceste opere, chiar dintre cele mai valoroase, pentru a-i orienta în mod just pe cetăţenii patriei noastre şi, în special, tînăra generaţie. Această problemă are o importanţă deosebită pentru educaţia politică, pentru formarea omului nou.

Se manifestă serioase lipsuri în ce priveşte legarea învăţămîntului de cercetare, de activitatea practică. În domeniul ideologiei şi al ştiinţelor sociale, această problemă se pune în mod deosebit, ţinînd seama de faptul că nu se poate vorbi de o adevărată cercetare şi de elaborarea unor teze teoretice în ştiinţele sociale, fără cunoaşterea temeinică a realităţilor, fără legarea strînsă a studiilor de viaţă, de dezvoltarea economico-socială. Or, din acest punct de vedere, în învăţămîntul social-economic şi de partid, în institutele de ştiinţe sociale continuă să se manifeste lipsuri foarte serioase.

Toate acestea fac ca învăţămîntul de partid şi învăţămîntul de stat în domeniul ştiinţelor sociale să nu se ridice la nivelul cerinţelor actuale ale dezvoltării societăţii noastre, al exigenţelor puse de Congresul al XI-lea al partidului.

Este necesar să se acorde o atenţie mai mare studierii fenomenelor diverse ale dezvoltării economico-sociale a ţării noastre, precum şi fenomenelor şi problemelor pe care le ridică dezvoltarea vieţii internaţionale.

La Congresul al XI-lea al partidului, cît şi la Congresul educaţiei politice şi al culturii socialiste, au fost subliniate pe larg, după cum este cunoscut, unele greşeli din trecut, unele lipsuri ce se mai manifestă în momentul de faţă în activitatea ideologică. „Se impune să se tragă din acestea toate învăţămintele — a spus tovarăşul Nicolae Ceauşescu la Consfătuire. Trebuie desprinse concluziile cuvenite pentru activitatea viitoare, atît din ceea ce a fost bun, cît şi din greşeli şi lipsuri, luîndu-se măsuri hotărîte pentru ca stările de lucruri negative să nu se mai repete, pentru îmbunătăţirea substanţială a întregii activităţi".

Referindu-se pe larg la succesele importante obţinute de oamenii muncii din ţara noastră în toate domeniile de activitate, tovarăşul Nicolae Ceauşescu a apreciat în cadrul Consfătuirii că, tocmai ţinînd seama de aceste succese, atît Congresul al XI-lea, cît şi Congresul educaţiei politice şi al culturii socialiste, au pus în faţa activităţii ideologice şi de educaţie sarcina formării omului pentru muncă şi prin muncă, considerînd că omul de mîine — şi, desigur, nu mai puţin cel de azi — trebuie să desfăşoare o vastă activitate creatoare într-un domeniu folositor societăţii. Cea mai mare parte a societăţii noastre trebuie să lucreze în sfera producţiei de bunuri materiale, deoarece acolo se produc valorile necesare

www.dacoromanica.ro

ridicării bunăstării poporului, creșterii avuției naționale făuririi socialismului și comunismului. „Desigur, nu uităm nici un moment rolul tot mai important pe care îl are știința în asigurarea progresului societății noastre. Dar știința devine și ea tot mai mult o forță a producției materiale — a subliniat tovarășul Nicolae Ceaușescu. Cînd vorbim de necesitatea dezvoltării bazei materiale, avem în vedere așezarea acesteia pe temelia a tot ce e mai nou în știință și tehnică. Știința trebuie să fie un factor activ al dezvoltării forțelor de producție, al perfecționării continue a bazei materiale a societății".

În același timp, în uriașa activitate creatoare a maselor populare, un rol important are munca ideologică, educația politică, formarea omului nou, dezvoltarea culturii. Este, normal prin urmare să pornim permanent de la adevărul că făurirea socialismului și comunismului se realizează pe baza celor mai noi cuceriri ale cunoașterii umane, că știința și cultura sînt o puternică forță dinamizatoare a întregii vieți și creații sociale.

Este, totodată, normal să avem permanent în vedere faptul că, în edificarea noii orînduiri, rolul hotărîtor îl au masele populare, poporul — adevăratul făuritor al istoriei, a tot ceea ce există pe acest pămînt. „Făurim socialismul și comunismul cu oameni și pentru oameni și de aceea trebuie să ridicăm la un plan mai înalt decît pînă acum activitatea ideologică și de educație politică, formarea conștiinței revoluționare a maselor populare — a arătat tovarășul Nicolae Ceaușescu. Dezvoltarea conștiinței socialiste a maselor populare, formarea omului nou constituie cel mai important și mai nobil țel al partidului nostru, căruia trebuie să-i consacrăm eforturi mult mai mari decît pînă acum. Numai îmbinînd strîns dezvoltarea economică și ridicarea noii conștiințe revoluționare, vom putea asigura realizarea cu succes a programului de înflorire economico-socială a patriei noastre.

Toate acestea impun ca munca de educație să fie pătrunsă de un puternic spirit revoluționar — spirit ce a caracterizat și caracterizează întreaga activitate a partidului nostru comunist".

La baza întregii activități ideologice și de educație politică stau și trebuie să stea istoricele hotărîri ale Congresului al XI-lea, Programul partidului — Carta ideologică, politică, teoretică și practică de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a patriei noastre spre comunism. Așa cum arăta secretarul general al partidului nostru, noi „pornim în educația politică și în munca ideologică, de la principiile materialismului dialectic și istoric, ale socialismului științific, de la marxism-leninismul creator. Nu trebuie uitat că pentru a fi revoluționar, activist, comunist nu este suficientă însușirea unor teze generale ale clasicilor revoluționari sau a documentelor partidului nostru. Pentru a fi revoluționar, adevărat activist de partid și de stat, comunist în stare să faci față îndatoririlor încredințate se cere ca, o dată cu tezele generale și documentele de partid, să-ți însușești tot ceea ce este nou și avansat în cunoașterea umană, un spirit înaintat, o atitudine intransigentă față de lipsuri și greșeli, o poziție fermă împotriva vechiului, curaj în promovarea noului. Se cere, deci, însușirea concepției revoluționare, studierea, pe această bază, a fenomenelor sociale și economice, spre a putea acționa în mod conștient pentru transformarea revoluționară a societății și a lumii".

www.dacoromanica.ro

Pornind permanent de la adevărurile generale universal-valabile, de la principiile concepției revoluționare despre lume, natură și societate, trebuie să acționăm pentru aplicarea acestora în viață, ținînd seama de realitățile istorice, sociale și naționale din țara noastră. De altfel, tocmai datorită faptului că partidul nostru a acționat în acest spirit, că Congresul al XI-lea a pornit de la acest fel de a judeca problemele, s-au putut obține rezultatele remarcabile de pînă acum, s-au trasat căile dezvoltării viitoare, s-a elaborat Programul de perspectivă al partidului nostru, care constituie esența marxism-leninismului creator în România.

În activitatea noastră politico-ideologică, educativă trebuie să pornim — conform indicațiilor conducătorului partidului și statului nostru — de la cunoașterea temeinică a realităților economico-sociale din România, depunînd eforturi pentru a înțelege bine procesul transformărilor revoluționare care au avut loc în patria noastră și totodată pentru a putea caracteriza în mod corespunzător stadiul de dezvoltare în care se găsește astăzi România, cît și perspectivele ei de viitor. „Nu trebuie să cădem în greșeala de a considera că procesul revoluționar s-a încheiat odată cu răsturnarea claselor asupritoare și instaurarea puterii muncitorilor și țăranilor. Desigur, dobîndirea puterii politice de către masele populare constituie o cucerire istorică. Dar, cu aceasta sarcinile revoluției nu s-au încheiat; dimpotrivă, se poate spune că de-abia începe procesul de transformare revoluționară a societății". În practică, abia după cucerirea puterii politice au avut loc în țara noastră marile transformări revoluționare în domeniul dezvoltării forțelor de producție, lichidarea claselor exploatatoare, industrializarea socialistă, cooperativizarea și dezvoltarea pe baze noi a agriculturii, înfăptuirea revoluției culturale, transformarea radicală a patriei noastre. Dar acest proces revoluționar continuă și va mai continua în vederea realizării transformărilor prevăzute de Congresul al XI-lea al partidului, de Programul elaborat de acest congres — făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate, edificarea comunismului în România. Numai pornind de la aceste premise, în spiritul materialismului dialectic și istoric, vom înțelege că trebuie să acționăm continuu într-un mod nou, revoluționar, să fim întotdeauna activi în lichidarea fenomenelor vechi, a ceea ce și-a trăit traiul, a ceea ce nu mai corespunde dezvoltării și să promovăm cu îndrăzneală noul în toate domeniile de activitate. „Numai așa vom continua să fim un partid cu adevărat comunist și cu adevărat revoluționar! Numai așa vom acționa în spiritul materialismului dialectic și istoric, vom asigura dezvoltarea ascendentă, rapidă a patriei noastre!" — a subliniat tovarășul Nicolae Ceaușescu la Consfătuire.

Pe lîngă soluționarea problemelor complexe ale dezvoltării economico-sociale, ale perfecționării relațiilor și forțelor de producție, trebuie să acționăm continuu pentru întărirea rolului statului și, totodată, să asigurăm participarea largă a maselor populare, la toate nivelurile, la conducerea societății, perfecționînd continuu democrația socialistă și economică ca factor esențial al operei revoluționare de făurire a noii orînduiri. „Avem și în această privință realizări remarcabile. Mai sînt însă multe de făcut — a apreciat tovarășul Nicolae Ceaușescu. Am creat Frontul Unității Socialiste — expresie a unirii tuturor forțelor națiunii noastre în vederea înfăptuirii Programului elaborat de Congresul al XI-lea. În acest fel abordăm — și vom continua să abordăm — problema națiunii

www.dacoromanica.ro

și a naționalităților în condițiile construcției socialiste și comuniste. Așa cum s-a menționat la Congresul al XI-lea, și cum se arată în Programul partidului, atît națiunea cît și naționalitățile vor exista încă multă vreme și de acest lucru trebuie să ținem seama în întreaga noastră activitate, deci și în munca politico-ideologică".

Important e să pornim permanent de la faptul că activitatea în toate sectoarele — deci și în cele ideologic, politic, cultural, educativ — nu se poate desfășura decît pe baza Programului partidului, sub conducerea nemijlocită a organelor și organizațiilor de partid. În aceasta constă pînă la urmă afirmarea în practică, și nu numai în teorie, a rolului partidului în conducerea și îndrumarea întregii vieți sociale. În felul acesta își îndeplinește partidul misiunea sa istorică în construirea socialismului și comunismului în România.

Este evident că toate aceste probleme trebuie să constituie preocuparea zilnică, de ceas cu ceas, a celor ce lucrează în domeniul muncii ideologice, educative, în vederea unei profunde înțelegeri a tuturor fenomenelor și sarcinilor ce ne stau în față.

În activitatea educativă „trebuie să acordăm un loc mai mare istoriei, cunoașterii procesului de formare și dezvoltare a poporului și națiunii noastre, precum și conviețuirii cu celelalte naționalități conlocuitoare, rolului jucat de acestea în dezvoltarea țării noastre, trăgînd din aceasta concluzii practice pentru activitatea prezentă și viitoare. Este un adevăr istoric bine cunoscut, subliniat și de concepția materialismului dialectic și istoric, că societatea a progresat pe baza a ceea ce a creat mai bun omenirea de-a lungul mileniilor în domeniul forțelor de producție. Această moștenire a trecutului a fost preluată și dezvoltată, într-o formă sau alta, de generațiile care s-au succedat în istorie aceasta a stat și la baza dezvoltării poporului nostru. Trebuie să spunem deschis — istoria trebuie să acționeze în spiritul adevărului obiectiv — că civilizațiile existente pe aceste meleaguri și-au pus amprenta și pe existența popoarelor migratoare care s-au stabilit aici — a apreciat tovarășul Nicolae Ceaușescu. Este un lucru cunoscut că aceste popoare n-au adus o civilizație superioară, ci, dimpotrivă, au găsit aici o civilizație avansată pe care și-au însușit-o, aceasta constituind un factor primordial în dezvoltarea lor, în ridicarea lor pe o treaptă socială mai înaltă".

După cum este cunoscut, ultimul congres de tracologie ținut la București, a demonstrat că, într-adevăr, civilizația tracică, a dacilor, a exercitat o influență puternică în această zonă a lumii și, desigur, a fost influențată la rîndul ei, de marile civilizații ale epocii. „Pornind de la aceasta vom înțelege mai bine legăturile dintre popoarele acestei părți a lumii — care au o bază istorică, de cultură și civilizație comună — precum și necesitatea de a acționa continuu pentru dezvoltarea prieteniei și colaborării între acestea. Vom înțelege astfel mai clar legăturile strînse stabilite între români și naționalitățile conlocuitoare din țara noastră și implicit, necesitatea de a cultiva tot ce este bun în trecutul și în istoria lor comună, de a asigura întărirea continuă a frăției și unității dintre poporul român și naționalitățile conlocuitoare" — a arătat tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Trăgînd concluziile și învățămintele necesare din faptul că pînă acum nu s-a acordat suficientă atenție reflectării luptelor sociale și naționale ale poporului nostru, luptei de clasă desfășurate în țara noastră,

www.dacoromanica.ro

trebuie să aducem îmbunătăţirile corespunzătoare programelor învăţămîntului de partid, predării ştiinţelor sociale, întregii activităţi politice. Pornind de la faptul că lupta de clasă a constituit forţa motrice în dezvoltarea societăţilor de pînă acum, trebuie să vedem cum se va manifesta aceasta în viitor. După cum arată tovarăşul Nicolae Ceauşescu,„este necesar să analizăm, în spiritul concepţiei noastre revoluţionare, în ce măsură în societatea noastră mai pot avea loc aspecte sau forme ale luptei de clasă. Este evident că la noi nu mai există clase sociale antagoniste ; continuă să existe însă clase, categorii sociale. E adevărat, sînt clase prietene, animate de dorinţa de a făuri împreună noua orînduire socială ; dar ar fi greşit să nu vedem că există totuşi contradicţii şi deosebiri între clasele şi grupările sociale din societatea noastră. Sînt anumite contradicţii între ţărănime şi muncitorime, între sat şi oraş, precum şi între diferite alte categorii sociale, atît în ce priveşte condiţiile şi felul de muncă cît şi nivelul conştiinţei, situaţia veniturilor şi aşa mai departe. Este clar că aceste deosebiri nu pot să nu genereze contradicţii. Acestea se pot dezvolta şi pot deveni antagoniste dacă nu sînt bine înţelese şi dacă nu acţionăm pentru a lichida cauzele care le generează. Iată de ce acordăm o deosebită atenţie dezvoltării armonioase a întregii economii, a industriei şi agriculturii — cele două laturi de bază ale producţiei de bunuri materiale. De altfel, este cred evident pentru toţi cei ce analizează dezvoltarea socială pe baza materialismului dialectic, că se manifestă şi în socialism o anumită contradicţie între industrie şi agricultură, că neglijarea uneia sau a alteia are repercusiuni mari asupra întregii societăţi. Neglijarea fie a industriei, fie a agriculturii se răzbună şi duce, pînă la urmă, la contradicţii, la apariţia unor greutăţi mari în dezvoltarea societăţii".

Nu trebuie să uităm — arăta tovarăşul Nicolae Ceauşescu — că avem încă diferenţieri în retribuţie. Sînt oameni care realizează venituri mari, unii cu mult peste ceea ce ar fi normal. De altfel înseşi principiile de retribuţie pe care le folosim noi aparţin dreptului vechi, burghez ; noi le utilizăm în perioada de trecere spre comunism, dar ele nu pot fi absolutizate şi considerate veşnice. Dimpotrivă, aşa cum au arătat Marx şi Engels, preluăm şi folosim aceste principii ale dreptului burghez pentru a trece cît mai rapid la lichidarea lor şi la realizarea principiilor noi, comuniste, de retribuţie, după formula „de la fiecare după capacitate, fiecăruia după nevoi". Înţelegem prin aceasta că fiecare trebuie să dea tot ceea ce este în stare pentru societate şi să ceară atît cît îi trebuie pentru a trăi în condiţii corespunzătoare. „Există deci şi în socialism anumite privilegii economice — nu de clasă — dar pe care trebuie să le avem în vedere pentru a le îngrădi, împiedicînd ca ele să dăuneze dezvoltării sociale".

Este arhicunoscută teza că mica proprietate generează continuu inegalitate — Lenin spunea chiar capitalism — , duce la apariţia unor contradicţii. De aici decurge necesitatea de a acţiona pentru dezvoltarea proprietăţii socialiste, sub forma ei de stat sau cooperatistă, menită să împiedice inegalitatea — desigur, dacă este completată cu o retribuţie bazată pe principii de echitate socialistă — şi să evite apariţia unor contradicţii cu repercusiuni negative asupra dezvoltării societăţii — a arătat tovarăşul Nicolae Ceauşescu. „Nu doresc să insist asupra acestor probleme — a relevat tovarăşul Nicolae Ceauşescu. Le-am reamintit pentru a înţelege de ce trebuie să analizăm toate fenomenele care au loc în

www.dacoromanica.ro

societatea noastră, acționînd în același timp pentru înlăturarea diferitelor stări de lucruri vechi, care nu mai corespund cerințelor dezvoltării, elaborînd căile înlăturării sau evitării unor contradicții sau agravării lor, asigurînd dezvoltarea unitară, armonioasă a întregii societăți. Numai așa vom găsi cele mai bune forme pentru soluționarea problemelor complexe care se manifestă și se vor manifesta în societatea noastră. Numai așa vom putea impulsiona procesul de dispariție a deosebirilor dintre munca din industrie și cea din agricultură, dintre munca fizică și munca intelectuală, vom putea stimula procesul de apropiere dintre sat și oraș pe calea urbanizării satelor, a înfăptuirii programului de sistematizare, organizînd în mod corespunzător întreaga viață a localităților patriei noastre".

Pornind de la aceste realități, putem deci aprecia că în perioada actuală și în viitor, pînă la făurirea societății comuniste, se vor manifesta tot felul de contradicții. Atîta timp cît vor exista clase și grupări sociale diferite se vor manifesta, într-o formă sau alta, contradicții între acestea — desigur, neantagoniste — și aceasta cere să acționăm în mod conștient și organizat pentru soluționarea lor, pentru depășirea oricăror contradicții și asigurarea triumfului socialismului și comunismului în România.

Totodată, a apreciat tovarășul Nicolae Ceaușescu în expunerea sa la Consfătuire, „trebuie să avem în vedere că se vor mai manifesta — și de fapt în practică se și manifestă — inegalități în dezvoltarea socială a diferitelor țări socialiste, că va continua să acționeze legea dezvoltării inegale, dar și cea a dezvoltării în salturi, care oferă posibilitatea lichidării mai rapide a subdezvoltării, a egalizării nivelurilor de dezvoltare.

Pentru a înțelege bine cauzele existenței unor contradicții între țările socialiste, trebuie să pornim de la particularitățile diferite ale dezvoltării lor istorice, naționale, economice, sociale, de la nivelul deosebit de dezvoltare la care se găsesc în prezent. Apare însă necesitatea de a se acționa pentru ca aceste contradicții să nu ducă la fricțiuni, ci, dimpotrivă, să poată fi depășite prin eforturi comune, prin asigurarea unei conlucrări active în scopul dezvoltării lor economico-sociale rapide, al lichidării inegalității economice și egalizării nivelului lor de dezvoltare, al făuririi noii orînduiri sociale, bazată pe respectarea independenței și suveranității fiecărei națiuni. Pornim de la necesitatea de a nu se afirma că nu există asemenea contradicții — pentru că viața dezminte zilnic această afirmație — ci de a se înțelege și cunoaște aceste contradicții, acționîndu-se pentru întărirea colaborării și unității țărilor socialiste, pentru dezvoltarea activității conștiente a partidelor comuniste, pentru afirmarea tot mai puternică a rolului lor conducător în dezvoltarea socialismului pe plan național și internațional".

Într-o parte distinctă și cu o deosebită semnificație a expunerii sale, Secretarul general al partidului nostru a apreciat că evoluția evenimentelor internaționale demonstrează permanent justețea aprecierilor și orientărilor stabilite de Congresul al XI-lea al partidului. Este astăzi tot mai evident că în lume au loc puternice procese revoluționare, de transformare socială și națională, de așezare a relațiilor dintre state pe noi principii, de schimbare a raporturilor de forțe mondiale. Întreaga dezvoltare a lumii demonstrează cu putere creșterea hotărîrii popoarelor de a pune capăt vechii politici imperialiste, colonialiste, neocolonialismului, de a asigura triumful relațiilor bazate pe egalitate, respect al independen-

www.dacoromanica.ro

ței și suveranității naționale, neamestec în treburile interne, renunțarea la forță și la amenințarea cu forța, respectarea dreptului fiecărui popor de a fi stăpîn pe destinele sale, de a-și făuri viața în mod liber, așa cum dorește.

„În dezvoltarea vieții mondiale contemporane continuă să se manifeste cu putere contradicția de bază dintre clasa muncitoare și clasa capitaliștilor. Această contradicție are astăzi, și va continua să aibă, rolul primordial în întregul proces revoluționar de transformare a societății. Acționează, de asemenea, contradicția dintre țările socialiste și cele capitaliste, dintre cele două orînduiri sociale antagoniste, care, de asemenea, exercită o influență puternică asupra întregii dezvoltări mondiale. Continuă să se manifeste cu putere contradicția dintre țările imperialiste și țările subjugate, iar acum — dintre imperialism și țările în curs de dezvoltare, care constituie o expresie a luptei de clasă pe arena mondială. De altfel, însăși actuala criză economică — care cunoaște o amploare deosebită și care în unele țări continuă să se complice — este expresia acestor contradicții ce se manifestă atît pe plan internațional, cît și pe plan național". Capătă o amploare tot mai mare contradicțiile dintre politica imperialistă de dominație și dictat și politica țărilor în curs de dezvoltare. Țările în curs de dezvoltare acționează pentru a fi stăpîne pe materiile prime, pe bogățiile naționale, iar țările dominante, care pînă acum și-au asigurat o parte din venituri pe baza asupririi și exploatării altor popoare, se văd nevoite să caute căi noi de soluționare a problemei materiilor prime. În momentul în care s-a pus problema ca țările capitaliste dezvoltate să înceapă să trăiască pe baza muncii propriilor popoare, și nu pe spatele a zeci de națiuni, au apărut și fenomenele crizei și contradicțiile cărora încă nu li se pot găsi soluții pe baza relațiilor vechi. „Popoarele nu mai admit și nu vor mai admite să continue situația din trecut — a subliniat tovarășul Nicolae Ceaușescu. Unele state nu sînt însă gata să accepte realitatea și să înțeleagă că trebuie organizate relațiile pe principii noi, de egalitate și avantaj reciproc, că trebuie instaurată o nouă ordine economică internațională, care să asigure progresul fiecărei națiuni, pornind de la faptul că fiecare popor trebuie să trăiască din munca sa, din ceea ce creează el însuși, lichidîndu-se orice asuprire a unui popor de către altul".

Ieșirea din aceste contradicții nu poate fi realizată decît ținîndu-se seama de noile realități, promovîndu-se relații internaționale noi. Fără îndoială că dezvoltarea științei și tehnicii mondiale impune, ca o necesitate, conlucrarea și cooperarea economică dintre state. Nu se poate concepe o politică de izolare a vreunui stat, oricare ar fi el; această conlucrare și cooperare în producție trebuie să pornească însă de la principiile noi, de la avantaj reciproc, trebuie să se bazeze pe echitate economică și politică, pe munca și prioperea fiecărui popor. Numai pe această bază se vor putea înlătura o serie de contradicții ce se ascut în momentul de față și care pot genera fenomene foarte grave. „După cum este cunoscut, noi ne pronunțăm ferm pentru soluționarea acestor probleme pe cale democratică, cu participarea tuturor statelor, și în primul rînd a țărilor mici și mijlocii, a țărilor în curs de dezvoltare, a țărilor nealiniate, pentru lichidarea subdezvoltării, pentru instaurarea noii ordini economice și, pe această bază, a unor relații politice noi, democratice, în întreaga lume" — a arătat tovarășul Nicolae Ceaușescu.

www.dacoromanica.ro

În procesul revoluționar mondial asistăm la creșterea continuă a influenței socialismului, la trecerea a noi state pe calea dezvoltării noi. Este un lucru tot mai evident astăzi că noi popoare își afirmă voința de a-și reorganiza viața pe principii socialiste. „Desigur, noi înțelegem aceasta ca o necesitate istorică; dar, în același timp, știm din propria experiență că trebuie să se țină seama de dreptul și dorința fiecărui popor de a trece pe calea socialismului în concordanță cu condițiile istorice, naționale, sociale din țara proprie, făurirea orînduirii socialiste realizîndu-se împreună cu masele largi populare. Numai în asemenea condiții popoarele care optează pentru socialism vor putea obține rapid succese în făurirea noii orînduiri. Fiind convinși că noi și noi popoare vor merge pe această cale, vom întări și dezvolta colaborarea cu ele, așa cum întărim colaborarea cu toate țările în curs de dezvoltare. Considerăm că aceasta constituie o îndatorire a noastră ca națiune socialistă, o îndatorire a partidului și poporului nostru în lupta pentru o politică nouă pe plan internațional" — a precizat tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Desigur, se pot ridica probleme legate de căile pașnice și nepașnice de trecere spre socialism. „Considerăm că este bine să se discute aceste probleme; dar mai cu seamă este necesar să se pornească de la realități, și nu de la teze abstracte, de la încercarea de a le aplica la condiții și situații istorice necorespunzătoare. Înțelegem preocupările unor partide din Europa occidentală, ale unor partide din America Latină, ca și de pe alte continente. Ele își desfășoară activitatea în condiții diferite și, fără îndoială, nu pot să nu țină seama în elaborarea tacticii și strategiei lor de aceste împrejurări. Dar, indiferent de căile și formele luptei revoluționare, un lucru este esențial: asigurarea sprijinului larg al maselor populare, al marii majorități a poporului, singurul care poate asigura triumful socialismului în orice țară. De la acest adevăr trebuie să se pornească în orice împrejurări! Formele și metodele de luptă acceptate de popor sînt juste și corespund realităților".

Este, de asemenea, necesar să ținem seama că existența țărilor cu orînduiri sociale diferite necesită o politică internațională de conlucrare, în spiritul principiilor coexistenței pașnice, bazate pe deplina egalitate, pe respectul independenței și suveranității, pe neamestecul în treburile interne. În ce ne privește, a arătat tovarășul Nicolae Ceaușescu, noi „pornim ferm de la faptul că fiecare popor își alege în mod liber orînduirea socială și că va trece spre socialism atunci cînd vor fi create condiții și vor exista forțele sociale dornice și în stare să realizeze acest lucru. Problema socialismului este o problemă a fiecărui popor, a forțelor înaintate revoluționare din fiecare țară. El nu poate fi impus din afară, nu poate fi importat; așa cum nici reacțiunea, fascismul nu pot și nu trebuie impuse din afară, importate așa cum politica imperialistă, de dominație și forță nu mai poate fi acceptată și trebuie lichidată! Iată de ce noi ne pronunțăm ferm pentru conlucrarea pe plan internațional și cu țările capitaliste dezvoltate, participăm activ la diviziunea internațională a muncii, militām pentru o politică de pace, pentru evitarea unui nou război".

Acționăm totodată pentru dezvoltarea continuă a relațiilor cu partidele comuniste și muncitorești din întreaga lume considerînd că solidaritatea și conlucrarea dintre ele, bazate pe principiile noi de egalitate, neamestec în treburile interne, respectarea dreptului fiecăruia de a-și ela-

www.dacoromanica.ro

bora politică, tactica și strategia de sine stătător, constituie un factor esențial al întăririi unității. „În acest sens apreciem noi Conferința partidelor comuniste și muncitorești din Europa, care a avut loc în acest an la Berlin. Conferința a demonstrat cu putere afirmarea noii unități bazate pe principiile egalității și respectului independenței fiecărui partid și, totodată, întărirea conlucrării și solidarității în soluționarea problemelor comune, mai cu seamă în lupta pentru securitate, pace, pentru o politică de dezvoltare progresistă a întregii omeniri, pentru o lume mai dreaptă și mai bună. Noi considerăm că, privită din acest punct de vedere, Conferința a constituit o mare victorie a partidelor participante și că ea va exercita o influență puternică asupra dezvoltării colaborării viitoare, a întregii vieți politice internaționale" a arătat tovarășul Nicolae Ceaușescu.

După cum este cunoscut, partidul nostru acționează neabătut pentru dezvoltarea colaborării cu partidele socialiste și social-democrate — ca forțe ce reprezintă o parte însemnată a clasei muncitoare, a altor pături muncitorești și categorii sociale cu care trebuie dezvoltate relațiile în cadrul unor forme tot mai largi de conlucrare. Aceasta este o necesitate pentru soluționarea în condiții cît mai bune a problemelor internaționale. Pe plan național această conlucrare se realizează în țările unde problema este la ordinea zilei. „Noi nu putem decît să salutăm buna conlucrare stabilită între comuniști și socialiști din diferite țări — a subliniat Secretarul general al partidului nostru. Noi înșine realizăm o conlucrare largă cu partidele socialiste și social-democrate în multe state, aproape de pretutindeni și dorim să extindem tot mai mult această conlucrare, considerînd că ea corespunde intereselor comune ale clasei muncitoare, ale forțelor progresiste ale popoarelor, cauzei păcii și colaborării.

Extindem și întărim solidaritatea cu mișcările de eliberare națională și, totodată, cu noile partide de guvernămînt progresiste din țările care au scuturat jugul dominației imperialiste, colonialiste și au pășit pe calea dezvoltării independente.

Acționăm, de asemenea, pentru dezvoltarea colaborării cu alte partide politice democratice, cu diferite forțe și organizații progresiste, pentru soluționarea unor probleme de interes comun, atît în ce privește colaborarea dintre popoarele și țările noastre, cît și în realizarea păcii și conlucrării internaționale".

În dezvoltarea mondială, una din problemele de importanță deosebită este dezarmarea generală și, în primul rînd, dezarmarea nucleară. Așa cum se subliniază în Programul partidului nostru, trebuie să facem totul pentru a îndeplini această misiune de mare răspundere și onoare a comuniștilor de a salva omenirea de noi războaie. „Știm că, în această privință, lucrurile se găsesc într-o fază destul de incipientă — dacă se poate vorbi chiar de aceasta. Practic, nu s-au realizat pași în direcția dezarmării. Sînt multe propuneri, sînt reuniuni și conferințe, dar problemele dezarmării și, îndeosebi, ale dezarmării nucleare nu numai că nu și-au găsit vreo soluționare, ci, dimpotrivă, se intensifică cursa înarmărilor, se acumulează noi stocuri de armamente, de arme nucleare, de alte mijloace de nimicire în masă, aceasta creînd pericole deosebit de grave pentru întreaga omenire. Partidul și statul nostru acordă și vor continua să acorde și în viitor o atenție deosebită acestei probleme. Va trebui ca și în activitatea politico-ideologică ea să fie abordată în mod corespunzător,

www.dacoromanica.ro

arătîndu-se ce avem de făcut cum trebuie să acționăm pentru a ne aduce contribuția la soluționarea ei, avînd în vedere importanța deosebită pe care o are pentru întreaga omenire".

În ce ne privește, sîntem ferm hotărîți ca și în viitor să acționăm cu toată convingerea și forța pentru întărirea colaborării cu țările socialiste, cu forțele progresiste și antiimperialiste de pretutindeni. Avem convingerea că forțele care se pronunță pentru o politică nouă, acționînd unite, pot pune capăt vechilor relații de inegalitate, pot asigura triumful noii ordini economice, al unei politici democratice, pot asigura pacea pe planeta noastră. Iată cîteva din ideile de rezistență ale expunerii Secretarului general al partidului nostru pe probleme fundamentale ale evoluției situației interne și internaționale.

Este, în consecință, lesne de înțeles că în mod necesar, la baza întregii noastre activități politico-educative trebuie așezată aprofundarea politicii interne și externe a partidului nostru. Fiecare comunist, fiecare cetățean al patriei noastre trebuie să înțeleagă bine fenomenele dezvoltării economico-sociale — atît naționale cît și internaționale — pentru a fi în stare să explice politica noastră și să demonstreze justețea ei, să acționeze cu toată forța pentru a contribui la înfăptuirea ei în viață. „Problemele ce se pun pe plan național și care depind aproape exclusiv de noi, să le soluționăm noi, fiecare la locul său de muncă; în ce privește problemele care necesită o conlucrare largă cu alte țări — mă refer la problemele internaționale — să participăm împreună cu statele și forțele politice de pretutindeni la soluționarea lor corespunzătoare.

Iată de ce este necesar să pornim în pregătirea politico-ideologică nu de la teze generale, însușindu-le mecanic, ci de la studierea și înțelegerea problemelor și fenomenelor care apar continuu în lume. Numai așa vom deveni — cum am menționat anterior — buni revoluționari, buni comuniști. Numai așa vom putea acționa cu toată puterea pentru a ne aduce contribuția la soluționarea tuturor problemelor, oricît de complexe ar fi ele" — iată cîteva obiective prioritare ale activității noastre reieșite din expunerea tovarășului Nicolae Ceaușescu.

Pentru realizarea sarcinilor de mare răspundere ce revin activității ideologice și de educație politică, Comitetul Politic Executiv a stabilit un șir de măsuri, a căror sinteză a fost publicată și supusă dezbaterii publice. Ele au fost trimise în întregime comitetelor județene de partid, au fost dezbătute și îmbunătățite, au fost supuse plenarei Comitetului Central, și pe baza lor urmează să se organizeze întreaga activitate politico-ideologică viitoare.

Referindu-se în cuprinsul expunerii la măsurile preconizate pentru perfecționarea necontenită a învățămîntului de partid și de stat și prezentînd sarcinile ce stau în acest sens în fața frontului nostru ideologic, tovarășul Nicolae Ceaușescu a insistat asupra măsurilor ce s-au adoptat pentru legarea mai strînsă a învățămîntului de cercetare și producție. În acest cadru s-au elaborat măsuri privitoare la predarea științelor sociale în toate formele învățămîntului de stat. „Este de înțeles, că, alături de activitatea de predare a cunoștințelor tehnice și profesionale de specialitate, învățămîntul social-politic constituie o latură deosebit de importantă a învățămîntului, care trebuie să se bucure de atenția tuturor cadrelor didactice, a tuturor consiliilor de conducere, a Ministerului Educației și Învățămîn-

www.dacoromanica.ro

tului, a tuturor ministerelor în subordinea sau răspunderea cărora se află instituții școlare" — a precizat tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Trebuie să fie clar tuturor că specialiștii trebuie să aibă și o temeinică pregătire politică și ideologică. Specialiștii de mîine trebuie să fie în stare să-și îndeplinească în bune condițiuni rolul pe care îl au în procesul dezvoltării economico-sociale a țării. Tineretul patriei noastre trebuie să fie educat în spiritul dragostei față de patrie, față de tot ceea ce au realizat înaintașii noștri, față de tradițiile mișcării progresiste și revoluționare, ale mișcării comuniste, să fie înarmat cu cele mai noi cuceriri ale științei și tehnicii și întregii cunoașteri umane. Să facem totul pentru ca tineretul partiei noastre să se poată afirma cu putere ca un tineret revoluționar, hotărît să-și consacre întreaga energie asigurării victoriei socialismului și comunismului în România".

La educarea politico-ideologică a tinerilor trebuie să participe toți cei care lucrează în domeniul învățămîntului, începînd de la educatoare și pînă la profesorul universitar. „Am mai menționat o dată, dar repet și acum, că nu poate fi considerat educator bun, profesor bun acela care nu desfășoară și o intensă activitate politico-educativă în rîndul elevilor și studenților. Cadrele din învățămînt trebuie să fie și buni educatori, făuritori ai unui tineret nou, înaintat, pregătit pe baza concepției revoluționare marxist-leniniste" — a subliniat Secretarul general al partidului nostru.

Fără îndoială că, în acest cadru, cei care lucrează direct în domeniul predării științelor sociale au sarcini și răspunderi deosebite. Ei trebuie să acționeze nu numai pentru a preda disciplinele respective, dar, în același timp, sub conducerea organizațiilor de partid din instituțiile respective, pentru a asigura desfășurarea în cele mai bune condiții a activității politico-ideologice și de educație în școli. „În privința aceasta trebuie să spun deschis că am pretenții mai mari față de cadrele care lucrează în domeniul științelor sociale. Va fi necesar ca, paralel cu desfășurarea procesului educativ, și ținînd seama de programele de perfecționare și reciclare periodică a cadrelor, să elaborăm un program mai complet de perfecționare și reciclare a cadrelor ce predau în domeniul științelor sociale. În afară de pregătirea permanentă, cel puțin o dată la 3 ani, cadrele ce predau științele sociale să urmeze un curs de cîteva luni în timpul vacanței, care să le permită ridicarea continuă a nivelului ideologic. Această problemă se pune și pentru cadrele din celelalte sectoare — a apreciat tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Desigur și în cursul anului va trebui să se asigure perfecționarea cunoștințelor tuturor cadrelor din sistemul învățămîntului de partid și al învățămîntului social-politic de stat. În felul acesta cei chemați să facă educație tineretului vor avea cunoștințele și pregătirea corespunzătoare pentru îndeplinirea acestei sarcini nobile".

O mare atenție se acordă în prezent integrării învățămîntului cu cercetarea și producția. În privința aceasta s-au stabilit măsuri concrete potrivit cărora profesorii, toate cadrele didactice, vor desfășura în fiecare lună în mod compact activitate de cercetare, precum și practică în producție — fie zilnic cîte o jumătate de zi, fie lunar, în raport cu durata stabilită pe diferite domenii de activitate. O asemenea integrare trebuie realizată și în domeniul științelor sociale. Și aici trebuie asigurată o unitate deplină — în spiritul legilor — între cercetare și predare, organizîndu-se compact activitatea de cercetare. Așa cum a apreciat tovarășul Nicolae Ceaușescu,

www.dacoromanica.ro

„trebuie găsite formele corespunzătoare pentru participarea profesorilor și studenților la activitatea practică, de producție. Desigur acest lucru e mai simplu pentru cei din domeniul științelor economice, aceștia vor trebui să lucreze 10 sau 12 zile pe lună în întreprinderi, efectiv în activitatea economică sau contabilă. Aici trebuie doar să se treacă la înfăptuirea în practică a ceea ce este prevăzut. Cei din alte domenii — mă refer mai cu seamă la cei din filozofie — trebuie să se încadreze și să participe efectiv în activitatea politică, în activitatea de producție. În felul acesta vor înțelege mai bine filozofia pe care o predau".

La capătul amplului bilanț făcut în Consfătuire de Secretarul general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, asupra realizărilor și a neîmplinirilor ce mai există, a răsunat vibrant aprecierea definitorie, pe care o făcea în următoarele cuvinte: „Bazîndu-mă pe toate acestea, sînt convins că și în domeniul activității ideologice și politice vom realiza cu succes sarcinile Congresului al XI-lea, că acest important sector al activității noastre va contribui și el, într-o măsură însemnată, la înfăptuirea programului general de dezvoltare a patriei noastre, la ridicarea bunăstării întregului nostru popor!

Trebuie să facem totul pentru ca în cincinalul actual să obținem o afirmare și mai puternică a spiritului revoluționar în întreaga activitate politico-ideologică de formare a omului nou, constructor al socialismului și comunismului în România".

★

Problemelor locului și rolului istoriei în perioada actuală, în ansamblul preocupărilor conducerii partidului și statului nostru, dezvoltării întregului front al științelor sociale li s-a acordat un spațiu larg și o atenție cu totul deosebită, atît în materialele supuse dezbaterii, în nenumărate luări de cuvînt în plen și în secțiuni, dar mai ales în magistrala expunere făcută la încheierea lucrărilor de tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Reașezarea istoriei pe locul ce i se cuvine în ansamblul disciplinelor din învățămîntul nostru de stat reprezintă simbolul prețuirii acestui obiect, expresia înțelegerii exacte a rolului pe care, astăzi și mîine, îl are istoria în munca de formare a omului nou, constructor competent și devotat al societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintarea României spre comunism.

Însușindu-și integral spiritul în care au fost concepute actualele măsuri de perfecționare a activității cadrelor de științe sociale, cei care se ocupă cu activitatea de cercetare și predare a istoriei nu-și pot face o misiune mai înaltă decît din înfăptuirea integrală a planului de acțiune ce ne-a fost prefigurat, din aplicarea în viață a înaltelor comandamente ale politicii interne și externe a partidului și statului nostru.

„Revista de istorie" cu întregul ei corp de redactori și colaboratori — sensibilă la sarcinile de mare răspundere ce revin frontului nostru istoric în lumina documentelor Congresului educației politice și al culturii socialiste, a expunerii magistrale făcute de Secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în cadrul acestui congres ca și a expunerii sale remarcabile făcute la Consfătuirea cadrelor didactice din domeniul științelor sociale și învățămîntului politic se angajează că va face tot ce depinde de ea, deschizîndu-și larg coloanele tuturor acelora care vor dori să contribuie prin cuvîntul scris la înfăptuirea exemplară a sarcinilor ce ne revin.

www.dacoromanica.ro

AL II-LEA CONGRES INTERNAȚIONAL DE TRACOLOGIE — REZULTATE ȘI PERSPECTIVE —

DE

CONSTANTIN PREDA

Țara noastră a fost gazda unei importante manifestări științifice, al II-lea Congres internațional de tracologie, ale cărui lucrări s-au desfășurat la București, 4—10 sept., 1976, sub înaltul patronaj al tovarășului Nicolae Ceaușescu, președintele R. S. România. Organizat de Academia de științe sociale și politice și de Asociația de studii sud-est europene, acest important eveniment al vieții științifice internaționale a reunit la București aproape 300 de specialiști, din 17 țări, care au prezentat peste 200 rapoarte și comunicări de istorie, arheologie, lingvistică, etnografie, folclor și antropologie. Deschiderea lucrărilor Congresului a fost marcată de mesajul tovarășului Nicolae Ceaușescu, adresat participanților, în care se sublinia importanța unei astfel de manifestări internaționale, care își propunea să dezbată probleme de istorie, de limbă și civilizație a tracilor și să aducă noi contribuții în definirea locului ce revine tracilor în istoria universală. Mesajul, prin conținutul său, este un îndemn la dezvoltarea și perfecționarea muncii de cercetare istorică și arheologică.

Alegerea României ca loc de desfășurare a lucrărilor celui de al II-lea Congres internațional de tracologie, făcută în unanimitate de participanții la primul Congres desfășurat la Sofia în 1972, constituie o consecință firească a bogatei și îndelungatei tradiții a studiilor de tracologie din patria noastră. Desigur, la baza acestei tradiții se află întreaga istorie a strămoșilor noștri geto-daci, tracii carpato-danubieni, ramura nordică a marelui neam al tracilor, cei mai viteji și mai drepți dintre toți tracii, cum ni-i înfățișează marele istoric al antichității, Herodot. De aceleași tradiții se leagă nemijlocit istoria formării poporului român, în care geto-dacii au jucat rolul esențial. În această privință se are în vedere și rolul pe care l-au jucat geto-dacii în civilizația antică a sud-estului Europei, precum și importanța moștenirii culturale și spirituale a traco-daco-geților din regiunile carpato-balcano-dunărene, care poate fi considerată, așa cum se subliniază în mesajul tovarășului Nicolae Ceaușescu, un bun comun al popoarelor din această zonă.

Tematica Congresului, foarte variată și cuprinzătoare, a urmărit să înfățișeze participanților principalele aspecte ale istoriei și culturii traco-geto-dacilor, de la origini și pînă în antichitatea tîrzie a epocii romano-bizantine. Rapoartele și comunicările prezentate s-au sprijinit pe cele mai noi rezultate ale cercetărilor istorice și arheologice, mai ales

„REVISTA DE ISTORIE", Tom. 29, nr. 10, p. 1465—1475, 1976

www.dacoromanica.ro

pe cele obținute în intervalul dintre cele două Congrese de tracologie. În felul acesta, principalele probleme ale tracilor au apărut mai bogat documentate, iar noile descoperiri au putut fi puse în circulație într-un cadru științific internațional înainte de a fi văzut lumina tiparului. După cum era de așteptat, de pe urma lucrărilor Congresului, domeniul de cercetare al tracologiei a apărut întărit și îmbogățit cu noi cunoștințe. Nu-i mai puțin adevărat că unele probleme, le-am putea numi de bază, continuă încă să rămînă nerezolvate sau controversate. Progrese evidente s-au obținut în direcția cunoașterii și evoluției culturii materiale și spirituale a tracilor, a ariilor de răspîndire și a raporturilor lor cu lumea învecinată, greci, sciți, illyri și celți.

Unele din primele rapoarte și comunicări au fost dedicate perioadei de început a istoriei și culturii tracilor, mai exact, originii și procesului de delimitare etnică a neamurilor trace. Fără să se fi stăruit prea mult asupra acestei dificile probleme, din expunerile făcute, ca și din discuțiile purtate pe marginea acestora, s-au conturat destul de limpede pozițiile diferite care există în această privință. Potrivit unei prime opinii, susținută de unii arheologi și istorici bulgari, originile neamurilor trace ar fi de fixat încă din epoca neolitică tîrzie, respectiv din faza eneolitică. Acesta este și motivul pentru care în programul lucrărilor a figurat o comunicare (Iv. Ivanov) cu privire la rezultatele săpăturilor arheologice din necropola eneolitică de la Varna. La aceasta se adaugă și raportul lui Al. Fol cu privire la marile perioade ale istoriei trace, unde întîlnim exprimat punctul de vedere că începuturile istoriei tracilor coincid cu epoca eneolitică.

Cealaltă opinie pe care o datorăm în principal specialiștilor români, la care se adaugă însă și o seamă de arheologi și istorici străini, fixează originile tracilor în perioada de tranziție de la epoca neolitică la aceea a bronzului, respectiv către sfîrșitul mileniului III și începutul celui următor. În această vreme se constată, pe plan arheologic, o serie de transformări importante datorate pătrunderii în regiunile noastre a unor populații dinspre răsărit, care făceau parte din marea familie a indo-europenilor. Modificările etno-culturale petrecute în acest interval de timp, soldate cu asimilarea vechilor populații preindo-europene, vor duce treptat, în epoca următoare, la definirea neamurilor trace. (E. Comșa, M. Dinu, P. Roman). Fără îndoială, problema originii tracilor nu este ușoi de rezolvat. O sarcină principală revine cercetărilor arheologice, singure în măsură să ofere date noi, menite să contribuie la eliminarea unora din dificultățile existente. Oricum, demn de reținut în stadiul actual al cercetărilor este totuși poziția arheologilor români și a multor specialiști străini, care se bazează pe observații mult mai ample și mai semnificative. Perioada de tranziție de la neolitic la bronz se dovedește a fi, prin modificările care au loc în spațiul carpato-balcanic, momentul principal al începuturilor istoriei neamurilor trace.

Dacă în ceea ce privește stabilirea originii și perioadei de început a istoriei și culturii tracilor se constată diferențe de opinii, nu mai sînt de înregistrat păreri divergente atunci cînd este vorba de atribuirea prototracilor a întregii culturi a epocii bronzului din regiunile carpato-balcano-dunărene. Rapoartele și comunicările referitoare la această perioadă, în marea lor majoritate prezentate de participanții români (D. Berciu,

www.dacoromanica.ro

S. Morintz, E. Tudor, M. Nica) au adus contribuții noi și valoroase la o mai bună cunoaștere a caracterului, ariei de răspîndire și cronologiei diferitelor culturi ale epocii bronzului. Au fost remarcate și cu acest prilej aprecierile făcute asupra conținutului bogat și variat al culturilor acestei perioade, al evoluției lor și a progreselor realizate de comunitățile trace în metalurgia bronzului (R. Katinčarov, Iv. Panajotov — R. P. Bulgaria).

Un număr însemnat de comunicări s-au referit la populația tracă din prima epocă a fierului, adică la perioada de clară definire etnică și culturală a tracilor. În rapoartele prezentate de S. Morintz, M. Petrescu-Dîmbovița și Al. Vulpe se arată progresele sensibile realizate în ultima vreme de cercetările arheologice în ceea ce privește constituirea sintezelor etno-culturale trace în prima epocă a fierului și trăsăturile caracteristice ale grupelor trace din spațiul carpato-dunărean. (A. D. Alexandrescu, M. Irimia, E. Dőrner). Rezultă din investigațiile de pînă acum că la sfîrșitul mileniului II, adică la începutul primei epoci a fierului, a existat un cerc cultural unitar, dar cu aspecte regionale care cuprindea spațiul geografic din nordul Carpaților pînă la sud de Munții Rhodope, de la Marea Neagră și Nistru pînă la Tisa, Vardar și Morava. Această cultură este atribuită neîndoios unei grupe indoeuropene trace și ea are la bază principalele culturi ale epocii bronzului din regiunile carpato-dunărene. O analiză atentă a culturilor epocii bronzului scoate clar în evidență participarea fondului proto-tracic la alcătuirea sintezei trace din cea de-a doua vîrstă a fierului. Se remarcă totodată unitatea culturală din secolele VIII—VII î.e.n., reprezentată de cunoscuta civilizație hallstattiană Basarabi, a cărei arie acoperă o mare parte a regiunilor carpato-dunărene. Etapa următoare, corespunzătoare secolelor VI—IV î.e.n., este epoca de primă și importantă afirmare a populației geto-dace, confirmată atît de izvoarele scrise cît și de cele arheologice. Descoperirile arheologice din ultimele două decenii au adus contribuții valoroase în ceea ce privește legăturile culturale ale grupelor trace din nordul Daciei și cele din zona Dunării.

O atenție deosebită a fost acordată raporturilor traco-geților cu lumea mediteraneeană, cu populațiile învecinate, greci, sciți, illyri și celți. S-a pus accentul în mod deosebit pe contactul și influențele reciproce ale culturii trace cu celelalte civilizații antice. (K. Horedt, Vl. Popov, Al. Bonev). Se apreciază că în cursul mileniului al II-lea î.e.n., triburile trace, aflate în plin avînt al dezvoltării lor social-politice și culturale, au întreținut legături cu aria culturală miceniană, ce pot fi urmărite în descoperirile arheologice din spațiul carpato-balcanic. Sînt de menționat apoi contactele traco-geților cu lumea greacă în general și cu coloniile vest-pontice în special. (Chr. Danov, P. Alexandrescu). Diferitele aspecte ale acestor raporturi au constituit subiectul a o serie de comunicări, care au prezentat rezultatele celor mai recente săpături arheologice, din rîndul cărora se evidențiază cercetările efectuate în ultimii ani în Dobrogea (M. Coja și G. Simion).

Asupra raporturilor tracilor cu illyrii a stăruit în expunerea sa M. Garašanin (R. S. F. Jugoslavia). Deși sînt prezentate ca două populații diferite, venite din direcții opuse, tracii din răsărit, iar illyrii din apus, de-a lungul istoriei lor, între cele două neamuri au existat raporturi culturale strînse și întrepătrunderi de populații.

www.dacoromanica.ro

O atenţie deosebită s-a acordat şi relaţiilor tracilor cu lumea scitică, urmărite, atît pe baza izvoarelor scrise, cît şi a celor arheologice (Vl. Iliescu). Oarecari discuţii a stîrnit problema sciţilor din Transilvania în sec. VI—V î.e.n. Bazată pe noile descoperiri din Transilvania, Galina Smirnova (U.R.S.S.) consideră că în această parte a Daciei avem de-a face nu numai cu influenţe culturale, ci cu o prezenţă etnică scitică efectivă. Cu timpul, această enclavă scitică a fost complet asimilată de masa tracică. Părerea aceasta nu este împărtăşită de unii cercetători români, care sînt înclinaţi să considere descoperirile de caracter scitic din Transilvania ca influenţe culturale scito-iraniene, iar pe agatîrşii pomeniţi de Herodot, o populaţie de origine tracă sau iraniană.

După cum era de aşteptat, epoca Latène, corespunzătoare princi palei etape de definire a populaţiei şi a culturii materiale şi spirituale a populaţiei geto-dace, avea să se bucure în cadrul Congresului de un interes cu totul deosebit. Aproape 40 comunicări şi rapoarte au înfăţişat participanţilor la lucrările Congresului rezultate ale noilor cercetări şi descoperiri arheologice referitoare la cultura materială, aşezări, cetăţi, artă, religie, organizare social-politică şi la relaţiile geto-dacilor cu lumea din afară. Trecerea în revistă a principalelor contribuţii româneşti făcută de R. Vulpe, avea să fie completată de raportul lui M. Babeş, dedicat unităţii şi răspîndirii geto-dacilor. Acest din urmă raport a prezentat o imagine generală asupra evoluţiei culturii şi societăţii geto-dace, insistînd în special asupra perioadei clasice din secolele III î.e.n. — I e.n. Folosindu-se de răspîndirea urmelor de cultură geto-dacică cunoscute pînă în prezent, referentul reuşeşte să contureze, pentru anumite perioade de timp, limitele maximei difuziuni a civilizaţiei geto-dacilor. În spre est, cultura geto-dacică se întindea pînă în regiunea Nistrului, unde este marcată de numeroase aşezări din secolele IV-III î.e.n. şi chiar de prezenţa unui sanctuar dacic din sec. I e.n. Spre nord-vest şi spre vest, urmele de cultură geto-dacice apar destul de frecvent pe teritoriul Slovaciei, precum şi la vest de Tisa, în zona Budapestei, pentru a coborî apoi în Iugoslavia, pînă la gurile Dravei şi Savei, toate acestea fiind de pus în legătură cu campania lui Burebista împotriva celţilor. Nu se poate încă vorbi cu destulă claritate despre o delimitare etnoculturală şi geografică a geţilor şi a tracilor de sud, cu toate că între cele două maluri ale Dunării exista o unitate culturală şi etnică deplină, determinată de prezenţa geţilor, consemnată de izvoarele scrise şi arheologice atît la nordul, cît şi la sudul marelui fluviu.

Despre principalele aşezări şi cetăţi geto-dace au fost prezentate, alături de informări cu caracter general, şi o serie de date noi, obţinute de pe urma recentelor cercetări arheologice. În această categorie se includ cetăţile de la Stînceşti Cotnari şi Moşna din Moldova (A. Florescu), impunătorul complex de cetăţi din Munţii Orăştiei (H. Daicoviciu), cetatea de la Polovragi (Fl. Marinescu), importantele dave de pe Siret, de la Răcătău şi Brad precum şi cîteva aşezări getice de curînd cercetate în cîmpia munteană, (V. Căpitanu, V. Ursache, N. Conovici, G. Trohani.)

Ansamblul culturii traco-geto-dace a fost completat cu interesante contribuţii ale colegilor bulgari. La sinteza recentelor descoperiri arheologice din Tracia, datorată Mariei Čičikova, se adaugă cîteva comunicări

www.dacoromanica.ro

despre așezările și cetățile din nordul Bulgariei și despre cele din Radope (A. Milčev, C. Dremsizova-Nelcinova, N. Gizdova).

Istoria politică a traco-geto-dacilor a format subiectul multor comunicări prezentate de participanții români și străini. Astfel a fost pusă în discuție existența unor formațiuni politice getice din secolele VI—IV î.e n., încă din timpul expediției scitice a lui Darius I (K. Jordanov, R. P. Bulgaria). Raportul lui H. Daicoviciu avea să readucă în atenția specialiștilor ideea de continuitate a statului dac de la Burebista la Decebal, punînd accentul pe informațiile transmise de Jordanes în stabilirea succesiunii regilor daci dintre cele două mari figuri ale istoriei Daciei. Completări interesante în aceeași direcție și pentru aceeași perioadă au adus și W. Schindler (R. D. G.), în comunicarea sa despre capitala dacilor, și Ruska Gandeva (R P. Bulgaria), care s-a referit în contribuția sa la unele aspecte ale perioadei de domnie a regelui geto-dac Cotiso. Tratînd despre ce a însemnat regele în casa dinastică a odrisilor, D. Popov (R. P. Bulgaria) consideră că acesta era în același timp om de stat, preot, conducător și zeu.

Un loc însemnat în cadrul lucrărilor Congresului a fost rezervat și raporturilor tracilor și geto-dacilor cu lumea celtică. În raportul întocmit de I. H. Crișan au fost relevate o serie de aspecte importante ale acestor relații, printre care se remarcă influențele reciproce și asimilarea celților de către populația geto-dacă. Date suplimentare privind prezența celților la sud de Dunăre și în Balcani au adus comunicările lui M. Domaradski, M. Taceva-Hitova (R. P. Bulgaria) și colegul român Vl. Zirra.

Importantul capitol al artei traco-getice avea să se bucure de întreaga atenție a specialiștilor. Pe lîngă problemele generale, de bază, ale artei traco-getice, cuprinse în raportul întocmit de D. Berciu și Fl. Preda, au fost prezentate descoperiri noi făcute pe teritoriul R. P. Bulgaria (D. Ivanov, tezaurul de la Borovo), și s-au adus completări la studiul marelui tezaur de la Panaghiurište (K. Kolev, R. P. Bulgaria și J. G. Griffith, Anglia).

Alături de artă, problema religiei la traco-daci a suscitat de asemenea, un viu interes și multe discuții. Cîteva din comunicările dedicate acestei probleme (I. Banu, I. Coman și M. Nasta) au abordat subiecte în legătură cu mult controversatul zeu al geto-dacilor Zalmoxis și cu credința în nemurire la o serie de neamuri trace. Atît în prezentările făcute, cît și în discuții s-a insistat asupra caracterului dublu urano-chtonian al lui Zalmoxis, pentru aceasta făcîndu-se apel la o serie de izvoare antice, la numeroase analogii și la rezultatele cercetărilor arheologice, în special la cele de la Grădiștea Muncelului. L. Ognenova-Marinova a prezentat, într-un raport cuprinzător, o vedere de ansamblu asupra religiei în Tracia în cursul mileniului I î.e.n., pe baza datelor oferite de cercetările arheologice. Interesante se dovedesc în această privință cercetările de la Seutopolis, care au prilejuit observații valoroase în legătură cu cultul Marilor zei din Samotracia, Dionysos și Apollon.

Principalelor probleme ale numismaticii trace și geto-dacice le-a fost consacrată o ședință aparte. Un raport special s-a ocupat de numismatica geto-dacică (C. Preda), care a sintetizat principalele ei laturi, privind cronologia, clasificarea și repartizarea regională a tipurilor monetare emise în Dacia. Un accent deosebit s-a pus pe identificarea, pe baze numismatice, a principalelor uniuni de triburi geto-dace din perioada imediat

www.dacoromanica.ro

premergătoare epocii lui Burebista. J. Jourukova şi K. Dimitrov au stăruit în prezentările lor asupra emisiunilor monetare ale regilor traci din sec. IV—III î.e.n. şi legăturilor acestora cu monetăriile oraşelor greceşti vest-pontice. Tezaurul de vîrfuri de săgeţi-monede de la Jurilovca a permis lui Gh. Poenaru Bordea şi E. Oberländer să contribuie la o mai bună cunoaştere a acestor prime mijloace de schimb de pe coasta de vest şi de nord a Mării Negre. Importanţa relaţiilor de schimb ale oraşului Thasos cu lumea traco-getică, reflectate în descoperirile monetare şi amforele ştampilate, a fost subliniată în comunicarea lui M. Lazarov (R. P. Bulgaria). Colegul V. Mihăilescu-Bîrliba a inserat în paginile comunicării sale principalele aspecte ale circulaţiei monetare romane republicane şi ale celor imperiale timpurii la geto-dacii de la est de Carpaţi.

O importanţă cu totul aparte s-a acordat problemei persistenţei elementului etnic traco-dacic în epoca romană şi bizantină, culturii materiale şi spirituale a dacilor liberi, procesului romanizării şi rolului jucat de geto-daci în formarea poporului român. Într-un amplu şi documentat raport asupra genezei şi evoluţiei romanităţii orientale, Em. Condurachi a scos în evidenţă progresele realizate în ultimii ani în lămurirea multor aspecte ale acestei probleme, ca urmare a eforturilor arheologilor şi lingviştilor români, bulgari, jugoslavi, italieni etc. A apreciat ca neştiinţifică poziţia lui A. Mócsy şi G. Alföldy, care neagă procesul romanizării în Moesia Superioară şi în Pannonia. După părerea lui G. Mihailov (R. P. Bulgaria), expusă în raportul său asupra elenizării şi romanizării tracilor, pentru a da un răspuns complet acestei probleme este nevoie de cercetări complexe, care să se bizuie deopotrivă pe surse epigrafice, istorice, arheologice şi lingvistice. Diferitele laturi ale romanizării Provinciei Dacia, ale persistenţei factorului autohton geto-dacic şi ale raporturilor cu populaţia sud-dunăreană şi-au găsit rezolvări în comunicările lui D. Tudor, D. Protase, E. Doruţiu, Al. Suceveanu, S. Sanie şi I. T. Dragomir.

Continuitatea dacică în afara graniţelor Provinciei şi continuarea procesului de romanizare după retragerea aureliană au fost amplu înfăţişate participanţilor la Congres. În această privinţă se remarcă raportul lui Gh. Bichir, care a redat o imagine de ansamblu asupra istoriei şi culturii dacilor liberi din sec. II—IV e.n. Merită subliniată constatarea deosebit de importantă în ceea ce priveşte legătura strînsă a culturii materiale şi spirituale a dacilor liberi cu cea a geto-dacilor. Se apreciază pe bună dreptate că civilizaţia creată de dacii liberi nu este altceva decît o fază evoluată a Latène-ului geto-dacic, la care se adaugă influenţa romană. Continuitatea daco-romană şi desăvîrşirea procesului de romanizare în sec. IV—VI e.n., probleme de bază ale etnogenezei poporului român, cu diferitele lor aspecte, au fost prezentate într-o serie de comunicări, de unde n-au lipsit, pe lîngă o serie de date mai generale cunoscute, şi informaţii arheologice noi, rezultat al cercetărilor efectuate în ultima perioadă de timp. S-a putut astfel urmări continuitatea daco-romană în complexele de tip Sîntana de Mureş-Cerneahov de la est de Carpaţi (I. Ioniţă şi V. Palade), în descoperirile arheologice din sec. IV—VI e.n. din Transilvania (Z. Székely, L. Bârzu şi M. Marcu), precum şi în cele din Dobrogea (C. Scorpan).

Raportul întocmit de C. C. Giurescu a fost dedicat în întregime rolului pe care geto-dacii l-au jucat în procesul de formare a poporului român.

www.dacoromanica.ro

Au fost regrupate în cuprinsul raportului, în mod sintetic și sistematic, principalele argumente privind continuitatea etnică geto-dacică, începînd de la data cuceririi Daciei și pînă în epoca romană tîrzie. Dovezile menționate în această privință scot în evidență forța elementului autohton, care a reușit să reziste valurilor de populații în migrație și să constituie în final baza etnică a poporului român.

Unele aspecte privind Tracia și tracii în antichitatea tîrzie au format subiectul raportului lui V. Velkov (R. P. Bulgaria). Din conținutul raportului se desprind unele părți interesante referitoare la relațiile economice și etnice din Tracia în epoca romano-bizantină și la continuitatea etnică și culturală, toate acestea bizuindu-se pe datele obținute de pe urma cercetărilor orașelor și satelor antice tîrzii, dinainte de pătrunderea slavilor în sudul Dunării. Pe aceeași linie, urmărind parțial aceleași probleme ale tracilor din epoca romano-bizantină în dreapta Dunării, au mers și comunicările înfățișate de St. Damjanov, M. Stanceva și D. I. Dimitrov (R. P. Bulgaria).

Pentru aceeași perioadă de timp a antichității a fost adusă în discuție și problema creștinismului la traco-frigienii din Asia Mică și la traco-geto-dacii din Peninsula Balcanică (I. Rămureanu). Sînt menționate cu acest prilej o serie de izvoare antice literare, care atestă răspîndirea creștinismului la traco-geto-daci în sec. IV—VI e.n., paralel cu procesul de desăvîrșire a romanizării. Unele informații epigrafice și descoperiri arheologice de pe Struma superioară i-au permis Veneciei Lyubenova (R. P. Bulgaria) să constate că unele particularități de cult și ritualuri religioase ale unor zeități din epoca romană au un caracter tracic.

Nu este în intenția noastră să intrăm în amănuntele tematicii celor-lalte două secții ale Congresului. Credem însă oportun să ne oprim pe scurt asupra cîtorva din principalele probleme din domeniul lingvistic, care au reținut în mod deosebit atenția participanților. Cunoscutul lingvist bulgar Vl. Georgiev a reluat și de data aceasta teza sa mai de mult formulată, potrivit căreia traca și daca sînt două limbi diferite. În sprijinul acestei opinii sînt menționate, diferențele de toponime, antroponime, glose și de fonetică istorică. La acestea se adaugă și vastitatea teritoriului locuit de toate neamurile trace, unde nu era posibilă o singură limbă. Traca și daca, după același autor, sînt limbi specifice de origine indo-europeană. Deși, în aparență, o asemenea teză ar veni să scindeze pe geto-daci de tracii din sud, raportul lingvistului bulgar conține și unele precizări demne de menționat și de reținut, care au în vedere limitele teritoriale ale celor două limbi. În timp ce traca era specifică populației de la sud de Haemus, învecinată și influențată de greci, daco-moesiana ocupa spațiul dintre Balcani, Dunăre și Carpați, acolo unde dominau geto-dacii, ramura nordică a tracilor. Idei asemănătoare a cuprins și comunicarea lui I. Duridanov (R. P. Bulgaria), unde se aduc dovezi lingvistice în favoarea existenței unor contacte între limbile tracă și dacă.

O poziție cu totul izolată și neștiințifică, fără o bază documentară demnă de luat în considerație, a adoptat Boris Simeonov (R. P. Bulgaria), care, în comunicarea sa a încercat să demonstreze că geții au avut o limbă aparte, care se deosebea atît de cea a tracilor din sud, cît și de cea a dacilor. O asemenea încercare, ieșită cu totul din comun, nu se putea bucura de vreo apreciere pozitivă. Cum era de așteptat, împotriva unei

www.dacoromanica.ro

astfel de concepţii eronate s-au ridicat specialişti români şi străini participanţi la Congres, care au combătut-o în mod ştiinţific şi argumentat.

Fără îndoială, discuţiile în jurul existenţei unor deosebiri de limbă între lumea geto-dacică şi cea a tracilor din sud nu sînt încă în situaţia de a oferi soluţii satisfăcătoare şi nici de a fi unanim acceptate. Rezervele principale ce continuă să persiste se referă la caracterul acestor deosebiri, în sensul că nu apare suficient de limpede dacă într-adevăr este vorba de limbi diferite sau mai de grabă de dialecte ale uneia şi aceleiaşi limbi, cum consideră cunoscutul lingvist român I. I. Russu. În favoarea ideii de dialecte şi nu de limbi diferite s-a pronunţat în cadrul lucrărilor Congresului şi învăţatul englez R. Crossland. Opinia sa are un plus de valoare, dacă se ţine seama de împrejurarea că specialistul amintit este un bun cunoscător al problemelor de limbă tracă, precum şi a celor de arheologie.

Pentru o rezolvare a problemei nu este deajuns numai o cercetare lingvistică. Se impune şi în această privinţă o corelare a cercetărilor din domeniul lingvisticii cu rezultatele obţinute de peurma activităţii arheologice şi istorice. De pildă, nu trebuie să se uite că cele mai de seamă izvoare scrise ale antichităţii nu lasă să se întrevadă că între principalele ramuri ale marelui neam al tracilor ar fi existat deosebiri esenţiale de origine, cultură şi de limbă. Totodată trebuie ţinut seama că pînă în prezent, cercetările arheologice au dovedit existenţa unei strînse unităţi culturale pentru întreaga zonă de la Carpaţi şi pînă la Balcani şi ale unor afinităţi ale acesteia cu civilizaţia tracilor de la sud de Haemus. Rămîne, desigur, o sarcină importantă a întregului complex de cercetări din domeniul tracologiei de a stabili cu mai multă precizie raporturile culturale şi lingvistice între diferitele zone locuite de traci şi între principalele ramuri ale marelui neam al tracilor. Despre o origine şi o limbă comună, ca şi despre o unitate culturală, teritorială şi social-economică a tuturor geto-dacilor nu credem că mai poate încăpea vreo discuţie. Urmează doar ca cercetările viitoare să aducă noi dovezi, care să permită şi cunoaşterea unor laturi particulare ale acestei unităţi. Mai dificilă se dovedeşte sarcina găsirii căilor celor mai sigure, care să definească în mod mult mai clar raporturile lingvistice şi culturale dintre geto-daci şi tracii de la sud de Balcani pentru a se putea scoate în evidenţă toate laturile comune ale celor două ramuri principale ale lumii trace.

Secţia a III-a din cadrul Congresului a întrunit pe specialiştii din domeniile etnografiei, folclorului şi cel al antropologiei. Un număr important de rapoarte şi comunicări au venit să expună rezultatele obţinute de cercetările din domeniile amintite, urmărindu-se în mod special să se releve moştenirile şi supravieţuirile unor tradiţii străvechi traco-geto-dacice şi romane la popoarele din regiunile carpato-balcanice. Unele dintre contribuţii au subliniat importanţa pe care o au argumentele etnografo-folclorice în dovedirea continuităţii daco-romane şi a rolului esenţial jucat de daco-romani în procesul de formare a poporului român.

Lucrările Congresului au constituit unul din evenimentele ştiinţifice de mare însemnătate pentru ţara noastră în general şi pentru istoria strămoşilor noştri geto-daci şi daco-romani în special. Faptul acesta s-a vădit în interesul trezit de lucrările Congresului în rîndul unui cerc larg de oameni de cultură şi de pasionaţi ai istoriei vechi a poporului român, care au urmărit cu o vădită şi permanentă atenţie seria de rapoarte şi comunicări

www.dacoromanica.ro

înscrise în programul de lucru. Același interes deosebit s-a remarcat și în cadrul discuțiilor, prin numărul mare al participanților la dezbateri și prin valoarea, nivelul ridicat și competența intervențiilor. Cu această ocazie au reieșit o dată în plus divergențele de păreri, semnalate mai sus, în ceea ce privește originile tracilor, limba sau dialectele vorbite de aceștia, problema romanizării lor, precum și alte aspecte ale vieții și culturii tracilor de mai mică importanță. Discuțiile au subliniat nevoia sporirii cercetărilor de tracologie în toate direcțiile și corelarea rezultatelor în toate disciplinele acestui vast domeniu de studiu. S-au exprimat convingeri că în felul acesta se vor putea înlătura pe viitor multe incertitudini și se vor găsi căi de apropiere a principalelor probleme controversate. Era și acesta un semn al dorinței specialiștilor din domeniul tracologiei de a se considera o familie unită și animată de sentimentul nobil al îndeplinirii sincere și corecte a datoriei și de a contribui în acest fel la opera de înțelegere și apropiere între popoare.

★

În cinstea Congresului și a unei cît mai bune reușite a acestuia, comitetul român de organizare a inițiat și realizat cîteva acțiuni majore, care au contribuit în mod substanțial la creșterea prestigiului acestei manifestări științifice internaționale. Este vorba în primul rînd de publicarea unor lucrări de specialitate, apărute odată cu deschiderea lucrărilor Congresului, ca urmare a grijii și interesului deosebit acordat de Editura Academiei R. S. România. Din rîndul acestor publicații amintim mai întîi culegerea de studii de istorie, arheologie și lingvistică înmănunchiate în volumul *Thraco-Dacica*, dedicat Congresului și apărut sub îngrijirea lui C. Preda, Al. Vulpe și C. Poghirc. Este de remarcat apoi publicația *Studia Thracologica*, semnată de R. Vulpe, în care au fost adunate contribuțiile tracologice realizate de autor de-a lungul activității sale. Mai sînt de menționat în acest sens lucrările: I. I. Russu, *Elemente traco-getice în Imperiul roman și în Byzantium*; D. Protase, *Un cimitir dacic din epoca romană la Soporu de Cîmpie*; P. Roman, *Cultura Coțofeni* și M. Macrea—I. Glodariu, *Așezarea dacică de la Arpașu de Sus*.

O a doua acțiune importantă a constituit-o fără îndoială expoziția istorico-arheologică intitulată *Traco-dacii. Istorie și civilizație*, organizată de Muzeul de istorie al R. S. România. Expoziția, inaugurată în seara primei zile a Congresului, s-a bucurat de aprecieri unanime. Au fost văzute și admirate cu această ocazie cele mai de seamă realizări ale culturii materiale și spirituale ale traco-geto-dacilor descoperite pe teritoriul României, prezentate într-un context istoric și arheologic mai larg și în suită cronologică, începînd cu exponate din cele mai vechi timpuri, pentru a încheia cu mărturii ale etnogenezei poporului român.

Tot în localul Muzeului de istorie al R. S. România a fost organizată cu același prilej și o expoziție de carte cu subiecte din domeniul tracologiei. Alături de numeroase lucrări și reviste românești au fost expuse și o serie de publicații primite de la unele edituri și instituții din străinătate. Expoziția a impresionat nu numai prin numărul mare, ci și prin varietatea publicațiilor. S-a vădit o dată în plus interesul de care se bucură studiile de tracologie în rîndul istoricilor, arheologilor și lingviștilor.

www.dacoromanica.ro

O ultimă acțiune de mare însemnătate legată de lucrările Congresului a constituit-o organizarea excursiei documentare, care a avut loc în nordul Dobrogei, cu prețiosul sprijin acordat de autoritățile județului Tulcea, prin conducerea Muzeului de istorie din localitate. Au fost vizitate cu această ocazie mai multe obiective arheologice geto-dacice și romano-bizantine. Din rîndul acestora reținem mai întîi atenția importantele așezări traco-getice din epoca hallstattiană de la Babadag și Beidaud. Așezarea de la Babadag, cercetată în cursul ultimilor ani, se remarcă prin nivelul de dezvoltare atins de societatea traco-getică din această regiune și prin înrudirile culturale cu descoperiri similare sau apropiate din sudul Moldovei și din regiunea Porților de Fier. La Beidaud s-a descoperit chiar anul acesta o impunătoare cetate traco-getică din sec. VI î.e.n., care impresionează prin întinderea sa mare și prin cele două valuri cu șanțuri de apărare. Descoperirea unor fragmente ceramice grecești arhaice în cursul cercetărilor din vara aceasta îi arată pe traco-geții acestei așezări întărite, situați la mare distanță de litoralul Mării Negre, în contact cu coloniștii greci, încă din primul moment al întemeierii orașelor vest-pontice.

La Enisala au fost vizitate săpăturile efectuate recent într-o importantă necropolă getică din sec. IV î.e.n. Aici au fost scoase la iveală morminte de incinerație, mai rar și de înhumație, cu un mare număr de vase getice lucrate cu mîna și la roată, alături de care s-au descoperit și vase grecești de import din orașele de pe coasta dobrogeană a Mării Negre. În plus, participanții la Congres și la excursie au avut posibilitatea să viziteze cetatea Argamum de la Capul Dolojman, com. Jurilovca și cunoscuta cetate romano-bizantină Dinogeția (Garvăn), iar la înapoiere spre București așezarea getică de la Cîrlomănești (jud. Buzău).

Odată cu terminarea excursiei arheologice se încheia întreg programul de lucru al Congresului de tracologie. Luau astfel sfîrșit cele șapte zile de activitate științifică, de contacte directe între specialiști și de schimburi de păreri și de impresii. Participanții se despărțeau exprimînd convingerea sinceră că lucrările celui de al II-lea Congres de tracologie de la București au însemnat un pas înainte în acest domeniu de cercetare și au contribuit la o mai bună cunoaștere a problemelor și la o mai clară definire a principalelor poziții, stăruind totodată asupra necesității intensificării investigațiilor și a unei cît mai strînse conlucrări a tuturor disciplinelor tracologiei.

LE II-E CONGRÈS INTERNATIONAL DE THRACOLOGIE —RÉSULTATS ET PERSPECTIVES —

RÉSUMÉ

Du 4 au 10 septembre 1976 ont eu lieu a Bucarest, sous le haut patronnage du camarade Nicolae Ceaușescu, les travaux du II-e Congrès international de thracologie. A cette occasion ont été présentés environ 200 communications et rapports des domaines de l'histoire, de l'archéologie, de la linguistique, de l'éthnographie, du folklore et de l'anthropologie.

www.dacoromanica.ro

Parmi les thèmes majeures qui ont retenu l'attention se font remarquer l'origine des Thraces, les principales étapes de l'évolution culturelle, les relations des Thraces avec les Grecs, les Scythes, les Illyriens et les Celtes, l'histoire et la culture des Géto-Daces, des problèmes touchant la langue, l'art, la religion, la romanisation, la numismatique et des persistences thraces chez les peuples balkaniques de nos jours.

Certains débats se sont axés sur l'origine des Thraces. Conformément à l'opinion de divers spécialistes, l'histoire et la culture des Thraces remonte à l'étape finale de l'époque néolithique. Mais selon la majorité des participants, ce moment de début coïncide avec la période de transitions de l'époque néolithique à celle du bronze.

Lors du Congrès ont été publiés de nombreux ouvrages de spécialité, dont le volume *Traco-Dacica*, représentant un recueil d'études des domaines de l'histoire, de l'archéologie et de la linguistique. A cette même occasion l'on a organisé une exposition d'archéologie et une exposition du livre de spécialité, ainsi qu'une excursion à caractère archéologique dans différents centres thraco-gètes et romano-byzantins du département de Tulcea.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

ÎNSEMNĂTATEA ALEGERILOR GENERALE DIN NOIEMBRIE 1946 PENTRU SITUAȚIA INTERNĂ ȘI INTERNAȚIONALĂ A ROMÂNIEI

DE

GHEORGHE ȚUȚUI

Anul 1946 a marcat o nouă treaptă în evoluția ascendentă a revoluției democrat-populare. Aceasta a ridicat noi sarcini în fața partidelor coaliției democrate, a mișcării muncitorești în ansamblul său. Cîștigarea alegerilor parlamentare — principala bătălie politică de după instaurarea noului regim de la 6 martie 1945 — lupta pentru desăvîrșirea reformelor democratice în folosul maselor, pentru biruirea enormelor greutăți economice amplificate de urmările secetei, complexa activitate politico-diplomatică desfășurată la Conferința de pace de la Paris, au reprezentat obiectivele majore ale acestei perioade, temeliile consolidării și dezvoltării unității de acțiune a clasei muncitoare și ale coaliției democrate.

În cursul desfășurării acestor mari și dificile activități, care afectau interesele fundamentale ale întregii națiuni și determinau însemnate deplasări în opinia publică a maselor, Partidul Comunist Român a mai urcat o treaptă pe drumul afirmării sale drept forță conducătoare a societății. La rîndul său, Partidul Social-Democrat, revitalizat de impulsurile de energie date de clasa muncitoare și sprijinit continuu de P.C.R., a biruit în bună măsură erupția fenomenelor negative din rîndurile sale, și-a reluat locul ce-i revenea în frontul unic muncitoresc și în coaliția guvernamentală, s-a îndreptat mai ferm pe calea transformării sale în partid muncitoresc revoluționar.

Parte componentă a unui fenomen de mai mare extindere — după cel de-al doilea război mondial au avut loc alegeri în aproape toate țările lumii [1] — alegerile parlamentare care s-au desfășurat în România

[1] În anul 1946 au avut loc următoarele consultări ale corpului electoral: *URSS* (la 10 februarie) alegeri pentru Sovietul Uniunii și Sovietul naționalităților; *Grecia* (13 martie) alegeri generale; Cehoslovacia (26 mai) alegeri pentru Marea Adunare Națională; *Franța* (2 iunie) alegeri generale, referendum pentru Constituție; (13 octombrie), alegeri parlamentare și referendum referitor la puterile și rolul parlamentului interimar; (21 octombrie), alegeri pentru Adunarea Națională a Republicii Franceze (10 noiembrie 1946); *Italia*, alegeri pentru Adunarea Constituantă și referendum pentru Republică (2 iunie), alegeri municipale parțiale; (22 octombrie), alegeri comunale (10 noiembrie); *Polonia*, referendum în legătură cu desființarea Senatului, rectificarea graniței de apus și înfăptuirea unor transformări structurale (1 iulie); *Bulgaria*, Plebiscit pentru Republică (8 septembrie); alegeri pentru Marea Adunare Națională (27 octombrie); *Norvegia*, alegeri generale (7 octombrie); *Republica Democrată Germană* (zona răsăriteană a Germaniei — alegeri generale (21 octombrie); *S.U.A.* — alegeri parțiale pentru 1 3 din membrii Camerei Reprezentanților, 32 de senatori și 33 de guvernatori (5 noiembrie).

„REVISTA DE ISTORIE". Tom. 29, nr. 10, p. 1477—1491, 1976

www.dacoromanica.ro

în noiembrie 1946 înmănunchiau ca nici o altă problemă tot ansamblul sarcinilor interne și externe ale țării.

Pregătirea și desfășurarea alegerilor parlamentare ridica în fața P.C.R. un șir de probleme ca : lărgirea bazei de masă a coaliției democratice și trecerea acestora pe noi temelii programatice ; menținerea și consolidarea alianțelor politice, învățarea membrilor de partid să activeze cu succes într-un sector unde nu aveau experiența necesară și altele. Este adevărat că în anii ilegalității partidului comunist luase parte în repetate rînduri la alegeri comunale sau generale și acumulase o anumită experiență. Dar aceasta era insuficient față de ceea ce se cerea acum, cînd organiza alegeri generale ca partid de guvernămînt, avînd în opoziție partide cu o amplă și îndelungată practică electorală și care mizau totul, inclusiv existența lor, pe aceste alegeri. Mai mult, dacă la 6 martie 1945 masele muncitoare aduseseră la putere guvernul democrat pe baza programului enunțat de F.N.D., program care urma să fie realizat ulterior, acum se pune în mod stringent și problema răspunderilor. Era astfel prima ocazie cînd masele aveau să aprecieze cum își îndeplinea guvernul Groza programul anunțat și să hotărască ce grupări politice le vor reprezenta în continuare interesele. De aceea și pentru Partidul Comunist, și în general pentru forțele revoluționare, alegerile reprezentau o parte importantă a luptei „care pe care" ce se desfășura împotriva partidelor politice ale reacțiunii, un examen față de popor.

Referindu-ne la tactica P.C.R. în această mare confruntare politică se impune precizarea că partidul comunist era conștient că în lupta forțelor revoluționare pentru a da un nou curs dezvoltării țării se va ajunge în mod inevitabil la noi ciocniri cu forțele oponente. Dar adevărata problemă care se punea era aceea de a pregăti această ciocnire, de a crea un asemenea raport de forțe care să fie favorabil coaliției democrate și a elabora un asemenea program care să deschidă noi perspective luptei maselor, consolidării puterii muncitorești-țărănești.

Pornind de la aceasta P.C.R. avea de soluționat în primul rînd un șir de probleme privind coaliția guvernamentală, mai precis în legătură cu armonizarea activității acesteia, a mobilizării tuturor forțelor și energiilor. Lipsa de omogenitate, deosebirile de vederi existente între diferitele grupări politice în legătură cu o serie de probleme majore, deosebiri ce proveneau din caracterul eterogen al coaliției guvernamentale, gradul diferit de organizare și de conștiință politică, ba chiar și unele deosebiri programatice, trebuiau armonizate. Acest obiectiv s-a realizat în esență prin crearea, la 17 mai 1946, a Blocului Partidelor Democrate (B.P.D.).

Alegerile generale din România și deschiderea lucrărilor organului legislativ rezultat din acestea, au avut loc într-o perioadă istorică cînd situația internațională a României făcea obiectul unor complicate dezbateri internaționale, în centrul cărora se situa conferința de pace de la Paris, care și-a încheiat lucrările la 15 octombrie 1946. Punctele de vedere exprimate asupra situației internaționale a României de către Conferința de la Paris nu au avut darul de a duce la o atenuare a disputelor politice interne în legătură cu orientarea politicii externe a României, ci dimpotrivă a dus la ascuțirea lor. Acest lucru a fost determinat în primul rînd de faptul că viața politică a României era dominată de marile înfruntări care aveau loc între forțele democrate și cele reacționare, în vederea cîștigării

www.dacoromanica.ro

alegerilor generale, ca şi de aceea că problemele româneşti continuau să facă obiectul atenţiei cercurilor conducătoare ale marilor puteri din coaliţia antihitleristă ca şi a organismelor internaţionale create de acestea. Astfel, deşi alegerile generale din România erau prin excelenţă o problemă internă, desfăşurarea lor va avea însemnate repercusiuni în situaţia internaţională a ţării noastre, în raporturile ei cu unele cercuri conducătoare ale marilor puteri şi chiar în soluţionarea unor probleme ce priveau tratatul de pace.

Faptul că problema alegerilor din România fusese dezbătută la cea de-a doua reuniune a miniştrilor afacerilor externe şi marilor puteri, care avusese loc la Moscova în decembrie 1945, că guvernul dr. Petru Groza se angajase, în ianuarie 1946, faţă de aceste puteri să organizeze în cel mai scurt timp posibil alegerile libere şi democratice, făcea ca desfăşurarea lor să aibă pe lîngă o deosebită însemnătate internă şi una internaţională. Dacă la aceasta adăugăm desfăşurarea ultimei faze a campaniei electorale şi a alegerilor ce aveau loc în condiţiile cînd la New York se întrunea cea de-a doua sesiune a adunării generale O.N.U. (deschisă la 24 octombrie) — şi tot aici cei patru miniştri de externe ai U.R.S.S., S.U.A., Marii Britanii şi Franţei urmau să definitiveze textul tratatului de pace (4 noiembrie — 11 decembrie 1946), această însemnătate ne apare şi mai evidentă.

Aşa stînd lucrurile, ultima fază a campaniei electorale, alegerile, constituirea parlamentului şi începutul activităţii lui, vor fi marcate nu numai de o ascuţită luptă politică între forţele democrate şi reacţiune şi de introducerea în această dispută, uneori cu deosebită acuitate, a problemelor externe, dar şi de încercările partidelor de opoziţie de a folosi în favoarea lor intervenţia străină. Este vorba deci, pe de o parte de lupta dîrză dusă de partidele guvernamentale pentru consolidarea regimului democrat-popular şi a celor cucerite de acesta pe plan extern, în cadrul unei Românii independente şi suverane, şi, de cealaltă parte, de manevrele grupărilor de opoziţie care, în dorinţa de a-şi asigura victoria în alegeri, s-au dovedit a fi gata să renunţe la atributele esenţiale ale statului român.

În această ordine de idei se impune a menţiona faptul că partidele de opoziţie (P.N.Ţ., P.N.L., şi P.S.D.I) în ciuda faptului că dispuneau de toate posibilităţile de a-şi desfăşura campania electorală, fapt exprimat între altele şi de aceea că P.N.Ţ. a depus liste de candidaţi în toate judeţele ţării, cuprinzînd 422 de propuneri [2], au apelat în repetate rînduri la sprijinul şi intervenţia puterilor occidentale. Astfel, după ce la 21 octombrie 1946, cele trei partide de opoziţie îşi realizează acordul de coordonare a campaniei electorale[3], în declaraţii făcute reprezentanţilor presei străine, în cuvîntările fruntaşilor lor politici sau în memorii adresate marilor puteri, odată cu calomnierea guvernului şi acuzarea acestuia că nu-şi respectă angajamentele internaţionale, cer ca marile puteri să trimită controlori autorizaţi care în numele Naţiunilor Unite să supravegheze pregătirea şi desfăşurarea alegerilor [4]. Pe aceeaşi linie presa burgheză de opoziţie printr-un şir de articole pretins ştiinţifice şi imparţiale, încearcă să acrediteze ideea că marile puteri au *dreptul* şi *datoria* să intervină în viaţa internă a României,

[2] „Dreptatea", nr. 229 din 12 noiembrie 1946.
[3] „Dreptatea", nr. 212 din 23 octombrie 1946.
[4] „Dreptatea" nr. 233 din 16 noiembrie 1946.

www.dacoromanica.ro

acestea decurgînd, după aprecierile P.N.Ț și P.N.L, din statutul internațional al marilor puteri ca și din obligațiile ce-i revin României prin situația ei de țară aflată sub regimul convenției de armistițiu [5].

Și pentru că numai „argumentele" teoretice nu erau suficiente grupările de opoziție au trecut în întreaga țară la organizarea unor grupuri înarmate urmărind folosirea lor împotriva puterii democrat-populare, la folosirea teroarei ca instrument politic. În a doua jumătate a lunii iunie 1946 au fost descoperite mai multe organizații teroriste, create de cele două partide reacționare în vederea împiedicării operei de refacere economică a țării și a încheierii Tratatului de pace cu România, pentru răsturnarea regimului democratic în timpul alegerilor parlamentare. Astfel de organizații ca : „Graiul Sîngelui", „Sumanele Negre", „Haiducii lui Avram Iancu", din conducerea cărora făceau parte cadre de bază ale celor două partide „istorice", aveau ca principală linie de conduită asasinatul politic și teroarea, în general organizarea de conflicte sîngeroase în interior în vederea creării premiselor dezlănțuirii războiului civil. În același timp aceste organizații au desfășurat o amplă activitate de agitație șovină, naționalistă, au organizat depozite de armament și muniții, acțiuni de spionaj în favoarea cercurilor imperialiste. Ulterior, la 7 noiembrie 1946, P.N.Ț a pus bazele unei organizații militare proprii, numită „Cerc militar profesional". După cum rezultă din procesul verbal de constituire, această organizație avea în frunte generali și alți ofițeri superiori, în rezervă sau retragere, oameni cunoscători în mînuirea armelor, cu largi relații în cercurile cadrelor active ale armatei. Principalele atribuții ale acestei organizații decurgeau din intenția P.N.Ț de a-și crea o forță armată proprie cu ajutorul căreia să răstoarne guvernul, „fiind singura organizație — care după aprecierea conducerii P.N.Ț — poate activa cu sorți de izbîndă într-o acțiune rapidă pentru înlocuirea actualului regim".

În acest context, ca răspuns la apelurile și plîngerile partidelor de opoziție din România, la 28 octombrie 1946, Statele Unite și Marea Britanie, invocînd asigurările date de guvernul român la 8 ianuarie 1946 în legătură cu desfășurarea alegerilor, i-au remis acestuia două note diplomatice cu conținut asemănător, prin care se intervenea în favoarea partidelor burgheze de opoziție [6]. Deși esența raporturilor dintre guvern și opoziție era suficient de clară pentru cercurile conducătoare din occident, mai ales că la 25 octombrie 1946 deputatul laburist Platts Mills făcuse în această chestiune o expunere concludentă în Camera Comunelor [7], la 2 noiembrie 1946 guvernul român a răspuns notelor celor două mari puteri, respingînd cu demnitate orice încercare de amestec în treburile interne ale țării noastre. Cu acest prilej se arăta că situația juridică a României de țară sub regim de armistițiu „nu confera... nici unei puteri dreptul de control sau de imixtiune în treburile ei interne, iar referirile la hotărîrile luate în comun de cele trei mari puteri" și observațiile sau recomandările în legătură cu acestea, nu pot fi luate în considerare decît dacă ele „ar emana de la toate cele trei puteri". Or, pornind de la aceste considerații juridice ca și de la

[5] „Liberalul" nr. 210, 219, 225 din 22 octombrie, 1 și 8 noiembrie 1946.

[6] „Libertatea", nr. 667 din 4 noiembrie 1946, vezi și „Drapelul" nr. 566 din 7 noiembrie 1946.

[7] „Universul", nr. 248 din 28 octombrie 1946.

www.dacoromanica.ro

constatarea că U.R.S.S. nu formulase nici o obiecţiune în aceste probleme, guvernul român a respins cele două note care au fost apreciate ca „acte de imixtiune în politica sa internă" şi „incompatibile cu atributele unui stat liber şi suveran" [8].

Evoluţia campaniei electorale, evident nefavorabilă partidelor de opoziţie, coroborată cu incapacitatea acestora de a-i schimba direcţia, a determinat partidele de opoziţie să încerce o nouă manevră pentru a-şi asigura un sprijin internaţional. În acest scop, la 17 noiembrie 1946, cînd la New York se desfăşurau lucrările celei de-a doua sesiuni a O.N.U., iar Consiliul celor patru miniştri de externe lua în dezbatere proiectele tratatelor de pace în vederea definitivării lor, cele trei partide de opoziţie din România au înaintat diplomaţilor occidentali aflaţi la Bucureşti şi au publicat în presă documentul intitulat „Apel către democraţiile lumii" prin care cerea sprijin internaţional în lupta lor pentru cîştigarea alegerilor [9].

Peste două zile însă au avut loc alegerile, iar rezultatele lor au dovedit întregii lumi baza social-politică largă pe care se sprijinea guvernul democratic, compromiterea şi izolarea de mase a partidelor de opoziţie, orientarea categorică a majorităţii zdrobitoare a poporului român pe calea democraţiei şi a progresului social, promovată ferm de forţele democratice în frunte cu P.C.R. Rezultatul consultării corpului electoral de la 19 noiembrie a fost dezastruos pentru opoziţie şi a reprezentat o mare victorie a poporului român. Din 6 955 658 voturi exprimate, 4 773 689 voturi au fost date Blocului Partidelor Democrate. În urma acestui rezultat, din 414 mandate pentru parlament, B.P.D. a obţinut 347. La acestea se adaugă 568 862 voturi acordate Uniunii Populare maghiare care obţine 29 mandate. Ca urmare 377 (91%) din mandate au fost obţinute de forţele democratice, restul au revenit altor partide „politice" : (P.N.Ţ — Maniu 33 mandate, P.N.L — Brătianu 3 mandate), Partidul Ţărănist Democrat — dr. Lupu 2 mandate [10].

În alegeri au participat şi alte formaţiuni politice dar care nu au obţinut nici un mandat de deputat : Partidul Social-Democrat Independent (C.Titel-Petrescu), Partidul Popular Românesc, Partidul Radical al Micii burghezii, Partidul naţionalist democrat, Acţiunea Naţional Agrară ş.a. Astfel în afara forţelor politice care au obţinut mandate pentru Adunarea deputaţilor au fost depuse peste 100 de liste electorale din partea numeroaselor grupări politice sau independente, liste care au obţinut un număr de 128 190 voturi [11].

Desfăşurarea alegerilor a reliefat, în acelaşi timp, ataşamentul maselor populare din partea de nord a Transilvaniei, teritoriu care constituise obiectul a îndelungi dezbateri la conferinţa de pace, dorinţa lor de a trăi în cadrul României democrat-populare, aprobarea lor faţă de modul în care această problemă fusese soluţionată. Sub acest aspect următorul

---

[8] „Libertatea" nr. 667 din 4 noiembrie 1946.

[9] „Liberalul" nr. 233 din 17 noiembrie 1946, vezi şi „Dreptatea" nr. 234 din 17 noiembrie 1946.

[10] „Scînteia" nr. 685 din 23 noiembrie 1946.

[11] Vezi pe larg, dr. Mihai Fătu, *Un mod decisiv, noiembrie 1946*, Bucureşti, 1972.

www.dacoromanica.ro

tabel care sintetizează rezultatele votului din această parte a României este credem elocvent :

Nr. crt.	Judeţul	Total voturi validate	B.P.D.	U.P.M.	Partide istorice
1	Bihor	254.828	125.265	77.760	36.964
2	Ciuc	79.544	7.768	63.942	5.343
3	Cluj	189.888	118.513	42.939	20.886
4	Maramureş	65.890	39.221	—	23.198
5	Mureş	160.601	74.435	63.583	15.672
6	Năsăud	63.370	38.277	—	24.086
7	Odorhei	65.210	4.439	57.929	1.909
8	Satu Mare	142.384	92.090	23.205	24.033
9	Sălaj	178.469	115.083	44.086	15.508
10	Someş	96.645	65.685	14.925	6.118
11	Trei Scaune	78.190	5.899	63.675	8.496

În aceeaşi ordine de idei se cuvine a preciza că organizaţia democratică a oamenilor muncii maghiari, U.P.M., care a susţinut activitatea B.P.D — — dar a participat la alegeri pe liste separate — a obţinut 568 862 de voturi, adică aproape dublu cît P.N.L. — Brătianu. Or, acest fapt este deosebit de semnificativ atît pentru precizarea poziţiei celei mai numeroase naţionalităţi conlocuitoare din România cît şi pentru reliefarea politicii naţionale real democratice promovate de guvernul Dr. Petru Groza.

Felul în care această victorie s-a repercutat asupra tratatului de pace este relevat de deputatul Takacs Lajos care a luat cuvîntul în parlament în numele Uniunii Populare Maghiare remarcînd lipsa din tratat „a oricărui fel de prevederi de apărare a minorităţilor" şi apreciind urmările unor asemenea clauze cuprinse în tratatul de pace cu România de după primul război mondial arată că „timp de 25 ani am avut experienţa clauzelor de acest fel şi le cunoaştem rezultatele. Aşa-numita convenţie a minorităţilor a adus închiderea şcolilor, interzicerea limbii materne, prohibirea de la muncă a muncitorilor".

Opunînd acestui regim impus de convenţiile internaţionale politica promovată de forţele democrate din România, Takacs Lajos arăta : „La 23 august am apucat altă cale — calea colaborării sincere. Avem convingerea faptului că numai victoria comună a forţelor democratice poate aduce pentru poporul nostru deplina egalitate de drepturi. Eram convinşi, şi concepţia aceasta ne-a fost mereu întărită, că braţul harnic al muncitorului român, palma aspră a plugarului român, cuvîntul intelectualităţii progresiste, ne oferă o apărare mai eficace decît orice clauză. Şi iată şi pe acest teren am fost întăriţi în credinţa noastră. Nu numai că am lichidat nedreptăţile unei jumătăţi de veac, dar progresăm spre o viaţă naţională mai bună, spre o viaţă socială plină de bune speranţe" [12].

Rezultatul strălucit obţinut de forţele democratice în alegerile generale din noiembrie 1946 reprezenta, aşa cum se apreciază în Programul Partidului Comunist Român — „*Cea mai elocventă expresie a adeziunii*

[12] „Szabad Szo" (Tîrgu Mureş) 27 august 1947.

www.dacoromanica.ro

maselor largi populare la politica de transformare democratică, revoluționară a țării, promovate de partid [13].

Ca urmare a victoriei forțelor democratice în alegerile de la 19 noiembrie 1946, viața politică din România a devenit mai omogenă iar guvernul reorganizat a marcat o întărire a pozițiilor clasei muncitoare și a aliaților săi. Astfel, cu prilejul remanierii guvernamentale, care a dus la îndepărtarea celor doi miniștri fără portofoliu, reprezentanți ai partidelor burgheze de opoziție, s-a făcut și o nouă repartizare a departamentelor între reprezentanții principalelor grupări politice din B.P.D., repartizare favorabilă partidelor muncitorești ai căror exponenți dețineau acum opt ministere și șase subsecretariate de stat față de șase și respectiv patru, cît avuseseră în vechiul cabinet. În acest context se remarcă în mod deosebit preluarea de către partidul comunist a Ministerului Economiei Naționale, departament de mare însemnătate în viața economică a țării, care pînă la această dată fusese condus de reprezentanții grupării burgheze P.N.L—Tătărescu, iar acum era condus de către Gheorghiu-Dej, secretarul general al C.C al P.C.R.

Privită în contextul internațional de la finele anului 1946 și în raport cu problematica cu care era confruntată țara noastră pe plan extern, victoria forțelor democrate în alegeri a avut o însemnătate cu totul aparte. Ea a reprezentat ultima lovitură dată politicii de amestec în treburile noastre interne, purtată sub acoperămîntul înțelegerilor dintre marile puteri și a încheiat etapa în care guvernul român putea fi taxat ca nedemocratic și nereprezentativ. Victoria de la 19 noiembrie 1946 avea în același timp semnificația aprobării depline, de către majoritatea poporului, a activității desfășurate de guvern pe planul politicii externe și reprezenta un vot de încredere pentru acțiunile ulterioare.

Desfășurarea alegerilor parlamentare și victoria forțelor democrate în această mare confruntare, care au fost urmărite cu atenție de către cercurile politice internaționale, s-au bucurat de ample aprecieri. Astfel ziarul „Pravda", în numărul său din 21 noiembrie scria că „poporul român nu a avut niciodată alegeri așa de libere ca acum". Referindu-se la același eveniment, ziarul francez „Le Monde", în redacționalul intitulat : „Alegerile din România", avea să scrie că Maniu și Brătianu sînt fără îndoială patrioți, dar spiritul lor social lasă foarte mult de dorit, așa cum au probat-o și istoria antebelică [14]. Ample relatări despre desfășurarea alegerilor din România au făcut și alte ziare, franceze, engleze, bulgare, cehoslovace, poloneze, maghiare, agențiile de presă și posturile de radio, care au remarcat justețea rezultatelor obținute de forțele democrate. Sub acest unghi de vedere se impune a fi reliefată declarația celor 47 de ziariști străini, reprezentanți ai agențiilor de presă și ai posturilor de radio, care au făcut declarații asupra alegerilor din 19 noiembrie 1946, subliniind atît caracterul democratic al acestora cît și succesul de necontestat al coaliției guvernamentale [15].

[13] *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, București, Editura politică, 1975, p. 54.

[14] „Le Monde", nr. 597 din 22 noiembrie 1946.

[15] Declarația a fost semnată de reprezentanții următoarelor ziare, agenții de presă și posturi de radio : „Ordre", „Daily-Worker", „Telepres", „Tass", „Jewish-Telegraphic Agency ; „Otecestven Front", „L'Humanité", „Pravo-Lidu", directorul postului de radio Belgrad, reprezentantul agenției muncitorești de presă din Varșovia, Chicago Defender", „Pravda", „Rude Pravo", „Krasnaia Svezda", „Naprized", „Action", „Ce Soir", „Szabadság", „Svobodnaia Vremeni", „Journal d'orient", „Borba", „Prace" etc. („Scînteia", nr. 683 din 21 noiembrie 1946).

www.dacoromanica.ro

În același context, de subliniere a însemnătății interne și externe a alegerilor din noiembrie 1946, ziarul „Scînteia" scria că „*România și-a sporit propria ei valoare, propria ei greutate specifică internațională*, dovedind că „*nu mai poate fi privită de nimeni drept pradă ușoară*". „*A fi țară mică* — continua același ziar — *nu înseamnă cîtuși de puțin a fi o țară neputincioasă, lipsită de suveranitate națională*" [16] (*s.n.*).

Expresie clară a înțelegerii de către poporul român a răspunderilor sale naționale și internaționale, alegerile generale din noiembrie 1946 sînt deosebit de importante nu numai pentru perspectiva pe care au dat-o dezvoltării ulterioare a României, dar și prin urmările lor imediate, în rîndul cărora se plasează crearea organului legislativ — parlamentul — și preluarea de către acesta a unor importante atribuții de ordin extern. În legătură cu această problemă se remarcă din nou atitudinea reacționară a partidelor „istorice", încercările acestora de a se folosi de intervenția străină pentru a-și asigura poziții dominante în viața țării. Astfel, în timp ce conducerea P.N.Ț. cerea puterilor occidentale să intervină în treburile interne ale României și să ordone efectuarea unor noi alegeri și înlăturarea guvernului existent [17], conducerea P.N.L. încercă să discrediteze guvernul, calificîndu-l ca lipsit de capacitatea juridică de a continua să reprezinte țara în relațiile externe și să semneze tratatul de pace [18]. S-a încercat de asemenea influențarea monarhului care ar fi trebuit, după planurile P.N.Ț, să nu recunoască legalitatea alegerilor și să nu deschidă, potrivit procedurii în vigoare, lucrările Adunării deputaților.

Cu toate acestea, la 1 decembrie 1946, noul parlament și-a început lucrările, fapt care a avut la rîndul său o importanță deosebită asupra politicii externe și a situației internaționale a României. Acest lucru rezultă înainte de toate din aceea că prin constituirea parlamentului, organ de aceeași esență ca și guvernul, adică democrat-popular, s-a realizat o nouă consolidare a poziției forțelor revoluționare pe plan intern și extern. Puterile monarhului au fost limitate, el împărțindu-le de acum cu organul legislativ, iar actele internaționale ale șefului statului, trebuiau, în virtutea Constituției, să fie aprobate de parlament. La aceasta se adaugă și faptul că noul parlament a făcut o temeinică analiză a situației interne și internaționale a României și a stabilit cu claritate orientările de viitor, realizînd prin aceasta un pas însemnat în unificarea eforturilor și acțiunilor tuturor factorilor de răspundere din stat. Sub acest unghi de vedere este important să remarcăm că începînd cu mesajul regal, care a fost prezentat în prima zi a deschiderii lucrărilor și pînă la adoptarea de către parlament a răspunsului la mesaj, 36 de deputați aparținînd tuturor grupărilor politice și-au expus punctele de vedere asupra problemelor de politică externă și au subliniat atît orientările de principiu ale acesteia precum și greutățile care s-au ridicat în fața României pe planul relațiilor externe [19].

---

[16] „Scînteia" nr. 687 din 25 noiembrie 1946.

[17] „Dreptatea", nr. 245 și 252 din 5 și 12 decembrie 1946.

[18] „Liberalul", nr. 246 din 2 decembrie 1946.

[19] Astfel deputatul Gheorghe Vlădescu Răcoasa, în cuvîntul rostit la 12 decembrie 1946, după ce subliniază că politica externă a României este de strînsă prietenie și colaborare cu toate țările vecine, cu democrațiile apusene și cu toate statele care respectă independența și suveranitatea noastră națională, arăta că țara noastră a resimțit dureros „rezervele și atitudinea tăioasă a Angliei și Americii în legătură cu tratatele de pace" (Monitorul oficial, partea III-a, dezbateri parlamentare, nr. 12 din 12 dec. 1946, p. 99).

www.dacoromanica.ro

Astfel mesajul tronului, apreciind că țara noastră și-a cîștigat dreptul de a avea un loc demn în familia națiunilor libere și doritoare de pace, sublinia necesitatea ca politica sa externă să fie o politică activă, de consolidare și dezvoltare a relațiilor existente, de extindere a acestora cu alte state [20]. La rîndul său răspunsul adoptat de Adunarea Deputaților, care constituia în esență programul acestui organism politic, remarca hotărîrea tuturor deputaților de a contribui la opera de consolidare a păcii și indica drept obiective ale politicii externe păstrarea și dezvoltarea relațiilor de colaborare cu toate țările vecine; U.R.S.S., Bulgaria, Cehoslovacia, Iugoslavia, Polonia și Ungaria ca și cu toate țările iubitoare de pace. În acest context menționăm faptul ca Proiectul de răspuns adoptat de Adunarea Deputaților la mesajul regal accentuează atît necesitatea ca aceste relații să fie cît mai complexe : politice, economice și culturale, cît și dorința ca în aceste domenii să se realizeze raporturi cît mai prietenoase cu „Statele Unite ale Americii, Marea Britanie, Franța și toate țările iubitoare de pace" [21].

Se degajă astfel concluzia că parlamentul rezultat din alegerile generale care au avut loc la 19 noiembrie 1946 a aprobat în întregime orientările stabilite de guvern în politica externă a României încă din perioada anterioară și s-a angajat să o continue în noile condiții, sprijinind-o cu autoritatea sa de organ reprezentativ al întregului popor.

Relevînd coordonatele unitare ale activității guvernului și parlamentului, dr. Petru Groza sublinia : „Prin felul cum acest parlament a luat ființă, din sufletul democratic al unui popor mobilizat pe drumul reconstruirii unei vieți noi, cu mai multă dreptate socială și cu o mai justă repartizare a sarcinilor, el este de aceeași substanță ca și guvernul, atacînd frontal fără înconjur și fără ezitare, punctele de maximă rezistență în viața noastră economică, financiară și socială cu scopul de a reclădi țara" [22].

★

Alegerile parlamentare din România și deschiderea lucrărilor Adunării Deputaților, acțiuni care au avut loc aproape simultan cu desfășurarea lucrărilor Consiliului Miniștrilor de Externe ai Marilor Puteri, care s-au reunit la New York, între 4 noiembrie și 11 decembrie 1946 [23], au reprezentat importante contribuții aduse de forțele revoluționare din România, de poporul român cauzei păcii și democrației. În acest context apreciem că se poate vorbi despre o experiență românească, care a dovedit că în anumite condiții se pot înfăptui transformări revoluționare în folosul maselor chiar în condițiile menținerii formei de stat vechi (monarhice) și a activității mai multor partide politice. Putem astfel aprecia că democra-

[20] Monitorul oficial, partea III-a, Dezbateri parlamentare, nr. 1/1 dec.

[21] Monitorul oficial, partea III-a, Dezbateri parlamentare, nr. 9 din 9 decembrie 1946, p. 76—77.

[22] „Scînteia" nr. 713 din 29 decembrie 1946.

[23] Aceste lucrări s-au desfășurat în sălile de la etajul 37 ale luxosului hotel Waldorf-Astoria din New York. La această reuniune din partea Românici a participat ca observator Richard Franasovici, ambasadorul țării noastre la Londra, însoțit de consilierii Dimăcescu și Danielopol („Drapelul" nr. 572 din 14 noiembrie 1946).

www.dacoromanica.ro

ția parlamentară din România anilor 1946—1947, a fost în esență o putere revoluționar-democratică, care a pregătit condițiile de trecere la socialism. Această acțiune a avut la bază continua întărire a conlucrării dintre cele două partide muncitorești (P.C.R. și P.S.D.), a alianței dintre clasa muncitoare și țărănime, temelii sigure ale unei largi coaliții politice care a cuprins toate forțele democratice din România fără deosebire de naționalitate, s-a demonstrat astfel, cu puterea faptelor, că numai pornindu-se de la realitățile economice și social-politice din țară, partidul comunist poate să-și elaboreze un program concret de acțiune, care să fie însușit și transpus în practică de către mase. Un asemenea program care corespundea etapei istorice date a fost concretizat în Platforma Program a Blocului Partidelor Democrate, în jurul căreia s-au strîns toate forțele avansate ale societății românești. Platforma electorală a grupărilor de centru și stînga din România ca și activitatea practică a guvernului și parlamentului au cuprins și importante obiective de politică externă. Acest lucru era determinat îndeosebi de faptul că unele probleme de importanță majoră cum sînt acordarea statutului de cobeligeranță, realizarea concordanței între efortul depus de România în războiul antihitlerist și clauzele militare, reducerea substanțială a prevederilor privind reparațiile ca și stabilirea procedurii de arbitraj în caz de diferende asupra aplicării tratatului, și altele nu fuseseră soluționate în concordanță cu normele de drept și justiție internațională de către conferința de pace de la Paris.

Urmărind cu atenție evoluția dezbaterilor care aveau loc la Conferința celor 4 miniștri de externe de la New York, care se desfășurau simultan cu lucrările adunării generale a O.N.U. și erau în mod evident influențate de acestea, guvernul român a întreprins noi acțiuni pe plan extern în apărarea cauzei independenței și suveranității patriei. În acest scop la 13 noiembrie 1946, ambasadorul Richard Franasovici a depus pe masa celor 4 miniștri de externe ai marilor puteri memoriul cuprinzînd *Observațiile guvernului român privitoare la Proiectul de Tratat de Pace cu România*, în care se spunea printre altele : „În momentul în care, în lumina rezultatelor Conferinței de la Paris, Consiliul Miniștrilor Afacerilor Străine se pregătește să pășească la redactarea finală a Tratatului de Pace cu România, guvernul român crede de datoria sa să prezinte cu toată sinceritatea, datorată unei opere de atare importanță, cîteva observațiuni asupra unui număr de chestiuni pe care le socotește deosebit de grave și importante" [24]. Acestea erau : recunoașterea calității de țară cobeligerantă ; modificarea articolelor 3 și 4 din clauzele politice ; 24, 24 bis, 26, 27, 30 bis, din clauzele economice și articolul 34 din clauzele referitoare la regimul Dunării. Memoriul preciza în continuare, că drept urmare a efortului făcut în ultimii ani, a distrugerilor suferite, a uzurii echipamentului industrial și a celor doi ani de secetă, capacitatea economică a României a ajuns la un nivel de adevărată sleire și solicita ca cei patru miniștri de externe să-i lase resursele necesare pentru desfășurarea unei vieți de stat normale.

Rezultatele acestei noi intervenții nu au fost însă cele scontate [25], problemele fundamentale în dispută rămînînd în esență așa cum fuseseră

[24] Recueil des Documents...tom. IV, p. 145—155.

[25] Modificarea cea mai importantă a fost consemnată la paragraful 2 al articolului 25, în care era vorba de bunurile rămase vacante de pe urma victimelor persecuțiilor rasiale sau fasciste, unde față de textul inițial, care prevedea ca aceste bunuri să fie transmise unei societăți

www.dacoromanica.ro

conturate la Paris. Apreciind rezultatele acestei ultime reuniuni internaţionale, dr. Petru Groza, în declaraţiile făcute presei la scurt timp după terminarea lucrărilor Consiliului Miniştrilor Afacerilor Străine ai Marilor puteri, remarca că cererile României au fost întemeiate, iar dacă ele nu au fost soluţionate în mod favorabil, încheierea păcii va crea un nou cadru internaţional în care România îşi va găsi locul pe care-l merită, deoarece — „cele mai multe din dorinţe şi revendicări se soluţionează prin însăşi pacea" [26].

Începutul anului 1947 caracterizat printr-o intensă activitate politico-economică îndreptată spre consolidarea regimului democrat-popular şi crearea condiţiilor de trecere la o nouă etapă în dezvoltarea multilaterală a României, este marcat şi de o susţinută şi din ce în ce mai largă acţiune pe planul relaţiilor externe. Această orientare este exprimată în declaraţiile şi interviurile acordate de primul ministru al României, care reafirmă poziţia ţării noastre de largă colaborare internaţională, de tratativele sau discuţiile economice care se desfăşoară la Moscova, New York, Londra, Praga, Belgrad, Berna ca şi cu unele ţări din Orientul apropiat; de intensificarea schimburilor culturale şi evident de acţiunea pregătitoare în vederea semnării tratatului de pace. Concomitent cu aceste activităţi România îşi face cunoscute punctele sale de vedere asupra unor importante probleme internaţionale cum sînt: colaborarea regională; lichidarea barierelor dintre state în vederea asigurării circulaţiei valorilor materiale şi spirituale; normalizarea relaţiilor economice; organizarea cu eforturile tuturor statelor, pe baza egalităţii în drepturi, a unei noi orînduiri economice mondiale.

Pe aceste coordonate interviurile acordate de dr. Petru Groza corespondenţilor ziarelor „Rownostr" din Brno şi „Otecestven Front", din Sofia, subliniază deopotrivă contribuţia guvernului român la crearea în Bazinul Dunărean a unei stări de linişte şi pace şi hotărîrea sa de a continua această politică ca şi însemnătatea acestei acţiuni pe un plan mai larg, al păcii şi colaborării internaţionale [27].

În acest context, la 20 ianuarie 1947, în marea sală a Departamentului de Stat din Washington, a avut loc ceremonia semnării de către S.U.A. a tratatelor de pace [28] dintre puterile aliate şi asociate şi cele 5 ţări europene care în prima fază a războiului se aflaseră în tabăra Germaniei hitleriste, iar peste şase zile documentul a sosit la Bucureşti. Ca urmare, la 1 februarie 1947 Consiliul de Miniştri al României a hotărît să purceadă la semnarea

---

internaţionale a refugiaţilor evrei, s-a adus modificarea care prevedea ca aceste bunuri să fie transmise guvernului român iar organizaţiile evreieşti să devină proprietarele acestora. Tot în problema restituirilor s-a obţinut, ca bunurile aparţinînd României sau cetăţenilor români şi duse cu forţa în Germania după 12 septembrie 1944, să fie restituite. (Stenograma şedinţei Consiliului de Miniştri din 1 februarie 1947, Arhiva CC al PCR, Fondul nr. 103, dosarul nr. 9025 , f. 18.)

[26] „Frontul plugarilor", nr. 564 din 29 decembrie 1946.

[27] „Scînteia", nr. 715 şi 725 din 3 şi 17 ianuarie 1947.

[28] Aceasta a reprezentat ultimul act de politică externă a lui James F. Byrnes, care în urma alegerilor desfăşurate în SUA în noiembrie 1946 a fost înlocuit la Departamentul de Stat cu generalul George Marshall. În acest timp la Washington au avut loc numeroase manifestări de simpatie faţă de România, în rîndul cărora se înclud participarea membrilor ambasadei române la recepţia dată de preşedintele H. Truman, întrevederea dintre soţia ambasadorului român la Washington şi doamna Truman, recepţia dată de Mihail Ralea ca şi primele rezultate ale tratativelor purtate cu S.U.A. pentru achiziţionarea unor cantităţi de cereale. De asemenea se impune a fi amintit succesul pe care violonistul român George Enescu l-a înregistrat în turneul său din Statele Unite.

www.dacoromanica.ro

tratatului de pace, document, care aşa cum aprecia dr. Petru Groza, *„cu părţile lui luminoase şi cu părţile lui umbroase, este un act care trebuie acceptat. El pune capăt unui trecut nenorocit şi deschide un drum spre lumină"* [29].

Apropierea marelui eveniment, semnarea tratatului de pace, a prilejuit forţelor revoluţionare din România, atît trecerea în revistă a principalelor momente din lupta politică şi diplomatică desfăşurată după eliberare cît şi prezentarea clară a orientărilor sale în politica externă. Astfel articolul „Tratatul de Pace" publicat în ziarul „Scînteia" evidenţia faptul că tratatul „este rezultatul unei lupte îndîrjite, în care forţele democratice naţionale au fost silite la un efort maxim, pe de o parte în vederea îndepărtării din fruntea vieţii politice româneşti a elementelor vinovate de această situaţie, pe de altă parte pentru a convinge forurile democratice internaţionale că România a lichidat cu un trecut ruşinos şi a apucat pe o cale nouă" [30]. La rîndul său ziarul „Libertatea", în articolul „Perspectivele normalizării", sublinia faptul că odată cu semnarea tratatului, „ţara noastră va înceta să mai fie tratată ca o ţară satelită şi ca atare va înceta o situaţie de drept şi de fapt potrivnică intereselor colectivităţii româneşti" [31].

Referindu-se la orientările de viitor ale politicii externe, cele două publicaţii jalonează această orientare pe diferite planuri. Astfel, „Scînteia" subliniază faptul că România, care nu se află la remorca vreunei mari puteri, îşi asigură libertatea de mişcare pe care o va pune în slujba intereselor ei naţionale şi va juca un rol activ în opera de consolidare a păcii, iar „Libertatea" indica printre acţiunile imediate încadrării ţării noastre în O.N.U., dreptul de a cere şi a obţine ajutoare pentru regiunile înfometate şi activizarea schimburilor comerciale, ca un mijloc pentru refacerea economiei ruinată de război.

În pas cu desfăşurarea evenimentelor, la 1 februarie 1947, guvernul român a stabilit componenţa delegaţiei ce urma să meargă la Paris pentru semnarea tratatului de pace — printre care Gheorghe Tătărescu, Lucreţiu Pătrăşcanu, Ştefan Voitec şi general Dumitru Dămăceanu. Guvernul a aprobat de asemenea declaraţia ce urma să fie făcută cu acest prilej. A doua zi după sosirea la Paris, la 8 februarie 1947, delegaţia română a remis la Quai d'Orsay o notă cuprinzînd observaţiile guvernului român în legătură cu tratatul de pace spre a fi adus la cunoştinţa reprezentanţilor Puterilor Aliate şi Asociate. Declaraţia referindu-se la hotărîrea formulată de art. 2 din Tratat, care declară nulă şi neavenită sentinţa de la Viena din 30 august 1940 şi restabileşte frontiera româno-ungară la traseul de la ianuarie 1938, arată că aceasta „pune în sfîrşit capăt pentru vecie opresiunii îndelungate şi repetate a cărei victimă a fost poporul român. Pronunţată în numele justiţiei şi în acelaşi timp — sîntem convinşi — în numele sacrificiilor fără număr consimţite de întreaga naţiune română, această hotărîre deschide perspective serioase unei colaborări fecunde între poporul român şi poporul ungar şi promite să stingă ultimele focare de agitaţii, moştenire a unui

[29] Stenograma şedinţei Consiliului de Miniştri din 1 februarie 1947, loc. cit.
[30] „Scînteia", nr. 739 din 2 februarie 1947.
[31] „Libertatea", nr. 733 din 29 ianuarie 1947.

www.dacoromanica.ro

trecut dureros care a împiedicat pînă astăzi stabilirea unor relaţii amicale între aceste două popoare [32].

Exprimînd hotărîrea guvernului român de a face tot ceea ce depinde de el pentru a executa obligaţiile ce decurg din Tratat, nota conţinea în acelaşi timp şi rezervele ţării noastre faţă de unele obligaţii excesive sau nedrepte şi îşi exprima regretul că nu s-a ţinut seama de importanţa contribuţiei militare şi economice adusă de România în războiul contra Germaniei hitleriste şi a sateliţilor săi.

În continuare documentul sus-amintit cuprindea o expunere de principii asupra poziţiei României în relaţiile internaţionale, a hotărîrii sale de a contribui la organizarea postbelică a lumii [33].

În acest ceas solemn, se arată în declaraţie, în care România caută colaborarea tuturor popoarelor iubitoare de pace şi de libertate, ea ţine să aducă fără nici o întîrziere adeziunea ei totală la principiile Chartei Naţiunilor Unite, principii adoptate şi deja traduse în fapt, asigurînd tuturor persoanelor supuse jurisdicţiei sale, fără nici o deosebire de rasă, origină etnică şi religie, folosirea deplină şi întreagă a drepturilor omului şi a libertăţilor lui fundamentale. Credincioasă acestor principii, România nu a aşteptat nici o presiune internă şi nici o injoncţiune externă pentru a garanta naţionalităţilor conlocuitoare stabilite pe teritoriul său un regim de perfectă libertate. România înţelege să nu se dea în lături pe viitor de la nici o sforţare care ar putea îmbunătăţi condiţiile vieţii materiale şi morale a omului şi nu va înlătura nici o iniţiativă care ar putea să dezvolte colaborarea internaţională şi să întărească securitatea colectivă. Din justiţia socială România îşi face o dogmă, iar din politica păcii şi a bunei înţelegeri internaţionale îşi face lege.

La 10 februarie 1947, după aproape zece luni de discuţii [34] şi incertitudini a avut loc ceremonia semnării Tratatului de Pace între România şi Puterile Aliate şi Asociate, act internaţional care avea să influenţeze dezvoltarea ulterioară a României.

Tratatul de Pace între România şi Puterile Aliate şi Asociate [35], proclama încetarea stării de război şi stabilea o bază trainică pentru dezvoltarea relaţiilor externe ale ţării noastre, inclusiv a încadrării sale în Organizaţia Naţiunilor Unite şi a aderării ei la orice convenţiune internaţională.

---

[32] Declaraţia României la Conferinţa de Pace. Arhiva I.S.I.S.P., cutia nr. 1, Afişe; vezi Arhiva M.A.E, fond 71, dos. E.9, vol. 1922.

[33] Arhiva M.A.E., fond 71, dosar E.9, vol. 192 (vezi şi „Scînteia" din 8 şi 12 februarie 1947).

[34] Referindu-se la aceasta, ziarul norvegian „Arbeindenbladet" avea să scrie la 11 februarie 1947: „Tratatele de pace cu cei cinci aliaţi europeni ai Germaniei s-au semnat ieri. Nu este un acord între învinşi şi învingători, ci mai cu seamă între învingători. Întîrzierea redactării tratatului nu se datora neînţelegerii dintre învinşi şi învingători, ci dificultăţii pe care învingătorii o aveau pentru a se înţelege între ei. Cele cinci state cărora li s-au prezentat conturile războiului au avut rolul de spectatori în această mare luptă diplomatică.

[35] Acestea erau: Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste, Regatul Unit al Marii Britanii şi al Irlandei de Nord, Statele Unite ale Americii, Australia, Republica Sovietică Socialistă a Bielorusiei, Canada, Cehoslovacia, India, Noua Zeelandă, Republica Sovietică Socialistă a Ucrainei şi Uniunea Sud-Africană, ţări definite prin tratat ca aflate în stare de război cu România şi *că au purtat în mod activ războiul împotriva statelor europene inamice, cu forţe militare importante.* (sn)

www.dacoromanica.ro

Credincios principiilor afirmate, guvernul român a adresat Secretarului general al Organizației Națiunilor Unite, încă de la 12 iunie 1947, cererea ca România să fie admisă ca membru al Organizației, angajîndu-se să respecte toate obligațiile ce decurg din Chartă. „Guvernul român — se arată în cerere — fără a mai aștepta intrarea în vigoare a Tratatului de pace voiește să utilizeze termenele fixate de regulamentul Organizației, pentru a prezenta cererea de admitere a României în Organizația Națiunilor Unite". Din păcate această cerere nu a fost rezolvată pozitiv decît în decembrie 1955.

În același timp, pe baza hotărîrii Biroului Politic al C.C al P.C.R., grupul parlamentar comunist a luat inițiativa de a folosi reuniunea solemnă a guvernului și Adunării Deputaților consacrate sărbătoririi celei de-a treia aniversări a zilei eliberării României de sub dominația fascistă pentru a obține ratificarea Tratatului de pace. Propunerea P.C.R a fost însușită de guvern și Parlament și după ce a ascultat raportul ministrului de externe și cuvîntul reprezentanților grupărilor ce formau Adunarea Deputaților, aceasta a hotărît în unanimitate ratificarea Tratatului de Pace. O săptămînă mai tîrziu, la 29 august, Tratatul a fost ratificat și de către Prezidiul Sovietului Suprem al U.R.S.S., act prin care se încheie această dificilă și complicată problemă internațională.

Prin semnarea și ratificarea Tratatului de Pace — se arată într-un articol redacțional apărut în ziarul „Scînteia" — *România intră într-o nouă fază de relații internaționale, politice și economice. Ea își propune să joace astfel un rol activ în lupta pentru statornicirea unei păci trainice, pentru democrație și progres social* (s.n.)

L'IMPORTANCE DES ÉLECTIONS GÉNÉRALES DE NOVEMBRE 1946 POUR LA SITUATION DE LA ROUMANIE SUR LE PLAN INTÉRIEUR ET INTERNATIONAL

RÉSUMÉ

Le processus révolutionnaire unique qui s'est déroulé en Roumanie après la victoire de l'insurrection nationale d'août 1944 a comporté également les élections parlementaires du 19 novembre 1946, où les forces démocratiques ont remporté une éclatante victoire, gagnant 377 places de députés sur les 414 places existantes.

Précédées d'une longue et complexe étape préparatoire, les élections parlementaires de novembre 1946 ont confirmé la durabilité du pouvoir démocratique populaire — sa large base de masse.

Les élections générales de novembre 1946 ont mis en évidence la valeur internationale de la tactique empreinte de souplesse utilisée par les forces révolutionnaires, en tête avec le Parti Communiste Roumain, la multitude de formes de la lutte politique destinée à assurer la défaite des partis bourgeois et leur isolement des masse, qui, à part une longue expérience électorale ont disposé pendant ces élections d'un important appui intérieur et surtout extérieur. Dans ce cadre, il nous faut relever

www.dacoromanica.ro

l'expérience du Parti Communiste Roumain de constitution de larges alliances au centre desquelles s'est trouvée, sur le plan politique, l'unité d'action entre les communistes et les sociaux-démocrates, et sur le plan social, l'alliance ouvrière-paysanne. Dans ce même contexte se situe le programme électoral de la coalition démocratique laquelle comprenait une synthèse des principales orientations dans la politique interne et externe des partis qui constituaient la coalition gouvernamentale réunie dans le Bloc des Partis Démocrates.

Par suite du résultat des élections du 19 novembre 1946, l'échiquier politique roumain est devenu plus homogène et le gouvernement réorganisé, en conformité avec le résultat de la confrontation du corps électoral, marquait une consolidation des positions de la classe ouvrière et de la paysannerie travailleuse.

Considérée dans le contexte international de la fin de l'année 1946 et en rapport avec ce que la Roumanie était confrontée sur le plan extérieur, la victoire des forces démocratiques au cours des élections parlementaires occupe une place spéciale. Elle a représenté le dernier coup porté à la politique d'immixtion dans nos affaires intérieures, menée sous le couvert de l'accord des grandes puissances et a clôturé l'étape où le gouvernement roumain pouvait être qualifié de non-démocratique et non-représentatif.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

PRIMELE DECRETE ALE INSURECȚIEI NAȚIONALE ARMATE ANTIFASCISTE ȘI ANTIIMPERIALISTE. DESPRE GUVERNUL DE LA 23 AUGUST 1944

DE

VASILE LIVEANU

În studiul de față ne vom ocupa de primele decrete adoptate în după amiaza zilei de 23 August 1944, imediat după arestarea lui Ion Antonescu. „După cum este cunoscut, în condițiile intensificării luptei unite a forțelor antifasciste democratice și patriotice interne, și în împrejurările internaționale favorabile create de succesele obținute pe front de armata sovietică, de victoriile întregii coaliții antihitleriste, Partidul Comunist Român a organizat și înfăptuit insurecția națională armată, antifascistă și antiimperialistă care a dus la răsturnarea dictaturii fasciste, la ieșirea țării din războiul împotriva Uniunii Sovietice, la trecerea României, cu întregul său potențial militar și economic alături de coaliția antihitleristă" [1].

Fără a trata problematica insurecției în ansamblul ei, ne vom referi doar la procesul de elaborare a primelor decrete ale insurecției și la semnificația lor.

Primul decret adoptat după arestarea lui Ion Antonescu a fost decretul nr. 1619 semnat de rege, prin care generalul de corp de armată C. Sănătescu era numit prim-ministru. A urmat apoi decretul nr. 1620 semnat de rege și noul prim-ministru, prin care erau desemnați membrii guvernului. Prin decretele următoare 1621, 1622, 1623 au fost numiți, respectiv, noul șef al Marelui Stat Major, noul Inspector General al Jandarmeriei, noul titular al Prefecturii Poliției Capitalei și al Primăriei Capitalei. În anii 1944—1945, cu diverse prilejuri, L. Pătrășcanu, reprezentant al Partidului Comunist Român la tratativele pentru alcătuirea noului guvern a afirmat că în ziua de 23 August acesta a fost format „ad-hoc" în cursul unor discuții care au durat 30 de minute [2].

[1] Nicolae Ceaușescu, *Expunere cu privire la activitatea politico-ideologică și cultural-educativă de formare a omului nou, constructor conștient și devotat al societății socialiste multilateral dezvoltate și al comunismului în România, prezentată la Congresul educației politice și al culturii socialiste. 2 iunie 1976. Cuvîntare la încheierea lucrărilor Congresului. 4 iunie 1976*, București, 1976, p. 23.

[2] Avem în vedere declarațiile lui L. Pătrășcanu publicate în ziarele „Semnalul" din 20 octombrie 1944, „România liberă" din 23 August 1945, „Victoria" din 13 septembrie 1945 și întinsul reportaj publicat în „Jurnalul de dimineață" din 25 decembrie 1944 sub semnătura lui Ion Massof, și care se baza pe un text scris de L. Pătrășcanu (cf. V. Liveanu, *Rolul Partidului Comunist Român în pregătirea insurecției naționale antifasciste armate (în lumina izvoarelor publicate în anii 1944—1947)*, în „Revista de istorie", XXVII (1974) nr. 8, p. 1153).

„REVISTA DE ISTORIE" Tom 29, nr. 10, p. 1493—1519, 1976

www.dacoromanica.ro

Rezolvarea finală a unei probleme atît de importante într-un termen atît de scurt a fost posibilă numai datorită unor intense eforturi şi pregătiri care au precedat insurecţia.

PROBLEMA FORMĂRII UNUI NOU GUVERN (PÎNĂ LA DECLANŞAREA INSURECŢIEI)

Încă din 1941, Partidul Comunist Român s-a pronunţat în repetate rînduri pentru înlocuirea guvernului antonescian printr-un guvern alcătuit din reprezentanţii *tuturor* partidelor şi formaţiilor patriotice antihitleriste. Această cerinţă a fost formulată de Comitetul Central al Partidului Comunist Român şi în platforma frontului unic naţional propusă în 6 septembrie 1941 [3], şi platforma Frontului Patriotic Antihitlerist propusă în iunie 1943 [4]. În scrisoarea din 24 aprilie 1944 adresată de C.C. al P.C.R. Comitetului Executiv al P.N.Ţ., se insista din nou asupra necesităţii imediate „de a înlătura guvernul actual şi a-l înlocui printr-un guvern de Uniune Naţională, reprezentînd toate forţele antihitleriste" [5].

Manifestul Frontului Unic Muncitoresc din 1 mai 1944 chema de asemenea la „răsturnarea guvernului Antonescu, formarea unui guvern naţional din reprezentanţii tuturor forţelor antihitleriste" [6].

În guvernul *tuturor* partidelor şi grupărilor antihitleriste preconizat de Partidul Comunist căruia i s-a raliat Partidul Social Democrat ar fi intrat, pe lîngă reprezentanţii partidelor şi grupurilor burgheze, şi reprezentanţii P.C.R. şi P.S.D. şi cei ai formaţiilor care în 1943 au creat împreună cu comuniştii Frontului Patriotic Antihitlerist; pentru început, aceasta ar fi însemnat un important succes al forţelor revoluţionare, chiar dacă reprezentanţii lor ar fi constituit în noul guvern doar o minoritate, iar majoritatea şi precumpănirea ar fi aparţinut reprezentanţilor burgheziei nefasciste.

Liderii Partidelor Naţional Tărănesc şi Naţional Liberal [7] ar fi preferat ca armistiţiul cu Naţiunile Unite să fie încheiat de guvernul Antonescu şi au întreprins demersuri în acest sens pînă în dimineaţa zilei de 23 August inclusiv [8]. Pentru eventualitatea în care Ion Antonescu ar fi refuzat încheierea la timp a armistiţiului cu Naţiunile Unite, ei cereau regelui, ca de pildă în memoriul redactat de I. Maniu şi D. Brătianu în august 1943 „să-şi reia prerogativele constituţionale şi să instituie un

---

[3] *Documente din istoria Partidului Comunist din România*, Bucureşti, 1951, p. 325.

[4] *Ibidem*, p. 349.

[5] Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, an 1944, dosar 36.

[6] „România liberă" din 26 mai 1944.

[7] În afara cazurilor special menţionate, prin Partidul Naţional Liberal avem în vedere P.N.L. Brătianu.

[8] Cf. V. Liveanu, *Le problème du pouvoir dans l'insurection nationale armée antifasciste et antiimpérialiste en Roumanie*, în „Révue des Etudes Sud-Est Européennes", XII, 1974, nr. 4, p. 475—476, 479—481. Fapte şi aprecieri din articolul citat sînt rezumate în tratarea unor probleme ale prezentului studiu.

www.dacoromanica.ro

guvern de personalități, militari și înalți funcționari, cu misiunea de a lua toate măsurile în vederea retragerii României din război" [9].

Preferința liderilor partidelor burgheze pentru un guvern de generali se explică, credem, prin mai multe motive: 1) Doreau să evite sau cel puțin să întîrzie și să limiteze reprezentarea în guvern a Partidului Comunist Român și a aliaților lui din Frontul Patriotic Antihitlerist și din F.U.M., temîndu-se de măsurile care puteau fi luate împotriva burgheziei [10]. 2) Erau preocupați de evitarea revoluției și asigurarea „ordinii" și vedeau într-un guvern de generali cea mai bună garanție pentru satisfacerea acestor deziderate [11]. 3) Nu doreau să-și asume responsabilitatea directă nici a insurecției, de a cărei victorie se îndoiau [12], nici a acceptării unora din clauzele (teritoriale, economice ș.a.) ale armistițiului, propuse de reprezentanții aliați la 12 aprilie 1944 în cursul negocierilor de la Cairo și Stockholm [13].

În problema componenței guvernului care urma să ia locul celui antonescian o atitudine sinuoasă au avut și cercurile palatului. Aceste cercuri se temeau de ridicarea largă a poporului, doreau, firește, rezolvarea problemelor țării prin lovituri restrînse, de palat, dar porneau de la premisa necesității ca monarhia și noul guvern să aibă în orice caz, sub o formă sau alta, acoperirea partidelor burgheze. Regele, consemna o notă a organelor informative de la începutul anului 1943, a fost convins de anturajul său că trebuie să rămînă un arbitru deasupra guvernelor care pot fi schimbate după necesități și că „o formulă Maniu este inevitabilă într-o anumită fază a războiului" [14]. În octombrie 1943 — martie 1944 regele și consilierii săi politici, cînd au discutat posibilitatea unui „puci" executat de generalul C. Niculescu, comandantul unui corp de armată (care a arătat însă că nu dispune de forțele necesare unei astfel de acțiuni) — au avut în vedere instalarea unui guvern prezidat de I. Maniu și alcătuit din reprezentanți ai partidelor burgheze [15].

---

[9] Notă a Serviciului Special de Informații din 19 august 1943. Fotocopie expusă la Muzeul de Istorie a R.S.R., sala 44. Cf. Paraschiva Nichita, *Cucerirea puterii centrale de stat de către clasa muncitoare în alianță cu ceilalți oameni ai muncii*, în *30 decembrie '47*, București, Edit. Politică, 1972, p. 11.

[10] Referindu-se la discuțiile privind formarea noului guvern pe care, împreună cu L. Pătrășcanu și C. Titel-Petrescu le-a avut cu I. Maniu în dimineața zilei de 23 August 1944, C. Agiu a declarat cinci luni mai tîrziu, la ședința din 31 ianuarie 1945 a Consiliului F.N.D.: „Știți ce-a spus Maniu la ultima ședință pe care am avut-o cu el. Ne-a spus că ar vrea ca noi să nu ne ocupăm de burghezie. Noi vrem s-o pedepsim foarte aspru, dar noi, burghezii, nu partidele acestea". Arhiva C.C. al P.C.R., fond 19, dosar 9269, f. 162. Asprimea pe care o făgăduia președintele P.N.Ț. față de burghezie era, desigur, una foarte părintească ...

[11] V. Liveanu, *Le problème du pouvoir dans l'insurrection nationale armée antifasciste et antiimpérialiste en Roumanie*, în „Révue des études sud-est européennes" XII, 1972, nr. 4, p. 479.

[12] La întîlnirea din 17 martie 1944 de la Cairo cu reprezentanții U.R.S.S., Angliei și S.U.A. Barbu Știrbei explicînd de ce liderii opoziției burgheze doreau ca lovitura împotriva Germaniei s-o organizeze Ion Antonescu, a arătat că după părerea acestora, o lovitură de stat a opoziției „ar avea valoarea unui simplu gest simbolic", repede înăbușit de contraacțiunea germană. (Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, dosar special Minuta dării de seamă personală a lui Barbu Știrbei la ședința din 17 martie 1944.)

[13] V. Liveanu, *op. cit.*, p. 479.

[14] Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71, România, Politica Internă, 1942—1943, vol. 355. Material informativ lipsit de prima pagină, f-17.

[15] Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, an 1944, mapa 196, Amintirile generalului R. Rusescu, f. 152—154 și Amintirile generalului D. Dămăceanu, f. 41—42.

www.dacoromanica.ro

În documentul „Consiliul de Coroană" din 3 mai 1944, consilierii îi sugerau regelui, sub influența probabil a liderilor partidelor istorice, alte soluții. Și anume, în scopul scoaterii României din războiul alături de Germania, propuneau regelui numirea unui guvern prezidat de un general sau a unui guvern în întregime militar; pentru acest din urmă caz se preconiza ca liderii P.N.Ț. și P.N.L. să semneze o scrisoare prin care să recunoască necesitatea armistițiului și să se angajeze că își vor asuma răspunderea lui și vor da concursul lor guvernului, urmînd ca după încheierea armistițiului să se instaleze un guvern al celor două partide [16].

În aceeași perioadă însă — în aprilie-iunie 1944 — în întîlnirile cu reprezentanții Partidului Comunist Român, reprezentanții palatului, dornici să evite larga ridicare armată a tuturor forțelor antifasciste împotriva guvernului Antonescu — au susținut așa-numita „formulă Gigurtu". Regele urma să obțină asentimentul Germaniei pentru înlocuirea lui Ion Antonescu prin Ion Gigurtu și pentru numirea unor persoane de încredere în posturi-cheie (Gr. Niculescu-Buzești la Ministerul de Externe, generalul C. Sănătescu la Ministerul de Război și generalul Gh. Mihail la șefia Marelui Stat Major); dacă după 8—10 zile Ion Gigurtu ar fi refuzat ieșirea din războiul hitlerist, s-ar fi format un guvern al „forțelor de opoziție" [17].

După cum se știe, la ședința din noaptea de 13—14 iunie, la care au participat reprezentanți ai P.C.R., ai generalilor și ofițerilor superiori antihitlerișți, consilieri politici ai regelui, aceștia din urmă avînd legături și cu P.N.Ț. și P.N.L.[18], E. Bodnaraș, membru al conducerii provizorii al P.C.R.[19], și L. Pătrășcanu, căruia conducerea partidului îi încredințase sarcina specială a negocierilor cu palatul și cu partidele burgheze au respins „planul Gigurtu" susținut de palat. Sub impulsul reprezentanților P.C.R. a fost acceptată ideea insurecției antifasciste, s-a ajuns la un acord asupra obiectivelor ei.

În acel moment era în curs de definitivare formarea Blocului Național Democrat. Partidul Comunist Român, pentru a înlesni crearea B.N.D., renunțase la cererea de a se forma un guvern al *tuturor* formațiilor politice antihitleriste (inclusiv Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioților, Partidul Socialist Țărănesc) dar propunea constituirea unui guvern din reprezentanții P.C.R., P.S.D., P.N.Ț. și P.N.L. care urmau să intre în Bloc [20]. Național-țărăniștii și național-liberalii nefiind de acord cu această formulă, la ședința din noaptea de 13—14 iunie 1944, problema

---

[16] Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., fond 8, dosar 481.

[17] „Jurnalul de dimineață", 25 decembrie 1944. D. Dămăceanu, *O consfătuire istorică*, în „Magazin istoric", III, (1969) nr. 6 (27) p. 5—6.

[18] Gr. Niculescu-Buzești avea strînse legături cu I. Maniu și M. Ioanițiu avea legături cu P.N.L. (Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, an 1944, dosarul 197, amintirile generalului R. Rusescu, f. 149). Legăturile celor doi cu C. Vișoianu, prin care palatul menținea în 1943 contactul P.N.Ț. și P.N.L. sînt consemnate și în materialul informativ citat în nota 14, f. 6.

[19] Din conducerea provizorie a P.C.R. mai făceau parte, cum se știe, C. Pîrvulescu și I. Rangheț.

[20] V. Liveanu, *Asupra elaborării și semnificației declarației de constituire a B.N.D.*, „Revista Arhivelor", ar. LIII, 1976, vol. 39, nr. 3, p. 322.

www.dacoromanica.ro

componenței noului guvern a rămas deschisă, prevăzîndu-se însă trei variante pentru soluționarea ei: 1) formarea unui guvern al celor patru partide, prezidat de I. Maniu; 2) formarea unui guvern al celor patru partide prezidat de un general; 3) formarea unui guvern de generali, cu reprezentarea celor patru partide [21].

După cum se vede, *fiecare* din cele trei variante prevedea, în conformitate cu propunerile Partidului Comunist Român reprezentarea în guvern a acestuia, alături de a celorlalte trei partide din B.N.D. Era un important succes al partidului revoluționar căruia i se recunoaștea dreptul de a participa la conducerea țării. Comuniștii preferau prima variantă, căci aceasta 1) ar fi subliniat asumarea de către toate partidele din B.N.D. a *întregii* responsabilități politice a insurecției, a declanșării războiului antihitlerist și a încheierii armistițiului cu Națiunile Unite. 2) ar fi asigurat condiții mai favorabile dezvoltării ulterioare a luptei politice pentru întărirea pozițiilor Partidului Comunist și aliaților săi în guvern și în general în conducerea statului.

Primele două variante erau preferate de Partidul Comunist (față de a treia variantă), pentru că în locul unor reprezentanți în guvern fără portofoliu, i-ar fi asigurat de la începutul insurecției cîteva ministere și ar fi înlesnit trecerea ulterioară la lupta pentru un guvern în care majoritatea să aparțină reprezentanților clasei muncitoare și aliaților ei.

Delegații Partidului Comunist la ședința din noaptea de 13—14 iunie au admis și cea de-a treia posibilitate deoarece cunoșteau rezervele P.N.Ț. și P.N.L. față de proiectul unui guvern al partidelor din B.N.D.[22] și considerau necesare, la nevoie, unele concesii temporare care să înlesnească realizarea coaliției tuturor forțelor antihitleriste. În toate variantele de guvern reținute la ședința din 13—14 iunie 1944 se prevedea ca primul ministru să fie o persoană legată de burghezia antihitleristă (I. Maniu sau un general), ceea ce trebuia să corespundă atribuirii majorității ministerelor reprezentanților acestei părți a burgheziei. Partidul Comunist Român a acceptat această soluție, ținînd seama 1) de raportul de atunci al forțelor de clasă, 2) de sarcinile naționale, antifasciste general-patriotice ale insurecției, căreia nu-i revenea misiunea transformării relațiilor de proprietate, 3) de necesitatea atragerii partidelor burgheze și a palatului la insurecție, pentru a asigura acesteia sprijinul întregii națiuni, al *întregii* armate. Pe de altă parte Partidul Comunist considera oportun ca burghezia, căreia îi revenea răspunderea dezastruosului act de aruncare a țării în războiul antisovietic, să-și asume ea însăși și răspunderea acceptării reparațiilor și compensațiilor care urmau a fi suportate ca urmare a acestui act nenorocit. Apoi, Partidul Comunist știa că înfăptuirea obiectivelor insurecției avea să asigure în mod rapid condițiile trecerii la lupta pentru un nou guvern în care să precumpănească reprezentanții clasei muncitoare și ai țărănimii.

Declarația de constituire a B.N.D. definitivată la 20 iunie 1944 și publicată în România liberă din 10 august 1944 — a cărei mare însem-

[21] Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, an 1944, dosar 58 (notele luate la consfătuire de E. Bodnaraș) și dosar 204, f. 8 (explicațiile date asupra acestor note de E. Bodnaraș).
[22] *Ibidem.*

www.dacoromanica.ro

nătate este bine cunoscută — preconiza răsturnarea guvernului antonescian. Dar declarația nu vorbea nimic despre componența guvernului care trebuia să-i ia locul, lăsînd problema deschisă.

Manifestul F.U.M. din iulie 1944 cerea din nou formarea unui guvern cuprinzînd reprezentanții *tuturor* forțelor antihitleriste [23].

La 24 iulie 1944 E. Bodnaraș, participant la lucrările comitetului militar instituit la ședința din noaptea de 13—14 iunie în vederea pregătirii insurecției, a înmînat colonelului D. Dămăceanu un plan de măsuri legate de pregătirea insurecției, în care la primele două puncte ale capitolului „Probleme cu caracter general politic", se prevedea: „1) Constituirea din timp a guvernului; 2) Desemnarea imediată a titularilor la Război, Interne, Aviație, Marele Stat Major, Dir(ecția) Gen(erală) a Sig(uranței) Statului, Prefectura Poliției Capitalei, Inspectoratul General al Jandarmeriei, în vederea participării lor la lucrările pregătitoare; 3) Redactarea proclamației M.S. Regelui și a manifestului guvernului" [24].

În aceeași zi — 24 iulie 1944 — la palat, la o întîlnire a regelui cu consilierii săi politici și cu unii militari — printre care generalii C. Sănătescu și C. Vasiliu-Rășcanu — Gr. Niculescu-Buzești a transmis propunerea președintelui P.N.Ț. de a se forma un guvern militar. Regele și militarii prezenți n-au fost mulțumiți de propunere, dar au discutat despre posibilele numiri în cazul aplicării ei. A fost sugerată numirea generalului Sănătescu ca prim ministru, a lui Gr. Niculescu-Buzești la Externe, a colonelului D. Dămăceanu la Interne. Pe de altă parte, între 3—9 august 1944, regele a înclinat din nou spre „formula Gigurtu" pe care acum însă a abandonat-o definitiv [25].

Regele, dată fiind poziția lui oficială în stat, fusese mai implicat decît partidele „istorice" în politica regimului antonescian și era deci mai interesat decît liderii P.N.Ț. și P.N.L. să se diferențieze de dictatura militaro-fascistă pentru a evita ca prăbușirea acesteia să aducă și prăbușirea monarhiei. A fost deci mai dispus decît partidele „istorice" la o colaborare cu Partidul Comunist, a fost mai receptiv la insistențele lui în favoarea declanșării insurecției. Palatul spera că o participare temporară a comuniștilor la guvern va contribui la îndepărtarea primejdiilor care amenințau monarhia, după care, cu ajutorul Occidentului, va putea elimina comuniștii din guvern. Astfel, era, pentru moment, interesat ca noul guvern antihitlerist să fie „acoperit" fără rezerve de *toate* partidele. Reportajul amintit, bazat pe materialul furnizat de L. Pătrășcanu, arăta: „Suveranul și anturajul său, nu concepeau însă decît un guvern politic și făceau din această chestiune una esențială, căci lucru firesc Coroana nu voia să fie descoperită" [26].

---

[23] „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.C.R.", IV, 1959, nr. 4, p. 130.

[24] Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, dosar 92, conține documentul original, și dosar 204, f. 9, conține explicațiile date de E. Bodnaraș cu prilejul predării documentului la arhivă.

[25] Episoadele din 24 iulie 1944 și 3—9 august 1944 sînt consemnate în relațiile memorialistice ale generalului C. Vasiliu-Rășcanu (Biblioteca Institutului de Istorie „N. Iorga", fond manuscrise, dosar 1436 și Arhiva C.C. al P.C.R. fond 1, anul 1944, dosar 199, f. 201, 205—208).

[26] „Jurnalul de dimineață" din 25 decembrie 1944. În amintirile sale, expuse la 5 iunie 1952 (Arhiva C. C. a P.C.R., fond 1, an 1944, dosarul 194, f. 4—5). C. Agiu consemna de asemenea repetatele propuneri din această perioadă ale regelui de a se forma un guvern al partidelor.

www.dacoromanica.ro

În comitetul Blocului Național Democrat s-a adoptat o decizie privind însărcinarea lui I. Maniu cu stabilirea listei guvernului care avea să-l înlocuiască pe cel antonescian, dar președintele P.N.Ț. nu și-a îndeplinit mandatul[27]. La 17 august 1944, din inițiativa P.C.R. are loc o audiență colectivă la rege a lui L. Pătrășcanu, C. Titel-Petrescu, I. Maniu, Dinu Brătianu. Primii doi și regele i-au cerut președintelui P.N.Ț. să formeze un guvern din reprezentanți ai partidelor din B.N.D.; Iuliu Maniu a acceptat, cu condiția ca Ion Mihalache să-și dea asentimentul, dar a doua zi vicepreședintele P.N.Ț. se prezintă la palat și se pronunță în favoarea încheierii armistițiului de către Ion Antonescu [28].

La insistența P.C.R. se decisese începerea insurecției în a doua jumătate a lunii august — pînă la 26 august[29]. La 20 august 1944 a început ofensiva sovietică pe frontul Iași-Chișinău.

În noaptea de 20 spre 21 august 1944 s-a ținut la palat o ședință la care au participat regele, consilieri ai săi, reprezentanții partidelor din B.N.D. participanți la audiența din 17 august, membrii comitetului militar [30]. Printre alte probleme, a fost discutată și componența viitorului guvern și proiectul de declarație a guvernului, pregătit și prezentat din partea P.C.R. de L. Pătrășcanu [31].

La ședința de la palat din noaptea de 21 spre 22 august, cu o participare similară celei de la ședința precedentă, s-a decis declanșarea insurecției la 25—26 august. Printre altele s-a aprobat, cu unele modificări, textul declarației — de fapt al *programului* — guvernului care urma să-l înlocuiască pe cel antonescian.

Declarația — citită la posturile de radio în seara de 23 August și publicată a doua zi în presă — anunța: imediata încetare a ostilităților cu Uniunea Sovietică; imediata acceptare a condițiilor de armistițiu propuse României de Națiunile Unite, care prevedeau asigurarea suveranității statale a țării noastre; instaurarea unui regim democratic; curățirea teritoriului României de trupele germane; eliberarea nordului

---

[27] „Victoria" din 23 august 1945; „Jurnalul de dimineață" din 25 decembrie 1944. N. Penescu, devenit ulterior secretar general al P.N.Ț. a declarat, în octombrie 1945, că înțelegerea din 20 iunie între cele patru partide privea și eventualitatea colaborării în guvern, chiar dacă declarația scrisă n-o amintea („Dreptatea" din 25 octombrie 1944).

[28] „Jurnalul de dimineață" din 25 decembrie 1944.

[29] V. Liveanu, E. Cimponeriu, M. Rusenescu, T. Udrea, *Din cronica unor zile istorice*, București, 1971, p. 66.

[30] Expunerea noastră asupra ședințelor din nopțile de 20 spre 21 și 21 spre 22 august se bazează pe informațiile provenite de la participanți: L. Pătrășcanu (declarațiile din „România liberă" din 23 August 1945 și reportajul lui I. Massof din „Jurnalul de dimineață" din 25 decembrie 1944). D. Dămăceanu (Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, dosar 196, f. 16 și „Analele Institutului de studii istorice și social politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. XIII, (1967), nr. 4, p. 87. C. Vasiliu-Rășcanu (Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, an 1944, dosarul 199, f. 209, Biblioteca Institutului „N. Iorga", fond Manuscrise, dosarul 1435); Emilian Ionescu (loc. cit., dosarul 1436), Arhiva C.C. al P.C.R. fond 1, dosar 196, f. 140 și articolul memorialistic *Antoneștii în seiful Castelului Alb*, „Magazin istoric" I, (1967), nr. 5, p. 7. Generalul C. Vasiliu-Rășcanu a participat la prima ședință, ceilalți la amîndouă. Memorialiștii citați aici vorbesc și despre o a treia ședință la palat, în noaptea de 22—23 August la care de asemenea nu s-a putut stabili lista guvernului.

[31] Cf. declarația lui L. Pătrășcanu și amintirile generalului E. Ionescu menționate în nota 30 În amintirile expuse la 13 iulie 1956 (Arhiva C.C. al P.C.R. fond 1, an 1944, dosar 194, f. 15—16). C. Agiu arăta că proiectele au fost păstrate la conducerea P.C.R.

www.dacoromanica.ro

Transilvaniei de către trupele române în colaborare cu cele sovietice — ceea ce implica întoarcerea armelor contra Germaniei.

La şedinţa din noaptea de 21 spre 22 august 1944 s-a consfinţit astfel acordul partidelor din B.N.D., al monarhiei, al generalilor şi ofiţerilor superiori antihitlerişti asupra liniilor generale de acţiune imediată ale viitorului guvern, înscrise în documentele redactate de reprezentantul P.C.R. Acesta a fost unul din factorii esenţiali care au permis ca la 23 August problema componenţei noului guvern să se rezolve excepţional de rapid.

Potrivit articolului lui I. Massof, întemeiat pe relatările lui L. Pătrăşcanu, în cursul zilei de 20 august în urma intervenţiei scrise a lui L. Pătrăşcanu, preşedintele P.N.Ţ. se declarase de acord în scris cu formarea unui guvern al partidelor B.N.D., după care regele i-a cerut să-i prezinte pînă la 23 August lista guvernului. După acelaşi izvor, la şedinţa din noaptea de 21 spre 22 August s-a decis ca generalul C. Sănătescu să preia Ministerul Apărării Naţionale şi generalul Gh. Mihail şefia Marelui Stat Major [32].

Acceptarea preşedinţiei noului guvern de către I. Maniu era dorită de P.C.R. nu numai pentru că ar fi subliniat acceptarea deplinei răspunderi a insurecţiei de către partidele burgheze şi ar fi corespuns astfel necesităţilor maximei mobilizări antihitleriste a întregii armate şi naţiuni. Trebuia arătat că în condiţiile date, acceptarea preşedinţiei guvernului de către preşedintele P.N.Ţ. ar fi fost echivalentă cu formarea unui guvern al partidelor din B.N.D. şi deci cu preluarea cîtorva ministere de către P.C.R. chiar de la începutul insurecţiei. În adevăr, în a doua jumătate a lunii octombrie 1944, cînd F.N.D. cerea instaurarea unui guvern în care să-i aparţină majoritatea ministerelor precum şi preşidenţia Consiliului de Miniştri — pentru partidele „istorice" a devenit avantajoasă invocarea şi deci recunoaşterea existenţei acordului dinainte de 23 august dintre partidele din B.N.D. cu privire la structura guvernului. În presă a apărut atunci următoarea ştire: „P.N.Ţ. a rămas la punctul său de vedere: nu a intervenit nici un factor nou care să oblige la schimbarea convenţiei dinainte de 23 August. Partidul Comunist şi Partidul Social Democrat s-au înţeles atunci cu Partidul Naţional Ţărănesc şi cel Liberal asupra raporturilor de forţe. Conform acestei înţelegeri din zece ministere la dispoziţia partidelor politice şase sau 3/5 urmau să revină celor două partide de tradiţie iar patru portofolii sau 2/5 partidelor comunist şi social-democrat. Se precizează chiar: Ministerul de interne, finanţe, economie naţională, sănătate, instrucţie publică şi culte urmau să fie ale naţional-ţărăniştilor şi liberalilor" [33].

Date fiind ministerele existente atunci şi repartizarea lor în al doilea guvern Sănătescu este foarte probabil că înainte de 23 August partidelor

---

[32] Un reportaj semnat Viator, apărut în „Timpul" din 24 august 1945, se referă de asemenea la eforturile lui L. Pătrăşcanu, după şedinţa din noaptea de 20—21 august, de a da „formă concretă mandatului care se încredinţase domnului Maniu de a constitui guvernul. Suveranul fixase pentru ziua de 23 ultimul termen cînd lista ministerială urma să fie depusă la palat". *Viator* era de obicei pseudonimul lui I. Drăcşăneanu, ziaristul care i-a luat lui L. Pătrăşcanu interviul publicat în „Semnalul" din 20 octombrie 1944. (Vezi pag. 1467). Lectura reportajului lui Viator ne-a creat impresia că autorul a folosit informaţii provenite de la militantul comunist.

[33] „Semnalul" din 21 octombrie 1944.

www.dacoromanica.ro

din F.U.M. li se rezervaseră ministerele: 1) Justiției, 2) Agriculturii, 3) Lucrărilor publice și Comunicații, 4) Muncii sau Propagandei. (Apărarea Națională și Externele fiind încredințate respectiv unui general și unui diplomat de carieră.)

Refuzînd înainte de 23 august 1944 președinția noului guvern, I. Maniu dorea în fapt să evite nu numai răspunderea directă a insurecției și a acceptării condițiilor de armistițiu — dar mai ales să împiedice formarea unui guvern al partidelor și obținerea în acest fel a unor poziții mai importante de către P.C.R. și P.S.D. în conducerea statului.

Regele era interesat, din motivele arătate, să obțină „acoperirea" *tuturor* partidelor din B.N.D. prin participarea lor la guvern. Dar interesele monarhiei ar fi fost satisfăcute și de cea de-a treia variantă reținută la ședința din noaptea de 13—14 iunie 1944 — un guvern de generali cu participarea cîte unui reprezentant fără portofoliu al fiecărui partid din B.N.D. și față de poziția liderilor P.N.Ț. și P.N.L. cercurile palatului s-au arătat dispuse, în ședințele din ajunul insurecției, să accepte tocmai această variantă. Poate așa se explică discordanțele care se manifestă în izvoarele memorialistice (singurele existente) cu privire la discuțiile în problema componenței guvernului, desfășurate la ședințele de la palat din 20—22 august 1944. Dacă informațiile provenite de la reprezentantul P.C.R. la aceste ședințe arată că în acele zile s-a ajuns la un acord potrivit căruia urma să se formeze un guvern al partidelor din B.N.D., prezidat de I. Maniu, — generalii D. Dămăceanu, C. Vasiliu-Rășcanu și E. Ionescu afirmă că la ședințele din nopțile de 20—21 și 21—22 august liderul P.N.Ț. s-a împotrivit în continuare propunerilor în acest sens. Potrivit ultimului memorialist *nu* s-ar fi ajuns la vreun rezultat în problema guvernului. Potrivit primilor doi memorialiști militari s-ar fi decis însă formarea unui guvern de generali prezidat de C. Sănătescu (după generalul D. Dămăceanu stabilindu-se nominal și șeful Marelui Stat Major și inspectorul general al jandarmeriei) [34].

Este însă un fapt sigur că declarația noului guvern aprobată la ședința din noaptea de 21 spre 22 august 1944 începea cu următoarele rînduri: „Guvernul care se înfățișează astăzi țării, format din reprezentanții a patru partide politice: Național Liberal, Național Țărănesc, Partidul Comunist și Social Democrat unite în Blocul Național Democratic, a fost însărcinat de majestatea sa regele Mihai I să preia conducerea statului în cele mai grele și hotărîtoare împrejurări pentru soarta poporului român" [35]. La aprobarea declarației s-a avut deci în vedere constituirea unui guvern al partidelor din B.N.D. Credem a putea conchide că în 20—22 august, chiar dacă *în afara* ședințelor la care au participat memorialiștii militari, s-a ajuns totuși la un acord *de principiu* cu privire la formarea unui guvern al celor patru partide. Pe de altă parte, s-a ajuns la un acord privind numirea noilor titulari ai unor poziții cheie — șefia Marelui Stat Major și a Jandarmeriei. Dat fiind că *în practică* I. Maniu

[34] Vezi sursele citate în nota 30.

[35] „Universul" din 25 august 1944. Credem că și denumirea de guvern de uniune națională dată noului guvern în proclamația regală avea în vedere un guvern al partidelor din B.N.D. — căci proclamația regală a fost redactată de L. Pătrășcanu, iar P.C.R. înțelegea prin guvern de uniune națională „tocmai un guvern al partidelor (vezi pag. 1468).

www.dacoromanica.ro

refuza în continuare să dea curs solicitărilor pentru alcătuirea listei unui guvern al partidelor din B.N.D. s-a discutat şi varianta unui guvern de generali. Se pare că palatul a făcut unele pregătiri în acest sens; potrivit generalului R. Rusescu, la 22 august 1944 generalul C. Sănătescu, care căuta un titular pentru Prefectura Capitalei, l-a informat că generalii Racoviţă şi Aldea urmau a fi numiţi, respectiv la ministerele de Război şi Interne [36] (ceea ce s-a şi întîmplat).

Pe de altă parte, după unele informaţii, Partidul Comunist Român a cerut şi a obţinut încă înainte de declanşarea insurecţiei, consimţămîntul partidelor burgheze de a i se repartiza Ministerul Justiţiei, avertizînd că cei care se vor opune acestei cereri vor răspunde personal pentru victimile care puteau cădea, după declanşarea acţiunii, din rîndurile deţinuţilor comunişti[37].

În dimineaţa zilei de 23 August 1944, în locuinţa lui Sabin Mănuilă din Bd. Schitu Măgureanu a avut loc o întîlnire între delegaţii P.C.R. (L. Pătrăşcanu, C. Agiu) şi P.S.D. (C. Titel Petrescu) şi I. Maniu; delegaţii P.C.R. au cerut în mod ultimativ liderului naţional-ţărănist să răspundă dacă acceptă preşedinţia unui guvern al partidelor din B.N.D., în cazul unui nou refuz comuniştii rezervîndu-şi libertatea de acţiune. I. Maniu a amînat răspunsul pentru orele 17 ale aceleiaşi zile, pe motivul că mai trebuia să discute problema cu Dinu Brătianu şi generalul Sănătescu [37 bis]. Dar în întîlnirea pe care a avut-o în cursul aceleiaşi dimineţi cu generalul C. Sănătescu şi colonelul D. Dămăceanu el a respins cererea regelui — transmisă de militari — de a forma guvernul. Militarii au sugerat atunci formula guvernului de generali cu reprezentarea celor patru partide reţinută la şedinţa din 13—14 iunie, cînd reprezentanţii P.C.R. au cerut participarea tuturor partidelor din B.N.D. la guvern. Liderul P.N.Ţ. a consimţit să intre în guvern ca ministru fără portofoliu [38] fiindcă situaţia internă şi internaţională nu permitea partidelor „istorice" să respingă cererea partidelor din F.U.M. de a intra în noul guvern; reprezentarea partidelor din B.N.D. prin miniştri fără portofoliu a apărut desigur liderilor politici burghezi ca formula cea mai indicată pentru reducerea la minimum a participării P.C.R. şi P.S.D. la conducerea statului. Ei priveau această formulă ca o soluţie temporară, impusă de evenimente, sperînd că evoluţia ulterioară, în special ajutorul anglo-american, le va da posibilitatea eliminării comuniştilor din guvern.

Pe de altă parte, din motivele amintite mai sus, în dimineaţa zilei de 23 August, preşedinţii P.N.Ţ. şi P.N.L. l-au trimis pe Gh. Brătianu la Ion Antonescu, cerîndu-i să încheie el armistiţiul cu Naţiunile Unite [39].

---

[36] Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, dosarul 197, f. 36.

[37] Carnetul activistului, nr. 12—13, aprilie 1946, p. 20.

[37 bis] Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, an 1944, expunerea memorialistică din 13 iulie 1956 a lui C. Agiu, f. 16—19. I. Massof, articolul citat; Viator, articolul citat.

[38] Expunerea asupra întîlnirii din dimineaţa de 23 august 1944 între preşedintele P.N.Ţ. şi cei doi militari se bazează pe scrisoarea din 12 mai 1946 adresată de I. Maniu Tribunalului Poporului („Dreptatea" din 15 mai 1946) şi pe amintirile generalului D. Dămăceanu (Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, an 1944, mapa 196, f. 17. Biblioteca Institutului de Istorie „N. Iorga" dosar 1434).

[39] V. Liveanu, *Le problème du pouvoir* ..., p. 481.

www.dacoromanica.ro

La amiază, delegații P.C.R. și P.S.D., rămași în locuința lui Sabin Mănuilă în așteptarea răspunsului lui Maniu, sînt vizitați de I. Mocsony-Stîrcea, venit să ceară din partea palatului avizul reprezentanților Partidului Comunist față de situația creată de neașteptata cerere telefonică de audiență a lui Ion și Mihai Antonescu. Delegații P.C.R. s-au pronunțat pentru imediata arestare a Antoneștilor și declanșare a acțiunii — ceea ce corespundea de altfel cu concluziile la care ajunseseră consilierii regelui, după cererea telefonică a Antoneștilor [40].

Astfel, în momentul arestării Antoneștilor — în jurul orei 17 — și a începerii insurecției cu trei zile mai devreme decît se prevăzuse inițial, lista noului guvern nu fusese încă stabilită. Regele dorea imediata acoperire a unui prim-ministru. Deoarece I. Maniu refuzase să-și asume președinția noului guvern, imediat după arestarea Antoneștilor regele a semnat decretul de numire a generalului C. Sănătescu ca președinte al Consiliului de Miniștri [41]. Soluția corespundea hotărîrii adoptate în noaptea de 13—14 iunie 1944, sub impulsul delegaților P.C.R.

După arestarea Antoneștilor, emisarul palatului revine în apartamentul din Bulevardul Schitu Măgureanu în care se aflau reprezentanții P.C.R. și P.S.D. În articolul deja citat, apărut în „Jurnalul de dimineață" din 25 decembrie 1944 se spunea : „Dl. Ion Stîrcea anunță imediat pe dl. Pătrășcanu de cele petrecute ca și de numirea d-lui general Sănătescu ca șef al guvernului în lipsa d-lui Maniu care pînă în acel moment refuzase să alcătuiască lista guvernului... În ceea ce privește formula guvernului s-a hotărît pe loc alcătuirea unui guvern sub președinția generalului Sănătescu, urmînd ca cei patru reprezentanți ai Blocului să intre ca miniștri fără portofoliu. Reportajul publicat în „Timpul" din 24 august redă în aceeași termeni discuția dintre Stîrcea și Pătrășcanu precizînd că întîlnirea a durat o oră. Acesta a fost probabil momentul avut în vedere de L. Pătrășcanu atunci cînd se referea la formarea guvernului de la 23 August în mai puțin de o oră [42].

Mai tîrziu, în casa din Schitu Măgureanu a venit, în timpul după amiezii, A. Leucuția, trimis de Maniu, pe care L. Pătrășcanu l-a informat despre hotărîrile luate și care la rîndul său le-a comunicat președintelui P.N.Ț. [43].

---

[40] *Ibidem.*

[41] După relatările generalului Emilian Ionescu care la 23 august, în calitate de colonel adjutant regal, s-a aflat în preajma regelui (Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, an 1944, dosar 196, f. 149), Biblioteca Institutului de istorie „N. Iorga", dosar 1436.

[42] Potrivit expunerii memorialistice din 5 iunie 1952 a lui C. Agiu (Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, an 1944, dosar 194, f. 7). L. Pătrășcanu a aprobat formula guvernului fără a mai consulta conducerea P.C.R. Dacă afirmația corespunde realității, trebuie avut în vedere că posibilitatea formării unui guvern de generali cu reprezentarea partidelor din B.N.D. fusese admisă principial de conducerea P.C.R. iar succesiunea neașteptată a evenimentelor în după amiaza de 23 august impunea soluționarea problemei guvernului fără cea mai mică întîrziere.

[43] „Timpul" din 23 august 1945. Scrisoarea din 12 mai 1946 a lui I. Maniu către Tribunalul Poporului publicată în „Dreptatea" din 15 mai 1946. Unele amănunte sînt reproduse în această scrisoare altfel decît în „Timpul" și în mod evident greșit, ceea ce nu este de mirare căci dezbaterile de la Tribunalul Poporului au demonstrat și președintele P.N.Ț. a recunoscut că nu-și putea aminti exact detaliile (Procesul marii trădări naționale. Stenograma dezbaterilor de la Tribunalul Poporului asupra guvernului Antonescu, București, 1946, p. 211).

www.dacoromanica.ro

L. Pătrășcanu a transmis prin Leucuția și sfatul ca Maniu să se ascundă pînă la clarificarea evenimentelor [44]. Persoana trimisă de Palat în după amiaza zilei de 23 August pentru a lua contact cu șefii P.N.Ț. și P.N.L. nu i-a putut găsi [45]. La palat, în seara zilei de 23 August au venit însă din Schitu-Măgureanu cei doi reprezentanți ai F.U.M., care au mai avut discuții cu regele și generalul Sănătescu pentru definitivarea listei guvernului și preluarea interimatului Justiției de P.C.R.[46]. Astfel, componența guvernului de la 23 August 1944 s-a stabilit potrivit celei de-a treia variante reținute, sub impulsul P.C.R. la ședința din noaptea de 13—14 iunie.

Noul guvern a difuzat prin radio și a publicat prin presă declarația-program elaborată anterior cînd se prevăzuse că guvernul să fie alcătuit din reprezentanții partidelor din B.N.D. însușindu-și obiectivele Blocului.

COMPONENȚA GUVERNULUI DE LA 23 AUGUST 1944

Vom prezenta acum pe scurt cîteva fapte semnificative pentru caracterizarea fiecăreia din persoanele numite prin primele decrete din 23 August 1944 [47]. Ne vom referi și la fapte petrecute după 23 august 1944, cînd, după realizarea obiectivelor insurecției, coalizarea forțelor interne antihitleriste a făcut loc unei noi polarizări a forțelor de clasă corespunzător noilor probleme apărute la ordinea zilei. Direcția generală a acestei polarizări *putea* fi întrevăzută la 23 August, formele ei concrete nu. Totuși, o seamă de evenimente ulterioare insurecției pot ajuta *acum*, *istoricului*, să aprecieze mai bine semnificația primelor decrete ale insurecției.

Nu ne vom referi însă la cei patru miniștri fără portofoliu, reprezentanți ai celor patru partide din B.N.D. întrucît poziția și activitatea lor sînt bine cunoscute. Pentru îndeplinirea obiectivelor articolului de față este suficient să amintim eforturile desfășurate de Partidul Comunist pentru crearea F.U.M. și B.N.D., numirea celor patru miniștri fără portofoliu subliniind larga coalizare a forțelor politice nefasciste în acțiunea insurecțională și situarea întregului guvern pe platforma politică a Blocului Național Democrat, realizat din inițiativa comuniștilor. Trebuie amintit de asemenea că liderii P.N.Ț. și P.N.L. deși încercaseră pînă în ultimul moment să-l determine pe Ion Antonescu să accepte imediat armistițiul, erau de acord că în cazul refuzului mareșalului de a înceta de îndată războiul anti-sovietic, era necesară răsturnarea lui prin forță; tocmai de aceea, fără a renunța la demersurile de ultimă oră pe lîngă „conducătorul statului", se declaraseră de acord, la ședința din 20—21 august, cu declanșarea pînă la 26 august a insurecției.

---

[44] „Timpul" din 23 August 1945.

[45] E. Ionescu, *articolul citat*, p. 9.

[46] Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, an 1944, dosar 196, amintirile generalului Emilian Ionescu f. 149, Asistînd numai la aceste discuții, nu și la cele anterioare dintre Stîrcea și delegatul P.C.R,., memorialistul afirmă că decizia asupra formulei guvernului s-a adoptat după sosirea la palat a reprezentanților F.U.M. Propunerile de miniștri le-au făcut consilierii regelui aflați la palat.

[47] Unele date privitoare la anumiți membri ai guvernului se găsesc la P. Nichita, *op. cit.*, p. 17—18.

www.dacoromanica.ro

După victoria insurecției s-a pus problema ritmului și amploarei înlăturării elementelor fasciste din aparatul de stat și din viața publică în general. După ce restabilirea libertăților cetățenești prevăzute în constituția din 1923, alăturarea României la războiul antihitlerist și semnarea armistițiului cu Națiunile Unite au devenit fapt, la ordinea zilei s-a pus problema unor transformări sociale revoluționare. Partenerii coaliției antihitleriste s-au separat, în sensul că principalele forțe ale burgheziei și moșierimii, ai căror exponenți au devenit P.N.Ț., P.N.L. și președinții lor, care doriseră eliminarea dictaturii fasciste și alăturarea la Națiunile Unite, au refuzat să intre în F.N.D. și s-au împotrivit transformărilor revoluționare încercînd să folosească împotriva acestora elemente legionare și antonesciene.

Generalul C. Sănătescu, primul ministru de la 23 august, era firește partizan al vechii orînduiri sociale. El se situa însă pe poziții antihitleriste cunoscute direct de conducerea Partidului Comunist datorită importantelor consfătuiri la care a participat împreună cu L. Pătrășcanu și E. Bodnaraș.

Aflat pe front la comanda corpului IV armată, și-a expus într-un memoriu adresat superiorilor la 28 octombrie 1942, părerea că directivele lui Hitler duceau frontul la dezastru. Într-o scrisoare din 12 ianuarie 1943, trimisă fostului primar al Iașului, Mihai Borcea, și transmisă de acesta președintelui P.N.Ț. — generalul Sănătescu, rezuma memoriul de mai sus, arăta că vinovații de dezastrul armatei române trebuiau trași la răspundere, el dorindu-și să fie procuror „în acest proces al neamului" [48]. La întoarcerea în țară a luat contact cu președintele P.N.Ț. pe care nu-l cunoscuse pînă atunci [49].

Ca și alți ofițeri superiori antihitleriști, și-a pus în monarhie speranțele de salvare a statului român și a armatei sale. Cu sprijinul lui Ion Antonescu, care îl considera prieten și nu bănuia evoluția lui ulterioară, C. Sănătescu a ajuns în 1943 șeful Casei Militare a regelui [50]. La 1 aprilie 1944 Mihai l-a numit mareșal al palatului [51].

Considerînd că menținerea ființei de stat a României impune răsturnarea regimului antonescian, scoaterea țării din războiul antisovietic și realizarea unei înțelegeri cu U.R.S.S., S.U.A. și Anglia — s-a străduit să împingă pe rege la o acțiune pentru realizarea acestor obiective. Mai realist decît alți consilieri ai regelui, a înțeles că în noile condiții interne și internaționale, ruptura cu Germania și înțelegerea cu Națiunile Unite impuneau palatului încheierea unui acord nu numai cu partidele burgheze

---

[48] Facsimilul scrisorii a fost publicat în „Momentul" din 23 martie 1945.

[49] Ibidem. Potrivit memoriilor generalului Ilie Crețulescu, ginerele lui C. Sănătescu, acesta și-ar fi exprimat încă din decembrie 1942, în convorbiri personale, părerea despre necesitatea ieșirii României din războiul alături de Germania (Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, an 1944, dosar 196, f. 4), iar mai tîrziu a redactat un memoriu în acest sens, transmis prin Cretzeanu aliaților și cerut puțin după aceea de rege (*Ibidem*, f. 8). În convorbiri personale, C. Sănătescu și-a exprimat încă din 1943 dorința de a lucra pentru răsturnarea lui Ion Antonescu în momentul apropierii frontului de România și convingerea că „fără comuniști nu se putea face nimic" (*Ibidem*, f. 7).

[50] Biblioteca Institutului de Istorie „N. Iorga", fond manuscrise, dosar 1436, amintirile generalului E. Ionescu.

[51] „Monitorul Oficial" nr. 78 din 1 aprilie 1944.

www.dacoromanica.ro

dar şi cu Partidul Comunist. El a avut un rol esenţial în împingerea regelui la un acord cu partidele burgheze dar şi cu comuniştii şi a contribuit personal la realizarea contactelor între cercurile palatului şi Partidul Comunist şi la realizarea acordurilor pe linia acţiunii antihitleriste.

Mareşalul palatului nu a fost, fireşte, la adăpost de şovăieli. La şedinţa din noaptea de 13—14 iunie, de pildă, a susţinut iniţial „planul Gigurtu" pe care l-a abandonat numai după ce delegaţii P.C.R. l-au respins [52]. Dată fiind însă orientarea lui antihitleristă, realistă, Partidul Comunist l-a putut cîştiga la ideea insurecţiei, la acţiunea de atragere a cadrelor militare de comandă, a palatului şi a partidelor burgheze pe linia înfăptuirii insurecţiei [53].

Folosind relaţiile personale şi funcţia sa la palat, generalul C. Sănătescu a contribuit la atragerea în pregătirea insurecţiei a unor generali şi ofiţeri superiori care ocupau poziţii cheie în comandamentele de pe front şi din interior [54]. El a reprezentat figura centrală, cu cea mai mare autoritate, atît printre ofiţerii superiori antihitlerişti participanţi la insurecţie, cît şi printre consilierii regelui, primind din partea acestuia sarcina de a menţine legătura atît cu comitetul militar cît şi cu comitetul de acţiune al partidelor din B.N.D.[55]. După cum se ştie, prin intermediul acestor două organe — inclusiv a legăturii lor cu generalul C. Sănătescu — Partidul Comunist a acţionat pentru mobilizarea tuturor forţelor antihitleriste la insurecţie.

În 23 August, cînd mareşalul Antonescu a cerut audienţă regală, generalul C. Sănătescu s-a pronunţat pentru destituirea şi declararea lui în stare de „reţinere" (nu de arest) [56]. Ca prim-ministru şi general s-a ocupat nemijlocit de operaţiile armatei române în timpul insurecţiei.

După victoria insurecţiei generalul C. Sănătescu a fost conştient de necesitatea participării intense a României la războiul antihitlerist şi a normalizării relaţiilor cu Uniunea Sovietică. Pe plan intern, a dorit o colaborare a partidelor burgheze şi a celor din F.U.M. pe linia antihitleristă. Din primele zile de după 23 August se plîngea regelui că şefii partidelor naţional-ţărănesc şi liberal „nu numai că refuzau o colaborare onestă, dar făceau tot felul de obstrucţii" [57]. Totuşi, în noua situaţie de după înfăptuirea obiectivelor insurecţiei, cînd partidele participante la larga coaliţie internă antihitleristă s-au separat, intrînd în conflict în legătură cu noua problemă a transformărilor sociale revoluţionare preconizate de F.U.M. şi F.N.D., încercările generalului C. Sănătescu de a menţine

---

[52] D. Dămăceanu, *articolul citat*, p. 5—7.

[53] Vezi sursa citată în nota 50 şi „Jurnalul de dimineaţă" din 25 decembrie 1944 şi „Momentul" din 11 martie 1945.

[54] Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, an 1944, dosar 196, amintirile generalului Emilian Ionescu, f. 142. Generalii C. Vasiliu-Răşcanu (*loc. cit.*, dosar 199, f. 190—191). I. Creţulescu (loc. cit., dosar 197, f. 4 şi urm.), C. Anton *articolul citat*, p. 11—12) vorbesc despre rolul generalului C. Sănătescu în atragerea lor la pregătirea insurecţiei.

[55] Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, an 1944, dosar 199, f. 191.

[56] După relatările generalului C. Vasiliu-Răşcanu (Biblioteca Institutului de Istorie „N. Iorga", dosar 1435), generalul C. Vasiliu-Răşcanu îşi întemeiază relatările pe discuţiile cu generalul C. Sănătescu şi pe rapoartele informative asupra evenimentelor de la 23 August pe care, în calitate de ministru al Apărării Naţionale le-a primit la 10 iunie 1945 de la I. Mocionyi-Stîrcea, A. Aldea, E. Ionescu, aflaţi la palat în ziua declanşării insurecţiei.

[57] Emilian Ionescu, *Din însemnările unui fost adjutant regal*, în „Magazin Istoric", VI, 1972, nr. 12, p. 39.

www.dacoromanica.ro

colaborarea partidelor pe linia B.N.D. nu mai corespundea nici împrejurărilor obiective, nici exigențelor partidelor aflate în luptă. Pe de o parte, P.N.Ț. și P.N.L. îl acuzau de slăbiciune față de mișcările de stînga. Pe de altă parte, atitudinea lui de refuzare, de obicei, a deciziilor care nu întruneau adeziunea *tuturor* partidelor reprezentate în guvern [58] contribuia la „blocarea" situației, ceea ce convenea în general partidelor lui Maniu și Brătianu, opuse transformărilor social-politice radicale și rapide. Apoi influența palatului, vechile lui legături și mai ales situația lui de prim-ministru într-un guvern ai cărui membri sprijiniseră insurecția, dar erau în marea lor majoritate adversari ai transformărilor revoluționare apărute la ordinea zilei după insurecție, aduceau acțiunilor acestei majorități girul lui politic.

La 18 octombrie 1944 cînd reprezentanții P.C.R. și P.S.D. au demisionat din guvern, generalul C. Sănătescu, potrivit cererii F.N.D. și propriilor lui idei despre necesitatea colaborării partidelor a prezentat regelui demisia întregului cabinet. Dar la intervenția palatului — care a dat curs cererilor P.N.Ț. și P.N.L. — generalul C. Sănătescu a revenit asupra demisiei [59], permițînd timp de două săptămîni supraviețuirea unui guvern din care reprezentanții F.U.M. nu mai făceau parte și în care preponderența exclusivă o aveau acum adversarii schimbărilor social-politice radicale.

Neacceptînd cererile partidelor de stînga de formare a unui guvern de F.N.D., generalul C. Sănătescu s-a arătat dispus să contribuie la realizarea unui acord de guvernare între F.N.D. și partidele „istorice". La începutul lunii noiembrie, Partidul Comunist și aliații săi, retrăgînd pentru moment cererea formării unui guvern cu majoritate F.N.D. s-au orientat spre folosirea colaborării cu generalul C. Sănătescu și a dorinței lui de conciliere a partidelor.

În presa din 2 noiembrie 1944 s-a anunțat că generalul C. Sănătescu exclude ideea unui guvern de tehnicieni sugerată de P.N.Ț. și P.N.L. și oferă vicepreședința guvernului lui Petru Groza [60]. Nemulțumiți, liderii P.N.Ț. au inițiat atacuri de presă împotriva generalului Sănătescu [61] în timp ce un comunicat al Consiliului F.N.D. arăta : „D-nii general Sănătescu și dr. Petru Groza s-au străduit în ultimele două zile pentru formarea unui guvern de coaliție democratică. Ei au fost ajutați în aceste străduințe de Consiliul F.N.D. care a făcut toate concesiunile cerute" [62].

În al doilea guvern pe care l-a prezidat, generalul C. Sănătescu s-a manifestat pentru zăgăzuirea valului revoluționar a mișcărilor populare — nu însă prin intervenția armatei — și nu a satisfăcut exigențele F.N.D. Totuși, Partidul Comunist Român a colaborat și în perioade ulterioare cu primul ministru de la 23 August.

Numit șef al Marelui Stat Major după instalarea guvernului Rădescu, generalul C. Sănătescu, spre nemulțumirea partidelor „istorice" și a

---

[58] „Semnalul" din 23 octombrie 1944.

[59] „Ultima oră" din 19 octombrie 1944, „Scînteia", „Semnalul" și „Tribuna poporului" din 20 octombrie 1944.

[60] „Tribuna Poporului" din 3 noiembrie 1944. C. Sănătescu a avut legături cu P. Groza dinainte de 23 August 1944. (Biblioteca Institutului de Istorie „N. Iorga", fond manuscrise, dosar 1436).

[61] Cf. „Fapta" din 3 noiembrie 1944.

[62] „Tribuna poporului" din 5 noiembrie 1944.

www.dacoromanica.ro

noului prim-ministru s-a opus folosirii trupelor împotriva mişcărilor populare [63].

Generalul C. Sănătescu îşi făcuse cunoscută intenţia de a semna scrisoarea (apărută în „Scînteia" din 1 martie 1945) prin care un grup de generali şi ofiţeri superiori se desolidarizau de primul ministru Rădescu şi această atitudine a înlesnit în cea mai mare măsură întrunirea adeziunilor la scrisoare [64]. În ultimul moment generalul C. Sănătescu a anunţat că nu poate semna scrisoarea şi a subscris decizia de eliminare din armată a semnatarilor [65].

Guvernul de la 6 martie l-a menţinut pe generalul C. Sănătescu în funcţia de şef al Marelui Stat Major, funcţie în care l-a găsit Ziua Victoriei. În vara anului 1945, suferind de cancer, nu a mai putut ocupa această funcţie, fiind înaintat general de armată şi numit inspector general al armatei. Deşi bolnav, a participat la adunarea comandanţilor de mari unităţi din 3 septembrie 1946 din timpul campaniei electorale convocată sub semnul participării armatei la problemele actuale ale ţării şi la care vorbitorii s-au pronunţat în sprijinul guvernului [66]. A decedat în 1947 [67].

Generalul de armată Mihail Racoviţă, ministrul Apărării Naţionale, a fost comandant al armatei a IV-a de pe frontul din Moldova pînă la mijlocul lunii august 1944. Prieten al generalului C. Sănătescu, a fost informat de acesta, în linii generale, de pregătirea unei acţiuni antihitleriste căreia i-a promis sprijin [68].

Grigore Niculescu-Buzeşti, ministrul de Externe, a fost înainte de 23 August directorul cifrului la Ministerul de Externe. A fost unul din consilierii politici apropiaţi ai regelui, participînd ca reprezentant al palatului la cele mai importante întîlniri cu P.C.R., inclusiv la cele la care s-a decis declanşarea insurecţiei [69]. Ginere al lui Barbu Ştirbei, a intrat în strînse legături cu I. Maniu, folosind funcţia oficială pentru a înlesni comunicările între partidele burgheze şi reprezentanţii lor la Cairo şi Stockholm.

În ziua de 23 August 1944, el se afla la palatul regal, după anunţarea audienţei Antoneştilor, şi fără a-l consulta pe I. Maniu a fost de acord cu arestarea lor [70].

---

[63] Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, an 1944, dosar 197, amintirile generalului Ilie Creţulescu, f. 103, 106. Despre acuzaţiile de slăbiciune aduse de partidele „istorice" generalului C. Sănătescu în timpul celui de-al doilea guvern vezi D. Turcuş, *Pagini din lupta pentru instaurarea puterii populare în România*, Bucureşti, 1974, p. 133.

[64] După informaţiile verbale date autorului prezentului articol de generalul C. Vasiliu-Răşcanu, primul semnatar al scrisorii.

[65] Ibidem, Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, an 1944, dosar 197, amintirile generalului Ilie Creţulescu, f. 107.

[66] „Scînteia" din 5 septembrie 1946.

[67] După informaţiile date de soţia generalului C. Sănătescu colonelului C. Nicolae, care a avut bunăvoinţa de a ni le comunica, generalul a fost ajutat în timpul bolii de E. Bodnaraş.

[68] Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, an 1944, dosarul 196, f. 17, 142, dosar 197, f. 159, dosar 199, f. 198. Cf. declaraţiile lui C. Titel-Petrescu, apărute în „Libertatea" din 6 septembrie 1944. Potrivit generalului R. Rusescu, generalul C. Racoviţă avea legături cu P.N.L.—Brătianu (Arhiva C.C. al P.C.R. fond 1, an 1944, dosarul 197, f. 36). A participat la Adunarea din 3 septembrie 1946 menţionată mai sus („Scînteia" din 5 septembrie 1946).

[69] Cf. V. Liveanu, E. Cimponeriu, M. Rusenescu, T. Udrea, *Din cronica unor zile istorice*, Bucureşti, 1971, p. 41, 65, 66, 85, 87.

[70] Biblioteca Institutului de Istorie „N. Iorga" fond manuscrise, dosarul 1435.

www.dacoromanica.ro

După 23 August a activat în cadrul P.N.Ț. În alegerile din noiembrie 1946 a candidat pe lista P.N.Ț. din București pe locul al doilea, după I. Maniu [71]. Puțin timp după aceea a plecat în Occident unde a primit mandatul de reprezentant al lui I. Maniu, D. Brătianu și C. Titel-Petrescu, cerînd intervenția anglo-americană pentru răsturnarea regimului popular [72].

Generalul Aurel Aldea, ministrul de Interne a fost îndepărtat la 30 iulie 1941 din armată de Ion Antonescu [73], după care a intrat în legături cu P.N.Ț.[74]. În toamna anului 1940, a fost reprezentantul României la tratativele de la Odessa cu U.R.S.S. pentru retrocedarea armamentului românesc abandonat în Basarabia [75]. De aceea, la începutul lunii august 1944 a fost desemnat să treacă frontul ca delegat al partidelor din B.N.D. și al regelui, pentru discutarea armistițiului și coordonarea acțiunii antihitleriste a României și a U.R.S.S. (Cauzele de ordin general pentru care Aldea nu a mai trecut frontul le discutăm într-un studiu aflat sub tipar.)

La 23 August 1944 s-a aflat la palat și a susținut energic ideea arestării Antoneștilor [76]. Regele i-a cerut să preia Ministerul de Interne și generalul Aldea a acceptat — cum arăta într-o declarație din octombrie 1944 — „cu toată sarcina grea ce știam că incumbă unui ministru care trebuie să păstreze liniștea și ordinea în timpuri revoluționare" [77].

Imediat după 23 August concepțiile lui asupra „liniștii și ordinii", politica lui de zăgăzuire a mișcărilor populare l-au pus în conflict cu Partidul Comunist și aliații săi din F.N.D. În toamna anului 1945, cînd diversele grupuri ilegale teroriste, aflate în legătură cu lideri ai partidelor istorice și cu palatul regal, s-au regrupat într-o rețea unică, comandantul acesteia a devenit generalul A. Aldea [78].

Generalul de divizie Gheorghe Potopeanu, deținător a două ministere — al Economiei Naționale și al Finanțelor — a fost ministru al Economiei Naționale între 27 ianuarie—27 mai 1941. Dînd glas nemulțumirii cercurilor burgheze lovite de întărirea pozițiilor capitalului german în economia românească, și-a dat demisia din guvern, cînd Ion Antonescu a aprobat arendarea uzinelor Malaxa trustului Hermann Goering [79]. De altminteri, reprezentantul economic al Germaniei, Neubacher, a exercitat presiuni pentru demiterea lui Potopeanu apreciind atitudinea lui ca fiind „obstrucționistă" [80]. La începutul anului 1944, este numit șeful

---

[71] Dezbaterile Adunării Deputaților, sesiunea 1946—1947, p. 37.

[72] M. Fătu, *Sfîrșit fără glorie*, București, 1972, p. 380—381.

[73] Cf. Decretul 1650 publicat în „Monitorul Oficial" nr. 205 din 6 septembrie 1944. În declarațiile făcute presei la 12 octombrie 1944, generalul A. Aldea a explicat îndepărtarea lui din armată prin aceea că fiind însărcinat să cerceteze activitate miniștrilor legionari și a instigatorilor rebeliunii, a arătat răspunderea care revenea lui Antonescu, pentru că se asociase cu legionarii, („Universul" din 14 octombrie 1944).

[74] *Ibidem*, Biblioteca Institutului de istorie „N. Iorga", fond manuscrise, dosar 1436.

[75] Vezi sursele citate în nota precedentă.

[76] Biblioteca Institutului de Istorie „N. Iorga", fond manuscrise, dosarele 1435 și 1436.

[77] „Universul" din 14 octombrie 1944.

[78] M. Fătu, *op. cit.*, p. 179, 192, 272, 335, 339.

[79] „Libertatea" din 23 septembrie 1944, declarațiile generalului Potopeanu; *Istoria Rumîniei, 1919—1970*, Moscova, 1971, p. 373; Cf. *Procesul marii trădări naționale*, p. 259—260.

[80] A. Hillgruber, *Hitler, König Karol und Marschall Antonescu. Die deutsch-rumänischen Beziehungen 1938—1944*. Wiesbaden, 1954, p. 310.

www.dacoromanica.ro

„administrației militare a teritoriului dintre Bug și Nistru" (predecesorul său fiind demis, potrivit organelor hitleriste, pentru că pînă si Ion Antonescu îl considera exagerat de receptiv față de cererile germane) [81]. Ulterior, este numit comandantul corpului V armată de pe frontul din Moldova [82].

În martie 1944, I. Maniu anunța la Cairo că pentru eventualitatea unei lovituri militare împotriva guvernului Antonescu se bizuia pe sprijinul generalilor C. Niculescu și Gh. Potopeanu [83].

La 13 octombrie 1944, în urma intervenției Comisiei Aliate de Control, generalul Gh. Potopeanu a demisionat și a doua zi a fost trecut pe lista celor care urmau a fi dați în judecată pentru crime de război și arestat [84].

Dimitrie D. Negel, moșier din Județul Bacău, numit la 23 August 1944 ministru al Agriculturii [85], a fost subsecretar de stat al Aprovizionării, în guvernul antonescian, după care a devenit administrator al Domeniilor Coroanei și unul din apropiații regelui [86]. În 1944, în timpul pregătirii insurecției a fost implicat în acțiuni legate de această pregătire; de pildă a participat la ședința din 24 iulie 1944 de la palat consacrată formării guvernului care trebuia să-l înlocuiască pe cel antonescian [87]. La sfîrșitul anului 1944 a devenit mareșal al palatului, rămînînd pînă la 30 decembrie,„cel mai apropiat și ascultat consilier al regelui. Multe din sfaturile sale l-au pus pe suveran de-a curmezișul intereselor poporului" [88].

Generalul de brigadă C. Eftimiu a fost numit ministru al Lucrărilor Publice și Comunicațiilor în lipsă, în timp ce se afla într-o călătorie în țară în calitate de comandant al transmisiunilor armatei române [89]. El fusese atras din iulie 1944 de C. Sănătescu la pregătirea acțiunii armate împotriva Germaniei [90].

După demisia miniștrilor F.U.M. din guvern, ziarul „Scînteia" l-a criticat vehement [91]. În 1946 a fost implicat în procesul grupurilor subversive.

---

[81] A. Hillgruber, *op. cit.*, p. 177.

[82] P. Nichita *op. cit.*, p. 17.

[83] Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, dosar special privitor la negocierile de la Cairo. Minuta ședinței din 17 martie de la Cairo.

[84] „Scînteia" din 20 octombrie și 8 noiembrie 1944. „Fapta" din 13 octombrie 1944. Monitorul Oficial nr. 238 din 14 octombrie 1944. Decretul privind acceptarea demisiei generalului Gh. Potopeanu și numirea generalului C. Sănătescu ca ministru ad-interim al Economiei Naționale și Finanțelor.

[85] D. D. Negel a fost numit ministru interimar al Justiției la 13 octombrie 1944 („Monitorul Oficial" nr. 238 din 14 octombrie 1944).

[86] Emilian Ionescu, articolul citat, p. 40. Stefan Lache, *Slăbirea rolului monarhiei în viața de stat. Proclamarea Republicii Populare Române în 30 decembrie '47* ... p. 106.

[87] Biblioteca Institutului de istorie „N. Iorga", fond manuscrise, dosar 1435.

[88] Emilian Ionescu, *articolul citat* p. 40.

[89] Octavian Răuță, *Transmisiunile armatei în zilele insurecției de la 23 august 1944*, în „Presa noastră", 1970, nr. 7—8, p. 7. La 23 August 1944, colonelul O. Răuță era șeful Statului Major al Comandamentului Trupelor de transmisiuni.

[90] Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, an 1944, dosar 196, f. 142; Biblioteca Institutului de istorie „N. Iorga", dosar 1437 (amintirile colonelului O. Răuță); G. Enciu, I. Biji, E. Constantinescu, L. Panait, *Contribuții la istoria trupelor de transmisiuni din România*, București, 1973, p. 186.

[91] „Scînteia" din 29 octombrie 1944.

www.dacoromanica.ro

Generalul de corp de armată I. Boiteanu, a fost numit ministru al Educației Naționale [92]. Acest minister a fost printre primele criticate de presa P.C.R. Între 4 decembrie1944—8 aprilie 1945 generalul I. Boiteanu a comandat corpul 4 armată pe frontul antihitlerist [93].

Generalul de brigadă medic, N. Marinescu numit ministru al Muncii și Sănătății a ocupat aceeași demnitate în primul guvern al dictaturii regale și a trebuit să-și dea demisia din armată în decembrie 1940, în timpul guvernării legionare [94]. Nu avem alte informații despre ultimii doi miniștri.

Colonelul Dumitru Dămăceanu, numit subsecretar de stat la Ministerul de Interne membrul unui grup de militari antihitlerişti orientați inițial spre rege a devenit, după cum se știe, membru al comitetului militar înființat la ședința din 13—14 iunie 1944. Este cunoscută colaborarea sa, în cursul anului 1944, cu reprezentanții Partidului Comunist, E. Bodnaraș și L. Pătrășcanu în organizarea insurecției. A semnat scrisoarea prin care un grup de generali și ofițeri superiori s-au desolidarizat de declarațiile primului ministru Rădescu. Între 6 martie 1945—30 decembrie 1947 a fost subsecretar de stat la Ministerul Apărării Naționale și a ocupat această demnitate și în primul guvern al Republicii Populare Române.

Generalul Emil Gheorghiu, subsecretar de stat pentru aviație, a fost atras de C. Sănătescu în grupul militarilor antihitlerişti [95]. Generalul Gheorghe Liteanu, subsecretar la Înzestrarea Armatei, a făcut parte din grupul de generali scoși din armată de Ion Antonescu la 9 septembrie 1940 [96].

Generalul de corp de armată Gh. Mihail — noul șef al Marelui Stat Major — a ocupat aceeași funcție precum și cea de vicepreședinte al Consiliului de Miniștri în timpul dictaturii regale [97]. La 9 septembrie 1940 Ion Antonescu l-a scos din armată [98]. Ulterior a făcut parte dintr-un grup de ofițeri antigermani și antiantonescieni, având legături cu palatul [99]. Generalul Gh. Mihail a avut legături și cu Gh. Tătărescu [100]. Cu toate rezervele sale asupra colaborării cu comuniștii, a participat în februarie 1944 la stabilirea primelor contacte între palat și Partidul Comunist [101]. A susținut cu încăpățînare „planul Gigurtu" [102]. Având prestigiu în armată a fost desemnat în comitetul militar, care a avut rolul cunoscut în pregătirea insurecției. A condus operațiile armatei române la începutul războiului

---

[92] „România liberă" din 28 și 29 septembrie și 6 octombrie 1944.

[93] Gh. Romanescu, L. Loghin, *Cronica participării armatei române la războiul antihitlerist*, București, 1971, p. 316.

[94] „Monitorul Oficial" nr. 75 din 4 aprilie 1938 și nr. 305 din 30 decembrie 1940.

[95] Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, an 1944, dosar 196, f. 142.

[96] „Monitorul Oficial" nr. 205 din 6 septembrie 1940. Decretul nr. 1649. După 2 septembrie 1944 au fost numiți și alți subsecretari de stat.

[97] Al. Savu, *Dictatura regală*, București, Edit. politică, 1970, p. 382, 411, 412.

[98] „Monitorul Oficial", nr. 205, din 9 septembrie 1940.

[99] Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, an 1944, dosar 196, amintirile generalului D. Dămăceanu, f. 4.

[100] Loc. cit., dosar 197, amintirile generalului R. Rusescu, f. 32, 34.

[101] „Jurnalul de dimineață" din 25 decembrie 1944.

[102] Arhiva C.C. al P.C.R. fond 1, an 1944, dosar 197, f. 31—32, 34. Vezi și sursele citate în nota 25.

www.dacoromanica.ro

Tabelul

Persoane numite în funcţii de

	Total general (8) + (12)	Despre care avem informaţii că au fost implicate în pregătirea insurecţiei				
		Civili			Generali, Ofiţeri superiori	
		Reprezentanţi B.N.D.	Înalţi funcţionari	Total (2) + (3)	Activi	Scoşi din armată de Ion Antonescu
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Miniştri* secretari de stat	13	4	2	6	4	1
Miniştri subsecretari de stat	5	0	0	0	2	0
Alte persoane	3	0	0	0	1	2
Total	21	4	2	6	7	3

* Inclusiv primul ministru

antihitlerist, dîndu-şi demisia din şefia Marelui Stat Major după intrarea în vigoare a convenţiei de armistiţiu [103].

Generalul Constantin Anton, numit şeful Inspectoratului General al Jandarmeriei, a fost pînă la 23 August 1944 şeful statului major al acestui Inspectorat. A fost atras de colonelul Dămăceanu şi generalul C. Sănătescu la pregătirea insurecţiei, activitate în care a colaborat direct cu reprezentanţi ai Partidului Comunist [104]. În decembrie 1944, almanahul ziarului „Scînteia" dădea o apreciere pozitivă activităţii sale în timpul insurecţiei [105]. În aprilie 1946 era încă Inspector General al jandarmeriei [106].

Generalul Victor Dombrovschi a fost primar al Bucureştilor în timpul lui Carol II. A făcut parte din grupul generalilor „carlişti" scoşi din armată, de Ion Antonescu la 9 septembrie 1940, iar în 1944 din grupul de cadre militare din jurul generalului C. Sănătescu care a participat la pregătirea insurecţiei [107] şi a fost desemnat la un moment dat să treacă linia frontului pentru a lua contact cu comandamentul sovietic. La 2 septembrie 1944 a fost trecut în rezervă şi a rămas numai primar al Capitalei, funcţie pe care a ocupat-o şi după 6 martie 1945, pînă în 1948.

[103] „Dreptatea" din 15 octombrie 1945.

[104] C. Anton, *articolul citat*

[105] „Almanahul Poporului" 1945, p. 43, 44.

[106] „Scînteia" din 12 aprilie 1946. În octombrie aceluiaşi an nu mai ocupa această funcţie. („Scînteia" din 22 octombrie 1946).

[107] Amintirile lui se află la Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, an 1944, dosar 197 şi au fost publicate parţial în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.C.R.", an (XI), 1965, nr. 6, p. 38—46.

1

conducere la 23 August 1944

		Despre care nu avem informaţii că au fost implicate în pregătirea insurecţiei				
	Total (4)+(7)	Generali, ofiţeri superiori			Civili	Total (10) + (11)
Total (5)+(6)		Activi	Scoşi din armată de Ion Antonescu	Total (8)+(9)		
(7)	(8)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)
5	11	1	1	2	0	2
2	2	2	1	3	0	3
3	3	0	0	0	0	0
10	16	3	2	5	0	5

Tabelul 2

Persoane numite în funcţii de conducere la 23 August 1944

Total	Civili			Generali şi ofiţeri superiori		
	Reprezentanţi B.N.D.	Înalţi funcţionari	Total	Activi	Scoşi din armată de Antonescu	Total
Miniştri* secretari de stat 13	4	2	6	5	2	7
Miniştri subsecretari de stat 5	0	0	0	4	1	5
Alte persoane 3	0	0	0	1	2	3
Total 21	4	2	6	10	5	15

* Inclusiv primul ministru

Datele prezentate cu privire la persoanele numite în funcţii de conducere la 23 August 1944 şi dintre care o parte au fost sintetizate în cele două tabele alăturate, deşi ar putea fi completate sau corectate de cercetări ulterioare, înlesnesc, credem, aprecierea primelor decrete din seara zilei de 23 August 1944.

CONCLUZII

Primele două decrete ale insurecţiei, prin care a fost instaurat noul guvern, au constituit rezultatul unor vii discuţii între participanţii la coaliţia forţelor interne antihitleriste. Partidul Comunist Român a militat

www.dacoromanica.ro

pentru un guvern care să recunoască reprezentanţii *tuturor* formaţiilor politice antihitleriste. Partidul Naţional Ţărănesc şi Partidul Naţional Liberal au refuzat colaborarea cu *toate* formaţiile antihitleriste şi au cerut ca guvernul care urma să-l înlocuiască pe cel antonescian să fie format din generali. În această situaţie în interesul unirii forţelor interne antihitleriste, Partidul Comunist a acceptat soluţii de compromis, s-a pronunţat pentru constituirea unui guvern cuprinzînd numai partidele din B.N.D. şi a obţinut ca în toate cele trei variante de guvern reţinute la consfătuirea din noaptea de 13—14 iunie 1944 să se prevadă această participare. După o atitudine sinuoasă şi după ce comuniştii au respins „varianta Gigurtu", palatul, dată fiind situaţia specifică în stat a monarhiei, a ajuns a se pronunţa pentru intrarea tuturor partidelor din B.N.D. în guvern.

Partidul Comunist Român a insistat pînă în ultimele ore ale regimului antonescian pentru formarea unui guvern al partidelor din B.N.D. şi în 20 august 1944 a obţinut, după cît se pare, angajamentul în acest sens al partidelor „istorice". Totuşi, în practică, liderii celor două partide burgheze au împiedicat pînă la jumătatea zilei de 23 August 1944 stabilirea listei unui guvern alcătuit din reprezentanţii partidelor din B.N.D. acceptînd însă principial, la 23 August, cea de-a treia variantă, reţinută sub impulsul P.C.R., la consfătuirea din 13—14 iunie: un guvern de generali cu participarea delegaţilor partidelor din B.N.D. ca miniştri fără portofoliu. În condiţiile neaşteptatei devansări a declanşării insurecţiei, aceasta a şi fost soluţia aplicată în practică, în împrejurări dramatice, prin primele două decrete adoptate după arestarea Antoneştilor. Această soluţie chiar dacă nu a corespuns cerinţei Partidului Comunist de a se încredinţa toate ministerele (cu excepţia Ministerului Apărării Naţionale şi Externelor), delegaţilor partidelor din B.N.D., a corespuns altor exigenţe esenţiale: a asigurat, pentru prima oară în istoria României, participarea Partidului Comunist Român şi a Frontului Unic Muncitoresc, la guvern; a evidenţiat asumarea răspunderii insurecţiei, a armistiţiului cu Naţiunile Unite şi a tuturor urmărilor acestora de toate partidele din B.N.D.; a asigurat preluarea interimatului Ministerului Justiţiei de către P.C.R. subliniind rolul comuniştilor în guvern şi înlesnind salvarea şi eliberarea imediată a deţinuţilor antifascişti. Preşedinţia Consiliului de Miniştri şi conducerea a şase din cele nouă departamente (ministere) au fost încredinţate unor generali. Cei cinci miniştri subsecretari de stat, dintre care patru răspundeau de probleme ale armatei, precum şi celelalte trei persoane numite prin decretele din 23 August 1944 în posturi de conducere (dintre care două legate de armată), erau de asemenea generali şi ofiţeri superiori.

Pentru deplină exactitate trebuie însă menţionat că doi miniştri secretari de stat, un ministru subsecretar de stat şi două persoane numite în alte posturi de conducere erau generali scoşi din armată de Ion Antonescu (decretele de reintegrare fiind emise ulterior, la începutul lunii septembrie 1944). Din totalul celor 21 de persoane numite în posturi de conducere, 15 erau generali, din care şase scoşi din armată de Antonescu.

Dintre cei 13 miniştri secretari de stat [108], şase erau însă civili: doi înalţi funcţionari (unul la Ministerul de Externe şi celălalt la palat) şi patru reprezentanţi ai partidelor din B.N.D.

[108] Am inclus în această cifră pe primul-ministru.

www.dacoromanica.ro

Prin declarația adusă la cunoștința țării odată cu decretele de numire a noilor miniștri, declarație redactată din timp de delegatul P.C.R. — guvernul și-a însușit programul B.N.D., care se identifica de fapt cu obiectivele insurecției : înlăturarea dictaturii fasciste, scoaterea țării din războiul hitlerist, încheierea armistițiului cu Națiunile Unite, eliberarea nordului Transilvaniei și alăturarea la războiul împotriva fascismului, instaurarea unui regim democratic.

O caracteristică esențială, hotărîtoare a guvernului numit prin decretele din 23 August 1944 a fost tocmai implicarea membrilor săi în pregătirile insurecției organizată de P.C.R. O contribuție activă la preparativele insurecției preconizată de P.C.R. a adus primul ministru. Despre 11 din cei 13 miniștri secretari de stat, avem date că, într-o măsură sau alta, au fost informați despre pregătirile insurecției și le-au aprobat, sau au participat direct la ele. Informații în același sens avem și despre doi dintre miniștrii subsecretari de stat. Cele trei persoane numite în alte posturi de conducere decît cele de miniștri au participat de asemenea la pregătirea insurecției.

Firește, participarea și rolul în pregătirea insurecției au fost diferite de la persoană la persoană. Nu este vorba, în nici un fel, de a se pune semnul egalității între rolurile tuturor miniștrilor, de pildă între rolul activ și consecvent al lui L. Pătrășcanu, delegat al partidului care a condus insurecția și rolul președinților P.N.Ț. și P.N.L. cu inconsecvențele și oscilațiile lor la fel de bine cunoscute, izvorîte din limitele pozițiilor lor de clasă. Unul a fost desigur rolul generalului C. Sănătescu, figura centrală printre generalii și ofițerii superiori aduși de P.C.R. la pregătirea directă a insurecției și altul rolul unor generali care, informați în linii generale de C. Sănătescu sau de alții despre pregătirea acțiunii antihitleriste, s-au angajat s-o sprijine și, la declanșarea ei, să execute indicațiile primite. Dar victoria insurecției antifasciste din România a fost posibilă tocmai pentru că s-a bazat pe o largă și diversă coaliție de forțe antihitleriste, închegată din inițiativa Partidului Comunist Român care a mobilizat și a fructificat contribuția tuturor partenerilor, manifestată în forme și grade extrem de diferite.

Mai trebuie avut în vedere că dintre miniștrii despre care avem informații că au fost implicați într-o măsură sau alta în acțiunile de pregătire a insurecției, au făcut parte un general scos din armată în iulie 1941 și doi foști miniștri din 1941—1942 (unul secretar de stat și altul subsecretar de stat) care au părăsit guvernul Antonescu. Dintre cele trei persoane implicate în pregătirea insurecției, numite prin decretele din 23 August 1944 în funcții de conducere neguvernamentale, doi erau de asemenea generali scoși din armată de Ion Antonescu în septembrie 1940. Pe de altă parte, dintre cei doi secretari de stat și trei subsecretari de stat despre care nu avem pînă acum informații că au fost implicați în pregătirea insurecției — doi (un secretar de stat și un subsecretar de stat) au fost și ei generali scoși din armată de Ion Antonescu în septembrie-octombrie 1940.

Cel puțin 12 din cei 13 miniștri și în general marea majoritate a persoanelor numite prin decretele din 23 August 1944 în funcții de conducere în stat, intraseră deci în conflict cu dictatura antonesciană în perioade și din motive diferite — unii (și nu numai reprezentanții P.C.R. și P.S.D.) din primele ei zile, din septembrie 1940, alții mai tîrziu.

www.dacoromanica.ro

Poziţiile, orientările politice care au declanşat acest conflict erau diferite, şi caracterul larg al coaliţiei iniţiate de P.C.R. a constat printre altele, în aceea că a cuprins clase şi pături sociale deosebite şi chiar antagoniste, curente politice şi ideologice eterogene, apropiate în acea etapă de obiectivele antihitleriste comune.

Orientarea delegaţilor partidelor din B.N.D. era clară. În afară însă de partide, un centru de grupare politică în acea vreme îl reprezenta şi monarhia, care era un bastion al dominaţiei claselor exploatatoare, dar ca rezutat al diferitor factori istorici reprezenta încă în ochii multora un simbol al permanenţei statului român. Ca urmare, în monarhie îşi puseseră speranţele diverse pături şi grupuri (inclusiv militare) antihitleriste. Primul ministru, exponent al grupurilor de generali şi ofiţeri superiori patrioţi care îşi îndreptaseră spre monarhie nădejdile de salvare a statului român de la dezastru, a fost pînă la 23 August primul demnitar al palatului. Unul din miniştrii civili (D. D. Negel) era de asemenea înalt demnitar al palatului şi în septembrie-octombrie 1944 cei doi au preluat interimatul a trei departamente, deţinînd împreună, în mod direct, — pe lîngă Preşedinţia Consiliului — patru din cele zece departamente. Alţi doi miniştri (C. Aldea, Niculescu-Buzeşti) erau consilieri ai regelui.

Cei patru generali foşti „carlişti" — printre care un secretar şi un subsecretar de stat — scoşi din armată în 1940, erau de asemenea sub influenţa palatului (trei dintre aceştia fiind numiţi chiar în demnităţile pe care le ocupaseră în timpul dictaturii regale). Dată fiind situaţia din epocă regele exercita, de asemenea, o mare influenţă asupra tuturor generalilor din guvern.

Pe de altă parte, influenţei şi legăturilor cu palatul li se suprapunea, uneori în mod covîrşitor, influenţa şi legăturile cu diversele partide. Cel puţin trei miniştri cu portofoliu (dintre care doi consilieri ai regelui) aveau legături strînse cu I. Maniu. Unul din miniştri cel puţin avea, pare-se, legături cu Partidul Naţional Liberal. Unii din foştii carlişti aveau legături cu P.N.L.-Tătărăscu. Unii dintre generalii şi ofiţerii patrioţi care îşi puseseră speranţa în monarhie au început în timpul pregătirii insurecţiei să colaboreze cu Partidul Comunist Român şi după 23 August 1944 au devenit treptat aliaţii acestuia în lupta pentru puterea populară.

Dealtfel, însăşi partidele burgheze şi cercurile palatului încheiaseră acorduri cu Partidul Comunist Român, şi un aspect esenţial care trebuie reţinut este ponderea importantă în guvern a persoanelor care au participat direct la realizarea acestor acorduri. Din cei 12 miniştri numiţi la 23 August 1944 care nu erau membri ai P.C.R., cinci inclusiv primul ministru participaseră direct la încheierea unor acorduri de colaborare cu P.C.R. — acordul de constituire a F.U.M. (C. Titel-Petrescu), acordul de constituire a B.N.D. (C. Titel-Petrescu, I. Maniu, D. Brătianu), acordul între P.C.R. şi palat (C. Sănătescu, Gr. Niculescu-Buzeşti), iar un al şaselea ministru (A. Aldea) primise în prealabil o misiune specială cu consimţămîntul conducerii P.C.R. Un subsecretar de stat (D. Dămăceanu) colaborase strîns cu P.C.R. Dintre persoanele numite prin decretele din 23 August 1944 în funcţii din afara guvernului, două avuseseră contacte directe cu P.C.R., iar una primise la un moment dat o misiune specială cu aprobarea P.C.R.

www.dacoromanica.ro

Toate acestea reflectă faptul că guvernul numit prin decretele din 23 August 1944 a fost un rezultat al coalizării din inițiativa P.C.R. a forțelor interne antihitleriste, în vederea insurecției naționale antifasciste. Guvernul a avut o componență complexă cuprinzînd în ce privește baza de clasă atît exponenții diverselor cercuri și grupuri ale burgheziei nefasciste, intrate de un timp mai lung sau mai scurt în conflict cu regimul antonescian, cît și exponenți ai proletariatului, țărănimii și altor pături muncitoare.

Reprezentarea în guvern a Partidului Comunist Român și a Frontului Unic Muncitoresc a contribuit la maxima mobilizare a forțelor țării în lupta contra fascismului, a înlesnit dezvoltarea ulterioară a luptei revoluționare, a reflectat inaugurarea în istoria României a unei noi epoci de profunde transformări progresiste. Majoritatea în guvern, prin intermediul reprezentanților P.N.Ț. și P.N.L. și al generalilor și înalților funcționari aflați sub influența acestora și a monarhiei au avut-o însă exponenții burgheziei nefasciste, de acord în acea etapă să colaboreze cu Partidul Comunist Român pentru realizarea unor obiective imediate. Datorită acțiunii reprezentanților mișcării muncitorești revoluționare care a orientat coaliția antihitleristă pe linia insurecției precum și propriilor interese ale burgheziei nefasciste, datorită stării de spirit și acțiunii poporului și armatei, datorită condițiilor obiective interne și internaționale, guvernul numit prin decretele de la 23 August 1944 a putut asigura alăturarea României la războiul antihitlerist și începutul luptei comune a armatei române alături de armata sovietică, încheierea armistițiului cu Națiunile Unite și aliate, aplicarea unor măsuri de început pe linia democratizării vieții publice. În a doua jumătate a lunii septembrie, după realizarea acestor măsuri, era necesară radicala desfascizare a aparatului de stat, epurarea vieții publice de elementele fasciste; era necesară trecerea la transformări sociale burghezo-democratice, la lupta pentru un guvern în care predominarea să n-o mai aibă reprezentanții burgheziei antiantonesciene și antihitleriste, ci reprezentanții clasei muncitoare și ai țărănimii.

În etapa insurecției, exponenții burgheziei nefasciste fuseseră de acord să acționeze împreună cu Partidul Comunist Român pentru realizarea unor obiective imediate, pentru salvarea statului român prin înlăturarea dictaturii fasciste, ruptura cu Germania, încheierea armistițiului cu Națiunile Unite și alăturarea la acestea. Dar în timp ce Partidul Comunist Român concepea eliberarea României de fascism și salvarea statului național, realizate în acord cu burghezia antihitleristă ca o premisă a luptei ulterioare pentru un stat al clasei muncitoare și al tuturor oamenilor muncii, exponenții burgheziei nefasciste concepeau salvarea statului național ca o condiție pentru asigurarea propriei dominații de clasă; ei își făceau iluzii cu privire la posibilitatea de a-și subordona mișcarea muncitorească tocmai prin acordurile antifasciste cu comuniștii, vedeau în realizarea acestor acorduri o măsură temporară, necesară în conjunctura internă și internațională a momentului, tocmai pentru a încerca să zăgăzuiască mișcările și transformările revoluționare și apoi, cu ajutor din Occident, să elimine pe comuniști din guvern.

În a doua jumătate a lunii septembrie 1944, cînd obiectivele insurecției erau în linii generale realizate, contradicțiile din cadrul guvernului, existente și mai înainte, s-au ascuțit. S-a desfășurat rapid o nouă polari-

www.dacoromanica.ro

zare a forţelor de clasă. Majoritatea guvernului, care acceptase declanşarea insurecţiei preconizate de comuniști şi îşi adusese contribuţia la înfăptuirea obiectivelor ei, nu a mai acceptat noile cerinţe formulate de Partidul Comunist Român, Partidul Social Democrat şi aliaţii lor din F.N.D., s-a împotrivit luptei revoluţionare a maselor, s-a cramponat pe poziţii care, în noile condiţii, au devenit reacţionare, iar după 6 martie 1945 s-au opus cu înverşunare noii puteri. O parte din generalii numiţi în posturi de conducere prin decretele de la 23 August 1944 au acceptat însă şi ulterior anumite acţiuni de colaborare cu Partidul Comunist Român, unii s-au raliat chiar luptei conduse de Partidul Comunist Român pentru un guvern care să aplice programul de guvernare al F.N.D. şi au îndeplinit funcţii de răspundere şi după 6 martie 1945.

Primele decrete din seara zilei de 23 August 1944, ca şi toate realizările insurecţiei s-au înscris pe linia declanşării unui proces de imensă însemnătate istorică, de realizare a unor profunde regrupări şi transformări sociale revoluţionare în România.

LES PREMIÈRS DÉCRETS DE L'INSURRECTION NATIONALE ARMÉE ANTIFASCISTE ET ANTIIMPERIALISTE. SUR LE GOUVERNEMENT DE 23 AOÛT 1944

RÉSUMÉ

Par les premiers décrets de l'insurrection ont été nommés les membres du nouveau gouvernement et des nouveaux dirigeants des organismes de l'état.

Dès 1941, le Parti Communiste Roumain avait proposé la constitution d'un gouvernement de *toutes* les formations politiques antihitlériennes. Pour le cas où le maréchal Antonescu aurait réfusé de rompre avec l'Allemagne, le Parti National Paysan et le Parti National Libéral exigeaient la nomination par le roi d'un gouvernement de généraux. Face à cette situation les communistes ont proposé des solutions de compromis. Ils ont insisté sur la formation d'un gouvernement comprenant les quatre partis du Bloc National Démocratique (P.C.R., P.N.Ţ., P.N.L., P.S.D.) mais aussi ont-ils prévu l'hypothèse d'un gouvernement dans lequel les répresentants des quatre partis auraient été ministres d'état (sans portefeuille), alors que les départements ministériaux auraient été atribués à des généraux ou techniciens. Les partis National Paysan et National Liberal ont accepté le 20 août le principe d'un gouvernement des quatre parti mais ont réfusé de fixer la listé des ministres. Dans l'après midi de 23 Août 1944 quand les circonstances ont imposé l'arrestation d'Antonescu trois jours plûtot que prévu on a formé dans la hâte le nouveau gouvernement selon la dernière hypothèse ci-dessus mentionnée acceptée par les communistes.

Pour la première fois dans l'histoire de la Roumanie dans le gouvernement sont entrés le Parti Communiste Roumain et le Front Unique Ouvrier.

www.dacoromanica.ro

Dans la deuxième partie de l'article l'auteur présente des données — partiellement synthétisées dans deux tableaux statistiques — sur les nouveaux ministres et les hauts dignitaires nommés le 23 Août 1944. La majorité du gouvernement était constituée par des personnes liées avec les cercles et groupements bourgeois antrées en conflit avec Antonescou et l'Allemagne, par des personnes qui ont participé à la conclusion des accords passés par les différents partis et la palais royal avec le Parti Communiste, par des personnes impliquées d'une façon ou d'une autre dans les préparatifs de l'insurrection.

Fin septembre 1944, après que les objectifs nationaux et antihitlériennes de l'insurrection ont été atteints, dans les rangs de la coalition des forces internes antihitlériennes s'est produite une nouvelle polarisation en fonction de l'attitude envers les transformations revolutionnaire bourgeoises-démocratiques préconisées par les communistes.

Le Bloc National Démocratique s'est désagrégé et le P.C.R., P.S.D. et leurs alliés ont crée, en octobre 1944, le Front National Démocratique. La majorité du gouvernement formé le 23 Août 1944 s'est opposée a l'instalation d'un gouvernement du F.N.D. Quelques-uns des généraux nommés le 23 Août 1944 dans le gouvernement et dans autres postes clé ont continué toutefois de collaborer, dans certaines actions, avec le Parti Communiste et se sont ralliés même à la lutte pour un gouvernement du F.N.D. et ont occupé des hautes fonctions d'états sous le pouvoir populaire.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

ÎNCEPUTUL DESFĂȘURĂRII REVOLUȚIEI DEMOCRAT-POPULARE ÎN GERMANIA DE RĂSĂRIT (1945 — 1946)

DE

ECATERINA CIMPONERIU

Realizată cu imense sacrificii și pierderi umane, materiale și spirituale, victoria asupra fascismului a dat „un puternic impuls forțelor de eliberare socială și națională, a deschis calea unor profunde transformări revoluționare" [1].

Acest proces, deși în condiții specifice, a avut loc și în Germania. Atunci cînd forțele coaliției antihitleriste au zdrobit armata hitleristă și au ocupat cel de al Treilea Reich, cînd Hitler, Göbbels și alți conducători ai partidului nazist s-au sinucis sau au fugit deghizați în străinătate, Germania era într-o situație dezastruoasă.

Straniu peisaj al morții, țara era acoperită de sute de milioane de metri cubi de moloz. Supraviețuitorii trăiau sub dărîmăturile celor 2.250.000 de locuințe distruse complet și alte 2.500.000 parțial. Drumurile, podurile, gările erau complet distruse. Transporturile practic nu mai existau. Poșta, radioul, presa nu funcționau [2]. Familiile se căutau cu disperare, neavînd vești de la cei dispăruți, dintre care aproape 10.000.000 erau soldați între 15 și 60 de ani, căzuți prizonieri în ultimele luni ale războiului. Milioane de refugiați sau expulzați din Polonia și Cehoslovacia sporeau numărul celor fără de adăpost și hrană. Dezorientarea, disperarea și demoralizarea dominau spiritele marii majorități a poporului [3].

La toate acestea începea să contribuie, într-o măsură din ce în ce mai mare și mereu mai dureros, înțelegerea propriei răspunderi pentru crimele comise de hitleriști față de alte popoare.

Marele scriitor german Thomas Mann, care în 1933 a ales calea emigrației pentru a arăta lumii profunda sa dezaprobare față de venirea la putere a hitleriștilor, spunea plin de amărăciune, cîteva zile după capitularea Germaniei : „Cine s-a născut german împărtășește și soarta germană și vina germană ... Iertarea de care Germania are o atît de mare nevoie, ne este necesară și nouă tuturora" [4]. Un an mai tîrziu, Wilhelm Pieck,

---

[1] Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la adunarea festivă din Capitală, cu prilejul împlinirii a 30 de ani de la victoria asupra fascismului și 98 de ani de la cucerirea independenței de stat a României*, București, Edit. politică, 1975, p. 6.

[2] Ernst Deuerlein, *Deutschland nach den zweiten Weltkrieg 1945—49 (Germania după cel de al doilea război mondial)*, Konstanz am Fischmarkt, 1964, p. 4—5.

[3] *Ibidem*, p. 6.

[4] *Ibidem*, p. 66.

www.dacoromanica.ro

vechi luptător comunist, conducătorul partidului spunea cu tot atîta amărăciune : „Mare este vina şi ruşinea aruncată asupra poporului nostru de criminalii de război imperialişti şi de banda hitleristă. Trebuie să fim mereu conştienţi că ne apasă o mare vină. Nu am fost capabili să ne eliberăm cu puteri proprii din barbaria hitleristă şi să punem capăt noi războiului hitlerist. Acest lucru a fost realizat prin forţa armată a altor popoare" [5].

În primăvara anului 1945 multor germani, majorităţii chiar, li se părea că totul s-a sfîrşit pentru ei, că haosul, mizeria, lipsurile nu se vor termina nicicînd, că statul german va fi desfiinţat şi va dispărea inevitabil. Numai antifasciştii cei mai consecvenţi şi în primul rînd comuniştii şi social-democraţii de stînga, reprezentanţii clasei muncitoare şi ai intelectualităţii progresiste germane şi-au dat seama că înfrîngerea Germaniei hitleriste nu înseamnă sfîrşitul, şi că victoria militară a aliaţilor a creat pentru poporul german marea şansă a lichidării pentru totdeauna a militarismului imperialist şi a construirii unui stat democratic, paşnic şi respectat de toată lumea [6].

Problema viitorului Germaniei a constituit o preocupare majoră a epocii. Forţele coaliţiei antihitleriste au fost conştiente de faptul că nu este suficient ca Hitler şi clica sa să fie înlăturaţi. Trebuiau să se creeze condiţii ca forţele agresive din această ţară, care au dezlănţuit două războaie mondiale să nu mai poată provoca niciodată un nou război. Necesitatea distrugerii fascismului, a imperialismului şi a militarismului dar nu şi a poporului german a constituit una din principalele teme de discuţii purtate de reprezentanţii coaliţiei antihitleriste între anii 1941—1945, începînd cu conferinţa de la Casablanca, ale cărei hotărîri au fost aprobate ulterior şi de U.R.S.S. şi pînă la istorica conferinţă de la Potsdam, ţinută după victoria asupra Germaniei hitleriste. Deşi pornind de pe poziţii diferite, reprezentanţii U.R.S.S., S.U.A. şi ai Marii Britanii au căzut întotdeauna de acord asupra necesităţii distrugerii bazelor fascismului şi militarismului german. La conferinţa miniştrilor de externe ai U.R.S.S., S. U. A. şi Angliei ţinută în octombrie 1943 la Moscova, ei au hotărît crearea unei comisii speciale, cu sarcina de a analiza şi elucida detaliile în legătură cu capitularea Germaniei şi soarta ei ulterioară [7]. La conferinţa şefilor celor trei mari state de la Teheran ţinută între 28 noiembrie — 1 decembrie 1943, au avut loc multe discuţii contradictorii asupra problemei deschiderii celui de al doilea front, ale graniţelor şi împărţirii Germaniei în zone de ocupaţie, dar Stalin, Roosevelt şi Churchill au fost întru totul de acord în ceea ce priveşte necesitatea întăririi eforturilor în vederea distrugerii din rădăcini

---

[5] Wilhelm Pieck, *Der 1. Mai gehört wieder der deutschen Arbeiterschaft* (1 Mai aparţine din nou clasei muncitoare germane) în revista *Beiträgen zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung* (Contribuţii la istoria mişcării muncitoreşti germane) 1969. Număr special. În continuare pe scurt BZG.

[6] Günther Benser, *Die Befreiung Europas vom Faschismus durch die Sowjetunion* (Eliberarea Europei de fascism de către U.R.S.S.) în „Zeitschrift für Geschichtswissenschaft" (Revistă de Istorie) 4/1975. În continuare pe scurt Z.F.G.

[7] Horst Laschitza, *Kämpferische Demokratie gegen Faschismus* (Democraţia luptătoare împotriva fascismului), Berlin, 1966, p. 17—20. Documentul despre capitularea necondiţionată a Germaniei a fost elaborat de această comisie în iulie 1944.

www.dacoromanica.ro

a regimului hitlerist și a instaurării după război a unei păci trainice, ajutînd popoarele să lichideze tirania, sclavia, subjugarea și intoleranța [8].

În septembrie 1944, marile puteri s-au înțeles asupra viitoarelor trei zone de ocupație ale Germaniei și în noiembrie același an, asupra organizării unei comisii de control interaliate, care să coordoneze activitatea comandanților militari din fiecare zonă [9].

La Conferința de la Ialta ținută între 4 — 11 februarie 1945 în ajunul victoriei s-au purtat multe discuții asupra noilor hotare ale Germaniei, asupra creării sau nu a unei zone de ocuație franceză etc. fără a se ajunge la o înțelegere [10]. Șefii marilor puteri au luat însă hotărîri clare în privința reparațiilor pe care Germania urma să le plătească după înfrîngere și a măsurilor care se vor lua în vederea slăbirii potențialului ei economic și militar ,pentru defascizare și pentru pedepsirea criminalilor de război [11].

Aceste probleme au stat și în centrul atenției conferinței de la Potsdam (17 iulie—2 august 1945), hotărîtoare pentru viitorul poporului german. Stalin, Truman și Atlee au dus multe discuții și au lăsat multe probleme nerezolvate. Existența bombei atomice începuse să arunce deja o umbră sinistră asupra desfășurării conferinței. Dar ca și înainte a existat un evident consens în ceea ce privește problema denazificării și democratizării Germaniei [12]. Hotărîrile de la Potsdam au constituit din această cauză un ajutor important pentru forțele antifasciste și democratice.

În ceea ce privește denazificarea și democratizarea Germaniei rezoluția conferinței prevedea : desființarea legilor naziste, lămurirea populației pentru a înțelege răspunderea ce-i revine pentru cele întîmplate ; judecarea criminalilor de război și a celor care au colaborat cu ei participînd la crime ; îndepărtarea membrilor partidului nazist din aparatul de stat și de la conducerea întreprinderilor, lichidarea completă a tuturor organizațiilor naziste ; asigurarea libertății de acțiune pentru toate partidele democrate precum și sindicatelor și alte organizații de masă ; ținerea unor alegeri libere după reînființarea partidelor democratice și antifasciste pentru ca poporul german să-și aleagă singur organele de autoadministrare ; desfășurarea unei intense activități pentru educarea poporului în spirit antifascist și democratic [13].

Pentru distrugerea potențialului de război al militarismului german s-a prevăzut înainte de toate lichidarea tuturor forțelor armate și a depozitelor de arme, apoi lichidarea industriei de război și a celei capabile de a servi producției de armament, exercitarea unui control sever asupra industriei

---

[8] *Teheran, Yalta, Potsdam. Die sowjetischen Protokole von den Kriegskonferenzen der Grossen Drei* (Protocoalele Sovietice despre conferințele de război a celor 3 mari), Köln, 1968, p. 23—25 și 89—91.

[9] Horst Laschitza, *op. cit.*, p. 20—21.

[10] Problema zonei de ocupație franceze a fost rezolvată la 5 iunie 1945. În declarația făcută cu această ocazie de mareșalii Jukov și Montgomery și de generalii Eisenhower și de Lattre Tassigny se arată că a fost prevăzută și împărțirea Berlinului în 4 zone de ocupație. Ștefan Doernberg, *Kurze Geschichte der D.D.R.* (Scurtă istorie a R.D.G.), Berlin, 1969, p. 32—33.

[11] *Teheran, Yalta, Potsdam, op. cit.*, p. 106—118, 130—137, 184—186.

[12] Ernst Deuerlein, *op. cit.*, p. 20—24.

[13] *Um ein antifaschistisch demokratisches Deutschland. Dokumente aus den Jahren 1945—1949* (Pentru o guvernare antifascistă democratică. Documente din anii 1945—1949). Berlin, 1968, p. 108—109. În continuare pe scurt *Dokumente*, 1945—1949.

www.dacoromanica.ro

grele şi chimice şi distrugerea potenţialului acestora în măsura în care nu erau necesare pentru asigurarea consumului sau pentru achitarea datoriilor Germaniei în cadrul reparaţiilor [14]. O hotărîre importantă în acest sens a fost desfiinţarea tuturor societăţilor monopoliste indiferent de forma şi denumirile lor şi preluarea întreprinderilor acestora de către organele de autoadministrare, comunale sau ale landurilor [15].

Această prevedere lovea în interesele marelui capital financiar german şi în măsura în care a fost aplicată, ea a dus la slăbirea forţei economice a claselor exploatatoare şi a facilitat desfăşurarea revoluţiei populare.

În ceea ce priveşte problema reparaţiilor, discutată şi anterior, la Potsdam a fost stabilit că Germania este obligată să plătească pentru a repara măcar parţial daunele materiale provocate, 20 miliarde dolari din care 50% urmau a reveni Uniunii Sovietice şi Poloniei [16]. Întrucît o parte din această sumă trebuia să fie plătită în produse, materii prime şi utilaj industrial şi zona sovietică de ocupaţie era mai puţin dotată din acest punct de vedere, conferinţa a hotărît ca 25% din echipamentul industrial demontat în zonele apusene să fie predat U. R. S. S. [17].

Demontările se refereau la industria grea şi de război. În zonele de ocupaţie apusene ele au fost în general frînate, ţinîndu-se cont de marile interese ale monopolurilor anglo-franco-americane în economia germană. În zona sovietică ele au fost realizate în cea mai mare parte. Ulterior ele au fost însă sistate pentru a preveni şomajul [18].

Prevederile de la Potsdam trebuiau să lovească în fasciştii şi în susţinătorii lor fără a împiedica normalizarea vieţii şi refacerea Germaniei.

Documentele conferinţei au subliniat că deşi împărţită în 4 zone, Germania trebuie să fie considerată ca o singură ţară din punct de vedere politic şi economic. Pînă la înfiinţarea unui guvern, Comisia aliată de control a fost însărcinată cu rezolvarea problemelor de interes general. Conducerea concretă a celor 4 zone a fost încredinţată comandanţilor forţelor armate de ocupaţie, în colaborare cu organele de autoadministraţie locale, judeţene şi pe landuri [19]. Ei trebuiau să se îngrijească de refacerea transporturilor, creşterea producţiei de cărbuni, strîngerea recoltei, reconstruirea principalelor instituţii, aprovizionarea populaţiei, inclusiv a celei refugiate, cu strictul necesar. Se preconiza o justă repartizare a mărfurilor esenţiale de larg consum între cele 4 zone, pentru a putea asigura pe tot întinsul Germaniei un standard de viaţă corespunzător, „care să ajungă, dar să nu depăşească standardul de viaţă mediu din Europa în această grea perioadă" [20].

Hotărîrile Conferinţei de la Potsdam au fost aprobate şi salutate de forţele democratice şi progresiste germane. Ele au fost îndeplinite întocmai, înainte de toate în zona de ocupaţie sovietică.

---

[14] *Ibidem*, p. 110—111.
[15] *Ibidem*, p. 111.
[16] Stefan Doernberg, *op. cit.*, p. 47.
[17] Ernst Deuerlein, *op. cit.*, p. 25.
[18] *Le Grand Larousse Encyclopédique*, vol. 1, Paris, 1960, p. 258—260.
[19] Gh. Zaharia, I. Cupşa, Al. Vianu, *Al doilea război mondial*, Bucureşti, Edit. politică, 1971, p. 260.
[20] *Dokumente 1945—49*, p. 112.

www.dacoromanica.ro

Cuprinzînd 108 178 km², 5 din cele 16 landuri ale Germaniei și avînd o populație de 18.000.000 locuitori [21], în momentul eliberării sale, Germania de răsărit avea o situație deosebit de grea. În partea de apus se găseau aproape toate zăcămintele de cărbune ale țării (huilă în regiunea Ruhrului și a Saarului), lignitul (în regiunea Colonia și Hessen). Tot aici se găseau și rezervele de petrol cunoscute (regiunea Hanovrei) și cele mai multe centrale hidro-electrice, deci baza energetică a țării. Cea mai mare parte a industriei siderurgice și metalurgice era de asemenea în partea de apus a țării [22].

În 1937 ponderea economică a celor 5 landuri, care alcătuiau Germania de răsărit (Saxonia, Turingia, Saxonia-Anhalt, Brandenburg și Mecklenburg) era 6,6% în siderurgie, 10,1% în metalurgie, 25% în industria electrică, 33,2% în industria de mașini a întregii Germanii. Întinsele regiuni agricole din Mecklenburg și Brandenburg produceau în 1937 40% din producția agricolă a țării [23].

Decalajul economic față de zonele apusene de ocupație și situația grea creată prin lipsa de materii prime și necesitatea refacerii urgente a industriei și agriculturii, în condițiile gravelor distrugeri pricinuite de război, au putut fi depășite într-un timp relativ scurt, numai datorită eforturilor uriașe, a disciplinei și abnegației oamenilor muncii, avînd în frunte pe comuniști, care și-au asumat răspunderea conducerii maselor în aceste momente grele și hotărîtoare pentru soarta lor.

Comuniștilor germani le-a fost clar că după ce țara a fost eliberată prin forță, prin jertfele coaliției antihitleriste, refacerea ei și transformările politice și economice profunde, structurale, care trebuiau să aibă loc, trebuiau să fie realizate de forțele interne.

Lupta împotriva fascismului, pentru o Germanie democratică și pașnică nu era un obiectiv nou pentru Partidul Comunist German.

Încă înainte de venirea la putere a naziștilor, P. C. G. a înțeles pericolul pe care aceștia îl reprezentau și a încercat să atragă la lupta antifascistă înainte de toate celălalt mare partid al clasei muncitoare, Partidul Social Democrat German. Comuniștii nu au reușit însă să creeze frontul unic neștiind să-și învingă sectarismul propriu și mai ales poziția refractară a conducătorilor oportuniști ai P. S. D. și ai sindicatelor, tactica lor greșită: „Abwarten und Nichtstun" (A aștepta și a nu face nimic), ei nu au reușit să spulbere iluzia legalistă a majorității social democraților, care credeau că folosind locurile lor din parlament vor putea împiedica dezastrul pe care îl pregăteau hitleriștii [24].

Cu toate acestea, în 1931—32 mișcarea antifascistă a început să se lărgească. În iunie 1932, cînd guvernul von Papen vrînd să netezească calea fascismului a luat măsuri draconice pentru a împiedica lupta celor 9.000.000 de șomeri existenți în Germania și a dezarmat organizațiile de

[21] Azi R.D.G. are 16.980.000 locuitori. *Statistisches Jahrbuch der DDR* (Anuar statistic), 1973, Berlin, 1974, p. 3—4.

[22] *Grand Larousse*, op. cit., p. 258.

[23] Wolfram Neubert, *Frieden, Einheit, Fortschritt der deutschen Nation* (Pace, unitatea și progresul națiunii germane), Berlin, 1966, p. 31.

[24] Walter Ulbricht, *Le Parti Comuniste Allemand a 50 ans*, Berlin, 1969, p. 18—20.

www.dacoromanica.ro

autoapărare proletare, sute de mii de muncitori au răspuns la chemarea P. C. G. de a se împotrivi acestor măsuri. Au fost create comitete de front unic în întreprinderi şi în unele oraşe şi Comitete antifasciste, menite să organizeze apărarea împotriva teroarei deslănţuite de trupele SA şi SS. „Acţiunea Antifascistă", organizaţie de masă creată de P. C. G. a ţinut în iulie congrese la Berlin, Hamburg, Darmstadt şi alte centre industriale [25]. Dar, după cum arăta conducătorul P. C. G. de pe atunci, Ernst Thälman, cu toate că în cadrul Acţiunii Antifasciste a fost înfăptuită în practică şi contrar voinţei conducătorilor P. S. D. G. frontul unic muncitoresc [26] iar la alegerile din noiembrie 1932 partidele clasei muncitoare au obţinut majoritatea voturilor (P. C. G. 5.980.200 şi P. S. D. G. 7.248.000) [27] puternicul proletariat german nefiind unit n-a putut împiedica venirea la putere a lui Hitler.

După instaurarea regimului nazist şi organizarea faimoasei provocări a incendierii Reichstagului, ambele partide muncitoreşti şi sindicatele au fost interzise iar conducătorii lor, cei care nu au reuşit să emigreze, au fost arestaţi, închişi sau exterminaţi în lagăre de concentrare.

Cei care demagogic şi-au dat numele de naţional-socialişti şi-au îndreptat teroarea, înainte de toate, împotriva clasei muncitoare.

Comuniştii au înţeles că numai lupta comună a clasei muncitoare şi a celorlalte forţe democratice vor putea salva poporul german de dezastrul cîrmuirii hitleriste. Marele lor merit a constat în elaborarea programului acestei lupte şi în realizarea lui în condiţii care de multe ori frizau imposibilul. Dintre cei 300 000 membri ai P. C. G. 150.000 au zăcut în închisori şi lagăre, iar 35.000 au pierit în lupta pentru salvarea Germaniei [28]. Cu toate acestea, de la ilegalizarea lui şi pînă la înfrîngerea naziştilor P. C. G. a continuat să fie o forţă organizată, menţinîndu-şi capacitatea de acţiune.

Primul program larg şi concret al unităţii de luptă pentru răsturnarea guvernului hitlerist şi instaurarea unui guvern al Frontului popular antifascist, a fost elaborat la conferinţa P. C. G. din octombrie 1935 [29]. Pe baza acestui program a fost creat în februarie 1936 la Paris un Comitet al Frontului Popular, format din 100 de reprezentanţi ai P. C. G., P. S. D. G. a diferitelor partide burgheze nefasciste şi intelectualilor antifascişti. Programul Frontului, redactat sub forma unei chemări, a fost iscălit de Wilhelm Pieck din partea P. C. G., Rudolf Breitscheid din partea P. S. D. G., de scriitorii Heinrich Mann, Lion Feuchtwanger, Johannes R. Becher, Arnold Zweig şi alte personalităţi ale vieţii politice şi culturale germane [30].

Comitetul Frontului Popular a avut influenţă asupra opiniei publice, a organizat brigăzile germane care au luptat în Spania dar nu a reuşit să unească şi să coordoneze activitatea forţelor antifasciste din Germania [31].

---

[25] Elfriede Liening şi Walter Wimmer, *Die ersten Wochen der Antifaschistischen Aktion* (Primele săptămîni ale Acţiunii Antifasciste), BZG 1961, Număr special.

[26] Ernst Thälman, *Was will die Antifaschistische Aktion* (Ce vrea acţiunea antifascistă), Berlin, 1932, p. 3.

[27] Horst Laschitz, *op. cit.*, p . 40.

[28] *Sachwörterbuch der Geschichte* (Dicţionar istoric), vol. I, Berlin, 1969, p. 73.

[29] *Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung* (Istoria mişcării muncitoreşti germane), vol. 5, Berlin, 1966, p. 124.

[30] Wolfram Neubert, *op. cit.*, p. 26.

[31] Horst Laschitza, *op. cit.*, p. 58.

www.dacoromanica.ro

În ianuarie 1939 la conferința P. C. G. ținută într-o localitate din apropierea Parisului, dar care din motive conspirative a intrat în istorie sub denumirea de conferința de la Berna, comuniștii au elaborat imaginea viitoarei Germanii eliberată de hitlerişti, a unei Germanii democratice, care spre deosebire de Republica de la Weimar nu va lăsa ca fascismul să mai ridice vreodată capul. Prin prevederea desființării capitalului financiar și a monopolurilor și crearea unui nou aparat de stat reprezentînd puterea clasei muncitoare și a țărănimii aliate cu mica burghezie și intelectualitatea antifascistă [32], acest program a prefigurat cu 10 ani înainte de înființarea sa, imaginea viitoarei Republici Democrate Germane.

În primăvara anului 1939 a luat ființă din inițiativa P. C. G. un „Comitet al Opoziției" din Germania în care, ca și la Comitetul Frontului Popular au participat alături de reprezentanți ai P. C. și P. S. D. și reprezentanți ai partidelor burgheze. Acest comitet a luat poziție împotriva deslănțuirii celui de al doilea război mondial [33] și a depus mari eforturi pentru a lărgi frontul antihitlerist în Germania și în afara granițelor sale și pentru a uni și coordona lupta diferitelor grupe de rezistență care activau începînd din 1933, mai ales în marile centre industriale din Germania.

Spațiul limitat al acestui studiu nu permite descrierea amănunțită sau analizarea profundă a luptei forțelor antihitleriste din Germania. Socotesc însă că pentru a înțelege caracterul și ritmul rapid al transformărilor revoluționare, care au avut loc în Germania de răsărit după terminarea războiului, este necesară o prezentare chiar și sumară a luptei forțelor antifasciste din Germania pînă în mai 1945 — problemă rareori tratată în țara noastră — pentru că tocmai aceste forțe au devenit imediat după victoria asupra Germaniei naziste promotorii revoluției democrat populare.

Baza mișcării de rezistență din Germania o constituiau ca și în alte țări europene de la început muncitorii comuniști, social-democrați, catolici, sau simpli membri ai sindicatelor interzise de hitlerişti. La lupta antifascistă au participat însă și țărani, intelectuali, reprezentanți ai micii burghezii, ai burgheziei, ai militarilor de carieră, ai clerului, deci reprezentanți ai diferitelor clase cu diferite ideologii. Aceasta a dus în mod firesc la întîlnirea și ciocnirea în cadrul mișcării a mai multor interese și concepții ceea ce implicit a avut ca rezultat ca rezistența să nu constituie o mișcare unitară [34]. Cu toate acestea de foarte multe ori grupele de rezistență comuniste, social-democrate și deseori cele organizate de partidele burgheze, de ofițeri sau de biserică au acționat împreună. El au dat dovadă de un imens curaj și eroism în lupta inegală împotriva puternicului aparat de represiune hitlerist.

Greutățile întîmpinate și eficacitatea relativ slabă a luptei forțelor de rezistență se datorau însă nu numai teroarei hitleriste ci într-o mai mare măsură influenței pe care fasciștii au reușit să o mențină asupra maselor

---

[32] *Revolutionäre deutsche Parteiprogramme*, (Programe de partid revoluționare germane), Berlin, 1965, p. 179.

[33] *Der Weg zur Einheit. Eine Chronik zur Gründung der Sozialistischen Einheitspartei Deutschlands* (Drumul spre unitate. O cronică a constituirii P.S.U.G.) În B Z G, 1966, Număr special.

[34] Heinz Kühnich, *Zur Erforschung und Darstellung der deutschen antifaschisten Widerstandsbewegung während des zweiten Weltkrieges* (Pentru cercetarea și prezentarea mișcării de rezistență antifascistă germană în timpul celui de al doilea război mondial). În BZG, 2/1975.

www.dacoromanica.ro

cu ajutorul uriaşului lor aparat de propagandă, prin minciunile şi promisiunile lor, prin răspîndirea unor idei şovine, rasiste exaltînd în interesul imperialismului german, conştiinţa de mare putere cu dreptul la dominaţie mondială „a rasei superioare teutone". Guvernanţii hitlerişti au reuşit să înşele o parte a poporului şi prin faptul că în anii febrilei pregătiri de război, ei au lichidat şomajul iar mai tîrziu au transformat aproape întreaga Europă într-o colonie a Germaniei.

Antifasciştii germani, membrii grupelor de rezistenţă au făcut tot ceea ce omeneşte a fost posibil pentru a-i demasca şi izola pe nazişti. Prin lupta şi jertfele lor ei au cîştigat prestigiul şi greutatea morală, care le-a permis ulterior să şteargă pata de ruşine aruncată asupra poporului german de crimele hitleriştilor, să scoată masa oamenilor cinstiţi din letargie şi demoralizare şi să-i îndrepte spre drumul unor profunde transformări politice, economice şi sociale.

Primele grupe de rezistenţă au fost create încă în 1933 şi au fost formate din muncitori la Berlin, Bremen, Breslau, Chemnitz, Dortmund, Dresda, Frankfurt, Hamburg, Hanovra, Leipzig, Lübeck, Stuttgart, Wupperthal şi alte centre industriale [35]. Cele mai bine organizate erau grupele Rote Stosstrup (trupă de şoc roşie) din Berlin „Socialistische Front" din Hanovra şi „Grüne Post" (poşta verde) care acţiona în oraşele din sud-vestul Germaniei. Majoritatea membrilor acestor grupe erau muncitori social-democraţi, care au intrat în acţiune imediat după venirea la putere a lui Hitler, fără a aştepta instrucţiuni în acest sens din partea conducerii P.S.D.G. aflată în emigraţie sau în închisori. Obiectivul lor principal era lupta pentru demascarea propagandei hitleriste, pentru apărarea vieţii celor arestaţi şi ascunderea antifasciştilor şi evreilor aflaţi în pericol. Comuniştii care au participat la aceste grupe au imprimat activităţii acestora un caracter şi mai combativ. Grupe de rezistenţă socialistă au funcţionat pînă în anii 1935—36 cînd, în urma unor arestări şi procese de masă, ele au fost practic distruse. Demoralizaţi, o parte a membrilor lor au renunţat iar alţii au continuat lupta în grupele de rezistenţă organizate de comunişti [36].

Principalele organizaţii de rezistenţă comuniste care au activat între anii 1936—1944 au fost denumite după conducătorii lor grupele Bästlein-Jakob-Abshagen, Lechleiter, Neubauer-Poser, Safkov-Jakob-Bästlein, Schulze Boysen-Harnach, Schuman-Enger-Kresse şi grupul Uhrig.

Organizat în 1936 grupul Bästlein-Jakob-Abshagen a acţionat între muncitorii portuari din Hamburg în strînsă colaborare cu grupul social democrat Kummernuss-Schumann şi mai tîrziu, după izbucnirea războiului, cu muncitorii francezi şi polonezi aduşi aici la muncă forţată. Ei aveau legături şi cu grupurile de rezistenţă de la Bremen, Kiel, Lübeck şi cu cele din regiunea Ruhr, Saxonia, Turingia, Prusia Orientală şi de la Berlin. În 1942, membrii grupului au fost arestaţi de Gestapo şi majoritatea au fost osîndiţi la moarte şi executaţi pentru sabotaj şi spionaj. Numai Jakob şi Bästlein au reuşit să fugă şi să organizeze mai tîrziu, în 1944 la Berlin împreună cu Safkov un alt important grup de rezistenţă [37].

---

[35] *Sachwörterbuch der Geschichte*, vol. II, Berlin, 1970, p. 506.
[36] *Ibidem.*
[37] *Ibidem*, vol. 1, p. 229.

www.dacoromanica.ro

Tot în 1936 a fost creat și grupul Neubauer-Poser care a acționat în Jena și la Gotha, organizînd tot în strînsă legătură cu grupele social-democrate acțiuni de sabotaj în industria de armament. Membrii grupului aveau legături cu 80 de întreprinderi din regiunea Turingia iar mai tîrziu cu numeroși intelectuali, preoți și cu antifasciștii internați din lagărul de la Buchenwald. În 1943, Neubauer și Poser au propus crearea, împreună cu conducerea celorlalte grupe comuniste, a unui centru operativ al P. C. G. pentru organizarea rezistenței. În iulie 1944 grupul a fost arestat și conducătorii lui executați [38].

O soartă asemănătoare au avut și celelalte grupe de rezistență comuniste. Grupul Schumann Enger-Kresse, care organiza acțiuni de sabotaj în fabricile de la Leipzig, descoperit de Gestapo în iulie 1944 [39] și grupul Uhrig de la Berlin care pe lîngă organizarea unor acțiuni de sabotaj se ocupa și cu răspîndirea ziarelor ilegale au fost arestate în februarie 1942. Din cei 200 membri ai acestor grupe 16 au fost omorîți în timpul anchetei și 36 au fost osîndiți la moarte [40]. Tot atunci a fost lichidat în mod sălbatec grupul Budeus care acționa la Berlin [41], grupul Lechleiter de la Mannheim [42] și grupul Röhmer de la München, care a dus o activitate intensă și în sînul armatei și a intelectualilor [43].

O activitate deosebit de importantă a avut în anii 1938 — 1942 organizația de rezistență comunistă Schulze-Boysen-Harnack de la Berlin. Ea avea legături strînse cu organizația social-democrată condusă de Wilhelm Leuschner, cu grupele de rezistență catolice și cele ale ofițerilor. Formată în cea mai mare parte din intelectuali comuniști, organizația se ocupa intens cu propagandă antifascistă editînd manifeste și ziarul ilegal „Die innere Front" (Frontul din interior) [44]. Ea a avut un rol important în desfășurarea mișcării „Arbeite langsam" (lucrează încet) cu mare ecou în fabricile de armament, mișcare care a continuat și după arestarea în august 1942 a membrilor acestui grup [45] precum și în pregătirea unor acțiuni de sabotaj și organizare a ajutorării cu acte, bani și locuințe a comuniștilor aflați în ilegalitate, a evreilor amenințați cu deportarea, a muncitorilor străini [46].

Pe lîngă toate acestea, știind că orice activitate care duce la scurtarea războiului este în interesul popoarelor, inclusiv al poporului german, membrii organizației s-au folosit de pozițiile lor. (Dr. Arwik Harnack era consilier la ministerul economiei naționale, căpitanul Harro Schulze Boysen lucra la statul major al forțelor aeriene, Horst Hollmam la secția de descifrare a Comandamentului suprem al forțelor armate) pentru a informa Uniunea Sovietică de planurile militare ale Germaniei naziste.

---

[38] *Ibidem*, vol. II, p. 166—168.
[39] *Ibidem*, p. 462—63.
[40] *Ibidem*, p. 660—661.
[41] *Ibidem*, vol. I, p. 300.
[42] *Ibidem*, vol. 2, p. 21.
[43] *Ibidem*, p. 409.
[44] Karl Heinz Biernat, Luise Krausharr, *Die Schulze-Boysen-Harnack Organization im antifaschistischen Kampf* (Organizația Schulze-Boysen-Harnack în luptă împotriva fascismului), Berlin, 1972, p. 10—12.
[45] *Ibidem*, p. 31 și 42.
[46] *Ibidem*, p. 34.

www.dacoromanica.ro

Dintre cei 130 de membri ai organizației arestați în august 1942, 31 bărbați și 8 femei au fost osîndiți la moarte, 7 au murit din cauza schingiuirilor în timpul anchetei și alți 7 în lagăre [47].

Cu toate pierderile suferite, mișcarea de rezistență a continuat să se desfășoare în adîncime și în lărgime. Ea a înregistrat un important succes în decursul anului 1943 prin unirea grupelor comuniste și social-democrate. Dialectica mișcării muncitorești germane a dus la crearea și întărirea frontului unic muncitoresc, mai întîi jos în organizațiile locale și pe urmă și sus, la nivelul conducerii celor două partide, numai după ce ele au fost ilegalizate și cînd militanții ambelor partide au înțeles ce înseamnă fascismul.

Și lupta pentru crearea unui larg front național antihitlerist, luptă dusă de mulți ani de comuniștii din emigrație și de cei rămași în Germania a început să dea roade. După nenumărate contacte și discuții cu conducerea P. S. D., a partidelor burgheze, a reprezentanților clerului și a soldaților și ofițerilor prizonieri în U. R. S. S. la 12 iulie a luat ființă la Krasnodar Comitetul național al Germaniei libere, „Național Komitee Freies Deutschland" [48] reprezentînd unirea într-un larg front de luptă a majorității forțelor care într-o formă sau alta luptau de mulți ani pentru eliberarea Germaniei. La Comitetul Național au aderat pe lîngă militanții Frontului Popular și al Opoziției și alte personalități de seamă ca Thomas Mann, F. Bruckner, O. Kokoschka ș.a.[49]. În scurt timp Comitetul Național a devenit principalul centru al luptei antihitleriste. La începutul anului 1944 au existat în 85 de orașe germane organizații ilegale ale mișcării „Freies Deutschland" cuprinzînd peste 10.000 de militanți [50]. S-a întărit colaborarea între Comitetul Național Freies Deutschland și grupurile de rezistență catolice, la care au participat sute de preoți, intelectuali și ofițeri. Din cercul rezistenților catolici de la Kreisau a făcut parte de pildă și grupul de ofițeri condus de colonelul Claus Schenk von Staufenberg, care din însărcinarea opoziției militare a încercat să-l ucidă pe Hitler la 20 iulie 1944 [51], precum și grupul condus de Helmuth James von Moltke format din ofițeri, preoți, muncitori social democrați și intelectuali cu idei democrat-burgheze [52]. Aceștia au colaborat și cu grupul burghez conservator al lui Friedrich Goerdeller, Ulrich von Hassel, Johann Popitz și cu vechi reprezentanți ai militarismului generalii Beck, Witzleben, Hammerstein etc. care erau în dezacord cu strategia lui Hitler. Prin colonelul Oster, șef al unei secții a Abwehrului ei aveau legături și cu Canaris, mareșalul von Brauschitsch, generalul Halder etc. [53].

Planul Walhynia elaborat de rezistența militară și burgheză și care a dat greș, prevedea că după atentatul împotriva lui Hitler vor fi dezarmate trupele SS, arestați conducătorii partidului nazist, eliberați deținuții politici și instalat un guvern militar provizoriu care urma să încheie pacea cu aliații [54].

---

[47] *Ibidem*, p. 42.
[48] Horst Laschitza, *op. cit.*, p. 60.
[49] *Der Weg zur Einheit, art. cit.*
[50] Horst Laschitza, *op. cit.*, p. 66—67.
[51] *Sachwörterbuch der Geschichte*, vol. 1, p. 76—77.
[52] Horst Laschitza, *op. cit.*, p. 85—87.
[53] Henry Bernard, *Histoire de la résistance européene*, Paris, 1968, p. 52—59.
[54] *Ibidem*, p. 66.

www.dacoromanica.ro

La conspirație au participat, după unii autori, și generalul Rommel, comandantul grupului de armate de pe frontul de vest, precum și generalii Speidel, Stülpnagel (comandantul militar al Parisului), Staufenberg, care a mai încercat de două ori să-l suprime pe Hitler, era în momentul atentatului din iulie 1944 șeful statului major al forțelor armate din interior. Acțiunea nereușită a rezistenței militare a avut totuși o mare importanță morală și a demonstrat că starea de spirit antihitleristă devenise puternică, punînd stăpînire și pe cei care, înainte, îl sprijineau pe „Führer". Printre cei 170 condamnați la moarte după atentat erau 15 generali, 34 colonei, numeroși preoți, membri ai rezistenței burgheze și conducători ai P.S.D. Unii au fost executați imediat, alții în aprilie 1945 — 4 ore înainte de sosirea aliaților la închisoarea din Flossenburg [55].

Arestările și execuțiile din vara anului 1944 au lovit și în rezistența comunistă și social democrată. A fost ucis, după 11 ani de închisoare, Ernst Thälman. Au fost arestați și executați sute de rezistenți. S-au pierdut legături cu greu înfiripate. Executarea conducătorilor social democrați Bretscherd, Leber și Reichwein, care au aderat în primăvara anului 1944 la platforma elaborată de comuniști intitulată „Wir Komunisten und das Nationalkomitee Freies Deutschland" (Noi comuniștii și Comitetul Național Germania Liberă) constituind împreună cu B. Böstlein, F. Jacob, A. Safkov, G. Schumann conducerea operativă din Germania a Comitetului Național, a fost de asemenea o mare pierdere pentru luptătorii antifasciști germani [56]. Dar grupele de rezistență și-au continuat activitatea. Învățămintele trase din greșelile trecutului au dus la întărirea unității. În a doua parte a anului 1944 au fost create în diferite lagăre de concentrare hitleriste ca Buchenwald, Mathhausen ș. a. comitete de front popular menite să pregătească eliberarea deținuților antifasciști, care trebuiau să devină în curînd, conducători ai luptei pentru o nouă Germanie [57].

Creșterea forțelor interne de rezistență în condițiile victoriei iminente ale coaliției antihitleriste a fost factorul esențial care a stat la baza programului elaborat de C.C. al P.C.G. sub îndrumarea lui Wilhelm Pieck, în ultimele luni ale anului 1944. Pornind de la tezele marxist-leniniste, despre transformarea revoluției burghezo-democratice în revoluția socialistă și aplicînd aceste teze la situația concretă din Germania, P. C. G. și-a propus drept scop atragerea maselor la luptă pentru lichidarea definitivă a fascismului, a vechiului aparat de stat nazist și a bazei economice a imperialismului german. Sub conducerea clasei muncitoare trebuia să fie desființată ca clasă iuncherimea, deposedînd-o de pămînt, iar prin naționalizarea monopolurilor trebuia să fie dată o lovitură ireparabilă monopolurilor și capitalului financiar [58].

La 5 aprilie 1945, C.C. al P.C.G. a trasat sarcini concrete de acțiune pentru comuniștii din zonele eliberate de armata sovietică, pentru cei ieșiți din închisori și lagăre, precum și fruntașilor întorși din emigrație împreună cu trupele primului front Bielorus, sau parașutați anterior.

---

[55] *Ibidem*, p. 72—75.

[56] *Der Weg zur Einheit*, art. cit.

[57] *Ibidem*.

[58] *Revolutionäre deutsche Parteiprograme*, *op. cit.*, 1965, p.

www.dacoromanica.ro

Ei trebuiau să formeze comitete compuse din 6—7 antifasciști verificați, foști membri ai grupelor de rezistență comuniste, social-democrate catolice sau burgheze și să preia sub îndrumarea comandanților militari sovietici administrarea orașelor și satelor eliberate. Noile comitete de auto-administrare trebuiau să se îngrijească de adăpostirea populației, de aprovizionarea ei cu hrană, de curățirea molozului, de luarea primelor măsuri sanitare și să ajute la descoperirea și arestarea criminalilor de război naziști [59].

Instrucțiunile C.C. al P.C.G. prevedeau în același timp luarea primelor măsuri pentru punerea în funcțiune a fabricilor, preluarea întreprinderilor părăsite, aprovizionarea lor cu materii prime, asigurarea unor salarii minimale pentru muncitori, executarea însămînțărilor de primăvară și începerea imediată a reeducării în spirit antifascist a maselor înșelate de propaganda hitleristă [60].

Comuniștii și alți antifasciști eliberați din închisori și lagăre împreună cu cei întorși din emigrație au alcătuit nucleul primelor colective de autoadministrare și au luat, pe baza instrucțiunilor partidului, primele măsur de refacere și de normalizare a vieții.

La 30 aprilie au sosit în Berlinul asediat primul grup din conducerea P.C.G. format in Walter Ulbricht, Anton Ackerman, Hermann Matern ș.a. Încă înainte de terminarea luptelor ei au început să organizeze împreună cu conducătorii grupelor de rezistență salvarea populației [61]. Ei au găsit o situație extrem de grea, nu numai din punctul de vedere a distrugerilor, pierderilor umane și a mizeriei, dar și a stării de spirit, pe care Otto Grottewohl, fruntașul P.S.D. o caracteriza ca „dezastruoasă din cauza letargiei morale pricinuită de înfrîngere, de lipsuri și de urmările hipnozei politice hitleriste despre așa zisul Herrenvolk" [62]. Într-adevăr, primăvara anului 1945, în care popoarele lumii sărbătoreau victoria istorică asupra celui mai crunt dușman al omenirii, hitlerismul, a însemnat pentru poporul german sînge, lacrimi, foame, demoralizare. Dar istoria Germaniei a intrat într-o nouă etapă. În fața forțelor revoluționare, progresiste, a comuniștilor, a social-democraților, a antifasciștilor din toate păturile poporului german s-a deschis posibilitatea de a lua puterea politică [63]. Cînd tunurile au tăcut, antifasciștii au mobilizat populația și împreună cu ostașii armatei sovietice au început să scoată morții de sub ruine, să dea primul ajutor răniților, să curețe străzile de moloz, să refacă uzinele de apă și centralele electrice. Cîteva zile după terminarea războiului, a început să se îmbunătățească și aprovizionarea populației cu hrana strict necesară [64]. La 17 mai a fost numit de comandantul sovietic primul consiliu municipal din Berlin format din 15 persoane, majoritatea membri ai grupelor de rezistență sau antifasciști eliberați din lagăre. Pînă la această dată aproape în toate satele și orașele Germaniei de răsărit se instituiseră organe de autoadministrare [65].

[59] *Dokumente, 1945—49*, p. 5—7.

[60] *Dokumente 1945—49*, p. 8—11.

[61] Franz Dahlem, *Mit Wilhelm Pieck im Flugzeug zurück nach Deutschland* (Cu Wilhelm Pieck în avion înapoi spre Germania), BZG, 1966, Număr special. W. Pieck, Fred Jelner și alți conducători ai P.C.G. s-au întors din emigrație la 1 iulie 1945.

[62] Otto Grottewohl, *Rede auf der ersten Funktionarskonferenz der S.P.D. in Berlin* (Cuvîntare la conferința de partid a P.S.D. la Berlin) B Z G 1966, Număr special.

[63] Walter Ulbricht, *op. cit.*, p. 24.

[64] Stefan Dornberg, *op. cit.*, p. 25 și 29. În 1945—46 Comandantul militar al armatei sovietice de ocupație a fost mareșalul Jukov.

[65] *Dokumente 1945—49*, p. 36.

www.dacoromanica.ro

Pentru a grăbi mobilizarea tuturor forțelor interne germane pentru refacerea și defascizarea țării, la 10 iunie 1945 Comandantul zonei sovietice a admis refacerea partidelor politice și a organizațiilor antifasciste [66]. O zi după apariția acestui decret, P.C.G. a adresat către poporul german chemarea de a făuri o republică antifascistă, democrată, parlamentară [67].

Avînd la bază documentele programatice elaborate de conducerea P.C.G. în 1944 și primăvara anului 1945, chemarea de la 11 iunie a făcut o profundă analiză a situației din Germania începînd din anul 1918, din timpul republicii de la Weimar, iar mai tîrziu din anii dominației hitleriste. A fost expus pe larg programul P.C.G. „Calea luptei spre socialism". Prima etapă a procesului revoluționar, care trebuia să ducă la socialism, era cea a înfăptuirii unei revoluții democrate antifasciste, ceea ce implicit însemna desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice, lichidarea iuncherilor, rămășițe ale feudalismului și susținători ai militarismului prusac, și desființarea puterii economice și politice ale marelui capital financiar monopolist, principala bază a fascismului, și crearea unei republici democrate [68].

Avînd însă în vedere situația concretă a Germaniei anului 1945 mișcarea revoluționară trebuia să rezolve înainte de toate o serie de alte probleme vitale ca problema alimentației și a locuințelor. În același timp ea trebuia să ajute la refacerea partidelor antifasciste și a sindicatelor și la crearea unor organe de autoadministrare județene și pe landuri și să pornească la educarea antifascistă a maselor prin școli și prin presa nouă democratică. Chemarea P.C.G. prevedea însă trecerea într-un timp foarte scurt la confiscarea averilor naziștilor și criminalilor de război, lichidarea marii proprietăți agrare și împroprietărirea țăranilor săraci, a refugiaților și a celor cu gospodărie distrusă, preluarea întreprinderilor de primă necesitate pentru refacerea țării, a comunicațiilor, a uzinelor de gaz și electricitate etc. Un accent deosebit a fost pus în chemarea P.C.G. asupra poziției pe care va trebui să o aibă Germania pe plan internațional, subliniindu-se necesitatea colaborării pașnice cu toate popoarele și achitarea reparațiilor pentru distrugerile săvîrșite de armata hitleristă în alte țări.

Pentru realizarea acestor sarcini foarte complexe P.C.G. a propus unirea într-un bloc comun al tuturor partidelor democratice și antifasciste [69]. Programul comunist, adevărat program al revoluției populare, a fost îmbrățișat de P.S.D.G. refăcut, care la 15 iunie a publicat o chemare program cu un conținut asemănător cu cea a P.C.G. [70].

La 19 iunie a avut loc o ședință comună a conducerii celor două partide ale clasei muncitoare. A fost elaborat un program de acțiune comun și au fost discutate probleme legate de organizarea sindicatelor libere și a viitorului Bloc al partidelor democrate în care Frontul unic muncitoresc trebuie să aibă un rol hotărîtor. A fost creat un comitet de acțiune al Frontului unic format din cîte 5 reprezentanți din partea P.C.G. și P.S.D.G.

---

[66] *Ibidem*, p. 54.
[67] *Revolutionäre deutsche Parteiprograme*, op. cit., p. 196.
[68] *Dokumente 1945—49*, p. 57—59.
[69] *Ibidem*, p. 60—63.
[70] *Dokumente und Materialen zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung* (Documente și materiale ale istoriei mișcării muncitorești germane), vol. I, Berlin, 1959, p. 29—30.

www.dacoromanica.ro

Ulterior au avut loc adunări ale F.U.M. în toate landurile Germaniei de răsărit [71].

Pentru prima oară în istoria mișcării muncitorești din Germania a fost creat Frontul unic și sus, la nivelul conducerii celor două partide muncitorești, fapt de o însemnătate deosebită pentru victoria revoluției populare.

La sfîrșitul lunii iunie și începutul lui iulie 1945 au fost organizate în partea de răsărit a Germaniei și două partide ale burgheziei. Uniunea Democrat Creștină (C.D.U.) [72] și partidul Liberal Democrat al Germaniei (L.D.P.G) [73]. Ele s-au pronunțat pentru construirea unei Germanii antifasciste și democratice și pentru colaborare cu P.C.G. și P.S.D.G. cu toate că nu erau de acord cu toate prevederile programului acestora [74].

La 14 iulie, cîteva zile înainte de deschiderea conferinței de la Potsdam a fost realizată unirea partidelor nou înființate din zona de ocupație sovietică, în Blocul Partidelor Antifasciste și Democrate. S-a realizat astfel un vechi obiectiv al comuniștilor, crearea unui larg front popular antifascist, care să cuprindă toate clasele și păturile poporului [75].

Colaborarea în sînul Blocului a fost complicată și a dat naștere la multe discuții și divergențe între reprezentanții clasei muncitoare și cei aflați sub influența directă sau indirectă a claselor exploatatoare. Dar poziția antifascistă și recunoașterea de către reprezentanții burgheziei mici și mijlocii a rolului conducător al clasei muncitoare au făcut ca pînă la urmă colaborarea să fie totdeauna restabilită și Blocul să aibă un rol important în desfășurarea revoluției populare începute în partea de răsărit a Germaniei. Programul Blocului, care avea la bază chemarea P.C.G. de la 11 iunie 1945, prevedea pe lîngă vindecarea urgentă a rănilor provocate de război, desființarea legilor hitleriste și rasiste, arestarea și pedepsirea conducătorilor naziști, a membrilor Gestapoului și a SS-ului, naționalizarea averilor lor, crearea unui nou aparat de stat și luarea unor măsuri pentru pregătirea unui guvern al Blocului Partidelor Antifasciste și Democrate [76]. Aceste prevederi au putut fi realizate destul de repede, datorită năzuinței comune a membrilor Blocului de a curma haosul și dezastrul în care a fost aruncat poporul german și de a construi o Germanie democratică în interesul comun al muncitorilor, țăranilor, intelectualilor, funcționarilor, meseriașilor și a micilor întreprinzători [77]. Într-un

---

[71] *Der Weg der Einheit*, Art. cit.

[72] Gerbard Fischer, *Die Rolle der C.D.U. bei der Herstellung und Festigung des Verhältnisses von Christen und Marxisten beim Aufbau der sozialistischen Gesellschaft in der D.D.R.* (Rolul C.D.U. în crearea și întărirea relațiilor de încredere între creștini și marxiști în timpul construirii societății socialiste în R.D.G) În B Z G/1969, Număr special.

[73] Rudolf Agstein, *Die Entwicklung des Sozialismusbildes der Liberaldemokraten unter dem Einfluss der Bundenisspolitik der Partei der Arbeiterklasse* (Dezvoltarea concepției despre socialism la liberalii democrați, sub influența politicii de alianță a partidului clasei muncitoare. În B Z G/1969, Număr special.

[74] *Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung* (Istoria mișcării muncitorești germane), Berlin 1966 p. 44—45.

[75] Stefan Doernberg, *op. cit.*, p. 44. Ulterior au aderat la Blocul partidelor antifasciste și democrate și sindicatele libere, organizația tinerilor și a femeilor democrate și două partide create mai tîrziu: Partidul Țărănesc Democrat și Partidul Național Democrat.

[76] *Dokumente 1945—49*, op. cit., p. 60—63.

[77] Albert Norden, *Was die Nationale Front ist und tun sollte*, (Ce este și ce vrea Frontul Național), Berlin, 1971, p. 11—12.

www.dacoromanica.ro

timp relativ scurt au fost refăcute mii de case, gospodării țărănești, au fost puse în funcțiune fabrici. A început o luptă îndîrjită împotriva foametei, a speculei, a bolilor, pentru normalizarea vieții. Voi semnala în acest sens numai cîteva fapte. La Berlin, de pildă, au fost puse în funcțiune pînă în luna octombrie 1945, 3.500 de întreprinderi, au fost refăcute comunicațiile și telecomunicațiile și au fost deschise școlile. Strîngerea la timp a recoltei și ajutorul dat de U.R.S.S. au permis ca în luna noiembrie să fie mărite rațiile alimentare [78]. Din documentele consfătuirii din 13—14 noiembrie 1945 a comandantului militar al zonei sovietice cu președinții landurilor, reiese că în landul Turingia din 5300 de fabrici funcționau deja 4500 și că arăturile de toamnă fuseseră efectuate în proporție de 92%. Și celelalte landuri în afară de Brandenburg, regiune care a suferit cel mai mult în urma războiului, au dat rapoarte asemănătoare [79]. În realizarea tuturor acestor sarcini un rol important le-a revenit ostașilor și ofițerilor sovietici, comandamentului zonei de ocupație [80].

Marile eforturi pentru normalizarea vieții au mers mînă în mînă cu demascarea vinovaților pentru situația în care se găsea Germania și multe alte țări din Europa, cu izolarea reprezentanților capitalului monopolist și a iuncherilor.

Etapa antifascistă, antiimperialistă a revoluției populare în Germania de răsărit începută în zilele cînd antifasciștii, ieșiți din închisori și lagăre, ajutați de armata sovietică, au început să organizeze salvarea vieții celor de sub dărîmături, s-a cristalizat și dezvoltat în lunile care au urmat conferinței de la Potsdam. „Cu eliberarea de sub jugul fascist, arăta primul secretar al P.S.U.G. Erich Honecker, a început procesul revoluționar unitar în care am înfăptuit transformările antifasciste și democratice, am pus bazele socialismului și am trecut la construirea societății socialiste dezvoltate" [81]. Sarcinile fundamentale ale primei etape ale revoluției populare: întărirea unității clasei muncitoare, forța principală a revoluției, și crearea unei puternice alianțe cu țărănimea pentru distrugerea rămășițelor fasciste și a bazelor sale economice sociale și ideologice, crearea unei Germanii în care puterea să aparțină în esență oamenilor muncii, au fost în linii mari realizate pînă la sfîrșitul anului 1946 [82].

Cu toate acestea în nici o altă țară din Europa în care au avut loc revoluții populare situația nu a fost atît de complicată ca în Germania răsăriteană. În Cehoslovacia și în Iugoslavia cotropită de armatele hitleriste, în România și Bulgaria devenite împotriva voinței maselor populare satelite ale Germaniei, chiar și în Ungaria unde fasciștii reușiseră să inhibe lupta maselor printr-o politică șovină revanșistă, fascismul n-a

---

[78] *Deutsche Geschichte von 1945 bis zur Gegenwart*, Berlin, 1968, p. 405.

[79] *Dokumente 1945—49*, p. 199—201.

[80] G. A. Deborin, *Die Welthistorische Bedeutung der Zerschlagung des Hitlerfaschismus*, (Importanța istorică mondială a zdrobirii fascismului hitlerist) B Z G/2/1975.

[81] Erich Honecker, *Cuvîntare ținută la ședința festivă cu ocazia sărbătoririi celei de a 30-a aniversări a eliberării Germaniei de sub jugul fascist*, în „Freies Deutschland", organ al C.C. al P.S.U.G. din 8 mai 1975.

[82] Günter Benser, Gerhard Rossmann, *Die Gründung der DDR, Bestandteil der Herausnildung des socialistischen Weltsystems* (Crearea R.D.G. parte integrantă a dezvoltării sistemului mondial socialist), în B Z G, 1974, Număr special.

www.dacoromanica.ro

avut o bază de masă atît de puternică ca în Germania. De aceea educarea şi reeducarea maselor, ajutarea lor să se orienteze, să vadă clar drumul care trebuie urmat şi a folosi energiile lor revoluţionare, energii înăbuşite de 12 ani de teroare hitleristă, dar existente în forma latentă, pentru a construi o Germanie nouă, a devenit principalul obiectiv al forţelor revoluţionare. Pentru a-l putea realiza era necesară înainte de toate continuarea întăririi unităţii de acţiune a clasei muncitoare, forţa principală a transformărilor revoluţionare începute. Frontul unic muncitoresc se închega în cadrul acţiunilor comune şi a discuţiilor ideologice şi tactice menite să lichideze orice neîncredere sau neînţelegere între comunişti şi social-democraţi.

Popularitatea ideii unităţii a permis ca într-un timp foarte scurt să se poată pune problema creării unui partid unic al clasei muncitoare. La 14 septembrie 1945 la conferinţa P.S.D. în faţa a 1500 de delegaţi preşedintele partidului Otto Grotewohl a arătat marea importanţă a F.U.M. pentru rezolvarea sarcinilor care stăteau în faţa mişcării muncitoreşti, iar preşedintele P.C.G. Wilhelm Pieck a propus să se facă un nou pas pe această cale, unificînd cele două partide într-unul singur [83].

În toamna anului 1945 a avut loc atît în partea de răsărit, cît şi în cea de apus a Germaniei, mai ales în marile centre muncitoreşti conferinţe comune ale P.C.G. şi P.S.D.G. şi au fost încheiate acorduri de colaborare, susţinîndu-se ideea creării partidului unic muncitoresc. Vrînd să împiedice lărgirea acestui proces, conducerea P.S.D. din zonele de ocupaţie apusene a hotărît, la Conferinţa din 5—6 octombrie a activiştilor P.S.D. din aceste zone, scindarea partidului, creînd un partid social-democrat separat [84].

Acest act a contribuit, nu numai la slăbirea mişcării muncitoreşti germane, dar şi la scindarea ţării [85].

La 20—21 decembrie a avut loc la Berlin prima conferinţă a celor cîte 60 de reprezentanţi ai celor două partide ale clasei muncitoare. S-a hotărît luarea unor măsuri concrete organizatorice şi ideologice în vederea unificării [86].

Un rol foarte important în întărirea unităţii de acţiune a clasei muncitoare le-a revenit „Sindicatelor Libere", care bazîndu-se pe vechile tradiţii de luptă şi organizare a sindicatelor germane, dar avînd un conţinut nou revoluţionar eliberat de prejudecăţi oportuniste, au reuşit să-şi construiască puternice organizaţii pe tot întinsul ţării. Scurt timp după înfiinţarea lor Sindicatele libere au cuprins aproape 70% din populaţia muncitoare [87].

Pe lîngă acţiunile cu caracter revendicativ, de apărare a intereselor muncitorilor şi activitatea lor organizatorică şi politică, colaborînd strîns cu noile verigi locale şi regionale ale puterii de stat, Sindicatele Libere

---

[83] *Der Weg zur Einheit, Art. cit.*

[84] A. Kaden, *Einheit oder Freiheit, Die Wiedergründung der S.P.D.* 1945 46 (Unitate sau libertate. Reorganizarea P.S.D. 1945—1946, Hanovra, 1964, p. 147.

[85] Ulla Plenner, *Die S.P.D. und die Spaltung Deutschlands* (P. S. D. şi scindarea Germaniei), în B Z G 6/1974.

[86] *Dokumente und Materialen zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung*, vol. 1, *op. cit.*, p. 352.

[87] *Deutsche Geschichte von 1941 bis zur Gegenwart*, op. cit., p. 397.

www.dacoromanica.ro

au devenit și un factor de mare importanță în procesul de producție. Organizînd refacerea fabricilor și reluarea producției, ceea ce pe lîngă importanța sa pentru economia țării a însemnat posibilitatea de a da de lucru muncitorilor, treptat organizațiile sindicale au preluat și conducerea întreprinderilor părăsite sau pe care patronii nu voiau să le repună în funcțiune [88].

În octombrie 1945, comandantul sovietic a aprobat dreptul de control a consiliilor muncitorești asupra întreprinderilor [89]. Prin aceste consilii, sindicatele au avut un cuvînt hotărîtor, nu numai în ceea ce privea salarizările și politica de cadre a întreprinderilor, dar au putut influența întregul proces de producție; aprovizionarea cu materii prime, repartiția mărfurilor, prețurile etc. [90]. Organele sindicale au devenit astfel încă înainte de începerea naționalizării întreprinderilor adevărații conducători ai acestora, contribuind în același timp și la creșterea rolului conducător al clasei muncitoare.

La 11 februarie 1946 la prima Conferință a Sindicatelor libere, delegații muncitorilor organizați din Germania de răsărit luînd hotărîri importante asupra drepturilor și îndatoririlor consiliilor muncitorești au cerut ca P.C.G. și P.S.D.G. să ia măsuri grabnice pentru crearea unui partid unic al clasei muncitoare, stat major al mișcării revoluționare [91].

În februarie a avut loc o nouă conferință a celor 60. Au fost elaborate măsuri în vederea pregătirii congresului de unificare. Ea a fost urmată de conferințe pe județe și landuri. În aprilie, în preajma primului Congres al Partidului Socialist Unit German, unificarea organizatorică a celor două partide a fost practic încheiată [92]. În zonele apusene deși a existat o puternică mișcare de unificare, mai ales în regiunile de vest și de nord, unele din regiunile cele mai industrializate din Europa, nu s-a putut realiza partidul unic al clasei muncitoare [93].

În zilele de 19—20 aprilie 1946 a avut loc cel de-al XV-lea și în același timp ultimul Congres al P.C.G. și cel de-al 40-lea și ultimul Congres al P.S.D.G. Ambele congrese au votat în unanimitate crearea unui partid unic marxist. La 21 aprilie în prezența celor 507 delegați comuniști (dintre care 127 din zonele de apus) și a celor 548 delegați social-democrați (103 din zonele de vest) care reprezentau 1.298.000 membri ai partidului [94], a fost deschis în mod solemn primul congres al Partidului Socialist Unit din Germania (Sozialistische Einheitspartei Deutschlands). Documentul comun prezentat în fața congresului de Wilhelm Pieck și Otto Grotewohl: „Partidul unic și reconstrucția Germaniei" reflecta poziția comună a comuniștilor și social democraților în problemele fundamentale ale țării [95].

---

[88] Gunther Griep, *Zur Rolle der Gewerbschaften bei der Herausbildung der Staatsmacht der D.D.R.* (Despre rolul sindicatelor în dezvoltarea puterii de stat a R.D.G.) în B Z G, 5/1974.

[89] *Dokumente 1945—49*, op. cit., p. 167—174.

[90] Gunter Griep, *Art. cit.*

[91] *Dokumente 1945—1946* op. cit., p. 242—245.

[92] Dr. Gunter Griep, *art. cit.*

[93] *Deutsche Geschichte vor 1945 bis zur Gegenwart*, op. cit., p. 434.

[94] *Dokumente de Sozialistischen Einheitspartei Deutschlands* (Documente P.S.U.G.), Berlin, 1972, p. 169.

[95] *Der Weg zur Einheit, Art. cit.*

www.dacoromanica.ro

După o amplă analiză marxistă a istoriei mişcării muncitoreşti germane, rezoluţia primului congres al P.S.U.G. a subliniat că misiunea ei istorică este preluarea conducerii naţiunii [96]. Sarcinile imediate ale mişcării muncitoreşti continuau să fie cele prevăzute în chemarea P.C.G. din iunie 1945, adoptată la 15 iunie şi de P.S.D.G. Din cauza pericolului iminent al scindării ţării, programul P.S.U.G. a fost completat cu prevederi privitoare la necesitatea luptei pentru refacerea unităţii Germaniei în cadrul unei republici antifasciste, democrate şi parlamentare avînd în frunte un guvern central format din reprezentanţii tuturor partidelor democrate şi antifasciste din cele 4 zone de ocupaţie [97]. P.S.U.G. arată însă, fără nici o posibilitate de răstălmăcire, că problemele vitale naţionale şi sociale ale poporului german vor fi rezolvate numai într-un regim socialist [98].

Crearea P.S.U.G. la nici un an după zdrobirea regimului hitlerist a dus la întărirea forţei şi hegemoniei clasei muncitoare. Avînd în fruntea sa un puternic partid marxist închegat pe baza celor mai bune tradiţii ale mişcării muncitoreşti revoluţionare germane, clasa muncitoare şi aliaţii ei au pornit cu mai mult elan la îndeplinirea sarcinilor revoluţiei populare.

Un rol deosebit de important în realizarea acestor sarcini a avut construirea treptată a unui nou aparat de stat menit să servească interesele maselor. Deşi nu exista încă o putere centrală, au fost realizate progrese mari în ceea ce priveşte dezvoltarea şi consolidarea noului aparat de stat. După organizarea autoadministraţiei locale formată din cîţiva antifascişti numiţi în aceste posturi de comandanţi militari sovietici, în luna iunie 1945 au fost înfiinţate şi unele organe superioare ale aparatului de stat menite să conducă judeţele şi landurile.

Organele centrale administrative aveau sarcina de a coordona activitatea diferitelor ramuri ca transporturile, telecomunicaţiile, industria energetică, comerţul, aprovizionarea, finanţele, agricultura, asigurările sociale, sănătatea publică, justiţia, învăţămîntul [99]. Formate din reprezentanţii partidelor, care alcătuiau Blocul Democratic Antifascist, aceste organe ţineau de fapt locul unui guvern. Neavînd însă dreptul de a emite legi sau decrete, ele s-au limitat la sfătuirea, coordonarea şi planificarea activităţii organelor de resort din administraţia landurilor [100]. La 22 octombrie 1945 comandantul sovietic a acordat administraţiilor judeţelor şi landurilor dreptul de a emite legi. Tot atunci a fost organizată şi poliţia populară care, pentru prima oară în istoria Germaniei era formată în marea sa majoritate din muncitori şi ţărani [101] chemaţi să apere realizările maselor. Toate acestea au permis trecerea într-un ritm accelerat la rezolvarea sarcinilor democratice şi antifasciste ale revoluţiei.

---

[96] *Dokumente der Sozialistischen Einheitspartei Deutschlands*, p. 6.
[97] *Dokumente 1945—1949*, p. 258—260.
[98] *Ibidem*, p. 261.
[99] *Dokumente 1945—49*, p. 100.
[100] Helene Fiedler, *Die Politik der S.E.D. zur Weiterentwicklung der antifaschistisch-demokratischen staatlichen Machtorgane* (Politica S.E.D. pentru o continuă dezvoltare a organelor puterii de stat antifasciste-democratice), în B Z G, 4/1973.
[101] *Deutsche Geschichte von 1945 bis zur Gegenwart*, *op. cit.*, p. 407—408.

www.dacoromanica.ro

În primul rînd a fost atacată problema reformei agrare. Deși în Germania, țara cea mai dezvoltată din punct de vedere industrial din Europa Centrală, țărănimea reprezenta numai a cincea parte a populației, participarea ei la revoluție alături de clasa muncitoare avea o mare importanță. Războiul și urmările lui, exploatarea de către iuncheri, bănci și monopoluri a lovit grav păturile țărănești ducînd la ascuțirea tuturor contradicțiilor existente la sate. Toate acestea au favorizat făurirea alianței cu țărănimea în bătăliile revoluționare care începuseră. În același timp rezolvarea problemei agrare nu se reducea numai la problema asigurării aliaților în revoluție. Ea însemna și asigurarea hranei pentru milioane de oameni și refacerea țării. În același timp deposedarea iuncherilor promotori ai militarismului prusac însemna și lichidarea bazei economice a ultimelor rămășițe feudale, o sarcină centrală a primei etape a revoluției populare, antifascistă și burghezo-democratică în esență. Rezolvarea problemei agrare atît de complexe convergea în Germania, ca și în alte țări democrat-populare spre necesitatea înfăptuirii rapide a unei reforme agrare democratice. Lozinca comunistă „Junkerland in Bauernhand" (pămîntul iuncherilor în mîna țăranilor) a avut un ecou puternic în rîndurile țăranilor ruinați de război, a muncitorilor agricoli și ale refugiaților din Polonia și Cehoslovacia. În august 1945 au avut loc adunări populare la sate. Voința marii majorități a țăranilor de a trece imediat la împărțirea pămîntului moșieresc, a reușit să înfrîngă împotrivirea unor conducători ai partidelor burgheze, în special a C.D.U., care erau împotriva înfăptuirii unei reforme agrare radicale [102].

La 3 septembrie administrația landului Saxonia a hotărît trecerea la reforma agrară. În scurt timp hotăriri asemănătoare au fost luate și de conducerile celorlalte landuri [103].

Începută în septembrie 1945, reforma agrară a fost încheiată în Germania de răsărit în decurs de un an [104]. Au fost expropriați 7.160 de moșieri care stăpîneau 28,3% din pămîntul arabil și păduri și 4.537 fasciști notorii și criminali de război. Din cele 3.298.082 ha. expropriate au fost împroprietăriți 119.121 muncitori agricoli și 125.714 țărani săraci precum și 91.155 familii de strămutați. În același timp 398.838 țărani mijlocași au fost împroprietăriți cu loturi de pădure [105] iar 180.000 de muncitori au primit cîte 0,5 ha. pentru grădinărit [106].

Faptul că o treime din fondul agrar a rămas în mîna statului reflectă preocuparea, care exista deja în această perioadă pentru viitoarele transformări socialiste în agricultură [107].

Reforma agrară a ridicat potențialul economic al țărănimii și a dus la întărirea păturii mijlocașe care a devenit dominantă la sate. Ea a creat o bază stabilă puterii antifasciste democratice la sate și a dat o

---

[102] Stefan Doernberg, *op. cit.*, p. 59—60.

[103] *Dokumente 1945—49*, p. 130—143.

[104] Emilia Bălănică, *De la revoluția antifascistă și democratică la construirea societății socialiste dezvoltate în R.D.G.* „Anale de istorie" 1/1972.

[105] *Deutsche Geschichte von 1945 bis zur Gegenwart, op. cit.*, p. 413.

[106] Stefan Doernberg, *op. cit.*, p. 71.

[107] Horst Bortd și Heinz Hechter, *Die Anwendung Grundlegender Erfahrungen der Sowjetunion in der DDR* (Aplicarea experienței de bază a U.R.S.S. în R.D.G.), în Z F G, 9/1974.

www.dacoromanica.ro

lovitură nimicitoare iuncherilor susținători ai militarismului și fascismului, constituind o forță importantă a procesului de denazificare început în Germania imediat după victoria coaliției antihitleriste.

Distrugerea din rădăcini a fascismului din punct de vedere economic, politic, ideologic a fost după cum am putut vedea un obiectiv de cea mai mare importanță al primei etape a revoluției populare din Germania. Cu toate că în urma victoriei coaliției antihitleriste au fost zdrobite armata fascistă și aparatul de stat hitlerist iar căpeteniile naziste au fost arestate, mai era încă foarte mult de făcut. Mulți hitleriști și susținători ai acestora au rămas în consiliile de administrație ale marilor monopoluri, ale băncilor, în conducerea întreprinderilor și verigile de jos ale aparatului de stat. Aceștia trebuiau să fie izolați și îndepărtați din funcții. Forțele antifasciste au început să ia măsuri în acest sens fără întîrziere. Astfel, pînă la 9 iulie 1945, în sectorul sovietic al Berlinului au fost îndepărtați din administrația locală și din întreprinderile comunale 15.795 foști membri ai partidului nazist [103]. La 23 iulie 1945 au apărut în landurile Turingia și Saxonia legi cu privire la epurarea totală a aparatului de stat și a conducerii întreprinderilor de naziști precum și de foști membri ai SS și ai Gestapoului [109].

Măsurile de denazificare au luat proporții și mai mari după Conferința de la Potsdam. În spiritul acesteia, la 10 octombrie 1945 Comisia aliată de control a hotărît desființarea tuturor organizațiilor pronaziste și confiscarea averilor lor. În zona sovietică de ocupație, au apărut o serie de noi legi privind denazificarea și demilitarizarea. Astfel, la 30 noiembrie, pe baza unui decret al comandamentului sovietic au fost expropriate proprietățile concernului I. G. Farbenindustrie [110], pilon al mașinii de război hitleriste și participant activ la uciderea prin gaze toxice a multor milioane de antifasciști, evrei și prizonieri de război din lagărele de la Auschwitz, Maidanek, Treblinka, Dachau, Buchenwald, Mathausen și alte triste lăcașuri ale sîngeroaselor crime săvîrșite de hitleriști.

Din decembrie 1945 și pînă la sfîrșitul anului 1947, data terminării denazificării, în Germania de răsărit au funcționat 262 comisii care aveau sarcina să depisteze și să trimită în fața justiției pe cei vinovați. Au fost cercetați și îndepărtați din diferite posturi 520.000 de naziști, 12.807 din aceștia au fost judecați și pedepsiți. În zonele de ocupație apusene au fost cercetați 6.083.694 naziști și judecați pînă în 1948 25.000. Ulterior au mai fost judecați alți 5.234 [111].

Conducătorii partidului nazist și principalii criminali de război au fost judecați de către un tribunal internațional care a funcționat în acest scop la Nürnberg, între 14 noiembrie 1945 și 10 octombrie 1946. Procesul de la Nürnberg a scos la iveală mecanismul agresiunii imperialismului fascist german, planurile sale de exterminare a popoarelor. Pe banca acuzării au stat alături de cei care urmau să fie judecați tot sistemul hitlerist, guvernul, partidul nazist, SS-ul, SA-ul, Gestapoul. 12 dintre

---

108 *Deutsche Geschichte von 1945 bis zur Gegenwart*, op. cit., p. 406.
109 *Dokumente 1945—49*, op. cit., p. 97—98.
110 Stefan Doerenberg, *op. cit.*, p. 108—109.
111 *Sachwörterbuch der Geschichte*, vol. 1, p. 589.

www.dacoromanica.ro

acuzați au fost osîndiți la moarte și executați, 7 au fost condamnați la închisoare, 3 au fost achitați [112].

Denazificarea trebuia în mod firesc urmată ca și în agricultură și în industrie și de deposedarea susținătorilor clicii hitleriste, marile monopoluri germane.

Predarea întreprinderilor monopoliste, administrațiilor locale antifasciste sau administrațiilor landurilor, problemă prevăzută în programul P.C.G. din iunie 1945 figura și printre hotărîrile conferinței de la Potsdam. Masele muncitoare au sprijinit ideea deposedării monopolurilor cu și mai multă hotărîre, după ce, punînd în funcțiune fabricile distruse, s-au convins că stăpînii acestora nu vor să producă și să contribuie la refacerea țării. În septembrie 1945 tot mai mulți muncitori cereau la adunări sindicale pe lîngă drepturi de control asupra întreprinderilor și desființarea concernelor și naționalizarea lor. Astfel de adunări au avut loc nu numai în zona de ocupație sovietică dar și în cele apusene. Ședințele de alegere ale consiliilor muncitorești au fost transformate în tribune pentru naționalizarea monopolurilor. Sub influența muncitorilor, la 29 octombrie conducerea landului Saxonia a hotărît trecerea la naționalizarea întreprinderilor aparținînd criminalilor de război [113]. Între acestea erau întreprinderi ale concernelor Flick, A.E.G. etc. cărora le aparțineau zeci de fabrici metalurgice, miniere și de aparate electrice. La 30 octombrie comandantul zonei de ocupație sovietice a dat ordin de confiscare a tuturor proprietăților aparținînd foștilor conducători naziști, a criminalilor de război sau a celor care au fugit părăsindu-și întreprinderile [114]. Acest ordin corespundea întru totul hotărîrilor conferinței de la Potsdam și însemna în același timp un important ajutor dat forțelor revoluționare în lupta pentru desființarea bazei economice a marelui capital financiar generator al fascismului. Ulterior în mai 1946 întreprinderile, confiscate pe baza acestui ordin au fost predate organelor de autoadministrație germane [115]. În primăvara anului 1946, după crearea partidului unic al clasei muncitoare, terminarea în linii mari a reformei agrare și a curățirii aparatului de stat de elementele fasciste, concomitent cu democratizarea și schimbarea caracterului său de clasă, s-au copt condițiile și pentru naționalizarea tuturor întreprinderilor aparținînd capitalului monopolist. Fără rezolvarea acestei probleme revoluția antifascistă, democratică nu putea fi continuată și dusă pînă la capăt. Rezolvarea ei însemna în același timp un nou pas hotărîtor pe calea revoluției socialiste fiind cea mai importantă măsură anticapitalistă luată de la începutul revoluției populare.

După cum este de la sine înțeles planul naționalizării întreprinderilor monopoliste s-a lovit de împotrivirea marii burghezii, care reprezenta o forță economică mult superioară iuncherilor precum și a partidelor burgheze [116]. Dar forțele sociale care luptau pentru naționalizarea monopolu-

---

[112] Ernst Deuerlein, *op. cit.*, p. 71—73.

[113] *Dokumente 1945—49*, p. 84.

[114] *Ibidem.*

[115] Aceste întreprinderi nu au făcut parte dintre cele demontate în vederea reparațiilor pe care Germania le datora U.R.S.S. Ernst Deuerlein, *op. cit.*, p. 85.

[116] Wolfram Neubert, *Frieden, Einheit, Fortschritt der Deutschen Nation*, (Pace, unitate și progres poporului german), Berlin, 1966, p. 27—28.

www.dacoromanica.ro

rilor, clasa muncitoare, cercurile antifasciste sprijinite de noul aparat de stat din ce în ce mai consolidat şi de armata de ocupaţie n-au admis ca naţionalizarea să mai poată fi împiedicată.

Popularitatea de care se bucura ideea naţionalizării întreprinderilor capitalului monopolist în zona de ocupaţie sovietică a reieşit şi din plebiscitul organizat la 30 iunie 1946, în landul Saxonia. Puşi în faţa întrebării dacă vor naţionalizarea sau nu, 77,7% dintre participanţi au răspuns : da.[117]. În lunile care au urmat în toate landurile Germaniei de răsărit au fost naţionalizate întreprinderile capitalului monopolist care nu au fost demontate anterior, în cadrul despăgubirilor[118]. Landeseigene Betriebe — întreprinderile aparţinînd landurilor — reprezentau în 1946 o formă specială de proprietate : nici capitalistă de stat, nici sector socialist, neexistînd încă un guvern central, şi puterea politică nefiind încă pe deplin în mîna poporului. Ele marcau însă un important pas anticapitalist pe drumul revoluţiei antifascist-democratice[119].

Naţionalizările au continuat pînă în 1948 cînd peste 9200 de întreprinderi, majoritatea aparţinînd înainte de 1946 monopolurilor se găseau în posesia landurilor. Între acestea se găseau 59 de întreprinderi electrice ale concernelor Siemens şi A.E.G., 9 întreprinderi ale concernului Mannesmann, 7 fabrici chimice ale concernului Henckel AG şi alte întreprinderi aparţinînd marilor societăţi monopoliste Krupp, I. G. Farbenindustrie, Kontinentale Ölgesellschaft, Flick etc.[120]. Peste 60% în totalul producţiei industriale a fost realizat în acest an, în sectorul naţionalizat[121].

Cercurile imperialiste, capitalul financiar şi monopolist au pierdut puterea economică şi implicit în mare măsură şi influenţa lor politică în Germania de răsărit. Poziţiile cheie ale economiei se găseau în mîna landurilor şi ceva mai tîrziu în mîna tinerei Republici Democrate Germane, constituind baza materială a regimului democrat popular.

O preocupare nu mai puţin imprtantă a forţelor progresiste din Germania din această perioadă a fost lichidarea rămăşiţelor ideologiei hitleriste. Fără a demasca pînă la capăt teoriile rasiste, şovine, minciunile despre aşa-zisa superioritate a omului german şi despre lipsa spaţiului său vital, precum şi a teoriilor anticomuniste şi profund antiumanitariste răspîndite de hitlerişti şi fără a educa masele în spiritul antifascismului, al democraţiei şi al internaţionalismului, nu era posibilă construirea unei Germanii noi. De aceea în ciuda marilor greutăţi economice, în lunile care au urmat după înfrîngerea Germaniei hitleriste a început o muncă asiduă de educare a poporului. Un rol important în această activitate a revenit de la început presei muncitoreşti şi democratice şi radioului. Încă în iulie 1945 au început, sub îndrumarea comuniştilor, pregătirile

---

[117] *DDR Staat des Antifaschismus* (R.D.G. stat al antifascismului), Dresda, 1969, p. 11.

[118] Wolfram Neubert, *op. cit.*, p. 28.

[119] *Dokumente der Sozialistischen Einheitspartei Deutschlands*, vol. I, p. 218.

[120] Stefan Deurnberg, *op. cit.*, p. 92—93. În partea de vest a Germaniei comandanţii militari au tărăgănat şi pînă la urmă au împiedicat efectuarea majorităţii naţionalizărilor cerute de muncitori.

[121] *Dokumente 1945—49*, p. XVIII. În această cifră este cuprinsă şi producţia celor 200 de întreprinderi preluate de U.R.S.S. în cadrul reparaţiilor şi restituite R.D.G treptat pînă în 1951.

www.dacoromanica.ro

pentru deschiderea școlilor, cele mai multe în ruine. Au fost tipărite sute de mii de manuale școlare noi. Au apărut primele cărți marxiste și a început retipărirea capodoperelor literaturii germane arse pe ruguri și puse la index de hitleriști. Tot atunci au fost deschise primele teatre cu un program antifascist sau clasic umanist și au fost refăcute cinematografele.

Problema cea mai grea nu era însă reconstruirea edificiilor culturale sau tipărirea cărților, ci aceea a cadrelor, a educatorilor. Pentru a putea înlocui învățătorii fasciști, în primele luni după terminarea războiului în Germania de răsărit au fost pregătiți 15.000 de muncitori, majoritatea lor antifasciști ieșiți din lagăre care trebuiau să înceapă educarea tineretului și a copiilor otrăviți de minciunile hitleriste. În curînd numărul noilor învățători a crescut la 25.000 [122].

Principala școală a antifascismului, pentru întreg poporul german a fost însă munca pentru refacerea a ceea ce a fost distrus din vina hitleriștilor, lupta dusă zi de zi sub conducerea P.S.U.G., a sindicatelor libere și a organizațiilor antifasciste de femei și tineret pentru a șterge urmele unui trecut rușinos și dureros.

Defascizarea, consolidarea noului aparat de stat democratic muncitoresc-țărănesc în esență, schimbarea raportului de forțe în favoarea clasei muncitoare și aliaților ei, au dus la schimbări profunde în conștiința maselor muncitoare din Germania de răsărit. Aceasta s-a reflectat în mare măsură și în rezultatele alegerilor comunale de la 11—15 septembrie și a celor județene și pe landuri din 20 octombrie 1946. P.S.U.G. a folosit alegerile pentru educarea maselor, punîndu-le în față realizările unui an de muncă și de luptă împotriva urmărilor războiului și a hitlerismului și atrăgîndu-le din ce în ce mai mult la administrarea satelor și orașelor, la democratizarea întregii vieți publice [123].

La alegerile pe landuri P.S.U.D. a obținut peste 5.000.000 de voturi obținînd în parlamentele nou create 240 de locuri. I.P.D.-ul a primit 121, C.D.-ul 133 și organizațiile pentru ajutor reciproc 15 locuri [124].

După alegeri au fost constituite și guverne pe landuri iar comandamentul trupelor de ocupație a acordat acestor guverne puteri depline [125], ceea ce a însemnat un pas foarte important nu numai în consolidarea noii puteri de stat în Germania de răsărit, dar și în recîștigarea treptată a suveranității sale.

Succinta trecere în revistă a desfășurării revoluției populare în primul an după victoria asupra hitlerismului ne arată că într-un răstimp istoricește foarte scurt pînă la sfîrșitul anului 1946 au fost create toate condițiile pentru înlăturarea completă a imperialismului militarist fascist și crearea unei orînduiri democratice antifasciste [126].

Moșierimea și marea burghezie nu mai existau ca clase și aveau doar o oarecare influență politico-ideologică asupra unei părți a burgheziei mici și mijlocii. Aparatul de stat a fost reconstruit pe baze noi,

[122] *D.D.R. Staat des Antifaschismus*, *op. cit.*, p. 12.
[123] *Dokumente der Sozialistischen Einheitspartei Deutschlands*, vol. I, p. 50—60.
[124] *Dokumente 1945—49*, p. 808—809.
[125] *Ibidem*, p. 347.
[126] Stefan Doernberg, *op. cit.*, p. 94.

www.dacoromanica.ro

democratice şi şi-a schimbat caracterul de clasă. Pămîntul era în mîna ţăranilor. Tot ce era mai important în industrie aparţinea judeţelor şi landurilor. Fasciştii au fost îndepărtaţi din viaţa politică şi economică şi s-au realizat succese importante în educarea şi reeducarea maselor contaminate de propaganda lor. Toate acestea arată că a fost terminată în esenţă prima etapă a revoluţiei populare, etapa antiimperialistă, antifascistă şi democratică şi au fost duse la îndeplinire principalele sarcini ale revoluţiei burghezo-democratice. În perioada transformărilor revoluţionare democratice au apărut şi elemente anticapitaliste, prevestitoare ale etapei socialiste a revoluţiei [127]. În cei doi ani care au urmat pînă la crearea Republicii Democrate Germane procesul revoluţionar început în 1945 a continuat să se consolideze şi treptat revoluţia democratică antifascistă s-a transformat într-o revoluţie socialistă.

Desfăşurarea revoluţiei populare în partea de răsărit a Germaniei a avut multe trăsături comune cu desfăşurarea revoluţiilor populare din celelalte ţări ale Europei centrale şi de est şi de sud-est, dar decurgînd în alte condiţii interne şi externe, ea a trebuit să rezolve alte sarcini, alte probleme.

Astfel Germania, citadelă a fascismului european a fost după război ocupată şi divizată în zone militare ai căror comandanţi aveau încă mulţi ani dreptul de a controla tot ce se întîmplă în sectorul de care răspundeau.

Timp de peste 3 ani, R.D.G. de astăzi nu a avut un guvern central.

În primul an după victoria coaliţiei antihitleriste s-a manifestat deja tendinţa de scindare a Germaniei, concretizată ulterior în crearea în decembrie 1946 a Bizoniei, prin unificarea zonelor de ocupaţie britanică şi americană. Scindarea din ce în ce mai evidentă între zone de ocupaţie sovietică şi cele apusene a îngreunat refacerea economică a întregii ţări şi a creat grele probleme şi frămîntări umane.

În nici o ţară democrat populară războiul şi ocupaţia hitleristă nu a lovit atît de tare în mişcarea muncitorească şi democratică ca în Germania, unde terorii i s-a adăugat infiltrarea perseverentă a propagandei demagogice naziste. Pentru că poporul german n-a reuşit să răstoarne fascismul prin puteri proprii şi pentru că mase largi au fost contaminate de otrava nazistă, a fost nevoie de un timp mai îndelungat, folosind criza provocată de înfrîngerea naziştilor şi ajutorul extern, pentru maturizarea condiţiilor subiective interne necesare trecerii la socialism [128].

Partidul Comunist şi mai tîrziu Partidul Socialist Unit German a ţinut seama în elaborarea strategiei şi tacticii revoluţiei democrate antifasciste de această situaţie, precum şi de interesele şi de starea conştiinţei diferitelor clase şi pături şi înainte de toate a clasei muncitoare şi a aliaţilor săi.

Aplicînd creator teoria revoluţionară, propria experienţă şi cea a mişcării revoluţionare din alte ţări el a reuşit să unească într-un singur

---

[127] *24 Jahre D.D.R. Ein Vierteljahrhundert Kampf für Frieden, Demokratie und Sozialismus*, (25 ani DDR. Un sfert de secol al luptei pentru pace, democraţie şi socialism), Berlin, 1974, p. 12.

[128] H. Heitzer, *Allgemeines und Besonderes der Vergangsperiode vom Kapitalismul zum Sozialismus in der D.D.R.* (Generalul şi particularul în perioada de trecere de la capitalism la socialism în R.D.G.) În „Jahrbuch der Geschichte", 11/1974.

www.dacoromanica.ro

șuvoi revoluționar, avînd în frunte clasa muncitoare, toate forțele antifasciste democratice ale țărănimii, ale intelectualității, ale micii burghezii orășenești și a unei părți ale burgheziei mijlocii. Ca și în celelalte țări de democrație populară, în Germania de răsărit procesul revoluționar a avut un caracter unitar [129].

Lupta dusă pentru vindecarea rănilor pricinuite de războiul hitlerist și împotriva rămășițelor imperialismului militarist, a marilor monopoluri, a iuncherilor și a rămășițelor partidului nazist s-a transformat după 1946 în lupta pentru consolidarea regimului democrat popular, pentru instaurarea orînduirii socialiste și construirea unei Germanii în care niciodată exploatarea, teroarea, spiritul războinic și fascismul nu își vor mai putea ridica capul, spre binele poporului german și al întregii omeniri.

LE DÉBUT DU DÉROULEMENT DE LA RÉVOLUTION DÉMOCRATE-POPULAIRE EN ALLEMAGNE D'EST (1945—1946)

RÉSUMÉ

Après une succinte présentation des conditions intérieures et internationales de l'Allemagne après la victoire de la coalition antihitlérienne, l'auteur de l'étude fait un court historique de la lutte antifasciste des forces internes, des groupes de résistence allemands formés de communistes sociaux-démocrates, de représentants du clergé, de la bourgeoisie et des oficiers professant des idées antifascistes, forces qui ont joué un rôle important aussi après la défaite du III-e Reich par les armées alliées. Le processus de la démocratisation, de la dénazification et de la démilitarisation de l'Allemagne, processus initié par la coalition antihitlerienne, par l'intermédiaire des troupes d'occupation, a été réalisé au premier chef avec l'appui des forces antifascistes intérieures.

L'auteur présente, sur la base des documents de l'époque et d'un ample matériel bibliographique, différentes phases et étapes de la lutte des masses populaires d'Allemagne d'Est, depuis l'instauration des premiers comités antifascistes, formés des membres des groupes de résistance et d'autres antifascistes relâchés des camps de concentration, jusqu'aux élections de septembre-octobre 1946 des dirigeants communaux, départamentaux et par länders montrant ainsi que ces transformations révolutionnaires s'intègrent pleinement au processus des révolutions populaires de la période qui a suivi la deuxième guerre mondiale. Jusqu'à la fin de l'armée 1946 ont été créés les conditions requises pour la liquidation totale

[129] *Klassenkampf — Tradition — Sozialismus. Von den Anfängen der Geschichte des deutschen Volkes bis zur Gestaltung der entwickelten sozialistischen Gesellschaft in der D.D.R.* (Lupta de clasă — tradiție — socialism. De la începuturile istoriei poporului german pînă la construirea societății socialiste dezvoltate în R.D.G.), Berlin, 1974, p. 526—527.

www.dacoromanica.ro

de l'impérialisme militariste et pour l'édification d'un régime nouveau, démocratique et antifasciste. L'appareil d'Etat a été organisé sur des bases nouvelles. Bien qu'un gouvernement proprement dit n'ait pas encore existé, le pouvoir politique était entre les mains de la classe ouvrière et de ses alliés. La terre fut rendue aux paysans et toutes les unités, industrielles importantes appartenaient aux départements et aux länder ; la grande bourgeoisie et les junkers étaient de la sorte démunis du pouvoir économique.

Ceci fait ressortir le fait que la première étape de la révolution populaire en Allemagne d'Est, l'étape antiimperialiste, antifasciste et démocratique s'est achevée avant la fin de l'année 1946, pendant cet intervalle étant apparus les éléments antiimpérialiste, présageant l'étape socialiste de la révolution populaire.

www.dacoromanica.ro

CERCETĂRI ASUPRA EPOCII RENAȘTERII ÎN POLONIA POPULARĂ*

DE

ANDRZEJ WYCZAŃSKI
(R. P. Polonă)

Știința istoriei, în primii ani care au urmat celui de-al doilea război mondial, a trebuit să-și concentreze toate eforturile pentru refacerea aparatelor de cercetare distruse, precum și asupra formării unei noi generații de istorici care aveau a înlocui pierderile cauzate de război și de ocupație[1]. De aceea, cercetările istorice, inclusiv cele asupra Renașterii, purtau o clară influență a tradiției științifice dinainte de război, ale cărei prețioase elemente erau capacitatea de a folosi științele auxiliare, cît și calitatea materialelor documentare puse în valoare în operele cercetătorilor. Printre cei mai eminenți reprezentanți ai acestei tendințe trebuie menționați regretații: Stanislav Bodniak, autorul lucrării *Polonia și Marea Baltică în timpul domniei ultimului Jagello* [2] și Wladyslaw Pociecha, care a pregătit o operă masivă cu toate că rămasă neterminată — *Regina Bona, vremea și oamenii Renașterii*, 4 vol.[3]

Schimbările metodologice realizate în cercetările istorice, mai ales între 1951 și 1953, au fost unul din cei mai importanți factori care au alcătuit concepția și direcțiile de cercetare asupra epocii Renașterii. Metodologia și teoria marxistă a dezvoltării socio-economice au adus concepția unei apropieri integrale de fenomenele istorice, în interdependențele lor respective, și concepția regularității dezvoltării sociale. De asemenea, ele au oferit posibilitatea înțelegerii mecanismelor mutațiilor, atît în domeniul permanenței anumitor structuri, cît și în cel al dinamicii schimbărilor [4]. În raport cu practica cercetării, aceasta a permis stabilirea, mai aprofundată a scopurilor pe care și le propunea să le atingă, să se intereseze de fenomenele tipice și colective, să nu evite problemele importante, chiar extrem de dificile, cu condiția ca implicațiile lor să

---

* Referat prezentat la sesiunea comisiei mixte româno-polone de istorie la 25 mai 1976.

[1] J. Topolski, A. Wyczański, *History Research in Poland 1945—1970*, „The Review of Polish Academy of Sciences", 1971, nr. 3.

[2] St. Bodniak, *Polska a Baltyk za ostatniego Jagiellona* (Polonia și Marea Baltică în timpul ultimului Jaggelo), Pamietnik Biblioteki Kórnickiej, z. 3, Kórnik, 1939—1946.

[3] Wl. Pociecha, *Królewa Bona (1494—1557). Czasy i ludzie Odrodzenia* (Regina Bona, 1494—1557. Vremea și oamenii Renașterii), t. 1—4, Poznań, 1949—1958.

[4] J. Topolski, *Développement des études historiques en Pologne 1945—1968*, în vol. *La Pologne au XIII-e Congrès International des Sciences Historiques a Moscou*, I-ère partie, Varsovie, 1970.

www.dacoromanica.ro

justifice efortul cerut. Noua concepție teoretică a suscitat nu numai discuții metodologice, dar mai ales ea le-a inspirat, deoarece orice dezbatere ducea, în consecință, la cercetări mai aprofundate.

Aceste schimbări metodologice au fost urmate de o revalorizare socială și ideologică a științei istorice, ceea ce a avut drept consecință extinderea catedrelor de istorie în Școlile superioare, și mai ales crearea Institutului de Istorie al Academiei Poloneze de Științe și a numeroase centre de cercetare care cooperează cu el. S-au întreprins de asemenea mari lucrări de documentare, avînd drept scop lărgirea bazei cercetărilor istorice asupra izvoarelor.

În acest domeniu două mari relizări au fost reprezentative pentru epoca de care ne ocupăm. Prima dintre ele este o mare anchetă privind istoria rurală, executată în actele juridice păstrate în arhive, care a dus la elaborarea unui fișier conținînd aproximativ 100.000 descrieri de documente.

Celălalt succes constă în intensificarea eforturilor în vederea editării izvoarelor. S-a îndeplinit o sistematică acțiune de prezentare științifică și de publicare a surselor istorice privind epoca Renașterii. Menționăm textele literare din sec. XVI (M. Rej, J. Kochanowski, L. Górnicki, A. Frycz-Modrzewski și alții), textele filozofice și religioase, în special ale scriitorilor arieni (antitrinitari), în sfîrșit manualele de epocă, printre altele cele de agricultură (A. Gostomski, N. Grosser) și de drept municipal (B. Groicki). Nu au fost neglijate nici izvoarele de istorie politică. Pentru a nu vorbi decît de edițiile mai importante, vom cita continuarea marii serii *Acta Tomiciana* [5] și publicarea materialelor asupra istoriei parlamentarismului în anumite provincii, mai ales în Prusia regală (*Actele Stărilor prusace*) [6]. De curînd, în acest domeniu a început pregătirea unei ediții a tratatelor internaționale ale Poloniei și a constituțiilor dietei. Totuși, cele mai dinamice au fost editările de izvoare privind istoria economică. Pe lîngă editarea inventarelor de bunuri nobiliare și bisericești, fără a mai pomeni de ediții mai puțin importante, s-a întreprins și realizat o impozantă ediție a reviziilor domeniilor regale din Polonia în cursul secolelor XVI—XVIII. În această serie s-au publicat deja 35 de volume, și s-au dus pînă la capăt, în ceea ce privește secolul XVI, toate proiectele de bază ale programului de editare [7].

Dar nici investigațiile colective, nici publicațiile de izvoare nu epuizează deloc pregătirile pentru alcătuirea bazei documentare a științei istorice. Vorbind de secolul al XVI-lea trebuie amintite cel puțin lucrările din domeniul geografiei și al cartografiei istorice. Ca rezultat al acestor cercetări au fost caietele respective ale unui *Atlas istoric al Poloniei* — pentru secolul XVI —, care au prezentat succesiv Prusia regală, voievodatul Lublin și mai cu seamă Mazovia. Pe de o parte s-au obținut hărți istorice precise și detaliate, avînd un caracter general și indicînd o serie de pro-

[5] *Acta Tomiciana*, t. 14—17, Posnaniae-Vratislaviae 1952—1966, ed. Wl. Pociecha (t. 14, 15, 16, 17) cu W. Urban și A. Wyczański (t. 17).

[6] *Akta Stanów Prus Królewskich* (Actele Statelor Prusiei regale), t. I — V, ed. K. Górski și M. Biskup, Toruń, 1955—1974.

[7] Vezi: A. Sucheni-Grabowska și A. Wyczański, *Revizuirea bunurilor funciare aparținînd domeniului Coroanei în Polonia în cursul secolelor XVI — XVIII* în: Studia Historiae Oeconomicae, t. VII, 1973.

www.dacoromanica.ro

bleme, iar pe de alta s-au întocmit bogate anexe, îmbrățișînd date demografice, sociale, topografice, cu privire la proprietăți etc. [8].

Această formare a unei largi documentări pentru cercetările istorice, faptul de a face accesibile principalele surse, obișnuința cîștigată de tinerii istorici de a ancheta pătrunzător în căutarea izvoarelor, mai ales în arhive, și de a considera această anchetă, ca condiție necesară a unei munci istorice exhaustive, în sfîrșit aprecierea critică și exploatarea conștientă a vechiului bagaj istoriografic au alcătuit o solidă bază de dezvoltare a unei noi istoriografii marxiste.

Din noile principii metodologice rezultau anumite preferințe și o creștere a interesului arătat problemelor avînd un caracter teoretic special. În prima perioadă s-a numărat printre asemenea probleme tehnica producției, raportul dintre producție și lupta de clasă, precum și formarea unei ideologii revoluționare și progresiste. Toate aceste probleme au fost din plin discutate la timpul respectiv în lucrări de cercetare asupra Renașterii în Polonia.

Investigațiile în legătură cu uneltele și tehnica de producție au fost efectuate în trei direcții — producția artizanală, producția minieră și producția agricolă. În cea dintîi direcție cel mai activ a fost grupul de elevi ai profesorului M. Malowist. Menționăm pe A. Maczak, care a studiat dezvoltarea postăvăritului în Polonia Mare [9], pe H. Samsonowicz, care s-a ocupat de artizanatul rural [10], pe B. Zientara, care a cercetat metalurgia din Polonia Mică [11], în sfîrșit pe M. Bogucka, cu studiile sale asupra diferitelor tipuri de artizanat care au înflorit în epoca Renașterii la Gdańsk [12]. În aceste lucrări autorii au fost interesați în mod special de tehnica de producție și au oferit interpretări cu privire la influența ei asupra dezvoltării unei anumite ramuri a productivității și raporturilor de producție. Puțin mai tîrziu, în același domeniu au apărut alte lucrări, la fel de exhaustive, privind industria minieră a metalelor neferoase (D. Molenda) [13] și a sării (A. Keckowa)[14].

Oarecum altfel se prezenta situația în direcția cercetărilor asupra tehnicii agricole. După primele lucrări consacrate uneltelor agricole (J.

---

[8] *Atlas historyczany Polski* (Atlas istoric al Poloniei). Województwo plockie około 1578 r. (Palatinatul Płock către 1578), Varșovia, 1958; *Prusy Królewskie w drugiej połowie XVI wieku* (Prusia regală în a doua jumătate a sec. XVI), Varșovia, 1961; *Województwo lubelskie w drugiej połowie XVI wieku* (Palatinatul Lublin în a doua jumătate a secolului XVI), Varșovia, 1964; *Mazowsze w drugiej połowie XVI wieku* (Mazovia în a doua jumătate a sec. XVI), Varșovia, 1973.

[9] A. Maczak *Sukiennictwo wielkopolskie, XIV — XVII wiek* (Postăvăriile Marii Polonii, sec. XIV — XVII), Varșovia, 1955.

[10] H. Samsonowicz, *Rzemiosło wiejskie w Polsce, XIV — XVI wiek*, (Artizanatul rural în Polonia, sec. XIV—XVI), Varșovia, 1954.

[11] B. Zientara, *Dzieje małopolskiego hutnictwa żelaznego, XIV — XVII wiek* (Istoria siderurgiei fierului în Polonia Mică, sec. XIV — XVII), Varșovia, 1954.

[12] M. Bogucka, *Gdańskie rzemiosło tekstylne od XVI do połowy XVII wieku* (Artizanatul textil din Gdańsk din sec. XVI pînă la mijlocul sec. XVII), Wrocław, 1956; eadem, *Gdańsk jako ośrodek produkcyjny w XIV — XVII wieku* (Gdańskul ca centru de producție în sec. XIV — XVII) Varșovia, 1962.

[13] D. Molenda, *Kopalnie rud ołowiu na terenie złóż śląsko-krakowskich w XVI — XVIII wieku* (Minele de plumb de pe terenurile cu zăcăminte sileziene și cracoviene în sec. XVI —XVIII), Wrocław, 1972.

[14] A. Keckowa, *Zupy krakowskie w XVI — XVIII wieku, do 1772 r.* (Salinele cracoviene în sec. XVI — XVIII, pînă la 1772), Wrocław, 1969.

www.dacoromanica.ro

Topolski)[15], atenţia a fost concentrată asupra problemei recoltelor de cereale în epocă, ceea ce a putut oferi un indiciu sintetic cu privire la nivelul agriculturii. Printre numeroasele lucrări referitoare la această problemă care au apărut şi continuă să apară, ar trebui subliniat rolul anchetelor întreprinse de doi cercetători, anume de A. Wawrzyńczyk[16] şi de L. Zytkowic[17], cît şi al discuţiilor de metodă pe marginea rezultatelor obţinute de ei. Semnul de întrebare priveşte nu numai „cantitatea de grîne" ca indice al importanţei recoltei, dar şi semnificaţia reprezentativă a acestor rezultate, cu alte cuvinte dacă esenţialul este determinarea nivelului mijlociu al recoltelor sau a fluctuaţiilor lor. S-a pus de asemenea problema care sînt izvoarele cele mai sigure pentru a fixa nivelul recoltelor : socotelile sau reviziile şi inventarele.

Dacă problema tehnicii de producţie a suscitat lungi dezbateri numai printre specialişti, cea a raporturilor de producţie a incitat la discuţie aproape tot cercul istoricilor. Aceasta privea mai puţin istoria oraşelor şi artizanatul, cu toate că cercetătorii amintiţi mai sus au subliniat apariţia investiţiilor comerciale în producţia artizanală şi minieră a epocii. În mod sporadic în perioada respectivă, apăreau şi stabilimente mai importante de producţie avînd deja, ceva mai net, caracterul de manufactură. Erau totuşi fenomene cu extensie şi influenţă destul de redusă şi nimeni n-a contestat nici rolul, nici caracterul pe care ele le-au avut. De asemenea, formarea capitalului, cu caracterul său încă net comercial şi nu bancar nu a provocat discuţii prea agitate, cu atît mai mult cu cît nu s-au făcut cercetări suficient de extinse asupra creditului, care ar fi putut duce la concluzii divergente.

Cu totul altfel s-a prezentat schimbul de opinii cu privire la raporturile din producţia rurală. Era vorba mai ales de aprecierea rolului şi caracterului rezervei senioriale, care, cum s-a crezut la început, a apărut sau, cum s-a crezut mai apoi, s-a dezvoltat în epoca Renaşterii. Litigiul privea chestiuni metodologice complicate, căci rezerva, aşa cum ştim, a fost legată de fenomene ale corvezii şi servituţii secundare, adică de fenomene care cu greu puteau fi tratate drept progresiste în sec. XVI. Dacă dimpotrivă, aprecierea noastră asupra rezervei senioriale şi a fenomenelor legate de ea era negativă, s-ar fi pus problema de a face această imagine conformă cu ideea pe care o aveam despre evoluţia raporturilor comerciale şi creşterii producţiei, fără a mai pomeni de caracterul culturii care, fără îndoială, înflorea extraordinar atunci. Acest litigiu metodologic nu a fost deloc specific polonez, el regăsindu-se şi aiurea, dar în Polonia opiniile erau mai prudente şi se căutau soluţiile în izvoare.

Cercetările asupra rezervei în sec. XVI au urmat două direcţii. De o parte, s-au studiat materialele de arhivă în legătură cu domeniile

---

[15] J. Topolski, *Narzędzia uprawy roli w Polsce w okresie panowania folwarku pańszczyźnianego* (Uneltele de arat în Polonia în epoca dominaţiei corvezii), „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej", III, 1955.

[16] A. Wawrzyńczyk, *Problem wysokości plonów w królewszczyznach mazowieckich w drugiej polowie XVI i pierwszej ćwierci XVII wieku* (Problema nivelului recoltei pe domeniile regale din Mazovia în a doua jumătate a sec. XVI şi primul sfert al sec. XVII), în „Studia z dziejów gospodarstwa wiejskiego" IV/1, Varşovia, 1961 ; şi alte lucrări.

[17] L. Zytkowicz, *Ze studiów nad wysokością plonów w Polsce od XVI do XVIII wieku* (Observaţii asupra randamentului producţiei de grîu în Polonia în sec. XVI — XVIII), „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej", XIV, 1966.

www.dacoromanica.ro

regale și eclesiastice, iar prin studii monografice s-a încercat să se evalueze numărul și dimensiunile rezervelor, producția lor, organizarea muncii (corvoada și muncitorii salariați), în sfîrșit rentabilitatea. Asemenea studii au fost realizate, cu material privind bunurile bisericești de către J. Topolski [18] L. Zytkowicz [19], A. Wawrzynczyk [20] și cu material de arhivă privind domeniile regale de către W. Odyniec [21], A. Wyczański [22] și alții. Aceste studii aduceau de asemenea date asupra economiei țărănești în legătură cu aceea a rezervei. R. Heck [23] a consacrat studii speciale situației țăranilor din Silezia, iar B. Wachowick [24] celor din Pomerania occidentală. J. Majewski a dedicat o analiză deosebită economiei rezervelor suburbane ale orașului Poznań [25].

Cu toate că aceste lucrări au aprofundat cunoașterea noastră cu privire la economia rurală din Polonia în epoca Renașterii, ele nu au rezolvat problema. Ele se refereau, de regulă, la marile proprietăți funciare, unde, pe lîngă o singură rezervă se găseau un număr important de sate, locuite mai mult de țărani legați de rezervă prin corvoadă. Totuși, cea mai mare parte a proprietăților funciare din epocă aparțineau unei nobilimi mijlocii, unde, adeseori, pe rezervă nu se găsea decît un singur sat, sau chiar numai o parte de sat, și de aceea dimensiunile reale ale rezervei și organizarea sa trebuiau să fie diferite. Pentru a se putea studia acest tip de rezervă trebuiau utilizate alte izvoare, foarte fragmentare și dispersate, precum și alte criterii metodologice (metoda numită „a modelului"), ceea ce, în consecință, putea duce la o caracterizare a importanței unei asemenea rezerve, a organizării muncii, dimensiunilor producției și rentabilității ei (A. Wyczański)[26]. În general, aceste studii au îngăduit să se constate trei fapte : marea diversitate de forme a rezervei, importantul aport al forței salariate în lucrările executate pe rezervă, în fine, evidentele raporturi ale rezervei cu piața și conjunctura cerealelor. Toate acestea incitau la prudență pe istoricii polonezi, în aprecierea rolului rezervei în Polonia sec. XVI.

---

[18] J. Topolski, *Gospodarstwo wiejskie w dobrach arcybiskupstwa gnieźnieńskiego od XVI do XVIII wieku* (Economia rurală pe proprietățile arhiepiscopiei de Gniezno din sec. XVI pînă în sec. XVIII), Poznań, 1958.

[19] L. Zytkowicz, *Studia nad gospodarstwem wiejskiem w dobrach kościelnych XVI wieku* (Studii asupra economiei rurale pe proprietățile Bisericii din Polonia în sec. XVI), Varșovia, 1962.

[20] A. Wawrzyńczyk, *Gospodarstwo dworskie w dobrach Pabianice, 1559—1571,* (Exploatarea domenială de la Pabianice, 1559—1571), Wroclaw, 1967.

[21] W. Odyniec, *Starostwo puckie, 1546 — 1678* (Starostia din Puck, 1546—1678), Gdańsk, 1961.

[22] A. Wyczański, *Studia nad gospodarka starostwa korczyńskiego 1500—1660* (Studii asupra economiei stărostiei din Koroczyn, 1500—1660), Varșovia, 1964.

[23] R. Heck, *Studia nad położeniem ekonomicznym ludności wiejskiej na Slasku w XVI wieku* (Studii asupra situației economice a populației țărănești din Silezia în sec. XVI), Wroclaw, 1959.

[24] B. Wachowiak, *Gospodarcze położenie chłopów w domenach Księstwa Szczecińskiego w XVI i w pierwszej połowie XVII wieku* (Situația economică a țăranilor de pe domeniile principatului de Szczecin în sec. XVI și în prima jumătate a sec. XVII), Szczecin, 1967.

[25] J. Majewski, *Gospodarstwo folwarczne, we wsiach, miasta Poznania w latach 1582 — 1644* (Exploatarea rezervei în satele orașului Poznan în anii 1582—1644), Poznań, 1957.

[26] A. Wyczański, *Studia nad folwarkiem szlacheckim w Polsce w latach* 1500—1580 (Studii asupra rezervei nobiliare în Polonia, 1500—1580), Varșovia, 1960.

www.dacoromanica.ro

Metodologia marxistă a inspirat de asemenea un viu interes pentru problema luptei de clasă, inclusiv a mişcărilor ţărăneşti. În consecinţă, s-au efectuat cercetări pe scară mare în acest domeniu. Totuşi, în afară de scurta şi locala mişcare din Prusia Ducală (H. Zins)[27], care era deja cunoscută, şi în afară de luptele sociale din anumite oraşe, nu s-a putut depista, ca fenomen social important, decît numeroase fugi ale ţăranilor (St. Sresnowski)[28]. Aceste fugi, cum s-a aflat mai tîrziu, au constituit o importantă frînă în calea opresiunii şi o barieră contra sporirii sarcinilor ţăranilor, cu toate că ele nu loveau însuşi sistemul de dependenţă. Într-adevăr, seniorii epocii, luptînd împotriva fugii propriilor lor supuşi, îi ajutau să fugă pe cei ai altora, cu scopul de a-i atrage în calitate de coloni pe domeniile lor.

Cum am văzut deja, cercetările asupra economiei rurale i-au adus pe istorici la studiul pieţei. Bazîndu-se pe vechile şi mai recentele registre de preţuri, s-a început investigarea fluctuaţiilor preţurilor în sec. XVI, asupra formării relative a preţurilor diferitelor produse, asupra diferenţierii regionale a preţurilor şi, în sfîrşit, asupra relaţiilor lor internaţionale. Analiza preţurilor — şi a măsurilor — a îngăduit, între altele, să se schiţeze reţeaua comerţului cerealelor (St. Mielczarski) [29], să se înţeleagă mecanismul circulaţiei regionale şi naţionale a mărfurilor (J. Malecki)[30] şi regulile generale ale comerţului internaţional. În raport cu preţurile, au devenit mai limpezi dezvoltarea şi funcţionarea rezervei senioriale, situaţia economică şi socială a ţăranilor, precum şi poziţia oraşelor. Aceste studii au permis de asemenea să se determine rentabilitatea economiei din sec. XVI şi să se descrie, cel puţin în chip ipotetic, motivările activităţii economice a oamenilor Renaşterii.

În Germania, revoltele ţăranilor din epocă, erau legate, aşa cum ştim, de primele mişcări radicale ale Reformei. Nimic de mirare deci dacă şi în Polonia s-a încercat să se orienteze cercetările în funcţie de atitudinea ţăranilor faţă de această mişcare. Aceste cercetări au fost efectuate înainte de toate de către J. Tazbir [31] şi W. Urban [32]. Rezultatele imediate ale investigaţiilor respective au fost modeste, deoarece în Polonia raporturile dintre ţărani şi mişcarea Reformei au fost foarte reduse. Totuşi, cercetările privind ideologia socială a Reformei şi, mai cu seamă, cele asupra „frăţiilor poloneze" au cunoscut un succes mult mai important. Radicalul curent antitrinitar, care a fost foarte raţionalist ca doctrină religioasă (refuzul Sfintei Treimi şi al divinităţii lui Isus), a propovăduit principii de justiţie

---

[27] H. Zins, *Powstanie chlopskie w Prusach Ksiazecych w 1525 roku* (Răscoala ţărănească din Prusia ducală din 1525), Varşovia, 1953.

[28] St. Sresnowski, *Zbiegostwo chlopów w dawnej Polsce jako zagadnienie ustroju spolecznego* (Fuga ţăranilor în Polonia de altă dată ca problemă a regimului social), Varşovia, 1948.

[29] St. Mielczarski, *Rynek zbozowy na ziemiach polskich w drugiej polowie XVI i pierwszej polowie XVII wieku. Próba rejonizacji* (Piaţa de cereale pe pămînturile poloneze în a doua jumătate a sec. XVI şi prima jumătate a sec. XVII. Analiza asupra repartiţiei pe regiuni), Gdańsk, 1962.

[30] J. Malecki, *Studia nad rynkiem regionalnym Krakowa w XVI wieku* (Studii asupra pieţii regionale a Cracoviei în sec. XVI), Varşovia, 1963.

[31] J. Tazbir, *Reformacja aproblem chlopski w Polsce XVI wieku* (Reforma şi problema ţărănească în Polonia sec. XVI), Varşovia, 1953.

[32] W. Urban, *Chlopi wobec reformacji w Malopolsce w drugiej polowie XVI wieku* (Ţăranii şi Reforma în Polonia Mică în a doua jumătate a sec. XVI), Cracovia, 1959.

www.dacoromanica.ro

socială, de viață întemeiată pe muncă și a refuzat constrîngerea politică, războiul și opresiunea sub orice formă. Acest radicalism religios și filozofic, și chiar parțial social, a făcut obiectul unor studii aprofundate, privind atît formarea ideologiei și grupului confesional în sec. XVI, cît și soarta lui în secolul următor. În fine, a existat și un interes pentru influența raționalismului religios al antitrinitarilor asupra filozofiei europene din secolul Luminilor. Aceste studii au fost realizate atît de istorici, cît și de cercetătorii care s-au ocupat de istoria filozofiei și a gîndirii sociale. Trebuie menționați înaintea tuturor L. Chmaj [33], K. Górski [34], Z. Ogonowski [35], L. Szczucki [36], J. Tazbir [37].

Cercetările citate mai sus au înglobat succesiv noi cîmpuri de investigație, în special în direcția toleranței religioase și a începuturilor Contra-Reformei. În primul caz a fost vorba de a înțelege mai bine situația internă, a cărei caracteristică a fost absența războaielor religioase în Polonia și a opresiunilor confesionale și apariția unei legislații care a garantat toleranța religioasă și a primit forma „Confederației de la Varșovia" (J. Tazbir) [38]. În al doilea caz, s-a manifestat interes față de istoria Bisericii catolice și a organizării ei, față de principalele figuri, politica lor și, însfîrșit, față de polemica religioasă din sec. XVI și prima jumătate a sec. XVII (L. Szczucki [39], M. Kosman) [40].

Problemele Reformei și Contra-Reformei au condus istoricii către domeniul istoriei culturii, de care încă dinainte se preocupau istoricii literaturii, ai științei, ai artei și ai muzicii. Aceste studii aveau însă un caracter mult prea dispersat, deși pe lîngă lucrările asupra Reformei și ideologiei religioase și sociale menționate mai sus, s-a putut delimita o direcție de cercetare aparte, în legătură cu problema învățămîntului și a științei din epocă.

Dacă reconsiderarea problemei învățămîntului primar a fost întrucîtva produsul secundar al cercetărilor despre istoria bisericii, impulsionarea cercetărilor asupra istoriei științei se datorează studiilor efectuate la centrul de Istorie a Științei și Tehnicii al Academiei Poloneze de Științe. Se poate adăuga că secolul al XVI-lea a fost una din perioadele cel mai intens studiate. Aniversările au favorizat de asemenea extinderea acestor

---

[33] L. Chmaj, *Bracia polscy, Ludzie, idee, wpływy* (Frățiile poloneze. Oamenii, ideile, influențele), Varșovia, 1957.

[34] K. Górski, *Studia nad dziejami polskiej literatury antytrynitarskiej XVI wieku* (Studii asupra istoriei litraturii antitrinitare poloneze din sec. XVI), Cracovia, 1949.

[35] Z. Ogonowski, *Racjonalizm w polskiej myśli arianskiej i jego oddzialywanie, na zachodzie* (Raționalismul în gîndirea antitrinitară poloneză și influența sa în Occident), în „Odrodzenie i Reformacja w Polsce", 1956.

[36] L. Szczucki, *Marcin Czechowic (1532—1613), Studium z dziejów antytrynitaryzmu polskiego XVI wieku* (Marcin Czechowic, 1532—1613, Studiu asupra istoriei antitrinitarismului polonez din sec. XVI), Varșovia, 1964.

[37] J. Tazbir, *Arianie i katolicy* (Antitrinitari și catolici), Varșovia, 1971.

[38] J. Tazbir, *Państwo bez stosów. Szkice z dziejów tolerancji w Polsce XVI i XVII wieku* (Statul fără ruguri. Eseu asupra istoriei toleranței religioase în Polonia sec. XVI și XVII), Varșovia, 1967.

[39] L. Szczucki, *W kregu myślicieli heretyckich* (În cercul gînditorilor eretici), Wroclaw, 1972.

[40] M. Kosman, *Reformacja i kontrreformacja w Wielkim Ksiestwie Litewskim w świetle propagandy wyznaniowej* (Reforma și Contrareforma în Marele Ducat al Lituaniei în lumina propagandei confesionale), Wroclaw, 1973.

www.dacoromanica.ro

cercetări. De pildă, în 1964 s-au sărbătorit 600 de ani de existență ai Universității Jagellone, iar în 1973 cea de-a 500-a aniversare de la nașterea lui Kopernik. Printre figurile de savanți și de gînditori ai Renașterii studiate amintim pe A. Frycz Modrzewski (W. Voisé) [41], pe Maciej z Miechowa (L. Hajdukiewicz) [42], și mai ales pe Mikolaj Kopernik (M. Biskup [43], P. Czartoryski [44] și alții). Universitatea Jagelonă, lăsînd deoparte culegerile colective [45], a făcut obiectul unor multiple prezentări detaliate, consacrate atît chestiunilor programului și organizării învățămîntului, cît și aspectelor sociale și contactelor internaționale ale acestei școli (H. Barycz [46], I. Kaniewska [47], una din problemele de bază care rămînea a fi elucidată fiind cea a caracterului și rolului Universității, care din punct de vedere formal a rămas — în epoca studiată — în cadrul scolasticii medievale, cu toate că a fost cunoscută de către cei mai eminenți întemeietori ai culturii, politicienii etc. De aceea, unii cercetători găseau că Universitatea din Cracovia a suferit în sec. XVI o criză profundă, iar alții că această criză a privit numai programul de studiu perimat care, deși în mod formal în vigoare, era depășit prin faptul că cei mai mulți tineri studiau acolo materii neincluse în program și legate de umanismul polonez și european [48]. Această a doua interpretare pare să explice cel mai bine rolul real al Universității și, în același timp, ea are analogii în multe alte țări [49].

Cercetări moderne asupra istoriei politice a Poloniei în epoca Renașterii au apărut mai tîrziu. Era vorba de a cunoaște mai bine conținutul social al puterii, problemă cu atît mai importantă cu cît privea epoca luptei între nobilime și magnați pentru împărțirea puterii, epoca „mișcării executive" a nobilimii mijlocii. Dieta, scena celor mai importante lupte politice, precum și principiile funcționării ei au fost studiate de Grzybowski [50], activitatea șefilor mișcării de St. Grzybowski [51] și A. Tomczak [52] și, în sfîrșit, una din cele mai importante cauze ale mișcării, funcționarea dome-

---

[41] W. Voisé, *Fryczam Modrzewskiego nauka o panstwie i prawie* (Doctrina lui Frycz Madrzewski asupra statului și dreptului), Varșovia, 1956.

[42] L. Hajdukiewicz, *Biblioteka Macieja z Miechowa* (Biblioteca lui Maciej de Miechów), Wroclaw, 1960.

[43] M. Biskup, *Regesta Copernicana*, Varșovia, 1973.

[44] P. Czartoryski pregătește ediția științifică a operelor lui M. Kopernik.

[45] *Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1364 — 1764* (Istoria Universității Jagelone în anii 1364 — 1764), t. I, Cracovia, 1964.

[46] H. Barycz, *Dzieje nauki w Polsce w epoce Odrodzenia* (Istoria științei în Polonia în epoca Renașterii), Varșovia, 1957.

[47] I. Kaniewska, *Młodzież Uniwersytetu Krakowskiego w latach 1510 — 1560. Studium statystyczne* (Tineretul Universității din Cracovia în anii 1510 — 1560. Studiu statistic) în *Studia z. dziejów Uniwersytetu Krakowskiego w dobie renesansu*, Cracovia, 1964.

[48] W. Urban, *Losy wychowanków Akademii Krakowskiej w drugiej połowie XVI i pierwszej połowie XVII wieku* (Soarta discipolilor Academiei din Cracovia în a doua jumătate a sec. XV și prima jumătate a sec. XVII), ibidem.

[49] A. Wyczański, *Rola Uniwersytetu Jagiellońskiego w pierwszej połowie XVI wieku* (Rolul Universității Jagelone în prima jumătate a sec. XVI), „Kwartalnik Historyczny LXXI", 1964.

[50] K. Grzybowski, *Teoria reprezentacji w Polsce epoki Odrodzenia* (Teoria reprezentării în Polonia epocii Renașterii), Warșovia, 1959.

[51] St. Grzybowski, *Mikołaj Sienicki, Demostenes sejmów polskich* (Mikolaj Sienicki, Demostene al dietelor poloneze), în „Odrodzenie i Reformacja w Polsce", II, 1957.

[52] A. Tomczak, *Walenty Dembiński, kanclerz egzekucji, około 1504—1584*, (Walenty Dembiński, cancelarul execuției, 1504—1584), Toruń, 1963.

www.dacoromanica.ro

niului regal și lupta pentru restituirea lui de A. Sucheni — Grabowska [53]. A existat și un interes pentru finanțe (Wl. Palucki) [54] și pentru proiectele de reformă (St. Plaza) [55], precum și pentru mijloacele de acțiune ale monarhiei. În ceea ce privește această ultimă problemă ar trebui amintită o analiză modernă a serviciului diplomatic ca mijloc de acțiune pe scena internațională [56]. S-au manifestat de asemenea preocupări pentru problemele militare ale epocii și pentru unele campanii războinice (Z. Spieralski)[57]. În general, se poate desprinde concluzia că cercetările asupra istoriei politice a Renașterii în Polonia nu au fost tot atît de dezvoltate ca cele din domeniul istoriei economice sau al culturii, în sensul general al cuvîntului.

Este dificil de descris, în cadrul unui text atît de scurt, totalitatea cercetărilor asupra Renașterii realizate în Polonia populară. Numărul lor este prea ridicat și ele au urmat direcții variate. S-ar putea adăuga numai că au existat și preocupări pentru istoria universală, concentrate asupra țărilor și problemelor particulare (St. Grzybowski [58], J. Tazbir [59], J. Topolski [60], A. Wyczański [61] și alții), precum și asupra încercărilor de prezentare sintetică sau manualelor. Progresul a fost datorat de asemenea redactării sintetice a părților respective ale unei Istorii a Poloniei, alcătuită de un colectiv în cadrul Institutului de Istorie al Academiei Poloneze de Științe [62], sau unei sinteze prezentate de A. Wyczański în lucrarea sa *Polonia, Republică nobiliară* [63]. De asemenea, problemele epocii Renașterii au fost din plin discutate în sinteze speciale, ca de pildă *Istoria Statului și Dreptului* (vol. II) [64], *Compendiul de istorie a economiei rurale în Polonia*

---

[53] A. Sucheni-Grabowska, *Odbudowa domeny królewskiej w Polsce, 1504—1548* (Reconstituirea domeniului regal în Polonia, 1504—1548), Wroclaw, 1967; eadem, *Monarchia dwu ostatnich Jagiellonów a ruch egzekucyjny, cz. I Geneza egzekucji dóbr* (Monarhia ultimilor doi Jageloni și mișcarea „execuționistă", I. Geneza „execuției" domeniului regal), Wroclaw, 1974.

[54] Wl. Palucki, *Drogi i bezdroza skarbowości polskiej XVI i pierwszej polowy XVII wieku* (Căi și meandre ale finanței publice în Polonia în sec. XVI și în prima jumătate a sec. XVII), Wroclaw, 1974.

[55] St. Plaza, *Próby reform ustrojowych w czasie pierwszego bezkrólewia 1572—1574* (Analiza reformelor structurii de stat în perioada primului interregn, 1572—1574), Cracovia, 1969.

[56] *Polska służba dyplomatyczna XVI — XVIII wieku, Studia pod redakcja Z. Wójcika* (Serviciul diplomatic polonez în sec. XVI — XVII, Studii sub redacția lui Z. Wójcik), Varșovia, 1966.

[57] Z. Spieralski, *Kampania obertyńska 1531 roku* (Campania de la Obertin din 1531), Varșovia, 1962.

[58] St. Grzybowski, *Poglady społeczne publicystów hugenockich, 1559—1598* (Opiniile sociale ale publiciștilor hughenoți, 1559—1598), Wroclaw, 1964; idem, *Polityka kolonialna Tudorów i pierwszych Stuartów* (Politica colonială a Tudorilor și primilor Stuarți), Wroclaw, 1970.

[59] J. Tazbir, *Szlachta a konkwistadorzy. Opinia staropolska wobec podboju Ameryki przez Hiszpanow*, (Nobili și conchistadori, opinia poloneză din sec. XVI — XVII față de cucerirea spaniolă a Americii), Varșovia, 1969; idem, *Rzeczpospolita szlachecka wobec wielkich odkryć* (Republica nobiliară și marile descoperiri), Varșovia, 1973.

[60] J. Topolski, *Narodziny kapitalizmu w Europie XIV — XVII wieku* (Nașterea capitalismului în Europa în sec. XIV — XVII), Varșovia, 1965.

[61] A. Wyczański, *Francja wobec państw jagiellońskich 1515—1529. Studium z dziejów francuskiej polityki zagranicznej epoki Odrodzenia* (Franța și regatele Jagelone între 1515—1529. Studiu asupra istoriei politicii externe a Franței în epoca Renașterii), Wroclaw, 1954.

[62] *Historia Polski t. I, część II* (Istoria Poloniei, vol. I, partea II-a), Varșovia, 1957.

[63] A. Wyczański, *Polska Rzecza Pospolita szlachecka, 1454—1764* (Polonia — Republică nobiliară, 1454—1764), Varșovia, 1965.

[64] *Historia Państwa i prawa Polski, t. II od polowy, XV wieku do roku 1795 pod redakcja J. Bardacha* (Istoria statului și dreptului polonez, vol. II, de la jumătatea sec. XV pînă în 1795, sub redacția lui J. Bardach), ed. II-a, Varșovia, 1966.

www.dacoromanica.ro

(vol. II) [65], *Istoria țărănimii poloneze* (vol. I) [66], cît și în sintezele regionale, de exemplu *Istoria Poloniei Mari* [67]. Rolul acestor lucrări a constat nu numai în schițarea unei prezentări noi, integrale a problemelor semnalate, ci și în indicarea lacunelor și îndoielilor, ceea ce a determinat, în consecință, noi cercetări. Ultimele publicații cu caracter general privitoare la epoca Renașterii în Polonia au fost un volum colectiv intitulat *Polonia în epoca Renașterii* [68] și o schiță comparativă a raporturilor dintre Polonia și Europa [69].

Ar fi potrivit să încheiem prezentarea cercetărilor poloneze asupra Renașterii printr-o reflecție asupra ultimelor fenomene și tendințe care se pot sesiza. Nu este vorba de lucrări concrete, ci de noi probleme și metode care au apărut în ultimii ani și care anunță, poate, viitoarele direcții de cercetare.

Caracterizînd în chip general cele mai recente cercetări istorice din Polonia, trebuie subliniat aspectul lor oarecum interdisciplinar. Nu este vorba aici de o cooperare instituțională între istorici, economiști, sociologi, psihologi etc., ci de anumite împrumuturi de noțiuni și de metode ale demersului științific făcute de istorici. Acesta a fost cazul noțiunii de model, împrumutată din economie și care s-a dovedit de un mare folos în cercetările istorice. Noțiunea constă în reconstruirea teoretică a fenomenului care este obiect de studiu — în cele mai multe cazuri este vorba de un model definit din punct de vedere logic sau numeric — și apoi în concretizarea sa, pe baza verificărilor făcute asupra materialului efectiv oferit de izvoare. Această metodă a slujit în cercetările — citate mai sus — cu privire la rezerva nobiliară. Din sociologie a fost împrumutată noțiunea structurii sociale, considerată atît static, cît și dinamic. Trebuie în acest caz să se studieze grupele sociale existente în cadrul claselor, precum și ordinele particulare, acordîndu-se o deosebită atenție interpenetrației ordinelor sociale [70].

Sociologia și psihologia socială au oferit o întreagă serie de categorii în legătură cu conștiința socială, atitudinile umane și opțiunile de viață. Rezultă afirmația că ansamblul trăsăturilor spirituale, numit mentalitate, adică: cunoașterea, punctele de vedere asupra vieții și asupra omului, ierarhia aprecierilor și valorilor, aspirațiile și blocajele, sînt fenomene istoric variabile. Consecința a fost încercarea de definire a unei mentalități tipice a oamenilor Renașterii. Aceste lucrări au avut forma sau a cercetărilor asupra diferitelor atitudini și opinii ale oamenilor din sec. XVI, sau a încercărilor de schițare integrală a științei lor, a categoriilor după care ei

---

[65] *Zarys historii gospodarstwa wiejskiego w Polsce, t. II* (Manual de istorie a economiei rurale în Polonia, vol. II), Varșovia, 1964.

[66] *Historia chlopów polskich, t. I do upadku Rzeczypospolitej Szlacheckiej* (Istoria țărănimii poloneze, vol. I, — pînă la căderea Republicii nobiliare), Varșovia, 1960.

[67] *Dzieje Wielkopolski, t. I do roku 1793, pod redakcja J. Topolskiego* (Istoria Poloniei Mari, vol. I, pînă în anul 1793, sub redacția lui J. Topolski), Poznań, 1969.

[68] *Polska w epoce Odrodzenia: państwo — społeczeństwo — kultura, pod redakcja A. Wyczańskiego* (Polonia în epoca Renașterii: stat — societate-cultură, sub redacția lui A. Wyczański), Varșovia, 1970.

[69] A. Wyczański, *Polska w Europie XVI stulecia* (Polonia în Europa sec. XVI), Varșovia, 1973.

[70] W. Dworzaczek, *Prezenikanie szlachty do stanu mieszczańskiego w Wielko polsce w XVI i XVII wieku* (Infiltrarea unor nobili în burghezie în Polonia Mare în sec. XVI și XVII), în „Przeglad Historyczny", XLVII, 1956.

www.dacoromanica.ro

considerau lumea și o defineau (timpul, spațiul), aspirațiile și preferințele lor (A. Wyczański) [71]. Adesea nu au fost decît sondaje științifice, ele putînd fi găsite cel mai lesne într-o revistă consacrată culturii din epocă, cu titlul „Renașterea și Reforma în Polonia". Concepția condiționării istorice și a variabilității mentalității umane slujește în același timp drept bază perspectivei unei noi abordări a istoriei culturii. Astfel, ea nu trebuie socotită ca un amestec de istorii, a învățămîntului, a științei, a literaturii, a artei, ci ca o istorie a mentalității umane, care se manifestă în enunțuri și opinii, în muncă și creație, în bucurii și temeri; obiectul de studiu este mentalitatea însăși, iar nu produsele omenești tratate în chip autonom.

Dealtfel, este destul de dificil de determinat în mod precis care discipline ale științelor sociale, pînă la care punct și sub ce formă, au influențat cercetările poloneze, și în special pe cele asupra Renașterii. De fapt, influențele și împrumuturile au fost multiple și complicate. Totuși, este sigur că, la fel ca economia și sociologia, știința istorică — și mai ales cercetările asupra istoriei economice — au suferit influența matematicii. Importanță a prezentat nu atît utilizarea metodelor matematice subtile, cît tendința de a determina și aprecia fenomenele din punct de vedere cantitativ, de a concretiza numeric problema studiată, de a desprinde concluzii din calculele efectuate și, în fine, cea — deja menționată — de a construi modele.

Potrivit acestor principii, în investigația asupra comerțului exterior nu este suficient să constați cum și din ce s-a exercitat comerțul. S-a căutat să se stabilească numărul mărfurilor puse în circulație, valoarea lor pecuniară și să se calculeze bilanțul comerțului pentru secțiuni cronologice determinate (A. Maczak) [72]. Din contră, cercetările asupra structurii populației, rurale sau urbane — iar acest domeniu de studiu se dezvoltă din plin în ulima vreme — nu s-au limitat numai la determinarea grupelor sociale, ci, pe baza importanței lor, situației lor financiare, eventual a veniturilor, s-a încercat definirea lor statistică. Colaborarea cu demografia istorică s-a dovedit de o mare utilitate în investigațiile asupra unui grup social restrîns. Comparîndu-l cu grupuri mai importante s-a căutat să se determine numeric trăsăturile sale caracteristice, ca de pildă facultatea scrisului. În sfîrșit, cînd s-au studiat probleme ale producției din epoca Renașterii, nu era suficient să se obțină caracteristica generală, ci trebuia determinată importanța și valoarea sa pecuniară. Astfel s-a procedat în cercetările asupra industriei miniere, artizanatului și agriculturii. În acest ultim caz, dat fiind caracterul fragmentar al datelor oferite de izvoare, și care nu se pretau deloc la analize comparative, s-au folosit drept bază a estimărilor cercetările asupra consumului de alimente. Rezultatele lor, care țineau seamă de respectiva diferențiere socială, teritorială și temporală, au îngăduit să se determine ansamblul producției agricole a țării și

---

[71] A. Wyczański, *Kultura polskiego Odrodzenia. Próba określenia historycznego mentalności* (Cultura Renașterii în Polonia. Încercare de definire a mentalității istorice), în Odrodzenie Reformacja w Polsce, t. X, 1965.

[72] A. Maczak, *Miedzy Gdańskiem a Dundem. Studia nad handlem baltyckim od polowy XVI do polowy XVII wieku* (Între Gdańsk și Sund. Studii asupra comerțului baltic, 1550—1650), Varșovia, 1972.

www.dacoromanica.ro

chiar să se încerce o evaluare a venitului național în Polonia secolului XVI (A. Wyczański) [73].

Viitorul va arăta dacă asemenea tentative și generalizări vor rămîne mult timp în știința istorică poloneză. Se pare totuși că noțiunile și metodele apărute de curînd și puse în valoare în mod consecvent, au îmbogățit baza teoretică a științei istorice și au ușurat dezvoltarea sa. Cercetările asupra epocii Renașterii s-au dovedit un domeniu fertil pentru acest gen de investigații.

RECHERCHES SUR L'ÉPOQUE DE LA RENAISSANCE EN POLOGNE POPULAIRE

RÉSUMÉ

L'étude est un large compte-rendu des résultats acquis par la science historique polonaise après la deuxième guerre mondiale dans ses recherches consacrées à l'époque de la Renaissance en Pologne. Continuité par rapport aux recherches antérieures et innovation, due en grande partie au renouvellement de l'orientation méthodologique par l'adoption de la conception marxiste, ce sont là les caractéristiques dominantes des recherches sur la Renaissance entreprises en Pologne depuis 1944. La coopération des centres de recherches de l'Académie des Sciences et des universités de Pologne dans ce domaine, tout autant que dans les autres, dans le cadre d'un programme de recherches établi d'un commun accord a rendu possible le grand progrès réalisé par les études concernant l'époque de la Renaissance.

Grâce à cet effort d'envergure qui a entrainé de nombreux chercheurs, la base documentaire de la recherche s'est enrichie de nombreuses nouvelles éditions de sources. Quant aux études proprement dites, elles ont couvert un large éventail de thèmes, à partir des questions économiques (technique et production agraire, évolution de la réserve seigneuriale, activité artisanale et exploitation des mines, développement urbain), sociales (lutte de classe et mouvements sociaux dans le milieu rural et urbain, évolution de le noblesse), spirituels (Réforme, Contreréforme, Humanisme), politiques (structure de l'Etat, régime représentatif) etc. Pour tous ces domaines passés en revue, l'auteur signale les ouvrages les plus représentatifs.

[73] A. Wyczański, *Studia nad konsumpcja zywności w Polsce w XVI i pierwszej polowie XVII wieku* (Studii asupra consumului alimentar în Polonia în sec. XVI și în prima jumătate a sec. XVII), Varșovia, 1969.

www.dacoromanica.ro

MUTAȚII ÎN VIAȚA IDEOLOGICĂ ÎN TIMPUL FĂURIRII PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN ȘI PRIMILOR ANI AI ACTIVITĂȚII SALE

Dezvoltarea cercetării în scopul aprofundării explicației istorico-teoretice a rolului Partidului Comunist Român în viața social-politică și ideologică a țării, constituie o preocupare de primordială însemnătate, și tocmai de aceea în jurul ei se string forțele științei istorice pentru a elucida multilateral problemele ei. În această cuprinzătoare perspectivă, de mai multe ori catedra de istorie a patriei, a mișcării muncitorești și a Partidului Comunist Român, de la Academia „Ștefan Gheorghiu", a organizat informări și discuții asupra diferitelor aspecte ale activității politico-ideologice desfășurate de mișcarea muncitorească și comunistă din România. Mai recent, cu puțin timp înainte de împlinirea a 55 de ani de la făurirea Partidului Comunist Român, a întreprins o dezbatere specială pe tema enunțată în titlu, dezbatere care dealtminteri este prima dintr-o serie de cîteva discuții circumscriind în ansamblu problematica evoluției muncii ideologice a partidului muncitoresc revoluționar din România, la sfîrșit urmînd a fi întocmit un volum care să concentreze rezultatele mai de seamă ale cercetării.

La dezbaterea de acum au participat profesori, cercetători, doctoranzi, studenți de la Academia „Ștefan Gheorghiu", Academia militară generală, Institutul de istorie „Nicolae Iorga", Institutul de filozofie, Direcția generală a Arhivelor statului, Muzeul de istorie a Partidului Comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România, Institutul pedagogic Suceava.

După cuvîntul de deschidere, rostit de prof. dr. *Nicolae Petreanu*, șeful catedrei, au prezentat problemele principale, sub formă de concept-tematic, conf. *Constantin Mocanu*, prof. dr. *Aron Petric*, prof. dr. *Vasile Gh. Ionescu* și conf. *Gheorghe Moldoveanu*, asistent *Ioan Coman*, prof. dr. *Nicolae Petreanu*.

La discuții au luat parte: prof. dr. *Victor Axenciuc*, conf. *Ion Ardeleanu*, asistent *Vasile Păsăilă*, conf. dr. *Nicolae Huscariu*, dr. *Vicențiu Piucă*, col. *Ioan Sorescu*, conf. *Gheorghe Moldoveanu*, dr. *Vasile Arimia*, dr. *Nicolae Gogoneață*, asistent *Vasilica Magraon*, prof. dr. *Damian Hurezeanu*, prof. dr. *Aron Petric*, conf. *Constantin Mocanu*, prof. dr. *Nicolae Petreanu*.

★

„REVISTA DE ISTORIE". Tom. 29. nr. 10. p. 1559–1605. 1976

www.dacoromanica.ro

N. Petreanu: În întrunirea de astăzi ne propunem să dezbatem o seamă de probleme privind premisele politico-ideologice ale formării Partidului Comunist Român, intensificarea activității de clarificare ideologică, politică și organizatorică în anii avîntului revoluționar premergător creării partidului și, mai ales, un grup însemnat de probleme din primii săi ani de existență.

Dealtfel, discuția face parte dintr-un ciclu de comentarii pe care le vom susține pe diverse aspecte ale activității ideologice desfășurate de P.C.R. în perioada pe care o numim cu aproximație „interbelică", dezbatere mai amplă pe care o începem prin concentrarea în special pe problemele ideologice ale făuririi partidului comunist. Văzută într-un cuprins larg, de la premisele îndepărtate la primele acțiuni ideologice ale partidului, discuția este, prin conținutul ei, dedicată împlinirii a 55 de ani de la întemeierea partidului.

Numai în cîteva minute aș dori să spun că urmărim să aprofundăm ideea potrivit căreia formarea partidului comunist, activitatea sa ideologică, au rădăcini în istoria generală a poporului român, în istoria politică, ideologică a clasei muncitoare, acest orizont ajutîndu-ne să explicăm resorturile interne ale făuririi partidului, ale îndeplinirii misiunii sale istorice. Discuții mai amănunțite vom desfășura pe schimbările calitative din viața ideologică din România aproximativ în primul deceniu care a urmat creării partidului. Perioada aceasta prezintă o însemnătate deosebită prin problematica pe care a pus-o. Mai întîi, importanța ei constă în realizarea integrării tuturor provinciilor în sistemul economiei naționale, în sistemul politic-administrativ, juridic și instituțional, în urma desăvîrșirii procesului istoric de realizare a statului național unitar român. În etapa de după 1918 s-au impus cu necesitate înfăptuirea reformei agrare, crearea unei industrii naționale avansate, înlăturarea dependenței față de capitalul străin, democratizarea vieții politice și de stat și alte probleme majore. De înfăptuirea acestor obiecte depindea progresul mai rapid al țării din punct de vedere economic, social-politic și cultural.

Aceste importante probleme au stat în atenția tuturor claselor sociale, partidelor politice și au dat naștere unor intense confruntări de idei. Înțelegerea aprofundată a proceselor sociale, economice și politice din societatea românească după primul război mondial nu este cu putință fără cunoașterea exactă a confruntărilor în planul politico-ideologic. Un fapt este cert, și anume că odată cu apariția sa pe arena vieții politice, partidul comunist aduce în dezbaterile ideologice un nou sens politic profund militant, de transformare revoluționară a structurii și suprastructurii, a orînduirii existente, pentru construirea unei societăți noi, socialiste. În slujba antrenării maselor în mișcarea pentru transformarea radicală a societății, Partidul Comunist Român a pus la baza analizei întreprinse ideile materialismului dialectic și istoric, a concentrat eforturile pentru cunoașterea structurii sociale și de clasă, a claselor fundamentale, a principalelor pături sociale, a locului lor în ansamblul vieții sociale, a forței, capacității lor politice. Fără îndoială, că gîndirea sa teoretică, politică, ideologică s-a situat în epocă pe pozițiile cele mai înaintate; cu toate erorile pe plan ideologic, produse datorită condițiilor perioadei, condiții ce le vom analiza mai amănunțit, Partidul Comunist Român s-a afirmat ca forța politică cea mai înaintată în viața social-politică a țării.

www.dacoromanica.ro

Dezbaterea de azi, dealtfel şi cele următoare, după părerea noastră va da un impuls cercetătorilor asupra problemelor legate de activitatea ideologică a mişcării muncitoreşti, a partidului comunist, iar rezultatele ei se vor întruchipa în lucrarea pe care dorim s-o înfăptuim despre activitatea ideologică a Partidului Comunist Român.

☆

C. MOCANU, PREMISELE ISTORICE ALE ACTIVITĂŢII IDEOLOGICE ANTERIOARE PROCESULUI DE CLARIFICARE ÎN VEDEREA FĂURIRII PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN (DE LA ÎNCEPUTURI PÎNĂ LA 1918)

Capacitatea ideologică a Partidului Comunist Român, afirmată complex şi meritoriu în lupta sa politică din anii României presocialiste, este rezultat al unei îndelungate deveniri istorice în planul cunoaşterii şi gîndirii social-politice, devenire care s-a cristalizat în termeni mai proprii în împrejurările avîntului revoluţionar din 1918—1920, imediat precedent formării partidului comunist în mai 1921.

Acest enunţ este de primă importanţă pentru că el cuprinde ideea despre valoarea activităţii ideologice a partidului comunist deja existent, dusă încă din primele lui momente de fiinţare şi acţiune, şi, totodată, retrospectiv, ideea că munca ideologică a partidului comunist, virtuţile ei îşi absorb provenienţa din etapă în etapă, de la cele mai îndepărtate premise ale reflexiei ideologice a societăţii din România.

Premisele istorice ale activităţii desfăşurate de Partidul Comunist Român (dacă le privim a fi nu numai cît mai directe, ci şi cît mai indirecte, totuşi în legătură de devenire) se descoperă în trei etape, mai mici ori mai întinse ca durată de timp. Le enunţ în sensul invers cronologiei istorice, tocmai pentru că astfel ele apar în ordinea gradului de apropiere de ceea ce este propriu-zis activitate ideologică a partidului comunist.

În primul rînd — etapa avîntului revoluţionar, care-i precedentă direct făuririi *in actu* a partidului comunist, în timpul căreia premisele deveneau elemente constitutive ale procesului istoric de transformare a partidului muncitoresc existent, în partid comunist. În mod special problemele acestei etape datorită importanţei deosebite pe care o comportă vor fi tratate, pe larg, de alţi autori, în studiul meu voi da liniile cele mai principale pentru a realiza interferenţa cu momentul existenţei partidului comunist.

În al doilea rînd — etapa anterioară acesteia, etapa mişcării muncitoreşti socialiste de la începuturi şi pînă la avîntul revoluţionar, în timpul căreia, din necesităţile ei, din mediul perspectivelor pe care ea însăşi le deschidea, s-au format şi acumulat date politico-ideologice de natură să fie premise propriu-zise ale activităţii ideologice de tip comunist.

În al treilea rînd — timpul premergător mişcării muncitoreşti, care ea însăşi este ridicarea pe o treaptă superioară a îndelungatei istorii ideologico-politice anterioară ei, absorbind din mersul istoriei generale seva marilor şi permanentelor idealuri, atitudini, tradiţii ale mişcării pentru formarea şi afirmarea poporului român, pentru eliberare socială şi neatîrnare, independenţă statală, pentru dezvoltarea cultural-ideologică.

E vorba de a construi un concept, de-i posibil cît mai cuprinzător, dar nu dincolo de hotarele lui naturale, care să îmbrăţişeze întregul timp

www.dacoromanica.ro

istoric, în ansamblul său şi în etapele sale, fără a uniformiza, dimpotrivă, a înfăţişa gradarea devenirii. Este totodată vorba de a construi, în cursul timpului real al acestei deveniri, acelaşi concept, de-i posibil tot cît mai cuprinzător, al ansamblului dat de totalitatea ramurilor.

După cîte îmi dau seama, în literatura română, mai veche, dar şi contemporană, marxist-leninistă, s-au examinat, adesea nu în afara termenilor de erudiţie, în unele cazuri şi de profunzime interpretativă, direcţii, forme, trăsături ale gîndirii social-politice, dezvoltarea ideologico-filozofică în istoria poporului român, dar cercetarea a rămas încă prea compartimentată încît confluiri între istoria gîndirii literare şi istoria teoriilor generale din ştiinţe, istoria doctrinelor politico-juridice şi istoria cugetării filozofice, istoria reflexiilor despre cultură şi istoria mentalităţilor, ş.a.m.d., nu sînt supuse capacităţii de privire sistematizatoare în planul totalităţii şi comunităţii dintre ramuri. O asemenea treaptă a capacităţii de evaluare ar favoriza ca tocmai pe suprafaţa aceasta întinsă să se reliefeze mişcarea ideologico-politică şi interpătrunderea ei cu practica socială multilaterală. Mai ales că premisele şi elementele componente ale activităţii ideologice purtate de Partidul Comunist Român sînt nu numai dintr-o latură a existenţei ideologice, dar din tot ce a fost pozitiv, bun, consistent, în stare a se reafirma peste timp, în spirale superioare ale înaintării dialectice.

În colectivitatea umană, văzută în multilateralitatea existenţei ei, de la nivelul precumpănitor concret-practic al „simţului comun" la nivelul dat de urcarea la concept, s-au format, începînd din timpuri îndepărtate, şi-au acumulat pe măsura succesiunii etapelor progresului istoric, idei, doctrine, teorii, opinii, sentimente, mentalităţi oglindind felul de a fi înţeleasă lumea, apariţia şi evoluţia societăţii, structurarea şi contradicţiile ei, organizarea socială şi caracterul ei, conştiinţa de sine a poporului, a claselor, a formaţiunilor politice, realitatea internă şi împrejurările externe. Cu precădere în epocile premoderne au dominat, îndeosebi în rîndurile claselor suprapuse, ideologii idealiste, religioase, potrivit condiţiilor istorice, însă cercetarea ştiinţifică întreprinsă în modalităţi doar sugerate mai înainte descoperă filoane, în general, pozitive, raţionaliste, materialiste, democratice, progresiste. Cu un fond de consistenţă realistă, poporul român, clasele lui sociale progresiste (sau, unele, cît au fost progresiste), formaţiunile lui politice, personalităţile înaintate au fost în contact, mai mult sau mai puţin larg, cu toate civilizaţiile din jur, au selectat şi absorbit înrîuriri, pe care le-a transformat sub determinarea mediului intern creator. După cum deja s-a observat în unele studii categoriile reprezentative ale poporului român în sfera complexă a ideologiei s-au îndreptat mai ales spre problemele vieţii social-politice, ale organizării şi orientării luptei de emancipare socială şi naţională (în sensul larg al termenului). Încă în timpurile premoderne apar elemente de gîndire ideologică în jurul constituirii politice de felul unui partid, rădăcini ale cristalizării unei organizaţii de asemenea tip, care însă au evoluat pînă la conturarea de fapt a partidelor în etapele de afirmare a societăţii moderne.

Un moment important în chip distinct în devenirea ideologică a fost etapa de înaintare şi de dezvoltare în epoca modernă, care prin natura ei a pus probleme de gîndire în forme evoluate şi conturate şi în conţinutul i

www.dacoromanica.ro

dînd expresia lărgirii orizontului, şi intensităţii ritmului de transformare, de progresare, forme şi conţinuturi de substanţă ce vor fi preluate şi complinite în termeni proprii, de către mişcarea ideologică muncitorească, ea însăşi, încă de la apariţia ei, moment şi latură a modalităţii moderne.

Problemele ideologice ridicate de apariţia şi afirmarea burgheziei, şi, corespunzător, de apariţia şi afirmarea proletariatului, au crescut în strînsă legătură cu evenimentele nodale ale victoriei rînduielilor moderne, cu formarea şi dezvoltarea naţiunii române, cu afirmarea statului român modern pe plan european. Operele acestei epoci, între care se profilează operele revoluţionarilor de la 1848, „inspirate din tradiţiile revoluţionare, progresiste ale poporului român, precum şi din ideile înaintate ale veacului" — după cum se apreciază în *Programul Partidului Comunist Român* —, „reprezintă un valoros tezaur de gîndire socială şi politică; ele au dat un puternic impuls dezvoltării luptelor de eliberare socială şi naţională din ţările române".

În condiţiile epocii moderne deja consolidate, proletariatul a devenit tot mai mult purtătorul idealurilor celor mai înaintate, celor mai revoluţionare ale maselor populare, exponentul aspiraţiilor maselor populare de înaintare hotărîtă pe calea progresului social, politic, cultural, de realizare a unităţii naţional-statale şi a cuceririi independenţei de stat, de înfăptuire a unei orînduiri social-economice şi politice mai bune, realmente democratice, a orînduirii socialiste.

Afirmarea clasei muncitoare române, preocupările militanţilor ei de a înţelege cauzele asupririi şi a propune căile de ameliorare a condiţiei de existenţă a „stării a patra", au însemnat continuarea unei tradiţii de gîndire şi atitudine democratică în rîndurile poporului român, climatul propice răspîndirii, însuşirii, dezvoltării ideilor socialiste; dealtminteri, încă înainte de 1848, în toate ţările române au pătruns idei ale socialismului utopic. Orientarea spre marxism a mişcării socialiste române şi, prin ea, şi a mişcării muncitoreşti încă neunită multiplu cu socialismul ştiinţific, a fost, după cum se ştie, un fapt pe care Friedrich Engels l-a sesizat şi salutat în scrisoarea trimisă din Londra la 4 ianuarie 1888 lui Ion Nădejde la Iaşi. În scrierile socialiştilor români se defineau, esenţialmente în chip marxist, orînduirea capitalistă, şi, în ansamblu, evoluţia societăţii, munca, felurile ei, mecanismul exploatării, al plusvalorii, cauzele pentru care lucrătorii salariaţi îşi vindeau forţa de muncă, necesitatea organizării „muncii" împotriva „capitalului", a înaintării mişcării de clasă pînă la transformări radicale.

Întemeierea în 1893 a Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România a constituit un moment de prim rang în organizarea clasei muncitoare, în afirmarea ei pe tărîmul principalelor probleme care frămîntau viaţa social-politică a ţării, şi, în general, istoria universală contemporană (în sensul: din acel timp), a favorizat intensificarea răspîndirii, însuşirii, aplicării şi dezvoltării socialismului ştiinţific. O dată cu revendicările imediate în scopul ameliorării stării „materiale şi intelectuale" a muncitorilor, prin cucerirea dreptului de grevă, de organizare şi întrunire, de învăţămînt, de reducere a zilei de muncă de la opt ore, se punea perspectiva fundamentală a luptei muncitorilor: „desfiinţarea proprietăţii private asupra mijloacelor de producere şi prefacere a lor în proprietatea socială", „distrugerea societăţii burgheze şi întemeierea societăţii socialiste".

www.dacoromanica.ro

Tocmai mulțumită acestor trăsături, dacă privim în perspectiva cea mai largă istorică, ne dăm seama că Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România, ca partid marxist, a stat la baza întemeierii peste cîteva decenii a partidului marxist-leninist, comunist, a activității lui ideologico-politice. E ceea ce releva în cuvîntarea din 30 martie 1973 la adunarea festivă consacrată aniversării a 80 de ani de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România, tovarășul Nicolae Ceaușescu : „Iată de ce putem spune, cu deplin temei, că adevăratele începuturi ale Partidului Comunist Român — care continuă cele mai înalte tradiții de luptă ale poporului și își are rădăcinile implîntate adînc în mișcarea muncitorească, socialistă din a doua jumătate a secolului trecut — coincid cu începutul activității partidului muncitoresc călăuzit de teoria revoluționară marxistă, creat cu opt decenii în urmă".

Încorporînd notabile trăsături pozitive, în complexul de împrejurări interne și externe ale perioadei, mișcarea muncitorească din România a acumulat, mereu pe trepte mai ridicate, o bogată experiență de gîndire și acțiune practic-politică, a ridicat și rezolvat ea însăși probleme capitale puse de mișcarea social-politică a țării, s-a urcat la un nivel capabil de receptare a noilor cerințe și exigențe. Mișcarea muncitorească și socialistă din România s-a aflat la stînga mișcării muncitorești internaționale, și realmente și-a dat contribuția în cîteva probleme fundamentale ale timpului.

Încă în studiul publicat în 1966 privind problema revoluției în România oglindită în documentele muncitorești am arătat că, potrivit reflectării realității obiective, împrejurării că proletariatului îi revenise sarcina de a duce societatea înainte prin transformări în direcția burghezo-democratică pe cale revoluționară, documentele cuprindeau o seamă de sarcini „pașoptiste", burghezo-democratice, fără să se ajungă însă la toate clarificările necesare, la înțelegerea mai elaborată a problemei stadiului de ansamblu în fața căruia se afla România din punct de vedere al revoluției. În programele de atunci ale mișcării socialiste, ale partidului muncitoresc social-democrat, format în 1893, numeroase asemenea prevederi erau numite și definite prin termenul *revendicări general-democratice*, folosit des în presa muncitorească a timpului, și care subsuma și revendicările rezultînd din necesitatea desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice, după cum unele revendicări general-democratice tocmai ca revendicări general-democratice erau mai cuprinzătoare, mai largi, decît ceea ce era strict burghezo-democratic. Totodată, mișcarea muncitorească prezumînd prin esența ei aliniamente mai avansate decît limita pînă la care ar fi putut înainta burghezia, încă de la sfîrșitul secolului trecut se îndrepta către idei privind transformarea revoluționară a societății existente în societatea socialistă.

Revoluția socială și politică a început să fie înțeleasă și sub aspecte ale ei mai concrete, ca revoluție făcută de muncitorii organizați și care putea lua forme violente sau pașnice în raport de o seamă de condiții istorice. Se reliefa tot mai mult că revoluția socialistă poate avea loc într-o țară și dacă a ajuns doar la o anumită dezvoltare economică, însă, mai ales după ce însăși gîndirea socialistă românească s-a diferențiat, dezvoltîndu-se, se preciza că proletariatul nu va aștepta ca evoluția capitalistă să socializeze mijloacele de producție, proletarizînd totul, industrializînd

www.dacoromanica.ro

totul; această industrializare o va desăvîrși el singur prin cucerirea puterii politice, nu în detrimentul poporului, ci spre folosul lui; după luarea puterii societatea va fi reorganizată socialist cu „ajutorul mașinii guvernamentale", aceasta fiind „dictatura politică a proletariatului, către care trebuie să țintească toate luptele sale".

În anii avîntului revoluționar, intensificat după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie din 1917 din Rusia, s-a produs — după cum se va arăta desfășurat în studiul următor — procesul intern de urcare a muncii ideologico-politice a partidului, a mișcării muncitorești, pe o treaptă nu numai nouă, dar nouă printr-o consistență proprie, și prin caracteristica de a pune problemele mai direct în termeni de acțiune, și de a realiza pentru acțiunea mai decisivă însăși transformarea partidului muncitoresc existent într-un partid de tip nou, în partid comunist — moment decisiv în deschiderea unei etape de trăsătură profund revoluționară în istoria clasei muncitoare, în istoria poporului român.

A. PETRIC, REFLECTAREA NOILOR REALITĂȚI ÎN GÎNDIREA SOCIAL-POLITICĂ DIN ROMÂNIA DUPĂ PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

1. Transformările care au avut loc în viața economică și social-politică din perioada ce a urmat încheierii primului război mondial și desăvîrșirii unității statului național român s-au reflectat în mod pregnant în mișcarea de idei, în lupta de opinii a epocii. Puternicele tendințe înnoitoare, a căror principală forță a constituit-o mișcarea revoluționară a proletariatului, s-au manifestat nu numai pe planul luptei social-politice, ci și în domeniul ideologic, înfruntînd conservatorismul și reacționarismul claselor dominante, interesate în menținerea vechilor forme de organizare a societății și în perpetuarea stărilor de lucruri bazate pe inechitate. Crearea Partidului Comunist Român — el însuși rod al unui proces de clarificare ideologică în mișcarea socialistă — a favorizat constituirea unui puternic front marxist-leninist, îndreptat împotriva concepțiilor retrograde ale claselor exploatatoare. La rîndul lor, acestea au aruncat în luptă întregul arsenal de mijloace de care dispuneau, împotriva curentelor socialiste și democratice, de tot mai largă aderență în mase, pentru a găsi noi justificări menținerii și consolidării orînduirii sociale și de stat existente.

În acest cadru au fost dezbătute problemele economice și social-politice fundamentale, care vizau stadiul de dezvoltare în care se afla România, perspectivele și căile de evoluție în viitor, clasele sociale și forțele politice cărora le revenea misiunea de a asigura dezvoltarea României, raportul dintre reformă și revoluție, luptă de clasă sau armonie între clase, orientarea și rolul științei și culturii. O expresie a acestei largi confruntări a constituit-o și activitatea desfășurată de Institutul Social Român, care a organizat un ciclu de expuneri în cadrul cărora reprezentanți ai tuturor partidelor politice — fără Partidul Comunist Român care era reprimat — au înfățișat doctrina și programul acestora, precum și căile prin care înțelegeau să le realizeze.

În această dispută, purtată și prin numeroase alte mijloace, printre care presa juca un rol deosebit, confruntarea cea mai directă s-a dat între ideologia marxistă și democrată, pe deoparte, și ideologia burgheză,

www.dacoromanica.ro

pe de altă parte, confruntare antinomică, rezultînd din poziţia şi interesele de clasă antagonice ale proletariatului şi ale burgheziei; această împrejurare nu a împiedicat însă ca în cadrul fiecăreia dintre orientări să se producă unele confruntări interne, inclusiv în gîndirea muncitorească unde s-au ciocnit punctele de vedere marxist-leniniste cu cele reformiste.

2. O mare diversitate de concepţii a caracterizat gîndirea social-politică burgheză. Accentuarea dezvoltării capitaliste a ţării cu sporirea rolului burgheziei în viaţa politică, de stat — odată cu ridicarea pe o treaptă superioară a mişcării revoluţionare, care nega burgheziei rolul social pe care şi-l aroga — au determinat pe mulţi economişti şi sociologi să caute argumente în favoarea capitalismului. Acestui scop au servit numeroasele cercuri de studii, asociaţii, publicaţii periodice, institute cum au fost Asociaţia pentru studiu şi reformă socială, Asociaţia generală a economiştilor, Asociaţia pentru ştiinţă şi reformă socială, Cercul de studii al Partidului Naţional-Liberal.

3. O importanţă deosebită a avut-o problema căii de dezvoltare a ţării, domeniu în care s-au confruntat, în principal, teza necesităţii evoluţiei spre un industrialism modern, cu teza care preconiza rămînerea la un agrarianism tradiţional. În această dispută s-au angajat cei mai de seamă economişti şi sociologi de diferite orientări: neoliberalii Ştefan Zeletin şi Mihail Manoilescu — ulterior acesta din urmă s-a îndreptat spre corporatism —, reprezentantul moşierimii liberale Constantin Garoflid, ţărăniştii Virgil Madgearu şi Gheorghe Zane, social-democraţii Lothar Rădăceanu şi Şerban Voinea. Pornind de la ideea că economia României era de caracter pur capitalist, dar se afla într-o fază de început a dezvoltării sale, Zeletin conchidea că în România „capitalismul încă nu şi-a încheiat cariera sa revoluţionară" şi că burgheziei i-ar reveni sarcina de a conduce ţara spre calea progresului. El condamna mişcarea muncitorească revoluţionară care ar primejdui dezvoltarea capitalismului român şi ar „mîna apă pe moara reacţiunii". Împingînd concluziile social-economice pe plan politic, Zeletin se ridica împotriva democraţiei, susţinînd că aceasta ar veni „în conflict cu realitatea socială" şi că ar fi fost necesar un regim politic „de dictatură centrală", exercitată de marea burghezie.

Pe o poziţie asemănătoare, de sprijinire a căii de industrializare a României şi de combatere a rolului şi luptei proletariatului, s-a situat Mihail Manoilescu, care, ca şi Zeletin, făcea parte din Partidul poporului; alături de ei s-au mai aflat D. Drăghicescu, Eugen Lovinescu şi alţii. Privită prin prisma necesităţii dezvoltării economice a ţării, concepţia lor, care în plan politic şi-a găsit concretizarea în formula Partidului Naţional-Liberal „prin noi înşine", răspundea cerinţelor obiective ale progresului în mai mare măsură decît teoria tradiţionalist-agrariană şi, cu atît mai mult, decît doctrina conservatoare. Pe plan social-politic însă concepţia neoliberală era profund reacţionară, ea ridicîndu-se făţiş împotriva clasei muncitoare, a ideologiei şi a luptei sale revoluţionare.

Pe poziţii specifice moşierimii liberale, care recunoştea necesitatea unor transformări în economia agrară, de natură să aşeze agricultura pe baze capitaliste, s-a situat Garoflid, care aprecia că relele de care suferea agricultura se datorau faptului că emanciparea şi împroprietărirea clăcaşilor s-ar fi făcut prea devreme şi că li s-ar fi împărţit prea mult pămînt.

www.dacoromanica.ro

El se pronunța atît împotriva unei reforme agrare radicale, cît și împotriva industrializării, pe care o considera o încercare hazardantă; admitea, totuși, o anumită industrie, dar nu la orașe și nu aflată în mîna capitaliștilor industriali nelegați de marea proprietate funciară, ci o industrie de prelucrare a produselor agricole și care să se dezvolte în chiar gospodăria agricolă capitalistă.

Un loc important în gîndirea social-politică l-a ocupat curentul țărănist avînd ca figuri proeminente pe Virgil Madgearu, Constantin Stere, Ion Mihalache. Pornind de la premisa că drumul transformărilor sociale nu ar fi posibil fără instaurarea unei democrații rurale și că țărănimea ar fi hegemonul în obținerea unor atari prefaceri, ideologia țărănistă proclama primatul țărănimii și capacitatea sa de acțiune politică de sine stătătoare, statul român neputînd fi decît „un stat țărănesc prin excelență". Madgearu, ca și ceilalți reprezentanți ai curentului țărănist, a susținut primatul agriculturii în economia națională, admițînd doar o industrializare prin crearea de întreprinderi mici și mijlocii, care să execute prima prelucrare a unor produse agricole și forestiere în mediul rural. În ceea ce privește raportul cu capitalul străin, ideologii țărăniști au îmbrățișat formula „porților deschise", profund dăunătoare dezvoltării economiei naționale.

4. Asupra căilor de dezvoltare a României s-au purtat discuții ample și în mișcarea muncitorească. O serie de lideri socialiști, ca Șerban Voinea, Ilie Moscovici, G. Grigorovici au îmbrățișat teza oportunistă că în România proletariatul ar fi puțin numeros, i-ar lipsi tradiția muncitorească și cultura, din care cauză nu ar juca nici un rol în viața politică; potrivit acestei concepții, expuse pe larg de Ilie Moscovici în *Lupta de clasă și transformarea socială*, trecerea societății românești pe cale socialistă n-ar putea avea loc decît atunci cînd „(. . .) transformarea socială va avea loc în țările înaintate".

În legătură cu aceste probleme, au avut loc dezbateri intense și în Partidul Comunist Român, susținîndu-se uneori și unele teze care, subapreciind dezvoltarea capitalistă a țării, sau, din contră, supraapreciind-o, nu reușeau să caracterizeze în mod just etapa în care se afla România și să stabilească sarcinile reale ce trebuiau să stea în fața partidului. În rîndurile partidului comunist asemenea probleme au ajuns în mod treptat, să se cristalizeze, să se clarifice, încît să se aprecieze în mod just că în fața României se afla problema desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice.

În numeroase documente, în presa partidului comunist a fost analizată și politica de industrializare dusă de Partidul Național-Liberal, arătîndu-se că aceasta trebuie să se răsfrîngă, prin rezultate, asupra nivelului de trai al celor care o realizează și să nu aibă drept suport creșterea gradului de exploatare al oamenilor muncii. Dispute aprinse s-au desfășurat și în legătură cu problema agrară, cu principiile constituționale, cu problema națională.

5. O vie confruntare s-a desfășurat, în primul deceniu interbelic, în domeniul filozofiei și al sociologiei, atacîndu-se probleme majore referitoare la teoria cunoașterii , la viața socială și la fenomenele culturale. În avangarda acestei lupte s-au aflat filozofia materialist-dialectică, ideile promovate de Partidul Comunist Român printr-o serie de publicații, legale sau ilegale, ca „Lupta de clasă", organ teoretic al C.C. al P.C.R., „Tînărul leninist", „Cultura proletară", „Facla", cotidian politic avînd ca

www.dacoromanica.ro

director pe N.D. Cocea, iar ca principali redactori pe Nicolae Popescu-Doreanu și Elena Filipovici, „Apărătorul proletar", ziarul în limba maghiară „A világ" („Lumea") etc. Mișcarea sindicală și-a avut, de asemenea, o serie de organe de presă, ca „Lupta socialistă", „Viața muncitoare", „Iașul socialist", în care au fost dezbătute nu numai probleme interesînd condițiile de viață ale proletariatului, ci și chestiuni teoretice. Idei înaintate, de esență democratică, sînt răspîndite printr-o serie de reviste cu orientare de stînga, cum au fost „Umanitatea", apărută la Iași în 1920, în care au publicat articole o seamă de personalități ale vieții culturale, ca dr. C.I. Parhon, Gala Galaction, „Contemporanul", condus de scriitorul Ion Vinea, „Cuvîntul liber", „Korunk".

Reviste cu tradiție, ca „Viața Românească, își orientează într-o mai mare măsură problematica și poziția în funcție de datele sociale, mai ales datorită activității desfășurate de Mihail Ralea, care a subliniat caracterul național al operelor de artă valoroase, precum și necesitatea de a apăra principiile raționaliste și democratice în fața curentelor de dreapta care amenințau să otrăvească mai ales conștiința tineretului.

Pe poziții raționaliste, antimistice, s-au situat numeroși reprezentanți de valoare ai culturii noastre, ca P.P. Negulescu, Eugen Lovinescu — îndeosebi prin lucrarea sa de sinteză *Istoria civilizației române moderne*, D.D. Roșca, Mircea Florian, Tudor Vianu, P. Constantinescu-Iași, Ștefan Voicu, Tudor Bugnariu și, într-o anumită măsură, C. Rădulescu-Motru.

6. Principalul ascuțiș al gîndirii marxiste și democrate a fost îndreptat împotriva concepțiilor obscurantiste și iraționaliste, care pe plan politic își găseau corespondentul în curentele fasciste. Unul din centrele de raliere a acestor concepții l-a constituit revista „Gîndirea" după anul 1925, cînd a preluat conducerea Nichifor Crainic; în multe din paginile ei a fost propagat iraționalismul mistic — sub forma ortodoxismului — îmbinat cu „etnicismul", contrapuse umanismului și raționalismului, precum și oricăror forme de progres. Referindu-se la doctrinele politice și la raporturile lor cu ortodoxismul, Nichifor Crainic elogia conservatorismul și se întreba: „Încotro ne îndreptăm?", pentru a răspunde sentențios că „Drumurile cele mai sigure sînt cele pe care le-am mai bătut", inovările în orice direcție venind împotriva spiritului tradiționalist al religiei.

O activitate nocivă, îndeosebi în rîndurile tineretului studențesc, a desfășurat Nae Ionescu, propovăduitor al „trăirismului", care opunea rațiunii — viața, înțeleasă ca „trăire" biologică și ca manifestare a instinctelor. Substituind rațiunii „trăirea" mistică, Nae Ionescu își manifesta, încă în 1926, crezul său filozofic și politic prin declarații deschise împotriva democrației, ceea ce mergea pe linia sprijinirii propagandei de grupări fasciste a lui Corneliu Z. Codreanu, acțiune căreia îi va da amploare în paginile ziarului său „Cuvîntul". Deastfel, adepții cei mai zeloși ai lui Nae Ionescu au devenit principalele căpetenii ale mișcării legionare.

7. În gîndirea social-politică a perioadei de după primul război mondial un loc important l-au ocupat problemele instrucției și educației tineretului, în primul rînd prin mijlocirea școlii, dar și în afara ei. După desăvîrșirea unității statului național român, învățămîntul de toate gradele a înregistrat progrese remarcabile, determinate și de necesitățile sporite de cadre în economie, în viața politică și culturală, dar într-o mare măsură de

www.dacoromanica.ro

setea de învățătură a tineretului, sprijinită de activitatea plină de abnegație a multor profesori și oameni de știință. Cerințele presante ce se puneau în fața școlii erau în legătură cu unificarea legislației școlare pe întregul teritoriu al țării, prelungirea duratei de școlarizare, etatizarea școlilor confesionale și laicizarea învățămîntului, pregătirea unui număr suficient de mare de învățători, cu o cultură generală temeinică și posibilități de continuă perfecționare.

Aceste obiective au fost sprijinite cu multă stăruință de mișcarea muncitorească și democratică, cu deosebire de Partidul Comunist Român, care adăuga cerințelor generale de lărgire și democratizare a învățămîntului o serie de elemente noi, ținînd de conținutul științific și de rolul său formativ. Într-un document P.C.R. preciza că „Opera educativă în toate ramurile sale trebuie să aibă scop să asigure persoanei umane dezvoltarea fizică și intelectuală desăvîrșită și să pregătească generațiunea tînără să participe la marea operă a desăvîrșirii științelor, artei și literaturii în toată libertatea, dînd astfel putința tuturor talentelor și geniilor să se afirme ca forțe creatoare".

Astfel de cerințe și-au făcut loc și în gîndirea unor sociologi și oameni politici burghezi care dovedeau o înțelegere mai realistă a evoluției vieții sociale, învățămîntului și culturii. P.P. Negulescu, ministru al instrucțiunii în primul guvern prezidat de Averescu, afirma că învățămîntul nu trebuie să se reducă la transmiterea de cunoștințe, ci să țintească la dezvoltarea tuturor forțelor creatoare, „(. . .) nu numai de idei, ci și de fapte ale tinerelor generații".

Aceste principii nu au fost însă traduse în practică decît în mică măsură; reorganizarea școlii primare s-a făcut pe baza legii elaborate de guvernul liberal în 1924 („legea Angelescu"), lege care, deși conținea prevederi judicioase ce au contribuit la unificarea și extinderea învățămîntului, manifesta o vădită preocupare pentru folosirea școlii și a slujitorilor ei în scopul consolidării orînduirii sociale și de stat burgheze, cuprinzînd interdicții referitoare la exercitarea drepturilor politice ale cadrelor didactice. Împotriva unor astfel de prevederi, ca și împotriva caracterului formalist pe care îl aveau unele metode de instruire a elevilor, s-au ridicat numeroși profesori, comuniști și democrați, ca Petre Constantinescu-Iași, Ilie Cristea, Mihai Cruceanu, Tudor Bugnariu, Stanciu Stoian, Mihai Roșianu și alții, care au contribuit la cultivarea trăsăturilor realiste și democrate ale învățămîntului.

Așadar, reflectînd realitățile societății românești din perioada considerată, dar acționînd totodată asupra evoluției lor, gîndirea social-politică întregește tabloul situației României în perioada de după desăvîrșirea unității sale statale, și constituie o dimensiune de primordială importanță în desfășurarea complexă a progresului istoric.

V. G. IONESCU, GH. MOLDOVEANU, ACTIVITATEA IDEOLOGICĂ ȘI POLITICĂ ÎN RÎNDURILE MIȘCĂRII MUNCITOREȘTI DIN ROMÂNIA ÎN PERIOADA PREMERGĂTOARE CREĂRII P.C.R.

Desăvîrșirea statului național unitar român, mutațiile intervenite în configurația economică și social-politică a țării, rezolvarea unor obiective majore ce se ridicau în fața poporului român, au determinat ca și în cadrul

www.dacoromanica.ro

mișcării muncitorești să se manifeste noi fenomene de natură politico-ideologică.

Împrejurările perioadei, străbătută de un amplu și puternic avînt revoluționar, au contribuit la ridicarea pe o treaptă superioară a mișcării muncitorești, concretizată și prin procesul de clarificare politică și ideologică, în vederea transformării partidului socialist în partid comunist.

În activitatea desfășurată de organizațiile partidului în anii 1918—1921, încercările de a aduce o contribuție proprie la edificarea problemelor de ordin politic ce se ridicau în fața clasei muncitoare, precum și participarea la clarificarea ideologică, ce se impunea atunci ca o necesitate stringentă, au ocupat un loc deosebit.

Discuțiile, lupta de opinii au purtat amprenta gradului de dezvoltare atins de mișcarea socialistă din România, reflectînd opiniile existente în partid. Este relativ greu de urmărit, în mod detaliat și sub toate aspectele, procesul de clarificare politică și ideologică, deoarece părerile unui mare număr de membri ai partidului n-au rămas în documente scrise, altele au fost consemnate în informări cu vizibile erori sau denaturări deliberate. Principalele poziții au rămas înscrise în articole, din ziare și reviste teoretice, în documente, îndeosebi programatice, ale organizațiilor de partid.

Clasa muncitoare, prin exponentul ei politic, partidul socialist, și-a adus o contribuție esențială la realizarea statului național unitar român, alături de toate celelalte forțe social-politice care au militat pentru acest deziderat național. Această atitudine patriotică a mișcării muncitorești s-a concretizat atît în actul întregirii din 1918, cît și în activitatea ulterioară dusă în slujba apărării independenței, a progresului economic și social-politic.

O altă problemă de bază abordată de militanții socialiști a fost privitoare la etapa revoluționară și la drumul pe care trebuie să-l urmeze proletariatul din România pentru realizarea țelului său istoric. Dezbaterea acestei probleme s-a desfășurat în condițiile cînd, se înfruntau pe de o parte, concepția de a se analiza raportul forțelor de clasă din România, sarcinile majore ale proletariatului în epoca istorică dată, deci de a se considera factorii interni, și, pe de altă parte, concepția dominantă în vechea mișcare socialistă cu privire la victoria socialismului în țările înapoiate.

Un mare număr de militanți au socotit că România se afla în mod nemijlocit în fața revoluției socialiste, pe care o considerau, mai ales la sfîrșitul lui 1918 și în 1919, ca fiind iminentă. De aici neglijarea analizării stadiului înfăptuirii revoluției burghezo-democratice, a structurii economico-sociale și a contradicțiilor social-politice proprii acelor ani. În același timp, cînd s-a reflectat mai profund asupra revoluției în România, au fost abordate aspecte cu privire la condițiile obiective și subiective în prezența cărora puteau avea loc transformări economico-sociale radicale.

Prezentarea acestor probleme în declarațiile de principii din 1918 și din 1919 a provocat dezbaterea a o serie de concepte teoretice. Definirea rolului și locului proletariatului din România, clarificarea ideii că el reprezintă principala forță socială prin a cărei luptă se realizează transformarea radicală a societății, au avut o însemnătate deosebită în înțelegerea și elaborarea tacticii revoluționare. Tocmai în legătură cu rolul clasei muncitoare în activitatea politico-ideologică de ansamblu a partidului socialist mișcarea sindicală a fost o componentă de mare importanță. S-au cristalizat

www.dacoromanica.ro

mai pregnant principiile ei fundamentale, orientarea activității ei în spiritul luptei de clasă, al solidarității muncitorești și internaționalismului.

Au fost abordate probleme de fond, principale, referitoare la raportul dintre mișcarea politică și mișcarea sindicală, relevîndu-se locul și rolul sindicatelor în lupta de clasă, s-a evoluat, în linii generale, spre stabilirea raportului dintre partid și sindicate în sensul afirmării rolului primordial, conducător al partidului.

Una din problemele larg discutate a fost interpretarea cuceririi puterii politice de către clasa muncitoare ca factor fundamental al făuririi orînduirii socialiste. Deosebit de important, mai ales că uneori preocupările de ordin economic predominau asupra celor de ordin politic, a fost promovarea ideii că fără cucerirea puterii de stat nu este posibilă transformarea radicală a societății, lichidarea exploatării, realizarea unei noi orînduiri. Explicarea raportului ce trebuie să existe între revendicările politice și cele economice, înțelegerea rolului preponderent al politicului au avut influență hotărîtoare în procesul de clarificare ideologică ce a precedat făuririi Partidului Comunist Român. Pentru înțelegerea necesității cuceririi puterii politice s-a relevat contradicția proletariatului cu întreaga orînduire socială și de stat burgheză, contradicție care poate fi lichidată în favoarea clasei muncitoare numai cînd aceasta devine dominantă în stat. De aici și concluzia că proletariatul trebuie să pună accentul pe latura politică a luptei de clasă, să tindă nu numai la obținerea unor succese parlamentare, ci la instaurarea domniei sale de clasă pe care să o utilizeze în folosul celor mulți, pentru făurirea societății fără clase.

În lupta de clarificare ideologică atenție deosebită s-a acordat problemei aliaților proletariatului. Un loc de seamă l-a ocupat chestiunea realizării alianței muncitorești-țărănești. În munca politică, propagarea ideii de alianță s-a făcut pe două planuri. Pe de o parte, s-a procedat la o largă explicare a necesității obiective a unirii în luptă — pe bază de interese fundamentale — a celor două categorii sociale și, în consecință, s-au adoptat și măsuri pentru găsirea căilor de apropiere între muncitori și țărani. Pe de altă parte, s-a dus o susținută muncă de lămurire politică în rîndurile maselor țărănești pentru atragerea lor în luptă alături de proletariat, pentru scoaterea lor de sub influența partidelor politice cu titulaturi ademenitoare apărute în acei ani. Această muncă politico-ideologică, îmbinată cu munca organizatorică, desfășurată în mediul rural, a reprezentat o contribuție valoroasă a socialiștilor la sădirea germenului viitoarei alianțe muncitorești-țărănești din România.

Socialiștii au pus problema atragerii în luptă și a intelectualilor, și important este că membrii partidului socialist și-au întărit convingerea că, în lupta de clasă împotriva orînduirii burgheze, proletariatul trebuie să atragă pe toți asupriții, că masele muncitoare au rolul determinant în victoria revoluției. Sarcina socialiștilor, se evidenția într-un document, constă în „a intra în contact mai strîns cu masele de la orașe și de la țară, în a le expune programul nostru, în a le propaga ideile noastre. Cu cît ideile noastre vor prinde rădăcini mai adînci în masele poporului muncitor, cu atît mai lipsită de jertfe va fi însăși transformarea socială care formează țelul final al eforturilor noastre".

Cu privire la mijloacele de luptă pentru cucerirea puterii politice, pentru transformarea revoluționară a societății, socialiștii români, după

www.dacoromanica.ro

confruntări îndelungate, s-au situat pe o poziție realistă. Ei au considerat că ar fi greșit să se stabilească aprioric o anumită cale și să se meargă pe ea indiferent de condițiile în care se desfășoară lupta. În numeroasele articole publicate se sublinia în mod special că numai atitudinea claselor exploatatoare va fi aceea care va face ca transformarea socială, care s-ar putea săvîrși în chip pașnic, să îmbrace forme violente.

Important este și faptul că, deși experiența pe care o oferise istoria evidențiase latura violentă a bătăliei pentru puterea politică, socialiștii români au ajuns la concluzia că nu poate fi absolutizată una sau alta din formele de acțiune. La o asemenea concluzie s-a ajuns deoarece militanții socialiști aveau convingerea că revoluția socialistă, în mod inevitabil, va îmbrăca „forme speciale fiecărei țări în parte, toate avînd însă același fond comun". În acest sens ei considerau marxismul ca o adevărată călăuză care oferă partidelor clasei muncitoare posibilitatea de a găsi rezolvări favorabile problemelor variate cu care se confruntă.

Intense discuții s-au desfășurat cu privire la formele de luptă și de organizare ale proletariatului, la metodele care trebuie folosite. În primele luni ale anului 1921, în legătură cu punctul de vedere al unor militanți din cadrul grupurilor comuniste, care, luînd în considerare unele indicații ale Internaționalei a III-a, propagau ideea activității exclusiv ilegale a partidului, cea mai mare parte a militanților socialiști s-au pronunțat pentru folosirea tuturor posibilităților legale, fără a exclude activitatea ilegală, cu argumente ce rezultau din interesele fundamentale ale proletariatului, și din situația politică reală din România.

Cu privire la mijloacele prin intermediul cărora partidul socialist putea să-și desfășoare activitatea politică în rîndul maselor, s-a dezbătut atitudinea față de activitatea parlamentară. Părerea dominantă care s-a format în anii de după primul război mondial a fost că trebuie abandonată poziția unilaterală — care în anii antebelici devenise aproape un scop în sine — potrivit căreia prin lupta parlamentară ar fi posibilă impunerea prevederilor programatice ale partidului, calea parlamentară fiind socotită singura cale de trecere la socialism. S-a conturat părerea că partidul socialist trebuie să folosească din plin lupta parlamentară — atît campania electorală, cît și tribuna forului legislativ — ca mijloc important în activitatea politică de pătrundere în rîndul maselor populare și de activizare a lor. A fost combătută atît părerea, propagată multă vreme, potrivit căreia votul universal constituie singura soluție împotriva tuturor racilelor orînduirii capitaliste, cît și părerea care minimaliza folosirea acestui mijloc de acțiune. S-a subliniat însemnătatea sufragiului universal — cucerit și el prin aportul proletariatului — în instaurarea unui regim democratic, prielnic organizării clasei muncitoare.

Lupta de opinii, intensificarea activității ideologice reflectată în elaborarea a numeroase broșuri, articole, în traducerea unor lucrări ale lui Marx, Engels, Lenin, au contribuit în cea mai mare măsură la cristalizarea părerii membrilor organizațiilor locale cu privire la transformarea partidului socialist în partid comunist și afilierea la Internaționala a III-a. În legătură cu afilierea la acest for internațional marea majoritate a militanților vedeau și considerau acest act ca rezultat al convingerii proprii, ca un mijloc de unire în luptă, pe principii internaționale, a proletariatului

www.dacoromanica.ro

mondial, şi nu ca un instrument de amestec în treburile interne ale altor partide.

Cuprinzătoarea luptă de opinii, în centrul căreia s-a aflat problema orientării mai ferme a partidului pe principiile socialismului ştiinţific, activitatea de clarificare politico-ideologică desfăşurată în anii 1918—1921, au contribuit substanţial la dezvoltarea conştiinţei revoluţionare, la accentuarea procesului de maturizare ideologică a mişcării muncitoreşti, la crearea împrejurărilor care au determinat, în ultimă instanţă, ridicarea pe un plan superior a organizării politice a clasei muncitoare, prin crearea partidului marxist-leninist.

I. COMAN, CONTRIBUŢIA PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN LA CUNOAŞTEREA STRUCTURII SOCIALE A SOCIETĂŢII ROMÂNEŞTI ÎN ANII PRIMULUI DECENIU INTERBELIC

1. Cunoaşterea structurii sociale a societăţii româneşti a constituit obiectul a numeroase luări de poziţii şi studii din partea tuturor forţelor politice ale timpului. Economişti, istorici, sociologi şi oameni politici de diferite orientări s-au aplecat cu interes asupra acestei probleme pentru a surprinde, de pe poziţia lor de clasă, resorturile schimbărilor sociale. Aparenta discontinuitate, rapiditatea şi profunzimea unor transformări care au antrenat, imediat după primul război mondial, dispariţia unor factori economici, sociali şi politici consideraţi stabili şi apariţia unor noi raporturi între forţele sociale au facilitat căutări teoretice în direcţia discernerii cauzelor evenimentelor şi tendinţelor posibile de dezvoltare în viitor pe plan social-politic. Istoria socială, istoria apariţiei şi dezvoltării claselor, a grupărilor sociale, istoria luptei de clasă, au ocupat unul din primele locuri în cadrul preocupărilor delimitate de ştiinţele sociale. În studiile realizate atunci au fost tratate probleme rar sau deloc abordate înainte, precum conceptul de clasă socială, compoziţia şi funcţionalitatea claselor, cercurile de interese din interiorul lor, justificarea rolului şi prospectarea perspectivelor lor, formele de organizare politică a claselor sociale.

Mişcarea muncitorească prin natura ei a dat atenţie prioritară problematicii sociale. Marxismului îi aparţine viziunea ştiinţifică globală asupra societăţii, interpretarea dialectică a structurilor economico-sociale şi politice. Frecvenţa apelării la Marx de către gînditorii burghezi pentru interpretarea structurii sociale formează, în sine, o recunoaştere a însemnătăţii materialismului istoric în fundamentarea categoriilor de bază ale acestui domeniu. Mişcarea muncitorească a avut însă, faţă de clasele dominante, nu numai avantajul de a dispune de o metodă ştiinţifică de analiză, ci şi avansul creat de o activitate practică şi teoretică de mai multe decenii, bazată pe această metodă, în cunoaşterea mecanismelor economice şi social-politice, ceea ce nu a asigurat însă, în mod automat şi de la început, soluţii corecte tuturor problemelor ridicate de evoluţia societăţii capitaliste.

Din documentele mişcării muncitoreşti apare permanenta preocupare pentru urmărirea fenomenelor economice şi social-politice. Numeroase rezoluţii, manifeste, apeluri, reamintesc mereu obligaţia membrilor parti-

www.dacoromanica.ro

dului de a fi cît mai bine înarmaţi din punct de vedere ideologic, de a sesiza elementele noi, deosebite, care pot avea înrîurire asupra mersului luptei de clasă.

Definitoriu pentru orientarea ideologică generală a mişcării muncitoreşti a fost înţelegerea necesităţii de a proceda la cunoaşterea realităţii româneşti, a particularităţilor în funcţie de care urmau a se aplica legităţile generale ale învăţăturii marxist-leniniste. „Teoria marxistă care ne călăuzeşte, scria „Socialismul" în 1920, ne impune să cunoaştem în rîndul dintîi împrejurările în care trăim, mediul ţării noastre, solul în care trebuie să săpăm şi fiecare să aşezăm temelia organizaţiilor noastre".

Neîmplinirile în studiul fenomenelor sociale s-au datorat, în anumită măsură felului în care mişcarea muncitorească s-a dezvoltat. Izbucnit în anii 1917—1918, avîntul revoluţionar a impus trecerea la acţiuni puternice de masă înainte de a putea fi definite amănuntele drumului ce urma să fie parcurs. Mişcarea muncitorească s-a exprimat în primul rînd prin acţiune, prin lupta îndîrjită de clasă. Filtrarea, decantarea şi interpretarea marelui număr de date pe care îl oferea peisajul social-politic nu s-au putut face, în condiţiile iureşului revoluţionar, în adîncime şi în amănunt. Ulterior, Partidul Comunist Român, care a sesizat marea importanţă a studierii realităţilor României, a tradiţiilor luptei revoluţionare a muncitorimii şi ţărănimii, s-a aflat în situaţia de a acţiona în ilegalitate, într-un climat de represiune, ceea ce a creat mari dificultăţi activităţii ideologice. O serie de erori au avut drept sursă lipsa de unitate din mişcarea muncitorească, orientarea reformistă şi oportunistă a liderilor social-democraţi de dreapta, fixaţi o lungă perioadă de timp în tipare depăşite de viaţă. Toate acestea au antrenat, temporar, o anumită rămînere în urmă a teoriei proprii faţă de practică, cu urmări negative directe asupra determinării stadiului de dezvoltare a României şi a etapei în care se afla mişcarea revoluţionară.

În pofida acestor deficienţe, Partidul Comunist Român a realizat în cea mai mare măsură — comparativ cu preocupările similare ale unor reprezentanţi sau instituţii ale claselor dominante — descrierea cadrului general al structurii sociale, structurii de clasă, evoluţia şi caracterul raporturilor de clasă şi legătura cu sferele economice şi politice ale societăţii.

2. Pe plan social-politic, în anii imediat următori primului război mondial, afirmarea clasei muncitoare a reprezentat fenomenul cel mai important, detaşat prin consecinţele sale. Proletariatul care se dezvoltase numericeşte, al cărei nivel politic crescuse mult ca urmare a experienţei proprii de luptă şi sub influenţa Revoluţiei Socialiste din Octombrie, a intensificării mişcării revoluţionare mondiale, avea de jucat un rol de cea mai mare importanţă în dezvoltarea social-economică şi politică a ţării, în apărarea intereselor şi drepturilor oamenilor muncii de la oraşe şi sate.

Un timp, mişcarea muncitorească n-a dispus de date certe, verificate, privind numărul muncitorilor din România pe ramuri de producţie şi diferite categorii, ceea ce a avut, fără îndoială, unele repercusiuni asupra

www.dacoromanica.ro

formulării dimensiunilor raporturilor fundamentale de clasă. Erorile datorate acestui fapt n-au fost, desigur, prea mari, fiind știut că amploarea și duritatea contradicțiilor sociale nu se exprimă atît prin numărul persoanelor care compun clasele în luptă, ci prin rolul în dezvoltarea forțelor de producție ale orînduirii, prin gradul de conștiință și de organizare a clasei, prin stadiul dezvoltării sociale.

În timp ce Partidul Comunist Român și unii militanți de stînga din Partidul Social-Democrat și-au îndreptat atenția spre organizarea proletariatului pe baze revoluționare, plecînd de la evidența unui număr mare de muncitori suficient concentrați în unități industriale mari și mijlocii, elementele de dreapta din P.S.D. au considerat că în România exista un proletariat puțin numeros, fără tradiții, fără cultură și educație revoluționară. Astfel de afirmații duceau la concluzia că în România problema revoluției proletare era dependentă nu de lupta proletariatului român, ci de victoria proletariatului din țările dezvoltate ale Europei occidentale. Teoria evoluției României în orbita țărilor dezvoltate, formulată la finele secolului al XIX-lea, era apreciată de ei ca fiind încă valabilă, deși exista precedentul Revoluției Socialiste din Octombrie, o nouă configurație a lumii și o nouă etapă în evoluția sistemului capitalist.

Militanții de stînga din partidul socialist, iar după 1921 partidul comunist, au combătut concepțiile oportuniste ale liderilor reformiști care puneau între „factorii obiectivi" inacțiunea politică care-i caracteriza. Fără a nega faptul că în România, țară capitalistă slab dezvoltată, gradul de dezvoltare a industriei determina existența unui proletariat a cărui pondere nu era încă mare în raport cu populația activă totală, P.C.R. a respins ideea condiționării absolute a luptei revoluționare de creșterea numărului de proletari.

Referindu-se la întreaga perioadă interbelică, Lucrețiu Pătrășcanu scria că „proletariatul industrial ocupă și la noi în chiar rîndurile muncitorimii o situație deosebită", date fiind gradul conștiinței sale de clasă, eficiența intervenției în viața social-politică și posibilitățile sale de organizare. Dealtfel, însăși orientarea propagandei partidului comunist, precum și rezoluțiile congreselor sale, care au stabilit sarcini precise pentru întărirea activității revoluționare în rîndurile proletariatului industrial, a presupus cunoașterea rolului și importanței pe care o aveau categoriile componente în structura clasei muncitoare.

Documentele partidului fac dese referiri la principalele detașamente ale clasei muncitoare, atestă înțelegerea specificității fiecărei categorii, viața de fiecare zi a muncitorilor, ceea ce a imprimat partidului capacitatea de a discerne problemele lor concrete, specifice, baza formulării soluțiilor în lupta de clasă, momentană și de perspectivă.

3. În concepția Partidului Comunist Român, a militanților revoluționari ai mișcării muncitorești, un aspect important în problematica ideologică l-a constituit descifrarea structurii și evoluției sociale a claselor dominante. Cunoașterea dispozitivului social-politic al adversarului de clasă, a contradicțiilor sale interne și a tendințelor de dezvoltare, s-au impus din necesitatea stabilirii liniei politico-tactice proprii, în condițiile unui raport de forțe mult modificat după război. Îndeosebi reforma agrară, slăbirea pozițiilor moșierimii, consolidarea marii burghezii financiare și decăderea unor categorii ale burgheziei mici și mijlocii, ca urmare a incapa-

www.dacoromanica.ro

citării de adaptare la noile fenomene economice, au stabilit o altă distribuţie a puterii în cadrul însuşi al claselor exploatatoare. Clarificarea acestei probleme a cerut mai mari eforturi, în jurul ei plasîndu-se o parte a dezbaterilor cu tematică social-politică din presa şi literatura muncitorească. Importanţa ei rezidă în faptul că rezultatele la care s-a ajuns s-au constituit ca piese importante în stabilirea stadiului de dezvoltare a României şi deci în configurarea perspectivelor şi sarcinilor mişcării revoluţionare.

În privinţa conceptului *burghezie* nu au existat echivocuri. Cu excepţia mişcării muncitoreşti, nici o altă forţă politică, nici un alt curent de gîndire nu a putut realiza atît de clar interpretarea formelor şi conţinutului acestei clase. Asupra categoriilor care o compun şi a posibilităţilor sale la un moment dat, a perspectivelor ei au apărut însă, din păcate, diferenţe serioase, cu efecte destul de mari asupra problemei aliaţilor proletariatului. Din rezultatele efortului analitic întreprins de P.C.R. în acest sens notăm clasificarea burgheziei în principalele sale subdiviziuni după forţa economică şi sfera de activitate, sesizarea modificărilor apărute în structura burgheziei, dezvăluirea bazelor sociale ale partidelor burgheze, precum şi clarificarea raportului burghezie-oligarhie.

Cunoaşterea structurii burgheziei, a forţelor sale social-politice a permis o formulare mai bună a sarcinilor imediate, o pregătire adecvată a luptei de clasă, în funcţie de împrejurări, de forţa adversarului.

4. O problemă de importanţă strategică pentru mişcarea muncitorească revoluţionară a fost caracterizarea configuraţiei sociale şi a rolului ţărănimii după reforma agrară din 1921. Criteriul major al atitudinii Partidului Comunist Român, a mişcării muncitoreşti faţă de ţărănime a constat în considerarea ei ca aliat firesc, principal şi permanent, în lupta de clasă, în revoluţia şi construcţia socialistă. Reforma agrară a avut consecinţe nu numai asupra ţărănimii, ci şi asupra burgheziei şi moşierimii, a modificat sensibil raporturile sociale, a antrenat alte întrebări privind dezvoltarea ţării şi rolul unor forţe social-politice. Meritul Partidului Comunist Român, al mişcării muncitoreşti revoluţionare în elucidarea trăsăturilor sociale ale ţărănimii în contextul evenimentelor postbelice a constat în evaluarea realistă pornind de la datele situaţiei ţării, ale adîncirii prefacerilor care au avut loc, rolului elementelor nou apărute şi influenţei celor vechi rămase încă în acest domeniu.

P.C.R. a ripostat argumentat diversiunilor ideologice lansate de reprezentanţii curentelor burgheze în legătură cu ţărănimea, a respins pretinsa antinomie dintre ţărănime şi clasa muncitoare, sau tezele care explicau starea economico-socială înapoiată a ţărănimii prin mentalitatea ei specifică. Un mare număr de documente elaborate de partidul comunist au remarcat amploarea antagonismului de clasă dintre ţărănime, pe de o parte, burghezie şi moşierime, pe de alta, au sugerat aplicarea unei linii politice bazate pe realităţi şi pe tradiţiile ţărănimii. Ele demonstrează că atenţia dată ţărănimii, structurii sale, fiecărei categorii în parte, alianţei cu proletariatul industrial, rămăşiţelor feudale, politicii partidului ţărănesc şi ideilor apărute în perioada interbelică cu privire la ţărănime a avut, în pofida limitelor cunoscute, o însemnătate deosebită în organizarea şi influenţarea maselor ţărăneşti, în activitatea ideologică a partidului comunist.

www.dacoromanica.ro

5. O problemă conexă a constat în evaluarea trăsăturilor sociale ale moşierimii. Trebuie mai întîi relevat că însăşi prezenţa acestui obiectiv în activitatea ideologică a partidului comunist a constituit o pildă a superiorităţii concepţiei marxist-leniniste în analiza fenomenelor sociale. Într-adevăr, în programele şi preocupările partidelor burgheze, existenţa moşierimii după reforma agrară (şi după dispariţia partidului conservator din viaţa politică) a fost ori omisă, ori atenuată. A revenit mişcării muncitoreşti revoluţionare sarcina de a pune în coordonatele ei reale existenţa şi rolul moşierimii în perioada interbelică. P.C.R. nu a pierdut nici un moment din vedere dubla natură a regimului politic, sesizînd totodată faptul important că în tandemul puterii moşierimea era factor secund, subordonat burgheziei, care îi şi reprezenta într-o anumită măsură interesele. Cointeresarea ei în industrie şi comerţ a accentuat mult împletirea intereselor economice şi politice ale claselor dominante, slăbind totodată contradicţiile neantagonice dintre ele. Situaţia moşierimii a fost mult modificată după primul război mondial, dar această modificare nu a reprezentat un salt cu valoare structurală, ci o nouă fază în evoluţia capitalismului în România.

6. În final, semnalăm modul în care P.C.R. a privit păturile intermediare — sediul unor concepţii eterogene vehiculate în acea perioadă. Şi în acest caz activitatea ideologică a partidului comunist a făcut dovada fundamentului său ştiinţific, marxist-leninist, delimitînd categoriile componente şi evoluţia lor, precum şi măsura în care puteau fi realizate alianţe politice cu ele, ţinînd cont de instabilitatea lor organică.

N. PETREANU, **ACTIVITATEA POLITICO-IDEOLOGICĂ DESFĂŞURATĂ DE PARTIDUL COMUNIST ROMÂN PENTRU STABILIREA STADIULUI DE DEZVOLTARE A ŢĂRII ŞI ETAPEI REVOLUŢIONARE ÎN CARE SE AFLA ROMÂNIA (1921–1931)**

Problema caracterului şi perspectivelor dezvoltării social-economice a României a constituit, după primul război mondial, obiectul unor ample dispute ideologice. Un răspuns fundamentat ştiinţific la astfel de probleme nu era posibil decît de pe poziţiile politico-ideologice ale clasei muncitoare, din perspectiva luptei revoluţionare cu orientare spre viitorul socialist.

Eveniment cu ample determinări şi semnificaţii pentru istoria poporului român, crearea Partidului Comunist Român, pe baza ideologiei marxist-leniniste, a marcat o nouă etapă, superioară, în mişcarea revoluţionară şi democratică din ţara noastră.

Pătrunzînd în complexul vieţii politice româneşti într-un moment de ample prefaceri de ordin social-politic, P.C.R. a dat noi dimensiuni şi valenţe ideilor cu privire la perspectiva societăţii româneşti, le-a conferit un nou sens, militant, subordonat practicii revoluţionare.

Evaluarea stadiului de dezvoltare a ţării şi stabilirea etapei revoluţionare în care se afla România şi, în funcţie de caracterizarea ei, găsirea unor rezolvări, soluţii, a unor lozinci corespunzătoare au fost mult îngreuiate de împrejurarea că primul congres al partidului n-a discutat pînă la capăt multiple probleme legate de strategia şi tactica partidului, de organizare a luptei maselor; din cauza întreruperii lucrărilor congresului, n-au putut fi definitivate şi adoptate hotărîri în o seamă de probleme

www.dacoromanica.ro

dezbătute, de asemenea nu au putut să fie puse în discuţie celelalte probleme de pe ordinea de zi.

Această stare de lucruri a făcut ca de la primii paşi în arena vieţii politice partidul comunist să fie lipsit de o serie de elemente importante pentru fundamentarea liniei strategice şi tactice. În timpul ce a urmat, problemele stadiului de dezvoltare economică şi social-politică s-au pus îndeosebi în preajma şi în timpul desfăşurării lucrărilor congreselor, ale plenarelor Comitetului Central pe a căror ordine de zi figurau problemele majore ale luptei proletariatului. Astfel, la Congresul al II-lea, din octombrie 1922, au fost aspru criticate vechile concepţii potrivit cărora proletariatului îi revenea sarcina să sprijine dezvoltarea capitalismului, care, evoluînd, ar fi dus inevitabil la crearea unui proletariat mai numeros, ce urma să preia puterea în mîinile sale îndată ce revoluţia va triumfa în ţările din centrul Europei. În documentele congresului se sublinia că P.C.R. se bazează în activitatea sa „pe studierea obiectivă a dezvoltării societăţii burgheze şi a societăţii româneşti îndeosebi, a greutăţilor şi piedicilor pe care această dezvoltare le pune în calea revoluţiei populare".

După congres, în „Socialismul" şi în alte organe de presă au apărut articole reflectînd preocuparea unor militanţi ai partidului de a da răspuns problemelor implicate de definirea stadiului de dezvoltare a ţării, a etapei în care se afla România, a sarcinilor care izvorau pentru partid în condiţiile date. Reluînd pe un plan mai larg ideile afirmate la Congresul al II-lea cu privire la situaţia mişcării muncitoreşti interne şi internaţionale, Lucreţiu Pătrăşcanu sublinia că, în general, în ţările capitaliste etapa avîntului revoluţionar s-a încheiat, că acestei perioade i-a luat locul o stabilizare vremelnică, de ofensivă a claselor dominante împotriva proletariatului, a maselor muncitoare. În aceste condiţii partidului comunist îi revine sarcina să se pregătească din toate punctele de vedere, consolidîndu-şi forţele pe plan organizatoric, politic şi ideologic, în vederea luptei împotriva ofensivei claselor dominante, pentru apărarea intereselor maselor muncitoare. Aceste puncte de vedere exprimînd realitatea nu au fost însă împărtăşite şi acceptate de către unii militanţi aflaţi în conducerea partidului sau deţinînd munci de răspundere în aparatul de partid.

Confruntarea de idei şi exprimarea mai deschisă a părerilor în legătură cu aceste probleme a avut loc în presa de partid în preajma Congresului al III-lea. Astfel, în mai multe articole publicate în „Socialismul", unii comunişti susţineau că „Europa se găseşte într-o nouă perioadă revoluţionară", în cadrul căreia „Balcanii vor juca un rol principal", şi trăgeau concluzii eronate privind perioada în care se afla România, susţinînd că „merge (cu restul Europei) spre o criză revoluţionară apropiată" şi că, în această situaţie, ceea ce se cere partidului este numai „voinţa de a învinge, voinţa de a cuceri puterea politică". Punerea problemei perspectivei revoluţiei şi a rolului Partidului Comunist Român în revoluţie era neîndoielnic justificată, necesară, însă modul cum era abordată această chestiune de mare importanţă şi soluţiile preconizate exprimau nerăbdarea, graba de care erau cuprinse unele elemente sectare din conducerea partidului.

Scoaterea Partidului Comunist Român, în 1924, în afara legii şi înăsprirea terorii au pus în faţa partidului probleme extrem de complicate.

www.dacoromanica.ro

În noile condiţii, pe lîngă faptul că s-au ascuţit divergenţele în asemenea probleme ca cele menţionate mai sus, au apărut altele noi : necesitatea organizării muncii partidului pe baze ilegale, găsirea unor forme corespunzătoare care să asigure îmbinarea activităţii ilegale cu cea legală, lărgirea şi întărirea legăturilor partidului cu masele de oameni ai muncii, şi în primul rînd cu proletariatul.

Deşi stadiul de dezvoltare a ţării şi etapa revoluţionară n-au fost discutate în mod special, Congresul al III-lea, analizînd situaţia economică şi politică a României, a adoptat o rezoluţie care, pe lîngă unele caracterizări juste asupra situaţiei din ţară, conţinea aprecieri eronate, ca urmare a influenţei elementelor sectare prezentate la congres. Ignorînd faptul că burghezia a reuşit să depăşească dezorganizarea economică şi să atingă chiar în acel an, 1924, nivelul antebelic în principalele ramuri de producţie, începînd chiar un avînt industrial, s-a apreciat că burghezia „a epuizat de acum economiceşte toate rezervele de mărfuri şi posibilităţile de producţie ale industriei".

Lucrările Congresului al III-lea au dat la iveală lacunele care mai existau în partid şi deci necesitatea unei discuţii mai ample asupra chestiunilor de ordin teoretic şi politic care nu-şi găsiseră încă rezolvarea potrivită. Aşa se explică faptul că la numai opt luni, în iulie 1925, a fost convocată plenara C.C. al P.C.R. şi a Comisiei Centrale de Control. La această plenară s-a produs o apropiere mai atentă de realităţile economice şi social-politice ale României, o încercare de descifrare a trăsăturilor etapei revoluţionare şi de stabilire a liniei politice şi tactice corespunzătoare.

Referindu-se la trecutul mişcării muncitoreşti din România, plenara a apreciat moştenirea ideologică a Partidului Comunist Român, reliefînd părţile ei pozitive şi negative. Plenara a supus unei critici severe unele concepţii, teze, idei, privind modul în care trebuiau înlăturate clasele exploatatoare de la conducere şi cucerită puterea politică, a luat poziţie impotriva elementelor sectare care aserţionau că „este suficient să ai o minoritate conştientă (...) pentru ca să provoci răscoala, să pui mîna pe putere". Plenara a ajuns la concluzia întemeiată că perioada avîntului revoluţionar , atît pe plan intern cît şi pe plan internaţional, a trecut, că „mersul revoluţiei sociale încetează, biruinţa ei pentru moment se îndepărtează". În consecinţă sublinia că pentru partid aveau o mare importanţă „studierea şi cunoaşterea pe degete a realităţii de la noi în procesul dezvoltării ei".

Deşi umbrită de unele aprecieri mai puţin fundamentate, plenara din 1925 a privit caracterul regimului social-politic şi forţele motrice ale dezvoltării ţării în raport direct cu interpretarea, ce începuse să se formeze, că în faţa României sta nemijlocit problema desăvîrşirii revoluţiei burghezo-democratice.

Documentele Partidului Comunist Român din acea perioadă, îndeosebi materialele apărute în presa de partid, reflectă o preocupare sporită pentru caracterizarea evenimentelor politice la ordinea zilei. Pe această linie se înscriu aprecierile privind guvernele ce s-au perindat la cîrma ţării în acei ani, orientarea politicii economice şi poziţia faţă de capitalul străin a diferitelor grupări şi partide politice, reforma agrară, politica de industrializare, criza dinastică, fuziunea partidului ţărănesc cu partidul naţional şi activitatea P.N.Ţ. pentru atragerea maselor sub influenţa sa.

www.dacoromanica.ro

Un moment care reţine atenţia l-a constituit anul 1926, cînd o delegaţie a partidului, împreună cu o comisie numită de Internaţionala Comunistă, a studiat situaţia social-economică a României. În Rezoluţia C.C. al P.C.R. publicată în „Lupta de clasă" se sublinia că „în faţa României stă în chip acut problema desăvîrşirii revoluţiei burghezo-democratice", aceasta urmînd să se transforme în revoluţie socialistă. Din nefericire, aceste aprecieri, în principiu juste, au rămas doar consemnate într-un document cu circuit restrîns.

O discuţie mai amplă în legătură cu definirea etapei revoluţionare şi stabilirea sarcinilor partidului a fost dusă în paginile revistei „Cultura proletară". Articolul *Perspectivele politice din România*, deşi conţinea o seamă de concluzii neîntemeiate, contradictorii, pornite în special din unele aprecieri greşite date partidelor burgheze, avea totuşi meritul de a ridica probleme legate de preocuparea comuniştilor în vederea studierii realităţilor ţării şi găsirii unor soluţii potrivite.

Odată cu asemenea aprecieri realiste privind situaţia economică şi politică a ţării, continuă să apară în documentele de partid, în presa comunistă formulări confuze de genul: „România se transformă treptat în semicolonie a Apusului"; este „o ţară semicolonială cu structură agrară primitivă şi cu o independenţă iluzorie"; este „semicapitalistă", „semiiobagă" sau „semifeudală".

Neclarităţile manifestate privitor la etapa revoluţionară şi la desfăşurarea anevoioasă a procesului de clarificare s-au datorat în bună măsură influenţei unor concepţii, teze, idei, de natură mic-burgheză şi reformistă, care, într-o formă mai voalată ori deschisă, încercau să „dovedească" viabilitatea capitalismului român, negînd sau ignorînd perspectiva unor transformări revoluţionare sub hegemonia clasei muncitoare şi sub conducerea partidului ei comunist. Dintre acestea, un loc important l-au ocupat tezele susţinute de Şt. Zeletin, care, elaborînd schema societăţii româneşti în afara realităţii istorice, afirma că în România revoluţia burgheză este în plină desfăşurare, că ea mai are o cale lungă de străbătut şi că burgheziei îi revine misiunea istorică de a transforma societatea. Această pretinsă misiune istorică a burgheziei, urma, după părerea lui Zeletin, să asigure la un moment dat chiar auto-transformarea, pe baze neoliberale şi în cadrul orînduirii existente, a capitalismului în socialism. După Zeletin, ceea ce Marx considera drept misiune istorică specifică a proletariatului, devenea de fapt opera burgheziei, iar proletariatul urma să rămînă la remorca burgheziei.

Concepţiile reformiste, susţineau şi ele, în esenţă, că dezvoltarea economică a României depinde exclusiv de progresul capitalismului. Liderii de dreapta social-democraţi considerau oligarhia a fi o forţă socială în afara burgheziei, acreditînd ideea că după înlăturarea liberalilor de la guvern va urma o eră democratică şi de propăşire pentru toate clasele sociale. Pornind de la premise neştiinţifice privind caracterul revoluţiei în România şi structura burgheziei, ei au tras concluzia că „singurul partid burghez din România este cel naţional-ţărănist", acesta avînd misiunea de a înlocui dictatura oligarhiei cu o democraţie burgheză de tip apusean.

Ignorînd în mod conştient procesele obiective care aveau loc în societatea capitalistă în domeniul relaţiilor agrare, ideologii ţărănismului

www.dacoromanica.ro

au încercat să elaboreze o teorie cu privire la existența unei „clase țărănești unitare". Contrar adevărului, s-a susținut că țărănimea era tot atît de omogenă ca și proletariatul, că diferențierile din rîndurile acesteia ar fi fost mai mult de natură particulară și că ele s-ar reduce la deosebiri de nuanță care nu ating în genere caracterul ei unitar.

În termeni de frazeologie despre „trăinicia micii gospodării țărănești", despre „identitatea de interese în sînul țărănimii", despre capacitatea ei de acțiune politică „de sine stătătoare", fruntașii acestui partid au respins ideea unității de acțiune a clasei muncitoare și țărănimii muncitoare, ideea alianței muncitorești-țărănești.

Pe fundamentul acestor idei, considerate a fi adevăruri imuabile, a fost apoi elaborată doctrina statului țărănesc, „stat totalitar" cu primatul țărănimii, care nu reprezenta altceva decît expresia politicii de menținere a României în situația de țară „eminamente agrară", înapoiată din punct de vedere economic și dependentă de țările dezvoltate din punct de vedere industrial. În spiritul acestor idei și urmărind să capteze adeziunea maselor populare în fața cărora orînduielile burgheze erau compromise, liderii țărăniști pretindeau că statul preconizat de ei ar reprezenta o orînduire nouă, post-capitalistă. „Între capitalism și comunism, spuneau ei, țărănismul este al treilea drum".

În scopul de a avea un tablou complet și adevărat al realităților românești și o elaborare științifică a perspectivei revoluției, pentru Partidul Comunist Român se impunea clarificarea temeinică a acestor multe probleme de prim rang, fapt ce s-a realizat, în mare parte, la Congresul al V-lea.

Congresul din 1931, combătînd teoriile „de dreapta" și teoriile „de stînga" care aveau circulație în partid, a arătat că în viața social-economică a României predominau relațiile de producție capitaliste simultan cu însemnate rămășițe feudale în agricultură. Caracterul specific al structurii social-economice se datora faptului că România pășise pe drumul dezvoltării industriale abia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, că rămășițele feudale în agricultură frînau evoluția întregii economii. Dezvoltarea forțelor de producție după primul război mondial și, odată cu aceasta, dezvoltarea industriei, au avut loc în condițiile crizei generale a capitalismului, fapt care și-a pus amprenta asupra întregii vieți economice. România continua să fie o țară capitalistă slab dezvoltată industrial, aflată în sfera de influență a marilor puteri imperialiste, care-și disputau locul pe piața românească. Puterea economică și politică se afla în mîinile burgheziei și moșierimii, în fruntea cărora era regele. Determinînd caracterul puterii de stat, congresul a arătat că după conținutul ei de clasă, puterea de stat care trebuie să fie doborîtă prin revoluție este o putere burghezo-moșierească.

Pe baza analizei structurii și contradicțiilor de clasă, congresul a apreciat că România se găsea în fața desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice, al cărei țel îl constituiau înlăturarea de la putere a burgheziei și moșierimii, instaurarea puterii politice a proletariatului și țărănimii, rolul de hegemon în revoluție revenind clasei muncitoare. Desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice este o etapă istorică necesară nu pentru consolidarea capitalismului, ci pentru a deschide calea unor transformări

www.dacoromanica.ro

democratice radicale care să apropie masele muncitoare de realizarea scopului fundamental — făurirea societății socialiste. Puterea muncitorească-țărănească instaurată are sarcina să treacă de îndată la înlăturarea rămășițelor feudale prin confiscarea întregii proprietăți mari și a inventarului ei, fără despăgubiri, și prin predarea lor fără plată țărănimii muncitoare, la democratizarea țării, la formarea condițiilor pentru trecerea rapidă de la rezolvarea sarcinilor revoluției burghezo-democratice la revoluția socialistă.

Precizarea privind etapa revoluționară și forțele motrice chemate să transforme societatea a reprezentat instrumentul principal care a permis partidului să descifreze procesele social-politice, să indice soluții adecvate pentru atingerea țelului pe care și-l propusese încă de la înființarea sa — constituirea societății socialiste. Revoluția s-a desfășurat în condiții istorice diferite, însă aprecierile Congresului al V-lea privind caracterul și perspectivele revoluției în România s-au dovedit a fi, în linii generale, valabile.

Procesul de clarificare politico-ideologică petrecut în Partidul Comunist Român în direcția stabilirii stadiului de dezvoltare a țării, etapei revoluționare în care se afla atunci, a determinat o puternică afirmare a ideilor marxist-leniniste, a contribuit nemijlocit la stabilirea cadrului strategic care să asigure mersul ascendent al mișcării revoluționare, democratice în etapele ulterioare.

★

V. Axenciuc: Sînt de acord cu aprecierea că tema dezbaterii este importantă, iar opiniile exprimate, utile și, mai ales, fertile. Referatele au adus formulări mai nuanțate, argumente suplimentare în sprijinul tezelor generale elaborate de partidul comunist asupra structurii și suprastructurii societății românești în perioada interbelică.

S-a constatat în primul rînd caracterul evident capitalist al economiei românești. În al doilea rînd, s-a arătat că în structura socială capitalistă a României continuau să existe rămășițe feudale, precum și o întinsă mică producție de mărfuri. Structura de clasă a orînduirii capitaliste detașa astfel burghezia și proletariatul ca axul central al mișcării sociale; țărănimea, ca majoritate a populației, în compoziție diferențiată, era o componentă principală în structura socială; rămășițele feudale în economie reprezentate de moșierime amplificau complexitatea acestei structuri. Statul, regimul politic purtau amprenta, reflectau componența puterii economice și politice a claselor și grupurilor dominante exploatatoare. Monarhia încorona unitatea celor două clase exploatatoare ale epocii moderne.

Contradicțiile sociale, complicate, se manifestă în planuri diferite și cu intensități variabile din care cele principale erau între burghezie și proletariat, între moșierime și țărănime, între masele muncitoare și clasele exploatatoare.

Pentru poporul român perioada capitalistă a fost parcursă. Ea a rămas în domeniul trecutului. Capacitatea, posibilitatea, cercetătorului de astăzi de investigare a fenomenelor istorice sînt mult mai mari, el are la dispoziție o metodologie și o teorie de studiu superioare celor din

www.dacoromanica.ro

trecut, o bogată experienţă. De aceea, se poate spune că a intra mai adînc în terenul istoriei fenomenelor economice, sociale şi politice ale vremii înseamnă a răspunde mai temeinic la numeroase probleme pe care le ridică cercetarea.

Constatarea reală a caracterului de tip capitalist al economiei româneşti implică examinarea nivelului şi gradului dezvoltării capitalismului în diferite zone ale lui : industrie, agricultură, circulaţie şi schimb, servicii etc ; evaluarea deci în perimetrul modului de producţie, devenit dominant, a nivelului, structurii şi eficienţei forţelor de producţie în comparaţie cu acelaşi mod de producţie capitalist din alte ţări mai dezvoltate sau mai puţin dezvoltate, a gradului de extensiune şi adîncime a relaţiilor capitaliste, de concentrare a capitalismului şi a formelor concentrării şi centralizării lui, a dimensiunilor acumulării capitaliste, a dimensiunilor şi exploatării muncii salariate, a structurii sale. De asemenea, examinarea noţiunilor şi fenomenelor legate de rămăşiţele feudale, care au fost forme şi relaţii sociale precapitaliste în organismul capitalist al României. Care era conţinutul acestor rămăşiţe feudale, aria lor de răspîndire? A le reduce pe toate la marea proprietate funciară, cum se exemplifică uneori, este încă insuficient.

Marea proprietate funciară, aparţinea nu numai particularilor, ci şi statului, diferitelor instituţii colective : mînăstiri, spitale, fundaţii. La rîndul său proprietatea particulară era reprezentată de categorii sociale diferite : proprietari funciari care trăiau exclusiv din rentă sau participau la exploatarea pămîntului cu capital ; proprietari funciari care după origine socială erau capitalişti : bancheri, negustori, industriaşi, întreprinzători agricoli etc. şi la care venitul din proprietăţile agricole era subsidiar ; categoria cea mai numeroasă, produs al evoluţiei postbelice, o reprezentau proprietarii funciari mari moşieri care obţineau plusvaloarea atît din renta pămîntului dat în arendă sau lucrat în regie, cît şi din alte activităţi, de exemplu în industrie, bănci, unde erau acţionari, membri ai consiliilor de administraţie ; alţi moşieri proprietari funciari aveau funcţii în armată, în aparatul de stat, în diplomaţie.

Esenţialul în definirea ariei raporturilor de producţie precapitaliste sau semicapitaliste, a rămăşiţelor feudale, constă în natura, caracterul şi mecanismul relaţiilor de muncă şi repartiţie dintre producători şi proprietari pe aceste moşii.

Categoria economică *rămăşiţe feudale* avea un corespondent eterogen în structura socială şi de clasă a societăţii burgheze din România. În marea sa majoritate moşierimea se găsea în procesul de transformare în clasă burgheză şi prin aceasta se apropia prin interese economice şi politice, prin acţiunile sale, de clasa burgheză. Teritorializarea burgheziei, fenomen de amploare în rîndul capitaliştilor autohtoni, nu încetinea procesul de transformare a moşierimii, din contra îl accelera, deşi pe moşiile capitaliştilor se practicau raporturi de muncă şi repartiţie încărcate de resturi feudale. Din această cauză lichidarea rămăşiţelor feudale viza atît proprietatea mare moşierească, cît şi raporturile şi condiţiile de muncă şi repartiţie pe aceste proprietăţi indiferent dacă erau ale moşierilor sau ale capitaliştilor.

În legătură directă cu gradul de dezvoltare a capitalismului în lărgime şi adîncime se găsea şi mica producţie de mărfuri. Zona acestui fenomen

www.dacoromanica.ro

era deosebit de intensă după cum şi procesele care îl erodau deosebit de puternice. Mica producţie de mărfuri, combinată cu economia casnică, se înscria pe al doilea loc ca importanţă în mediul rural după producţia de mărfuri capitalistă şi semicapitalistă.

Domeniul preferat era al producţiei agricole şi animaliere şi în măsură mai redusă a celei de transformare industrială. Domeniul prelucrării de mica producţie cuprindea meşteşugarii, meseriaşii de la sate şi oraşe. Marfa de fabrică şi, cu atît mai mult, activitatea capitalistă de servicii nu au reuşit să-i elimine din producţia socială şi din structura societăţii. Procesul de diferenţiere şi ruinare sub acţiunea legilor capitalismului acţiona în dublu sens : al lichidării, dar şi al creării de mici producători.

Importanţa socială a micilor producători de mărfuri sau servicii era mai mare decît importanţa lor economică. Evaluări diferite din perioada interbelică apreciază între 210.000—280.000 numărul meseriaşilor. Recensămîntul populaţiei din 1930 a înregistrat 130.433 „întreprinderi" industriale cu 1—5 lucrători cuprinzînd un personal de cca. 274 mii. În 1935 în camerele de muncă erau înscrişi 187.598 meseriaşi. Faţă de 948 mii persoane ocupate în întreaga industrie în 1930, numărul meseriaşilor şi lucrătorilor din meserii reprezenta cca. 20—25% din totalul populaţiei active industriale. Cu cît era mai mare concentrarea capitalului şi presiunea lui asupra micilor producători, cu atît mai uşor această categorie socială pendula între proprietar şi proletar. Dubla sa poziţie, de producător, şi de proprietar particular de mijloace de producţie, antrena atitudini şi concepţii adecvate. În esenţă, ea rămînea să devină şi devenea aliat al clasei muncitoare în procesul transformărilor revoluţionare. Funcţiile şi rolul meseriaşilor în viaţa economico-socială şi politică a ţării, cu atitudinile, interesele şi poziţiile lor contradictorii ar merita o atenţie mai mare a cercetătorilor istorici.

În istoria clasei muncitoare din România mica producţie industrială a fost una din sursele, dacă nu principala sursă, a muncii calificate industriale în condiţiile cînd capitaliştii şi statul nu cheltuiau mijloacele suficiente pregătirii şi specializării lucrătorilor. Ucenicul şi calfa, lucrătorul atelierului ori rămînea în această zonă, ori, de cele mai multe ori, lua calea întreprinderii mari capitaliste. Meseriaşii ruinaţi păşeau pe urmele lor; iar unii, în condiţii de conjunctură mai bună, după ce încropeau un minim de unelte de muncă, se întorceau pentru o perioadă la situaţia de meseriaş aparent „independentă" pentru a fi, mai tîrziu, din nou aruncat de concurenţă, de crize, de inflaţie, în rîndul proletariatului salariat.

Transferul continuu de forţe de muncă din atelierele micilor meseriaşi în rîndurile clasei muncitoare de fabrică era însoţit inevitabil şi de concepţii şi atitudini oscilante, dar a pune accentul pe aceasta, cum uneori s-a făcut, a limita caracterizarea numai la o latură, la originea mic-burgheză, înseamnă cel puţin o vedere unilaterală. Cu tot atîta atenţie se impune analizată şi latura de producător de bunuri materiale a meseriaşului, de om al muncii. Apreciind importanţa micului producător, zona micii producţii ca o sursă a lărgirii clasei muncitoare, P.C.R. a desfăşurat o largă acţiune pentru antrenarea meseriaşilor alături de clasa muncitoare pentru revendicări economice şi politice, pentru dezvoltarea conşti-

www.dacoromanica.ro

inţei lor politice, pentru atragerea lor în acţiunea de înlăturare revoluţionară a capitalismului.

Am expus cîteva aspecte particulare ale structurii economice şi sociale a societăţii româneşti interbelice şi cu scopul de a demonstra că definirea stadiului de dezvoltare a capitalismului ca un criteriu sintetic trebuie să aibă în vedere şi laturile adiacente ale evoluţiei României.

Pînă cînd terenul economico-social al României interbelice nu va fi determinat în ceea ce avea esenţial şi particular, în caractere şi trăsături, istoricii problemelor sociale, politice şi ideologice vor întîmpina greutăţi încă mari. Discuţia ideologică fără punct de raportare la fenomenele socio-economice care au degajat interese, idei, concepţii, riscă să nu ajungă la adevărul istoric. Realitatea economico-socială a României, reconstituită în determinările ei pe baza concepţiei marxist-leniniste a partidului, devine un etalon al gradului de justeţe sau injustеţe al reflectărilor abstracte, al concepţiilor sau teoriilor.

V. Păsăilă: Permanenta legătură reciprocă dintre naţional şi internaţional, dintre factorii interni şi cei externi, dau adevăratele dimensiuni ale unui fenomen istoric; de aceea, mi se pare nimerit ca într-o dezbatere care-şi propune să analizeze un întreg proces de mutaţii ideologice să aduc în discuţie unele dintre cele mai importante evenimente de pe plan internaţional, care au influenţat, într-un fel sau altul, mişcarea muncitorească şi socialistă din ţara noastră, activitatea ei ideologică.

Profundele transformări care se înregistrează după primul război mondial în configuraţia politică şi socială a lumii, dispariţia a patru mari imperii anacronice, asupritoare, intensificarea luptelor de clasă revoluţionară, împotriva dominaţiei imperialiste şi colonialiste — toate aceste fenomene din istoria mondială, asociate unor necesităţi obiective interne, au înrîurit compartimentele vieţii societăţii româneşti, aducînd în prim planul activităţilor politice, sociale, economice probleme noi care trebuiau să-şi găsească rezolvarea.

În vîltoarea războiului, mişcarea socialistă internaţională a trecut prin grele încercări. Partidele socialiste din multe ţări beligerante s-au dovedit incapabile de a desfăşura o activitate revoluţionară consecventă şi s-au divizat în curente şi fracţiuni, îndeosebi în raport cu poziţia lor faţă de participarea la război a ţărilor respective.

În toate ţările însă s-au găsit forţe proletare care s-au situat pe poziţii avansate profund revoluţionare, şi au militat pentru solidaritatea internaţională, pentru consecvenţă în apărarea şi dezvoltarea idealurilor, obiectivelor luptei clasei muncitoare, a maselor largi populare. Ca rezultat al luptelor de clasă, al frămîntărilor din mişcarea social-politică, începe să se producă procesul unor delimitări mai clare; asistăm la ruptura treptată de reformişti şi oportunişti, la strîngerea rîndurilor în jurul forţelor de stînga, revoluţionare, avînd la bază socialismul ştiinţific marxist, noile idei leniniste care-şi fac drum tot mai mult în ideologia unor partide socialiste, a unor grupări revoluţionare de stînga.

Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie 1917, eveniment de o importanţă crucială pentru epoca contemporană şi pentru întreaga evoluţie ulterioară a omenirii, a influenţat puternic procesele revoluţionare, inclusiv din ţara noastră. Într-un cunoscut manifest al cercului revolu-

www.dacoromanica.ro

ţionar din Bucureşti, din 1917, se spunea: „Ceea ce noi cerem, în Rusia s-a înfăptuit", dar, în acelaşi timp socialiştii români înţelegeau să aplice ideile la condiţiile specifice, la stadiul de dezvoltare al României, subliniind în acest sens: „vom deosebi ceea ce a fost specific rusesc şi ceea ce reprezintă o arătare care nu poate să se repete la orice revoluţie proletară, ori unde s-ar ivi ea".

Avîntul revoluţionar îşi ridică valurile de dimensiuni deosebite în diferite ţări, dar peste tot de impetuozitate proprie, se manifestă pe o largă arie geografică, în forme şi pe probleme date de însăşi efervescenţa transformatoare a momentului istoric, în unele ţări se urcă la nivelul unor eroice revoluţii. Se ştie că în ianuarie 1918 a izbucnit revoluţia în Finlanda, în noiembrie 1918 în Germania, în martie 1919 a fost instaurată puterea sfaturilor în Ungaria, iar în aprilie în Bavaria.

Pe fondul puternicului avînt revoluţionar, se intensifică procesul de clarificare ideologică, de delimitare a curentelor şi orientărilor, se reliefează necesitatea creării unor partide de tip nou, marxist-leniniste, şi se trece efectiv la construirea lor. Întemeierea partidelor comuniste este, aşadar, rezultatul legic, obiectiv al maturităţii politice şi clarificării ideologice în rîndul mişcării revoluţionare muncitoreşti, expresia cea mai condensată, mai substanţială a mişcării general-progresiste, democratice a maselor populare.

Constituirea partidelor comuniste însă nu a putut cuprinde de atunci întreaga lume. În unele ţări, liderii reformişti ai partidelor social-democrate, socialiste, nu au acceptat transformările necesare, au părăsit partidele existente şi au format separat partide social-democrate şi socialiste, ducînd la scindarea mişcării muncitoreşti.

Crearea noilor partide, marxist-leniniste, într-o serie de state a pus problema reafirmării solidarităţii internaţionale, a conjugării eforturilor în vederea înfăptuirii unor transformări revoluţionare. Încă de la Zimmerwald şi Kienthal, criticîndu-se poziţiile oportuniste ale Internaţionalei a II-a, s-a emis ideea creării unei noi Internaţionale, iar V. I. Lenin în *Tezele din aprilie* a subliniat necesitatea înfiinţării Internaţionalei Comuniste, dealtfel care s-a constituit în martie 1919. După cum se ştie în legătură cu problema afilierii la Internaţionala a III-a au fost mari discuţii în cadrul mişcării comuniste, al tuturor partidelor, unele partide propunînd o seamă de îmbunătăţiri asupra programului şi condiţiilor stricte de afiliere. Constituirea în acea perioadă a Internaţionalei a III-a Comuniste, era, teoretic şi practic, expresie a concepţiei leniniste potrivit căreia atunci — în 1917, în 1918, în 1919 — la ordinea zilei era revoluţia proletară mondială, noţiune care a dominat anii aceia de impetuos avînt revoluţionar.

Mutaţiile pe plan internaţional au favorizat amplu evoluţia mişcării socialiste din ţara noastră, mişcarea aflată în plină epocă de clarificare ideologică, de unificare la scara naţională, de orientare spre crearea partidului comunist. Trebuie să se sublinieze în lucrarea care se elaborează că fenomenele noi, în domeniul ideologic, şi în cel al acţiunii practice,

www.dacoromanica.ro

au ca temei generator, esențial, nu influența, ci evoluția internă a mișcării muncitorești și socialiste din România, stadiul la care ajunsese partidul socialist din țara noastră. Cu deplin temei se subliniază în *Programul partidului* că „(...) în acest context general au loc în țara noastră schimbări în dezvoltarea economică și socială, se naște o efervescență politică, în centrul căreia un rol tot mai important joacă clasa muncitoare, clasa cea mai avansată a societății".

De aici, specificul luptei, a formelor adoptate, a ideilor programatice care s-au produs în condițiile concrete ale socialismului românesc, ale societății românești în general. Situația internațională a oferit numai prilejul, înfăptuirile fiind rezultatul proceselor interne, al luptei clasei muncitoare române.

I. Ardeleanu: Organizarea acestei dezbateri pe probleme care pînă acum nu au fost tratate în complexitatea lor de istoriografie prezintă însemnătate deosebită. E drept că au fost publicate studii referitor la diferite aspecte ale activității ideologice, însă problema trebuie abordată pe întreaga scară a dezvoltării mișcării muncitorești.

Întrucît dezbaterea științifică a unei laturi sau alta a activității ideologice ne poate situa pe poziția comiterii unor omisiuni sau ne poate orienta numai spre anumite puncte de vedere care au fost în etapa respectivă, și nu ne-ar da o evidențiere a totalității, a tuturor trăsăturilor pozitive sau negative, a imaginii de ansamblu, s-a procedat bine, după părerea mea, luîndu-se în discuție o întreagă epocă istorică.

Mai concret, aș vrea să mă opresc numai asupra cîtorva probleme. Întîi, asupra ideologiei vechii mișcări socialiste, respectiv asupra premiselor istorice ale activității ideologice, după cum se exprimă Constantin Mocanu în încă titlul conceptului-tematic.

Textul elaborat de C. Mocanu ne permite să abordăm pe un plan larg dezvoltarea vieții ideologice în România, în general, și la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea în special.

Rezultă că tezele, concluziile la care s-a ajuns în mișcarea muncitorească — am în vedere o seamă de documente începînd cu programul din 1886 și pînă la programul partidului, refăcut, din 1910 — sînt însemnate cuceriri sub aspect politic, organizatoric, dar, mai cu seamă, al mișcării ideologice. Mi se pare că am interpreta simplist aceste concluzii dacă nu am vedea această mișcare de idei desfășurată în lupta cu oportunismul, în genere, cu anarhismul, în mod deosebit la început. Va veni vremea să fie analizat conceptul de valori ale mișcării reprezentată la noi de Panait Mușoiu. Valențele pozitive ale programului din 1893, care înscriu problemele ce preocupau mișcarea muncitorească din România și mișcarea muncitorească socialistă europeană, vor trebui să fie examinate mai amplu pentru că tocmai așa vom reliefa o concepție, în general, clară, exprimată de mișcarea muncitorească românească, avînd probleme elaborate pe un teren propriu, care îmbogățesc tezaurul ideilor socialismului științific. Este un merit al mișcării muncitorești că a abordat problema

www.dacoromanica.ro

țărănească, de fapt problema alianței muncitorești-țărănești, și poate că ar trebui urmărit mai concret firul acesta al atitudinii față de țărănime.

În ordinea de idei a tradițiilor de gîndire democratică, progresistă C. Mocanu trage concluzii importante, și relevă încă o dată și dînsul împrejurarea că mișcarea muncitorească s-a situat de la început, în linii esențiale, pe pozițiile marxiste. Știm că lucrarea lui Friedrich Engels *Despre situația clasei muncitoare în Anglia* a fost studiată la noi încă din 1846 sau că, după presupunerile lui Nicolae Deleanu, Nicolae Bălcescu ar fi cunoscut Manifestul Partidului Comunist, fapt care l-a afirmat și profesorul Gheorghe Zane; abordarea sub acest aspect a activității ideologice ar trebui să fie dusă mai departe, folosind și metode comparative. Scrisoarea lui Engels din 1888 aduce un plus pe care literatura română l-a sesizat, și anume o recunoaștere directă a meritului socialiștilor români de a fi analizat realitățile social-economice, politice de pe pozițiile marxismului. Ideea aceasta s-ar putea duce mai departe și să fie împlinită și cu aprecieri făcute de V. I. Lenin, G. V. Plehanov, Rosa Luxemburg și alți militanți de frunte.

În abordarea problemelor deceniului 20—30, ridicate prin referatul profesorului Aron Petric, efortul cel mai important este legat de încadrarea concepției și activității partidului comunist în viața politică și ideologică românească din acea perioadă. Este bine, după părerea mea, modul în care în referat se pune problema căilor de dezvoltare a României, vorbindu-se și de pozițiile mișcării muncitorești, inclusiv cele promovate de Șerban Voinea, Ilie Moscovici. Voinea a avut o anumită nuanță de interpretare, el a trebuit să replice lui Ștefan Zeletin, și nu cred că se poate confunda poziția lui cu a lui Ilie Moscovici. Lucrarea lui Ilie Moscovici a produs mare nemulțumire în mișcarea muncitorească.

O altă problemă care ar trebui să fie acordată este continuitatea ideologică în activitatea social-democrației românești, care se baza pe teoria lui C. Dobrogeanu-Gherea. Nu este suficient să vorbim numai de *Antineoiobăgia* lui S. Timov, ci trebuie o examinare mai amplă, altfel nu putem explica, în această privință, motivele „conflictului" între comuniști și social-democrați. Cel puțin pînă în anii 1932—1933 este greu să facem o evidență a unor punți de colaborare între comuniști și socialiști, care au fost minime datorită divergențelor.

În fine, o problemă cu privire la concepția sociologică a țărănismului. Nu cred că putem prezenta concepția țărănistă ca o concepție antimarxistă; ei nu și-au propus acest scop. Mă gîndesc, de exemplu, la Virgil Madgearu, el nu dezvoltă teoria țărănistă avînd principal obiectiv combaterea marxismului. Este fundamentată o concepție în viziunea Partidului Național-Țărănesc specifică programelor elaborate în 1918. Această teorie s-a exprimat în 1937 în „statul țărănesc". Analiza științifică, materialist-istorică, a acestei sociologii ar permite să se arate mai bine valoarea deosebită a documentelor Congresului al V-lea al P.C.R., în definirea alianțelor și poziției față de țărănime, unele idei fiind preluate din bagajul ideologic al epocii respective.

www.dacoromanica.ro

N. Huscariu: Doar în cîteva minute doresc să reliefez şi eu problema, cuprinsă, nu întîmplător, în toate referatele, şi anume problema cardinală, de care atîrna însuşi viitorul ţării, cum spusese cu un deceniu înainte C. Dobrogeanu-Gherea : ce cale de evoluţie trebuie să urmeze România spre a-şi asigura un viitor sigur, strălucit şi prosper, ce metode trebuie folosite în acest scop?

S-a arătat bine că după război se relua vechea dispută, firește, pe alte coordonate istorice, dintre „tradiţionalişti" (junimişti, semănătorişti, poporanişti etc) şi „modernişti" în legătură cu natura viitoare a statului român : industrial ori „eminamente agrar".

Îndelungata stăpînire otomană şi habsburgică, exploatarea prădalnică a bogăţiilor ţării de cotropitorii străini, au avut consecinţe deosebit de grave pentru procesul de acumulare primitivă a capitalului, pentru procesul de industrializare (atîta cît a fost) al României în epoca modernă. Profitînd de penuria de capital din România, capitalul străin a pătruns masiv în economia ţării, subordonînd-o, sub raport economic, intereselor sale.

Relativa slăbiciune economică a burgheziei române la hotarul dintre veacurile al XIX-lea şi al XX-lea, a făcut ca, deşi îşi dădea seama de consecinţele negative ale penetraţiei masive a capitalului străin, să nu poată să se opună acestui fapt.

Noul cadru istoric de după sfîrşitul primului război mondial, întărirea substanţială a poziţiilor capitalului autohton (mai ales a celui liberal) au permis abordarea într-un chip întrucîtva diferit a căii de dezvoltare a României, mai ales sub raport industrial. În această privinţă Partidul Naţional Liberal a adoptat formula „prin noi înşine". Programatic, aceasta însemna — după cum se exprimă „Viitorul" din 4 octombrie 1919 : „O democraţie care să asigure neatîrnarea economică a ţării, prin dezvoltarea bogăţiilor ei şi prin sprijinirea capitalului, a energiilor şi a muncii româneşti".

Denumită în sens mai general „naţionalism economic", este politica unei părţi însemnate a cercurilor capitaliste autohtone care voiau să dea statului român întregit o mai mare independenţă economică, de natură să faciliteze dezvoltarea capitalurilor proprii şi obţinerea unor profituri cît mai mari. În fapt, formula „prin noi înşine", faţă de formula „porţilor deschise" lansată de P.N.Ţ., a reprezentat o tendinţă reală — ca intenţii şi parţial ca realizare — prin care marea burghezie autohtonă, îndeosebi liberală, a urmărit consolidarea dominaţiei sale asupra pieţii interne, prin limitarea sferei de activitate pentru capitalul străin, fără însă a exclude participarea lui în economia românească.

Aceste implicaţii pozitive nu înseamnă că, în cercetarea noastră, nu trebuie să examinăm caracterul de clasă al politicii „prin noi înşine", să arătăm că burghezia liberală a căutat ca, pe baza acestei politici, să-şi asigure poziţiile de comandă în economie, exploatarea, în primul rînd în favoarea ei, a bogăţiilor naturale ale ţării. Dealtfel, în literatura istorică actuală, marxist-leninistă, din România, s-a arătat realitatea complexă, natural contradictorie, a politicii economice liberale.

Sociologul şi economistul liberal Şt. Zeletin, adept al formulei „prin noi înşine", sub o formă apologetică remarca totuşi just că „evoluţia istorică

www.dacoromanica.ro

a finanţei noastre a avut drept urmare că dominaţia politică a fost însuşită de o singură fracţiune a marii finanţe, anume cea naţional-liberală. Aceasta produce în sînul celorlalte fracţiuni financiare o vie îndîrjire, frămîntările vieţii noastre sociale şi politice de azi sînt urmare a rivalităţilor din sînul oligarhiei financiare însăşi".

Ar trebui însă ca în cuprinsul lucrării să se analizeze mai concret, mai aprofundat, atitudinea — din documente şi din practica politică — a partidului comunist, depistarea din capul locului de către partidul comunist a inconsistenţei politicii economice liberale mai ales din unghiul perspectivei largi, perspectivă largă pe care o putea da numai un partid revoluţionar, ca partidul comunist, în cuprinsul unui program multilateral de transformare social-politică a societăţii.

I. Sorescu: S-a pus în dezbatere o asemenea problemă majoră, foarte complexă, cu multe implicaţii în evoluţia mişcării muncitoreşti din România în perioada interbelică. Procesul de clarificare ideologică a avut o deosebită semnificaţie asupra activităţii Partidului Comunist Român şi a influenţei sale în viaţa socială şi politică românească din acei ani. Mutaţiile în domeniul ideologic trebuie să le analizăm în strînsă legătură cu evoluţia României, în general, cu dezvoltarea mişcării revoluţionare, în special. Pe această linie, referindu-mă la comunicarea profesorului Aron Petric, aş sublinia că mişcarea muncitorească în perioada anilor 1918—1920 a avut o mare influenţă asupra doctrinelor altor partide politice, fie că s-au creat în acea perioadă, fie mai vechi dar care au căutat să se adapteze noilor împrejurări. De exemplu, în programul Partidului ţărănesc, aprobat la Congresul din 20—21 noiembrie 1921, cu privire la transformările ce trebuiau înfăptuite în societate se recunoştea că sarcina aceasta revine „claselor muncitoare, care, în faza istorică deschisă prin războiul mondial, întrupează interesele generale ale omenirii". Partidul ţărănesc în acel timp considera necesară acţiunea unită a clasei muncitoare cu ţărănimea: „Muncitorii oraşelor nu pot fi decît fraţi de luptă ai ţăranilor", dar ţărăniştii răsturnau raporturile dintre aliaţi şi socoteau că proletariatul ar avea un rol subordonat ţărănimii: „În România, ca stat ţărănesc prin excelenţă acţiunea tuturor categoriilor de muncitori trebuie subordonată intereselor şi aspiraţiilor ţărănimii în năzuinţa acesteia de a crea un stat ţărănesc ideal, ca singura cale spre forme sociale superioare". Ei susţineau că „întreaga muncitorime românească nu-şi poate găsi o expresiune politică adecvată decît prin organizarea unui partid ţărănesc". Ţărăniştii apreciau lupta de clasă drept o realitate inevitabilă în societăţile bazate pe exploatare: „Cîtă vreme vor exista clase sociale cu interese opuse, lupta de clasă nu poate înceta". Ideile juste din programul Partidului ţărănesc vor dispare însă pe parcursul evoluţiei acestui partid, am menţionat exemplele de mai sus numai pentru a evidenţia felul cum s-a produs influenţa luptei revoluţionare a maselor asupra gîndirii social-politice a unor partide şi categorii sociale.

Cînd tratăm mutaţiile în viaţa ideologică din perioada interbelică, în viaţa ideologică a partidului comunist, trebuie să ne referim şi la activitatea întreprinsă de partid pentru aplicarea în practică a problemelor care au fost clarificate la vremea respectivă. Puternicele bătălii politice ale clasei muncitoare din perioada studiată au evoluat în strînsă legătură

www.dacoromanica.ro

cu procesul de clarificare ideologică, doctrinară, din partidul comunist, din mișcarea muncitorească.

Aș vrea să atrag atenția că mutațiile ce au avut loc în procesul de clarificare ideologică s-au reflectat și în gîndirea militară. Constatăm în acea perioadă apariția a o serie de noi idei privind conceptul de apărare a țării. Ideile înaintate cu privire la apărarea patriei, care au fost în cadrul mișcării muncitorești în perioada premergătoare primului război mondial, sînt ridicate în perioada interbelică pe o treaptă superioară de Partidul Comunist Român, de mișcarea muncitorească și celelalte forțe progresiste, pînă la ideea rolului „națiunii înarmate" pentru apărarea țării. Trebuie de aceea examinată în mod mai special activitatea Partidului Comunist Român pentru atragerea armatei de partea luptei revoluționare, ideile lui privind democratizarea armatei pentru a deveni un element important în lupta poporului român pentru apărarea independenței și integrității teritoriale a României împotriva pericolului creșterii expansiunii imperialismului fascist.

V. Piucă: Referatele prezentate ridică probleme de o deosebită importanță privind procesul de clarificare ideologică, amplele confruntări între diferitele partide și grupări politice existente în acel timp în România. Fără discuție, au fost abordate probleme de primă însemnătate care erau în preocuparea Partidului Comunist Român, a celorlalte partide muncitorești, cît și a altor partide și grupuri politice.

Cred însă că problemele clarificării ideologice trebuie privite ca un proces continuu, desfășurat în toate etapele de dinainte de 23 August 1944, precum și după actul insurecțional. Modul în care sînt prezentate uneori lucrurile lasă impresia că partidele politice, indiferent de nuanțele lor, — comunist, social-democrat sau socialist, țărănist sau liberal —, sînt privite oarecum în bloc, ca un tot unitar și tratate ca atare. A aborda problemele activității ideologice, activitate de maximă importanță desfășurată de Partidul Comunist Român, de celelalte partide muncitorești sau partide și grupuri politice democratice, impune din partea cercetătorilor multă atenție, studiul atent al lucrărilor și documentelor, publicate sau din arhive, cunoașterea în toată profunzimea a pozițiilor partidelor, grupurilor și personalităților din partidele respective existente la un moment dat.

Aș dori să mă refer la unele momente care, într-un fel sau altul, pot să ilustreze remarca făcută. În 1921 la crearea Partidului Comunist Român au fost deosebiri de poziții în legătură cu rezolvarea problemei agrare. Unii, mai ales Cristescu, preluînd mecanic experiența revoluției ruse, susțineau naționalizarea pămîntului; alții, și între aceștia amintesc pe Rozvan, susțineau în mod just, pe baza marxismului aplicat realităților românești, exproprierea moșierilor și împroprietărirea țăranilor, care, numai după o muncă răbdătoare, de convingere, să fie atrași, în condițiile revoluției socialiste, pe făgașul transformării socialiste a agriculturii. Aș lua încă un alt aspect, din altă etapă. M. Gh. Bujor, adresîndu-se în 1936 Congresului P.S.D., propunea crearea partidului unic al clasei muncitoare prin unirea partidului comunist, partidului social-democrat și a celorlalte partide muncitorești; ideea era de mare importanță pentru destinele țării, dar pentru momentul respectiv nu putea fi realizată,

www.dacoromanica.ro

deoarece, în mod necesar, era nevoie să se clarifice mişcarea muncitorească, în primul rînd partidele muncitoreşti asupra ideologiei, politicii şi structurii organizatorice. Acestea sînt doar două aspecte, care ilustrează, după mine, frămîntări, confruntări în problemele dintre cele mai diferite, comportînd unele nuanţe şi sensuri care trebuie minuţios analizate.

Procesul de clarificare are însă loc atît în interiorul Partidului Comunist Român, cît şi în confruntarea lui cu alte partide. La fel se poate spune şi despre activitatea ideologică a Partidului Social-Democrat, altfel nu ar putea fi explicată apariţia unor dezidenţi din rîndurile lui. Dezidenţele reflectă de fapt poziţii, confruntări ideologice şi politice în probleme majore pentru viitorul ţării.

Un alt aspect, la care mă refer, este faptul că uneori în cercetare fenomenele nu sînt prezentate încît să se dea o imagine cît mai conformă cu realităţile, mai ales asupra unor aspecte care par secundare, însă îşi au şi ele importanţa în interpretare. Aşa este cazul în legătură cu intelectualitatea sătească, în speţă învăţătorii, care nu erau toţi net antifascişti. Este adevărat că în documentele vremii s-au făcut aprecieri potrivit cărora majoritatea acestei categorii sociale era antifascistă. Asta nu înseamnă însă că în totalitatea lor învăţătorii s-au postat pe aceeaşi platformă, unii dintre ei, şi nu puţini la număr, s-au situat pe poziţii retrograde, chiar fasciste. Este cert că personalităţi de seamă ale ştiinţei şi culturii româneşti, intelectuali de renume, s-au remarcat prin poziţia lor fermă antifascistă, democratică, de apărare a intereselor ţării, a ştiinţei şi culturii, şi-au spus cuvîntul în prelegeri, în publicaţii. Merită menţionaţi asemenea intelectuali, comunişti şi necomunişti, ca Radu Cernătescu, Petre Constantinescu-Iaşi, C. I. Parhon, Tudor Bugnariu, Duiliu Zamfirescu, Ion Gh. Maurer, Iorgu Iordan, Ion Cristea, Petre Andrei, Grigore Preoteasa, care au luat poziţie împotriva concepţiilor retrograde, a obscurantismului, misticismului, a fascismului. M-am extins asupra problemei atitudinii faţă de fascism, deşi această problemă va fi discutată altă dată, însă şi în dezbaterea de astăzi pot fi comentate unele aspecte, mai ales privind începuturile, care se găsesc în etapa asupra căreia e programată dezbaterea de acum.

În altă ordine de idei, aş dori să mă refer la una din problemele ridicate aici referitoare la armată. Această masă însemnată de oameni, îmbrăcată în haine militare, trebuie să o privim în contextul general al frămîntărilor ce au avut loc în ţara noastră. Este ştiut că marea majoritate a ostaşilor erau fii de ţărani şi muncitori, ei înşişi ţărani şi muncitori, că nemulţumirile ce le aveau părinţii şi fraţii lor, şi le aveau şi ei înşişi, se făceau simţite în unităţile militare, în ciuda rigurozităţii ordinei cazone. Pentru a înţelege evoluţia evenimentelor în special din perioada grea de după 1939 trebuie văzute, cu toată nuanţarea, situaţiile reale din armată îndată după primul război mondial, ecoul frămîntărilor din rîndurile oamenilor muncii, ale tuturor forţelor democratice şi politice din România, ecou care s-a resimţit şi în unităţile militare. Încă de la începutul activităţii lor, Partidul comunist, Uniunea Tineretului Comunist, au avut în atenţie munca de lămurire, de clarificare politică în rîndul ostaşilor. Numai aşa se va putea înţelege mai bine treapta nouă a activităţii pentru atragerea militarilor de partea forţelor care acţionau în direcţia scoaterii României din războiul antisovietic şi întoarcerea armelor împo-

www.dacoromanica.ro

triva Germaniei hitleriste, condiție *sine qua non* pentru salvarea țării de pe marginea prăpastiei în 1944. Activitatea continuă a partidului comunist nu putea să nu-și pună amprenta pe modul de a gîndi al ostașilor și să nu influențeze în mod pozitiv poziția multor cadre ofițerești, de comandă din armată.

Gh. Moldoveanu: În referatul la care am colaborat se pune și problema raportului dintre partid și sindicate în anii avîntului revoluționar, și pentru că definirea raportului partidului clasei muncitoare și organizațiilor sale de masă are o importantă semnificație ideologică în intervenția mea întăresc argumentația noastră prin cîteva precizări.

În împrejurările noi, interne și internaționale, din anii 1918—1921 s-au acumulat elemente, obiective și subiective, ce vor facilita descifrarea raportului partid-sindicat. În acest sens, maturizarea conștiinței clasei muncitoare, avîntul revoluționar, procesul intens de clarificare ideologică, au condus la stabilirea atribuțiilor organizațiilor sindicale, a rolului și locului partidului socialist în relațiile sale cu mișcarea sindicală.

În documentele partidului și ale mișcării sindicale, în presa socialistă, la întrunirile muncitorești se desfășoară o vie activitate, schițîndu-se și precizîndu-se rolul sindicatelor, raportul dintre partid și sindicat în vederea eliminării unor deficiențe și neclarități care mai persistau. Numeroase articole combăteau unele idei care modelau organizațiile sindicale în limitele strict economice. „Numai prin greve sindicale, numai prin sporuri de salarii" — se menționa într-un articol din „Socialismul", 9 august 1919 — „muncitorii nu-și pot schimba radical condițiile de viață", și se relevă că pentru emancipaiea definitivă de sub dominația capitalismului este necesară lupta politică, dusă inclusiv de organizațiile sindicale.

În alte documente s-a luat atitudine împotriva concepțiilor reformiste care aderau la teoria „armoniei sociale", a estompării luptei de clasă. Subliniindu-se că promotorii acestor concepții rămîneau tributari prejudecăților burgheze, într-un document se consemna : „Scopul mișcării muncitorești moderne trebuie să fie cucerirea revoluționară a puterii politice (...)", operă de însemnătate istorică în care sindicatelor le revin sarcini complexe.

În procesul de clarificare ideologică, de promovare a principiilor revoluționare și stabilire a unui raport corespunzător între partid și sindicat, au fost criticate și părerile care identificau partidul cu sindicatele. Uniformizarea relației partid-sindicat, desigur, afecta într-o măsură considerabilă rolul de conducător ce revenea partidului revoluționar. „Înecarea, topirea Partidului socialist în organizațiile muncitorești de masă" — remarca un articol din același ziar, dar din 8 iulie 1920, — „nu poate să fie decît dăunătoare chiar pentru înfăptuirea misiunii istorice a proletariatului".

De mare însemnătate este și faptul că în activitatea ideologică din mișcarea muncitorească se afirmă și se dezvoltă idei ce reflectau cît mai aproape de realitate raportul dintre partid și sindicat. „Epoca noastră revoluționară, a dărîmării capitalismului" — consemna un militant — „a scos și mai mult în relief rolul partidelor socialiste, care, din organe de luptă și de conducere a luptei proletariatului, a ajuns instrumentul renașterii și progresului omenesc". Concomitent, exprimîndu-și opțiunea

www.dacoromanica.ro

pentru o conlucrare viabilă între partid şi sindicat, autorul consemna: „Întărirea partidului, mărirea numărului membrilor săi, *strîngerea legăturilor între organizaţiile politice şi sindicatele profesionale constituie cea dintîi şi cea mai neînlăturabilă datorie a tovarăşilor noştri*". (sublinierea îmi aparţine)

Din cercetarea documentelor mişcării muncitoreşti din anii la care ne referim rezultă că masa largă a muncitorilor, marea majoritate a militanţilor din conducerea mişcării muncitoreşti considerau pe drept cuvînt, întemeiat, că sindicatele, acordînd atenţie luptei pentru îmbunătăţirea condiţiilor materiale şi spirituale ale muncitorilor, aveau datoria, şi capacitatea, să acţioneze în acelaşi timp, sub îndrumarea partidului, în sensul realizării idealului socialist.

Secvenţa la care ne-am oprit în cele spuse, prefigurează ampla dezvoltare ideologică pe care a cunoscut-o ulterior în cadrul mişcării muncitoreşti problema raportului partid-sindicat, problemă exprimată în variante, opinii, nuanţe şi orientări, conţinînd principii autentice sau nu, a căror valoare şi perenitate le-au verificat practica socială.

V. Arimia: Tema care se dezbate o socotesc şi eu, de mare importanţă pentru activitatea teoretică, ideologică, pentru activitatea noastră generală de partid. Tezaurul ideologic despre care vorbim este rezultatul activităţii îndelungate dusă de partid, de organizaţiile muncitoreşti, nu numai din România dinainte de 1918 — am în vedere statul român, — ci şi a mişcării muncitoreşti, revoluţionare din provinciile româneşti aflate pînă atunci sub dominaţia străină. Cînd analizăm mişcarea muncitorească, activitatea ideologică, trebuie să avem în vedere că militanţii care au contribuit la făurirea partidului comunist în anii avîntului revoluţionar de după primul război mondial, şi, după aceea, la munca de partid, la conducere, au fost din toate provinciile. Dacă vom urmări locul şi modul în care s-au format, cum s-a cristalizat gîndirea lor social-politică vom constata multe trăsături esenţiale comune — dar şi unele deosebiri, determinate tocmai de condiţiile în care au acţionat. De exemplu, în Transilvania militanţii socialişti s-au format în cadrul organizatoric al Partidului Social-Democrat din Ungaria, după 1903, mai bine zis, în cadrul secţiei române, după 1905, activitatea căreia ar trebui studiată mai mult, mai nuanţat, pentru a se evidenţia cum dincolo de despărţirile prin frontierea statală a avut probleme fundamentale similare cu mişcarea socialistă de dincoace de munţi, dar şi particularităţi, mai ales de ordin pozitiv, faţă de conducerea social-democraţiei austro-maghiare. Totodată în această provincie, în etapa la care mă refer, s-a petrecut o mai mare influenţă social-democrat occidentală. Existenţa contactelor multiple între militanţii socialişti români înainte de 1918, participarea reciprocă la congrese au făcut posibilă o cunoaştere mai concretă, mai directă, o apropiere mai mare, dar toate acestea nu au anulat anumite deosebiri de vederi. Dealtfel, în însuşi cadrul Partidului Socialist din România existau deosebiri de vederi, exprimate prin curentele manifestate în perioada respectivă şi care ele însele au o anumită evoluţie, nu simplă, o dinamică a lor şi interrelaţie, pînă la urmă mai proeminent şi mai consistent devenind curentul de stînga.

www.dacoromanica.ro

Prin urmare, condiţiile în care s-au format şi au acţionat militanţii socialişti este una din problemele principale pe care o propun să fie avută în vedere în lucrarea ce se întreprinde privind activitatea ideologică.

Cu toată intensa activitate publicistică, cu tot contactul între socialişti în timpul celor aproape trei ani (1918—1921) în cadrul statului naţional unitar român, deosebirile de vederi în unele probleme au continuat să existe, atît înainte de congresul din mai 1921, cît, un timp, şi ulterior. Uneori ne întrebăm de ce nu s-a ajuns în toate privinţele la un numitor comun, de ce au persistat unele deosebiri. Ideologia după care s-a călăuzit Partidul Comunist Român a fost ideologia marxist-leninistă, şi totuşi au fost deosebiri de vederi, soldate uneori cu repercusiuni adînci în cadrul mişcării muncitoreşti, al mişcării comuniste din România. După părerea mea, pentru o cercetare mai concretă şi cît mai completă una din problemele care trebuie avute în vedere cînd studiem activitatea ideologică este componenţa Comitetului Central, a Biroului Politic, a Secretariatului, a organelor de presă, ale organizaţiilor de masă, conduse şi îndrumate de P.C.R. O analiză amănunţită, temeinică, ne va clarifica mai larg multe din dificultăţile pe care le-a întîmpinat partidul comunist în domeniul ideologic, mai ales în deceniul al treilea.

Avem avantajul că analizăm trecutul prin prisma unei perioade în care aceste idei le-am văzut traduse în viaţă. Documentele partidului nostru, cuvîntările secretarului general al P.C.R. ne-au atras atenţia de a analiza fenomenele raportate la perioada lor concretă, la condiţiile reale în care au avut loc. Este aici o problemă de metodologie a istoriei, o remarcă asupra unui fapt real, dar aceasta nu înseamnă afirmarea „contemporaneizării" istoriei, sau cum se spune mai exact, a „modernizării", însă noi înşine trebuie să reflectăm mai mult asupra felului cum scriind inevitabil de pe poziţiile prezentului, din orizontul stadiului actual, să redăm însă exact imaginea faptelor din trecut, aşa cum au fost.

Mă gîndesc, de exemplu, la transformarea socialistă a agriculturii, la supleţea politicii partidului, dar tocmai pentru că în România avem deja o bogată experienţă pozitivă, este bine să examinăm, în plan ideologic, modul cum a evoluat problema agrară în documentele P.C.R., în documentele mişcării muncitoreşti văzută în ansamblul ei.

În sfîrşit, o problemă pe care o ridic este aceea a bazei documentare. De obicei se merge pe documentele oficiale ale partidului din etapele respective, la presa organelor de partid sau a organizaţiilor de masă, şi este bine să se facă aşa, însă cred că este insuficient să se procedeze numai aşa, pentru că de fapt uneori nici nu se ştie care documente sînt oficiale, sau dacă realmente au fost elaborate de partidul comunist, ori sînt cazuri cînd documentele oficiale lipsesc, iar presa n-a publicat sau a informat foarte sumar. Este deci nevoie să se recurgă şi la alte surse, de fapt normal este să se întrebuinţeze toate genurile de izvoare. Mă gîndesc la actele organelor de stat. Prefecturile, primăriile, tribunalele, legiunile de jandarmi sau organele de poliţie, surprindeau uneori cu exactitate activitatea militanţilor mişcării muncitoreşti, a comuniştilor, adesea în dosare de arhivă se găsesc discursuri, manifeste, ziare, broşuri aparţinînd mişcării muncitoreşti, partidului comunist, şi toate acestea este necesar să fie cercetate pentru ca informaţia să nu fie lacunară.

www.dacoromanica.ro

Dezbaterile parlamentare sînt o altă sursă de informare, în paginile lor se găsesc nu numai multe referinţe ale politicienilor burghezi, ci şi discursuri ale socialiştilor din anii 1919—1920, ale comuniştilor şi social-democraţilor.

Presa este desigur un mijloc de informare destul de important, inclusiv organele de presă ale diferitelor partide şi grupări politice nemuncitoreşti; şi din ele ne dăm seama în ce măsură prindeau rădăcini ideile comuniste, în ce măsură ele prezentau un „pericol" pentru orînduirea socială, regimul politic existent. De bună seamă ştim că toate aceste categorii de surse documentare trebuie coroborate cu documentele autentice ale partidului comunist, ale celorlalte partide şi organizaţii ale clasei muncitoare.

N. Petreanu: Împărtăşesc părerea că în munca de evaluare a fondului de idei în ce priveşte activitatea ideologică a mişcării muncitoreşti este bine să luăm în considerare aportul socialiştilor nu numai din cuprinsul statului român de dinainte de 1918, şi să examinăm argumentat ce a fost comun în gîndirea lor, acest comun semnalînd unitatea de fond a poporului român indiferent de situaţiile politico-statale, şi totodată să analizăm aspectele specifice, şi cred că asemenea lărgire a cercetării va reveni primului studiu, al lui Constantin Mocanu.

În ceea ce priveşte reflectarea complexă a adevărului istoric atenţia atrasă de Vasile Arimia este bine venită, adică trebuie cu multă temeinicie şi atenţie să apreciem activitatea aceasta ideologică şi să nu ne limităm la categorisiri de suprafaţă care nu corespund realităţilor. Spun aceasta deoarece lucrarea pe care o facem are în datoria ei să exprime adevărul, prin prisma metodologiei celei mai competente, pe care, în unele privinţe, noi înşine trebuie să o dezvoltăm, mai ales că dispunem de preţioase îndrumări în documentele mai recente de partid.

N. Gogoneaţă: Mi se pare bine venită această dezbatere, consacrată, în principal, caracterizării vieţii ideologice din perioada interbelică. Îmi aduc aminte că, acum mai bine de 10 ani, cînd am discutat tematica istoriei partidului s-a resimţit tocmai lipsa unor capitole mai consistente cu privire la confruntările de idei, la lupta ideologică din diferite perioade; relevam atunci disponibilităţile celor care lucrează în domeniul gîndirii sociale şi filozofice de a dezbate asemenea chestiuni.

Mă voi referi în continuare la cîteva din problemele abordate în referate şi în cadrul discuţiilor. Mi se pare generoasă ideea lui Constantin Mocanu de a urmări jaloanele ideologice care au condus la apariţia *in actu* a Partidului Comunist Român. Este important să înţelegem cum s-au închegat aceste premise ideologice — şi dînsul s-a referit la momentele principale ale constituirii lor — spre a determina apoi specificul activităţii ideologice a partidului în perioada interbelică. Între aceste premise, s-a amintit şi de propagarea de către militanţii socialişti a ideii necesităţii revoluţiei socialiste. Consider că ar trebui menţionat şi Panait Muşoiu, care în studiile şi articolele sale se referea la dictatura proletariatului şi recomanda ca proletariatul să fie pregătit pentru toate formele de luptă. Acestea sînt, în general, poziţii destul de înaintate pentru vremea respectivă. Cît priveşte problema dacă Muşoiu a fost sau nu anarhist, am căutat să demonstrez cu texte (într-o lucrare apărută în Editura politică) faptul că nu este în-

www.dacoromanica.ro

temeiată părerea după care ar fi fost anarhist : Muşoiu nu a îmbrăţişat teoriile anarhiste, a fost adeptul unui „socialism integral" ce ar include toate curentele socialiste.

Trecînd la problema caracterizării perioadei interbelice, aş vrea să mă refer la părerea că nu ar exista o unitate în problematica abordată de gînditorii acestei perioade. Consider că în problematica filozofică din anii interbelici există totuşi note comune, sînt adică unele teme reluate de majoritatea gînditorilor — teme impuse de condiţiile social-istorice ale epocii —, fără însă a se înregistra o unitate şi în soluţiile propuse gravelor probleme care frămîntau conştiinţele. Aşadar, soluţiile sînt într-adevăr divergente şi contradictorii, dar o anumită unitate în problematică există şi ea este determinată de o serie de coordonate sociale specifice.

Încă înainte de război exista preocuparea pentru a determina căile de dezvoltare a României moderne, de a găsi modalităţile şi forţele sociale capabile să asigure procesul civilizaţiei române moderne. După război se produc cîteva mutaţii asupra cărora ar trebui să ne oprim spre a înţelege mai bine această perioadă. Se impun tuturor o serie de fapte de mare rezonanţă socială şi ideologică. Este vorba mai întîi de drama războiului mondial, care a zguduit foarte multe conştiinţe : mulţi intelectuali, mulţi ideologi se arătau preocupaţi de a schimba ceva în această lume care a generat o conflagraţie universală ce a avut atîtea consecinţe în toate sferele şi, în primul rînd, consecinţe de ordin social. Apoi este vorba de prima revoluţie socialistă, de constituirea primului stat socialist, care opune o alternativă capitalismului. Trebuie să avem în vedere şi consecinţele ideologice directe ale acestor evenimente istorice care aduc la ordinea zilei problema progresului, destinului culturii şi civilizaţiei umane. Aceste două mari evenimente au întărit o părere mai veche, după care civilizaţia în general — este vorba în realitate de civilizaţia de tip capitalist — se află într-o profundă criză. De aici „procesul democraţiei" : la această criză ar fi dus democraţia, pentru că metodele raţionaliste de gîndire au condus la instaurarea ei. Aceste opinii au fost susţinute, într-o manieră agresivă, mai ales de reprezentanţii extremei drepte care, paralel cu „procesul democraţiei" făceau şi „procesul raţiunii". Ideea unei crize a culturii, a civilizaţiei umane este prezentă aproape la toţi gînditorii epocii. G. Călinescu remarca în *Istoria literaturii române* că în această perioadă trec pe primul plan al vieţii culturale „ideologii", explicarea acestui fenomen fiind, după el, o problemă pe care istoriografii viitori vor trebui s-o lămurească.

În afara acestor trăsături generale ale perioadei interbelice, apar unele specifice pentru ţara noastră, determinate de noile condiţii social-istorice în care se afla poporul român, în primul rînd, de constituirea statului naţional unitar. Pînă la constituirea statului naţional unitar, două erau problemele principale care preocupau gîndirea social-politică. În primul rînd, desăvîrşirea unităţii naţionale, apoi problema ţărănimii, rezolvarea problemei agrare, problemă acută în epocă şi care se asocia cu problema mai largă a democratizării vieţii social-politice, pentru care militau mai ales forţele de stînga. Idealul care unea majoritatea intelectualilor era, înainte de primul război mondial, cel al unităţii naţionale.

Acum, după război, acest ideal se realizează, şi se pune problema definirii unui nou ideal, care să fie îmbrăţişat de toată ţara. Se caută un

www.dacoromanica.ro

specific al țării noastre, al poporului nostru. Toți intelectualii sînt de acord că trebuie să ne afirmăm, să ne spunem cuvîntul în planul culturii și al civilizației. Se conturează ideea căutării unei căi specifice de afirmare a țării noastre și se discută mult despre specificul poporului român, despre specificul național. (În legătură cu aceasta sînt o serie de elemente menționate în raportul profesorului Petric și nu vreau să le reiau). Unii au văzut în țărănism acest specific, datorită structurii predominant agrare a țării noastre, trăgînd concluzia despre necesitatea instaurării unui „stat țărănesc"; alții au vorbit despre urmarea tradiției, a căilor bătătorite. Exprimîndu-se în termeni de teoria culturii, unii gînditori considerau că specific poporului nostru este „spațiul mioritic" sau, un echivalent pentru spațiul mioritic, „românismul". Ideea „românismului" o întîlnim și la Blaga și la C. Rădulescu-Motru. Cînd încearcă să definească românismul, gînditorul menționat ajunge la formula clasică, inoperantă — școala, biserica, armata. Alți ideologi căutau specificul poporului nostru în religia ortodoxă; este vorba de adepții ideologiei gîndiriste, cărora li se asociază trăiriștii. Este cunoscută poziția lui Nichifor Crainic, care vorbește de „sfînta catapeteazmă" a bisericii ortodoxe ce ar uni pe toți românii, fără deosebire de clasă socială. De asemenea, Nae Ionescu, principalul reprezentant al trăirismului, considera că ortodoxismul ar fi un specific al nostru, alături de cultul autorității.

O precizare: cînd vorbim despre ideologia gîndiristă avem în vedere ortodoxismul gîndirist, care caracterizează activitatea revistei „Gîndirea" din momentul cînd la conducerea ei vine Crainic. În ce privește faza inițială a revistei, se știe că fondatorii ei erau uniți de ideea creării unui organ cultural pentru toți intelectualii români, întrucît se resimțea necesitatea ca în Transilvania să existe o revistă culturală de prestigiu. Nu este surprinzătoare deci colaborarea lui Călinescu și Vianu la „Gîndirea", în prima ei fază.

În această varietate de soluții referitoare la calea specifică a țării noastre, a poporului român, în noua epocă istorică de după primul război mondial, mi se pare că se poate întrezări o unitate de problematică, determinată de cîteva coordonate specifice epocii: este problematica definirii noului ideal și a drumului pe care urmează să se angajeze țara noastră.

Poziția P.C.R. se caracterizează tocmai prin căutarea și găsirea unor soluții care s-au dovedit valabile. Criza culturii este definită de publicațiile marxiste ca o criză a sistemului capitalist, nu a întregii culturi. Partidul comunist a avut capacitatea de a oferi soluții — prin analiza stadiului de dezvoltare a țării noastre și a elaborării strategiei și tacticii pentru viitor — care în liniile lor esențiale s-au dovedit juste. Nu este surprinzător faptul că partidul comunist căuta soluții la realitățile țării noastre, pentru că în condițiile istorice date aceasta era o preocupare oarecum generală și, ca să poată opune o soluție valabilă altor concepții, trebuia să analizeze aprofundat realitățile țării noastre. De aceea Pătrășcanu analizează istoria socială și politică a României, de aceea în publicațiile marxiste sînt încercări de valorificare critică a tradițiilor istorice și culturale progresiste din țara noastră. Mă limitez la aceste cîteva sugestii, mai mult cu caracter metodologic, privind cercetarea vieții ideologice din perioada interbelică.

www.dacoromanica.ro

V. Magraon: Am înţeles că dezbaterea privind mutaţiile ideologice, îndeosebi din primul deceniu al perioadei interbelice, se vrea a fi mai amplă, adică de a se arăta că Partidul Comunist Român, avînd la bază ideologia marxist-leninistă, o bogată tradiţie şi o experienţă revoluţionară proprie, a acţionat pe plan ideologic într-o necontenită şi grea confruntare teoretică cu doctrinele burgheze, în timpul de care ne ocupăm — cu precădere cu doctrina liberală. Sarcina n-a fost deloc uşoară avînd, în vedere capacitatea de reconsolidare politică, dar şi ideologică, în anumită măsură, a clasei burgheze după 1918.

Observ că în aproape toate textele supuse discuţiei noastre, precum şi în două sau trei intervenţii, s-a remarcat faptul că preocuparea privind elucidarea stadiului dezvoltării societăţii româneşti a fost o problemă care a stat în atenţia tuturor partidelor, a multor sociologi, istorici, filozofi, economişti.

Într-adevăr, după primul război mondial a apărut necesară tratarea problematicii sociale din ţara noastră sub aspectul complex al prezentului, mă refer la prezentul de atunci, dar şi al dependenţei acestuia de perspectiva istorico-socială, direcţia pe care orice civilizaţie o cuprinde în planul evoluţiei sale. În această ordine de idei vreau doar să mă refer la situaţia cînd problema valorilor materiale şi spirituale ale evoluţiei civilizaţiei române se lega de disputa în jurul teoriei „formă fără fond". Prezentarea antinomică dintre fond şi formă apărea drept o contradicţie a civilizaţiei române, a mecanismului ei intern, o caracteristică nefuncţională a lipsei de sincronie axiologică. Direcţia acestei interpretări a pornit, mai întîi, împotriva instituţiilor burgheze aflate în acea vreme la începutul consolidării lor, apoi a fost extinsă pe ansamblul societăţii. Teoria „formă fără fond" a persistat şi în perioada interbelică, însă dacă la Titu Maiorescu instituţiile politice burgheze, viaţa spirituală erau expresii goale, fără conţinut, fără legătură în structura societăţii, la Ştefan Zeletin relaţia apare răsturnată. Pentru ideologul neoliberalismului baza economică, deşi nu se maturizase, era în natura ei să se dezvolte în direcţie industrială cu toate consecinţele şi implicaţiile sale, dar această dezvoltare răspundea mai puţin elementelor de suprastructură. Zeletin acuză burghezia că nu era pregătită pentru a acţiona în domeniul teoretic printr-un sistem unitar, militant şi partinic, asemănător manifestării cu evidentă superioritate de către conservatori înainte de război, el arăta că nu există o teorie, o ideologie burgheză pregătită să influenţeze creator dezvoltarea economico-socială a României. În schimb, Eugen Lovinescu în *Istoria civilizaţiei române moderne* realiza o tratare accentuat suprastructuralistă poate şi pentru că dădea o replică schematismului economico-sociologic. Este o contribuţie conceptuală a examinării evoluţiei civilizaţiei româneşti în cadrul sistemului de valori universale. Dacă Occidentul îşi punea problema decadenţei, a declinului civilizaţiei şi culturii dezvoltînd o spiritualitate biologizantă asupra omului, civilizaţia română evolua într-un cadru fluctuant extrem de labil şi trebuia să-şi apere valorile material-spirituale ca entitate distinctă, naţională, condiţie ea însăşi a integrării, a apropierii mediului universal.

Neoliberalismul a dorit, prin urmare, să depăşească, şi chiar să infirme, faza nefuncţională a „formei fără fond" într-o perioadă cînd societatea burgheză intrase într-o profundă criză socială, dar soluţiile

www.dacoromanica.ro

cele mai fecunde nu aveau condiţii de a veni de la el, ci tocmai de la forţele realmente revoluţionare, în fond de la orientarea fundamentală şi de la politica activă şi de sinceră perspectivă a partidului comunist.

D. Hurezeanu: Înainte de a intra în punctarea unor probleme de fond cred că nu e lipsit de interes să cădem de acord asupra unor aspecte metodologice ce trebuie să prezideze munca de elaborare a lucrării pe care ne-o propunem.

Descifrarea momentului ideologic în activitatea Partidului Comunist Român, aşa cum rezultă şi din sumarul preliminar al lucrării, este concepută în legătură cu ansamblul evoluţiei gîndirii social-politice româneşti şi cu trăsăturile specifice situaţiei economice şi sociale a ţării. Găsesc cît se poate de firească o asemenea abordare fiindcă, în afară de cunoaşterea gîndirii politice a P.C.R., într-o anumită etapă de dezvoltare, urmărim ca prin intermediul datelor pe care ea le oferă să ajungem la o înţelegere mai deplină şi mai adecvată a fenomenului românesc, a problemelor sale, a caracteristicilor evoluţiei lui. Deci nu o simplă acumulare de idei, de teze şi opinii — care au, desigur semnificaţia lor —, ci un prilej ca pornind de la aceste teze, opinii şi idei să forăm mai adînc în conţinutul realităţii româneşti, în epoca considerată, să realizăm un progres al cunoaşterii în acest sens.

Iată de ce socotesc că este cît se poate de binevenit, în cuprinsul lucrării pe care o plănuim, să includem un studiu consacrat caracteristicilor evoluţiei social-economice ale României în perioada interbelică. În lumina datelor şi faptelor materiale obiective privind fenomenul social-economic românesc vom avea posibilitatea să judecăm şi gradul de adecvare a activităţii teoretice şi politico-ideologice desfăşurate în epocă. Pornind de la aceste fapte să desprindem măsura în care s-a reuşit să fie „asimilate" teoretic sau, dimpotrivă, dacă demersul cognitiv şi ideologic nu a fost corespunzător.

Pe de altă parte, dezbătînd anumite aspecte ale activităţii ideologice a P.C.R. este necesară şi o viziune de ansamblu asupra evoluţiei gîndirii social-politice româneşti în perioada interbelică. În felul acesta vom avea un punct de raportare şi de înţelegere a ceea ce era propriu şi distinct activităţii teoretico-ideologice a partidului comunist, vom putea să conturăm elementele calitativ deosebite ale gîndirii sale politice în comparaţie cu celelalte curente de gîndire. Nu de mică importanţă este de asemenea faptul că activitatea ideologică a Partidului Comunist Român s-a dezvoltat într-o susţinută polemică cu numeroşi adversari de idei. Se impune deci o „punere în temă" asupra tezelor susţinute de adversarii de idei pentru a înţelege mai bine înseşi opiniile şi criticile formulate la adresa lor de partidul comunist.

De aceea, socotesc util şi binevenit demersul întreprins de profesorul Aron Petric de a fixa, fie şi în linii generale, tabloul gîndirii sociale şi politice din România în perioada de după primul război mondial. Desigur, problema este extrem de vastă şi extrem de complexă. Esenţial este de a defini just orientările de ansamblu fără ca înapoia frazelor şi constatărilor generale să pierdem din vedere modalităţile proprii de argumentare, fizionomia unui curent teoretic sau altul, relieful său distinct.

Cîteva remarci aş dori să fac şi eu cu privire la tabloul de ansamblu al gîndirii social-politice româneşti în perioada interbelică.

www.dacoromanica.ro

Această perioadă a marcat schimbări semnificative în peisajul gîndirii sociale şi politice româneşti, odată cu prefacerile de ordin politic, social şi economic care se petrec în ansamblul societăţii. Transformările survenite, multiple şi de caracter diferit, nu reuşesc să înlăture o serie de probleme vechi care se ridică, însă, într-un context nou. Dezbaterile doctrinare poartă după război tensiunea specifică epocilor de prefacere, curentele de idei sînt într-o măsură mai mare supuse fenomenului politic. Toate marile curente care se înfruntă sînt o emanaţie directă a unor tendinţe politice ale vremii. Dezvoltarea unor concepţii teoretice în sistemul lor lăuntric nu se înscrie — ca şi în etapele anterioare ale evoluţiei României moderne — pe primul plan de preocupări; în centrul gîndirii sociale şi politice se situează propunerea de a descifra caracterele distinctive ale societăţii româneşti. Există însă o mai accentuată preocupare pentru sistematizarea elaborării teoretice, pentru ordonarea ideilor în perimetrul anumitor curente, pentru aşezarea unor orientări socio-politice sub orizontul unor teze cu substrat filozofic.

În mare, perioada dintre cele două războaie mondiale cunoaşte din punct de vedere al evoluţiei gîndirii social-politice două etape: o etapă de limpezire, de dezbatere şi de cristalizare a direcţiilor de gîndire care durează aproximativ pînă la începutul deceniului al patrulea, şi alta după 1933 (luăm convenţional acest an) dominată de sarcinile luptei împotriva fascismului şi a ideologiei fasciste. Faţă de epoca premergătoare primului război mondial, capacitatea constructivă a teoriilor emise apare, pe ansamblu, oarecum diminuată. Continuitatea de preocupări şi afinităţile tematice şi problematice sînt extrem de puternice între unele curente din perioada dinaintea primului război mondial şi cea interbelică. (Exemplul cel mai elocvent ni-l oferă poporanismul şi ţărănismul).

O altă remarcă aş ţine să fac în legătură cu unghiul de tratare a problemelor care formează cuprinsul viitoarei lucrări. Evident, există multiple unghiuri de abordare a gîndirii politice şi sociale. Într-un fel se va apropia de acest fenomen sociologul sau politologul şi oarecum în altul istoricul. Acesta trebuie să fie preocupat, într-o foarte mare măsură, după părerea mea, de evidenţierea articulaţiei dintre realitatea socială şi reflectarea teoretică a acesteia şi să situeze într-o perspectivă largă, cu adevărat istorică, lumea de idei şi de concepte care esenţializează o întreagă mişcare de interese de clasă, de atitudini şi orientări sociale, de năzuinţe şi ţeluri ordonate pe o scară foarte largă între polii generalului şi ai particularului.

Deci nu exclusiv aspectele ideatice ale conceptelor, dar şi rezonanţele şi implicaţiile lor sociale, raporturile lor cu problematica general istorică a societăţii.

Dealtfel însăşi *ideea de dezvoltare* a gîndirii sociale şi politice trebuie considerată nu numai în latura ei de act creator, evidenţiind progresul în însuşi sistemul dat al cunoaşterii, ci de fenomen social-istoric care se răspîndeşte şi se manifestă specific. Iar efortul de asimilare a unei realităţi, chiar dacă nu vizează fundamentele sistemului dat de cunoaştere, are o netăgăduită valoare de originalitate şi creativitate.

A. Petric: Am prezentat un material sintetic, enunţiativ, tematic, din această cauză au apărut şi unele formulări mai liniare, generalizatoare,

www.dacoromanica.ro

sînt, de aceea, de acord cu Ion Ardeleanu că Şerban Voinea nu poate fi pus pe aceeaşi linie cu Moscovici; în studiul definitivat se vor face distincţiile necesare.

La cele spuse de Nicolae Gogoneaţă precizez că formularea sintetică nu a permis o prezentare a revistei „Gîndirea" pe etape, referatul oprindu-se mai ales la perioada cînd activitatea a fost dirijată de Nichifor Crainic, el căutînd să imprime o orientare naţionalistă, mistico-religioasă. Desigur, orientarea aceasta nu s-a manifestat la fel şi la fiecare din colaboratori, dar există o anumită rezultantă şi mi se pare că aceasta este caracterizată prin iraţionalism şi misticism. Sub acest aspect mi se par interesante unele aprecieri ale lui I. Zamfirescu, colaborator al „Gîndirii", şi care reliefează, în cunoştinţă de cauză, unele din aceste orientări. Astfel, el arată, între altele, că „în trecut românii au luptat pentru independenţa lor politică, în prezent ei trebuie să năzuiască la o independenţă a lor spirituală. Aceasta ar fi în destinul lor ca popor o a doua neatîrnare". Ideea este interesantă, însă pe urmă el vine şi arată cum ar trebui realizată această a doua neatîrnare spirituală, menţionînd că pentru ca aceasta „să devină posibilă, este nevoie de o renaştere religioasă, către care nu ne-am putea îndrepta decît liberîndu-se sufleteşte de tirania formelor materiale ale civilizaţiei şi ale ideologiilor sceptice, pozitiviste pe care le întreţine cultul. Datoria noastră de astăzi nu este de a demonstra, ci de a crea. În locul judecăţilor sistematice şi prezumţioase, trebuie să punem puterea creatoare a simţirii nemijlocite, „a intenţiei" şi apoi, referindu-se la activitatea de la „Gîndirea" spunea: „atacurile pe care corifeii „Gîndirii" le-au făcut nu au un singur obiectiv, ci se răspîndesc în jerbe împotriva mai multora. De pildă, împotriva istoriei şi a concepţiilor ei evolutive deterministe, apoi sînt îndreptate împotriva civilizaţiei contemporane, împotriva societăţii burgheze, împotriva formelor de viaţă ale capitalismului modern, dar şi împotriva democraţiei şi a instituţiei ei reprezentative, împotriva spiritului liberal care a patronat în secolul trecut, se îndreaptă împotriva concepţiei marxiste, împotriva filozofilor pozitivişti şi evoluţionişti şi, în mare măsură împotriva formei generale a culturii româneşti moderne". Iată o apreciere a unuia dintre purtătorii ideologiei gîndiriste care într-o manieră pozitivă din punctul lui de vedere apreciază această orientare mistică şi iraţionalistă care a fost dătătoare de ton la această revistă.

În sfîrşit, printre coordonatele ideologice de după primul război mondial definirea noului ideal naţional a fost una dintre constante şi printre notele lui caracteristice era preocuparea de a găsi un specific naţional în cultură. Iată ce spunea P. Negulescu: „Specific naţional nu înseamnă numai mintea celor ce lucrează în această direcţie, cartea noastră, ştiinţa noastră, filozofia noastră trebuie să fie originală. Nu este de ajuns. Ele trebuie să fie conforme cu specificul nostru naţional. Acest specific devine astfel călăuza pe care trebuie s-o urmăm îndeaproape, după care trebuie să ne conducem mai departe, pe care trebuie s-o avem dinaintea ochilor în toate străduinţele noastre artistice, ştiinţifice şi filozofice. Nu mai este de ajuns să urmărim frumosul în artă sau adevărul în ştiinţă şi filozofie aşa cum făceau altădată reprezentanţii popoarelor

www.dacoromanica.ro

ce nu ajunseseră încă să aibă o conştiinţă naţională destul de dezvoltată şi care se mulţumeau să se conducă după normele şi legităţile comune. Noi trebuie astăzi, cu conştiinţa deplină de noi înşine, conştiinţa la care am ajuns, să căutăm a realiza un frumos şi un adevăr care să fie al nostru, care să exprime specificitatea noastră etnică şi care să fie profund naţional". Acest citat este din *Geneza formelor culturii*, apărută în 1934, în care Negulescu, care a fost un intelectual progresist, punea totuşi probleme care au constituit într-adevăr o constantă şi o linie de căutare în filozofia românească şi, desigur pe această linie a găsirii specificului s-au înscris mulţi alţi gînditori.

C. Mocanu: Vreau să-mi expun un gînd care mi-a încolţit după ce Damian Hurezeanu a formulat adineaori opinii asupra fizionomiei lucrării menită de a ne ajuta să penetrăm consistent spre realităţile omeneşti prin realizarea unei explicaţii de înaltă competenţă.

Caracteristica enunţată este posibilă prin mai multe, şi, desigur, diferite mijloace şi modalităţi, oferite de metodologia, să-i zic, tradiţională, a istoriei, şi de metodologia ei modernă, cu orizonturile şi tehnicile recente, ultimele în fapt — trebuie să recunoaştem — mai puţin întrebuinţate de istorici, mai ales de istoricii avînd ca preocupare specializată istoria mişcării muncitoreşti şi a partidului. Va fi util să întreprindem evidenţa acestor procedee şi să vedem care şi în ce măsură vor spori eficienţa cognitivă, explicativă, asupra temei cărţii, şi, în cuprinsul ei, asupra unei laturi sau alteia, fiecare în parte comportînd particularităţi de aplicare a metodelor. Este de a lua în seamă, cu deplină acurateţe, evantaiul desfăşurat al exigenţei de la instanţa primară a criticii, formale şi de conţinut, a izvoarelor documentare, care ele însele sînt produse ale istoriei, după cum releva Hippolyte Taine, pînă la urcarea la concept, — moment presupus tocmai de o lucrare pe temă ideologică.

În asemenea construcţie, deocamdată pusă numai imaginativ, care să însumeze condensarea teoretică prin urcarea la demonstraţie logică şi aprofundarea cunoaşterii prin însăşi frumuseţea literară nuanţatoare, va trebui să fie întreprinsă examinarea conceptelor.

În primul rînd, examinarea foarte atentă a conceptelor aşa cum s-au format ele în condiţiile de epocă, dintre care o bună parte şi-au păstrat încărcătura de sens, inclusiv strict terminologic, dar unele şi-au pierdut din semnificaţie în timpul succedent, rămînînd mai sărace, ori altele au devenit mai bogate în semnificaţie. Unele concepte trebuie să le definim noi, acum, din perspectiva prezentului, dar în aşa fel încît să nu ideologizăm prezenteist, şi îmbogăţiţi astfel noi înşine în optică larg cuprinzătoare să răsfrîngem rezultatul spre obiectul studiat. În această privinţă, lucrarea de istorie va fi o creaţie prin interpretare pe un plan care, fiind mai înalt, este însuşi planul faptelor, dar planul transfigurat teoretic al faptelor existente *realiter*.

Privirea în maniera doar schiţată — nu e posibil mai mult în această scurtă discuţie — este de natură să ducă la valorificarea mai amplă, dar nu incorect adăugătoare, a concepţiei mişcării muncitoreşti, a partidului ei revoluţionar, a partidului comunist în speţă. Iată un exemplu — conceptul *patriotism*, care, de bună seamă, este din sistemul conceptelor principale ale activităţii ideologice-politice.

www.dacoromanica.ro

Vechea mişcare muncitorească a fost, în general, doctrinar şi practic, o mişcare socială care a contribuit la toate laturile implicate în şi de acest concept. Prin expresia *în general* am vrut să construiesc un enunţ mai precis, probabil, că l-am făcut însă mai puţin precis, dar am dorit să nu afirm ca şi cum nu aş şti că unele formulări în publicistica socialistă de atunci nu au fost întotdeauna clare, şi că opinii din grupările politice ale claselor dominante atacau doctrina muncitorească tocmai în această privinţă. Dificultăţi mai mari au fost în perioada de existenţă a partidului comunist, mai ales din anii 1924 şi pînă prin primii ani de după 1933, apoi în 1940—1944, dar aceste dificultăţi nu sînt în afara posibilităţii de a fi explicate.

Întîi — pur şi simplu ca greşeli din pricina practicilor neadecvate însăşi naturii comunismului de imixtiune în treburile partidului de către forurile de atunci ale organizării muncitoreşti internaţionale ; apoi — ca nerealizare suficient de bine a raportului dintre naţional şi internaţional, căci şi în această privinţă a trebuit o îndelungată evoluţie pînă la expresia aşa de clară şi certă din documentele recente ale Partidului Comunist Român ; în fine, dar nu în ultimul rînd, că însăşi noţiunea *patriotism* este rămasă la un înţeles restrîns. Prin *patriotism* s-a înţeles şi se înţelege de regulă atitudinea în legătură cu păstrarea integrităţii teritoriale, în legătură cu apărarea neatîrnării, în legătură cu afirmarea patriei în interior şi exterior, ş.a.m.d. — nu dau definiţia, am vrut doar să sugerez interpretări pe care le cunoaştem şi care s-au dat cu sensuri felurite chiar sub aceleaşi cuvinte de către diferitele partide, doctrine politice. Un studiu istoric amplu ne lipseşte, recent am citit însă o foarte sugestivă carte, *Ideia de patrie în literatura română*, publicată în acest an de Alecu Hanţă, conferenţiar la Universitatea din Bucureşti.

De multe ori, de pe poziţiile claselor dominante, mai cu seamă după ce n-au mai prezentat poziţii înaintate, atitudinea revoluţionară, mai ales atitudinea proletară, comunistă, a fost considerată, adesea defăimător, ca nepatriotică. O reevaluare a conceptului *patriotism*, de pe poziţii comuniste profund patriotice este bine venită. Ne punem, metodologic, noi înşine întrebarea : o seamă de evenimente de care ne vom ocupa neapărat în lucrare au fost sau nu patriotice? Astfel 13 Decembrie 1918, eveniment pe care-l cunosc bine, căruia i-am acordat mai mulţi ani de studiu, şi despre care, împreună cu Gheorghe Unc, am scris şi o carte, mai mică, este găsit în presa reacţionară ca acţiune nepatriotică, duşmănoasă ţării. În carte nu m-am gîndit atunci să aduc replică deschisă unor asemenea caracterizări, şi să reliefez conţinutul lui patriotic, examinînd şi dezvoltînd însuşi conceptul. Într-adevăr 13 Decembrie a fost un eveniment care nu se încadra în sistemul unor interese ale grupărilor reacţionare, acestea puteau spune, şi au spus, că muncitorii nu „apără" interesele „ţării", dar dacă noi îl evaluăm, desigur nu simplist, prin ce a pus pentru ridicarea stării de existenţă a oamenilor, a oamenilor muncii, prin ameliorările cerute împotriva scumpetei, a sărăciei, pentru o zi de lucru mai mică, pentru libertate de organizare, de păstrare şi promovare a drepturilor democratice — pentru toate aceste revendicări, tocmai prin aceste revendicări acţiunea muncitorească nu a fost patriotică? Tot aşa, greva generală din octombrie 1920, temă care şi ea mi-a reţinut atenţia mulţi ani, este considerată în literatura reacţionară tot ca nepatriotică, duşmănoasă ţării ;

www.dacoromanica.ro

dar cînd o întreagă muncitorime se ridică la luptă pentru îmbunătăţirea condiţiilor de existenţă a celor ce muncesc, aceasta nu este atitudine în direcţia remedierii stărilor de lucruri din interiorul patriei, nu este atitudine patriotică?

Propun să lărgim conceptul *patriotism* pentru a cuprinde esenţialmente mişcarea revoluţionară care prin natura ei este patriotică, adică prin efortul ei de a găsi rădăcinile nedreptăţii şi de a afla soluţiile ca răul să fie înlăturat şi în locul lui să vină rînduieli mai bune, care tocmai ca rînduieli mai bune ridică prestigiul ţării. Acest enunţ nu propune în nici un fel o modalitate de studiere nediferenţiată, lipsită de spiritul critic, de rigurozitatea principială şi partinică a disecării atente a împrejurărilor care, mai ales în unele etape — cum am amintit şi mai înainte — au fost grevate de erori în problema la care mă refer. Lărgind însă, conceptul *patriotism*, în termeni de ştiinţă capabilă să reflecte complex adevărul realităţii complexe, vom găsi în cuprinsul activităţii revoluţionare a Partidului Comunist Român toate acele momente care au propulsat realist progresul, patriotice prin natura lor, prin sensul lor, prin saltul înnoitor pe care l-au deschis şi l-au făcut în această ţară, şi care s-au întruchipat şi se întruchipează astăzi în profilul imanent patriotic şi internaţionalist al României socialiste, al Partidului Comunist Român.

☆

N. Petreanu: Nu intenţionez să formulez concluzii, dealtfel ar fi foarte greu în faţa mulţimii de probleme ridicate. Rezultă că, într-adevăr, problemele activităţii ideologice a Partidului Comunist Român îmbracă o mare varietate de aspecte ţinînd de condiţiile în care a activat şi de sarcinile sale. Abordarea unor asemenea probleme presupune o determinare a conţinuturilor de fond cu care s-a confruntat mişcarea muncitorească, întreaga mişcare revoluţionară, progresistă din ţara noastră. În dezbatere s-au sugerat o seamă de idei ce trebuie reţinute prin valoarea lor. Vor trebui gîndite problemele puse astăzi în discuţie, lărgită sfera lor cu noi şi noi aspecte, multe răspunsuri se vor da însă mai întregit cînd vom dezbate, în continuare, temele propuse pentru etapele mai apropiate de momentul de cotitură în istoria poporului român care l-a constituit 23 August 1944.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

SESIUNEA ANUALĂ DE COMUNICĂRI ŞTIINŢIFICE A DIRECŢIEI PATRIMONIULUI CULTURAL NAŢIONAL

În zilele de 15 şi 16 iunie 1976 a avut loc, în sala de conferinţe a Muzeului de istorie al Municipiului Bucureşti, sesiunea anuală de comunicări ştiinţifice 1976, organizată de Direcţia Patrimoniului Cultural Naţional sub auspiciile Consiliului Culturii şi Educaţiei Socialiste. Materialele prezentate în faţa unei numeroase asistenţe formată din cercetatori, muzeografi din Bucureşti şi din alte oraşe din ţară, din cadre didactice de la Universitatea din Bucureşti, au fost în primul rînd rodul unor îndelungate investigaţii fie în cadrul şantierelor de arheologie medievală şi modernă, fie în cadrul lucrărilor de restaurare al diferitelor monumente istorice şi de artă. În al doilea rînd ele au rezultat din cercetările cu caracter metodologic al căror scop era sublinierea folosirii mijloacelor tehnice cele mai avansate din zilele noastre pentru obţinerea unor rezultate cît mai eficiente.

După specificul lor comunicările prezentate pot fi împărţite în patru grupe şi anume: din grupa I fac parte următoarele: Dinu V. Rosetti, *Observaţii arheologice privind vechimea oraşului Piteşti*; arh. Eugenia Greceanu, *Structura urbană medievală a oraşului Piteşti*; arh. Cristian Moisescu, *Un monument bucureştean dispărut — biserica fostei mănăstiri Sărindar*; arh. Constanţa Modoran şi Ion Chicideanu, *Cetatea Bradu*. Autorii primelor două comunicări au dovedit pe baza investigaţiilor din ultimii ani că vechimea urmelor de locuinţe în perimetrul oraşului Piteşti este atestată aproape continuu încă din preistorie, din neolitic, că materialul arheologic datat din secolul al XIII pînă în al XIX-lea este cel mai bogat şi semnificativ pentru ilustrarea vieţii urbane în această lungă epocă, că din topografia oraşului medieval s-au păstrat pînă în zilele noastre elemente care atestă unde se afla vechiul „bazar", sau „uliţa mare", că în reconstituirea vechiului plan al acestui oraş din evul mediu de un real folos au fost nu numai studierea elementelor arhitectonice dar şi urmărirea acestui proces în documentele municipale ale vremii. În celelalte două comunicări cercetatarea analitică a documentelor de epocă comparate cu analiza formelor estetice păstrate de unele monumente de artă fie că sînt în mediul urban sau rural au dus la concluzia că rezultatele obţinute sînt cu atît mai mari cu cît orizontul de investigaţie este mai larg şi cu cît materialul documentar este mai variat. De aceea imaginea mănăstirii Sărindar din Bucureşti (azi dispărută) ne apare în zilele noastre mult mai clară şi mai completă ca şi rostul ei în viaţa urbană, după cum ruinele cetaţii Bradu evocă nu numai multe evenimente politice şi militare din secolul al XVII-lea dar şi locul pe care aceasta l-a ocupat în sistemul de fortificaţie al Ţării Româneşti, în epoca respectivă.

Din grupa a II-a fac parte comunicările: Radu Creţeanu, *Spontaneitate şi fantezie în pictura murală medievală*; arh. Tudor Otetelişanu, *Contribuţii la cunoaşterea arhitecturii bisericilor de lemn din Transilvania*; Ioana Cristache Panait, *Semnificaţia istorică şi valoarea artistică a bisericii de lemn din Vechea, jud. Cluj* Ioana Cristache Panait şi arh. Marinel Daia, *Tradiţia lemnului la Fildu, jud. Sălaj*. Deşi a fost numai o comunicare care s-a referit la pictura murală medievală ea s-a dovedit revelatoare pentru a distinge acele elemente asupra cărora s a insistat mai puţin pînă acum şi care ne dau explicaţia de ce multe din realizările remarcabile ale vechilor noştri zugravi din mediul rural şi urban au reuşit să lase posterităţii opere de mare valoare. Celelalte trei comunicari au avut un anumit specific şi anume au căutat să aprofundeze studiul privind construcţiile de cult din lemn în Transilvania nu numai din punct de vedere istoric (vechimea lor, ctitorii care le-a înzestrat, meşterii care le-au lucrat) dar şi artistic (modelul care a stat la baza unora din ele, elementele artistice originale, influenţa pe care au exercitat-o ele însile asupra altor tipuri de construcţii).

Din grupa a III-a fac parte comunicările: Liviu Rotman, *Despre importanţa izvorului material în cercetarea istoriei moderne a României*; arh. Aurelian Lănăsescu, *Contribuţii la studiul şi evidenţa monumentelor istorice cu ajutorul sistemelor de prelucrare automată a datelor*; Vasile Drăguţ, *Date noi despre cetăţile de scaun din Moldova medievală*; arh. Ion Dumitrescu,

„REVISTA DE ISTORIE" Tom. 29, nr. 10, p. 1607—1608, 1976

www.dacoromanica.ro

O biserică de tipul Neagoe Basarab prea puțin cunoscută, biserica sf. Nicolae de la mănăstirea Cernica. Prima comunicare a subliniat încă odată utilitatea exponatelor tridimensionale existente în sălile muzeelor care completează în mod armonios materialul documentar și ilustrativ, (mobilier, obiecte aparținînd unor personalități, monete și medalii, arme și utilaj de tot felul, mijloace de transport și iluminat etc.) A doua cu un vădit caracter tehnic a dezvăluit un aspect nou privind nu numai inventarierea și evidența monumentelor istorice și de artă dar și clasificarea lor potrivit unor norme strict analitice. În a treia a autorul a surprins unele elemente caracteristice care ne permit azi să stabilim timpul cînd cetățile de scaun s-au bucurat de atenția diferiților domni și să le deosebim de celelalte reședințe ale domniei după structura arhitectonică a complexului clădirilor. În fine ultima avînd caracterul unei micromonografii a dezvăluit, după elementele estetice în special, liniile generale ale unei ctitorii din preajma orașului București.

Din grupa a IV-a fac parte comunicările: Luminița Munteanu: *Rezultatele cercetărilor arheologice de la biserica mănăstirii Cobia*; arh. Ana-Maria Orășanu, *Casa domnească de la Berca*; arh. Mihaela Adrian, *Cula Nistor de la Cerneți*; Liana Tugearu, *Goticul întîrziat în arhitectura Țării Românești*. Comunicările din această ultimă grupă se remarcă prin datele noi obținute în urma unor investigații deosebite făcute în ultimii ani fie în cazul unor săpături arheologice fie în urma unor lucrări de restaurare: Totodată autorii lor au reușit să îmbogățească literatura de specialitate privind arhitectura clădirilor aparținînd reprezentanților clasei feudale pe de o parte iar pe de alta să stabilească atît momentul istoric al pătrunderii unui stil arhitectonic apusean la noi cît și modul cum acesta poate fi identificat pînă în zilele noastre studiind diferite monumente de artă.

Discuțiile angajate pe marginea comunicărilor au subliniat importanța rezultatelor la care au ajuns autorii lor, noutatea unora din concluzii, înalta calitate a planurilor și schemelor prezentate ca și a diapozitivelor în culori care însoțind expunerea au reușit să ilustreze diferitele etape ale cercetărilor arheologice și ale restaurării unora din monumentele istorice și de artă supuse acestor cercetări. Totodată s-a subliniat necesitatea continuării colaborării cadrelor de specialiști din Direcția Patrimoniului Cultural Național cu istoricii, cu istoricii de artă, cu muzeografii în vederea obținerii de noi rezultate în investigațiile ce urmează a fi întreprinse și în viitor.

Constantin Șerban

CRONICA

În ziua de 13 august 1976 la Muzeul de istorie a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România a avut loc un simpozion consacrat împlinirii a 70 de ani de la centralizarea mișcării sindicale și crearea Comisiei Generale a Sindicatelor din România.

La manifestare, organizată de Consiliul Central al Uniunii Generale a Sindicatelor din România și Institutul de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., au luat parte vechi militanți ai mișcării muncitorești, activiști de partid, ai organizațiilor sindicale și de tineret, cercetători științifici.

În cadrul simpozionului au fost prezentate și dezbătute referatele *Centralizarea mișcării sindicale (august 1906) și semnificația sa pentru dezvoltarea luptei revoluționare a clasei muncitoare din România* și *Sindicatele, participante active la înfăptuirea Programului P.C.R. de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism.*

★

În ziua de 13 august 1976 profesorul Federico Brito Figueroa, de la Universitatea din Caracas, care ne vizitează țara ca oaspete al Asociației de drept internațional și relații internaționale (A.D.I.R.I.) și al Ministerului Educației și Învățămîntului, a vorbit la Institutul de istorie „Nicolae Iorga" despre *Un secol de frămîntări sociale în Venezuela 1876 — 1976.*

www.dacoromanica.ro

R E C E N Z I I

IOAN SCURTU, *Din viața politică a României. Întemeierea și activitatea Partidului Țărănesc (1918 — 1926)*, București, Edit. Litera, 1975, 198 p.

Lucrarea — formă prescurtată și ameliorată, în urma observațiilor primite, a tezei de doctorat susținută în 1971 — sintetizează o suită de studii și articole publicate de autor, începînd din 1968, privind istoria partidelor politice burgheze din România după primul război mondial. Lucrarea este prima monografie scrisă de pe pozițiile marxist-leniniste privind activitatea partidului țărănesc de la întemeiere și pînă la fuziunea sa cu Partidul Național. Evoluția noului partid politic „țărănesc" este analizată de-a lungul a cinci faze — tot atîtea capitole ale lucrării — autorul explicînd condițiile istorico-politice care au determinat abandonarea crezurilor radical de stînga, „maturizarea" relativ rapidă și afirmarea sa ca al doilea partid de guvernămînt al țării după fuziunea realizată în 1926 cu naționalii ardeleni și „regățeni".

Monografia istorico-politică a partidului țărănesc este sub aspectul documentar, al prezentării diferitelor faze și etape ale activității acestui partid o lucrare de referință reușită, foarte utilă. Autorul a izbutit să aducă o contribuție valoroasă la cunoașterea cadrului general politic în care s-a întemeiat și a activat un nou și — în ciuda lipsei sale de omogenitate socială și politică — puternic partid politic burghez. Sînt cuprinse și analizate principalele acțiuni, inițiative și manifestări politice ale Partidului Țărănesc (congresele și conferințele sale, adoptarea și modificări aduse programului, statutului, componenței organelor centrale de partid; confruntările de idei din interiorul și din afara partidului; evoluția spre dreapta care l-a împins la fuzionarea cu Partidul Național de centru dreapta și care a pregătit terenul acceptării de către factorii responsabili ai regimului politic din România a unei guvernări național-țărăniste etc.). Toate aceste calități ale lucrării pot fi, dealtfel, observate cu ușurință de orice cititor (specialist sau nu) al lucrării. În speranța unei viitoare reeditări într-un tiraj mai larg și într-o editură de specialitate, vom folosi prilejul oferit de prezentarea acestei prime lucrări privind istoria integrală a unui partid politic de la întemeiere pînă la încheierea activității sale spre a releva necesitatea unor ameliorări de viziune științifică, necesitatea unei interpretări mai nuanțate și aprofundate a unor procese social-politice de mai largă amplitudine, cu rădăcini și rezonanțe istorice ce nu pot fi încorsetate în cadrul strîmt al anilor 1918 — 1926, analizați cu precădere de autor în lucrarea sa.

Contrar așteptărilor, lucrarea debutează brusc cu descrierea inițiativelor unor intelectuali radicali burghezi în vederea întemeierii unor grupări „țărăniste" și „muncitorești" (nemarxiste) la sfîrșitul primului război mondial și primii ani de pace. În acest context și într-o asemenea viziune, apariția noului partid țărănesc pare a fi în primul rînd rodul „psihozei tranșeelor", ale unei stări conjuncturale, al unei nevoi subiective a cercurilor burghezo-moșierești (a burgheziei rurale îndeosebi) de a devia printr-o diversiune politicianistă, radicalismul de stînga al maselor țărănești de pe făgașul luptei revoluționare. Fără a subaprecia influența avîntului revoluționar în grăbirea procesului de clarificare, grupare și organizare a diverse curente, tendințe, năzuințe, în jurul unor partide sau programe vechi sau noi, trebuie, de la bun început, să precizăm că neanalizarea premiselor social-economice, politice, ale rădăcinilor istorice a diferitelor soluții de „rezolvare" a problemei agrare și a „chestiunii țărănești" înainte de primul război mondial creează dificultăți mari autorului în explicarea conținutului și caracterului țărănismului ca partid și program social politic. Ca preocupare social-politică, țărănismul este vechi ca și problema țărănească. El este reflexul insatisfacției în mediul rural țărănesc și în cadrul intelectualității rurale a nerezolvării burghezo-democratice complete a problemei agrare. Înainte de apariția unui Dobrescu-Argeș, Dincă Schileru, a haretismului, a poporanismului și semănătorismului (în ceea ce privea problematica agrariană a acestor curente), răscoalele țărănești endemice care prevesteau crunta răscoală și represiune din 1907, lipsa de pămînt,

www.dacoromanica.ro

de păşuni, clocotul revoluţionar al maselor ţărăneşti cereau o rezolvare radicală a problemei agrare. Spre deosebire de celelalte soluţii exterioare, ţărănismul apare la începuturi — şi chiar după întemeierea partidului politic al „ţăranilor" — ca o soluţie endogenă în măsura în care apreciem majoritatea intelectualităţii săteşti ca identificîndu-se atunci mai mult cu interesele ţărănimii muncitoare decît cu cele ale burgheziei săteşti. Pentru toţi cei care se apleacă asupra surselor documentare primare ale perioadei dinaintea primului război mondial (arhive comunale, ale unităţilor de dorobanţi, apoi de jandarmi, ale preturilor, ocoalelor agricole şi silvice etc.), devine evident că majoritatea învăţătorilor (numeroşi dintre ei suplinitori, cu studii incomplete, fără avere) şi preoţimii rurale nu poate fi trecută în rîndul burgheziei satelor (cum o face şi I. Scurtu la pag. 10, 11, 12, 15 şi în alte părţi ale lucrării) decît trecînd peste adevărul istoric (cum s-ar explica participarea masivă a intelectualităţii rurale la toate acţiunile revendicative ţărăneşti, inclusiv în fruntea răscoalelor, în cazul în care ne-am găsi în faţa unor elemente înstărite, rupte de acum de nevoile celor mulţi, atrase şi incorporate deja în rîndul minorităţii exploatatoare?) Dacă învăţătorii şi preoţii de ţară erau burghezi, atunci arendaşii, circiumarii comercianţii, cămătarii, chiaburii în ce categorie trebuiesc trecuţi? Faptul că lucrări mai vechi sau mai noi, preluînd necritic tipare de import, neconforme realităţilor româneşti dinainte de 1918, confundă frecvent burghezia rurală cu majoritatea învăţătorimii şi preoţimii acelor vremuri, nu poate eluda existenţa unor curente şi tendinţe protestatare, contestatare, radicale iniţiate sau conduse tocmai de intelectualitatea satelor (ne referim, evident, mai ales la stările din vechea Românie). Deşi, după 1907 o parte a intelectualităţii satelor e antrenată la conducerea băncilor populare, a unor „obştii" (asociaţii) de arendare şi cumpărare de terenuri agricole sau în lupta politicianistă (cîţiva din viitorii fruntaşi ai P.N.Ţ. în cap cu I. Mihalache, preşedinte înainte de primul război al Asociaţiei generale a învăţătorilor pe ţară, vor activa la liberali), totuşi izvorul ţărănismului ca năzuinţă şi mişcare revendicativă specific ţărănească era departe de a fi diminuat, deoarece el consta, după cum am mai arătat, în nerezolvarea problemei agrare în toată complexitatea acesteia. Înclinăm, de aceea, spre concluzia la care au ajuns M. Muşat, I. Ardeleanu (în „Viaţa politică în România 1918 — 1921") şi alţi autori, că ideea înfiinţării unui partid ţărănesc — veche de decenii — a fost doar reluată şi dusă la împlinire într-un cadru nou şi în condiţiile social-politice schimbate de după primul război mondial. De altfel, fără a aminti, chiar şi succint, în introducere, asupra elementelor constitutive originare ale viitorului partid ţărănesc, nu se poate înţelege, de pildă, rolul precumpănitor jucat iniţial de tendinţele şi grupările adepţilor lui Millan Ionescu-Berbecaru, C. Stere, N. D. Lupu, aderenţa unor intelectuali de valoare ca Paul Bujor, C. I. Parhon, V. Pârvan, V. Madgearu etc. (erau toţi aceştia uneltele diversioniste ale marelui capital? sau ale burgheziei rurale?). Însăşi concluzia ce-i este sugerată autorului (p. 31) de rezultatele alegerilor din 1919 pare nemotivată în condiţiile în care el se declară adeptul întemeierii şi activităţii partidului ţărănesc doar ca rezultat al unei necesităţi subiective, unei oportunităţi politicianiste, ca reflex doar „al afirmării burgheziei rurale, care urmărea să-şi făurească un instrument politic propriu" (p. 11).

Numeroşi învăţători, ofiţeri de rezervă şi comandanţi în linia întîi a ţăranilor soldaţi, confruntaţi cu marile nedreptăţi de pe front şi din spatele frontului, martori şi participanţi la epopeea luptelor eroice din Moldova se radicalizează; nevoia unor înnoiri democratice profunde nu era consecinţa înscrierii reformei agrare şi electorale în Constituţie (iulie 1917), ci devenise pentru aceşti ofiţeri de rezervă învăţători o problemă de conştiinţă social-politica. În acest sens, se poate într-adevăr vorbi de faptul că ideea unei grabnice întemeieri a unui partid ţărănesc a ţîşnit din tranşee. Ţaranismul tranşeelor, împreună cu radicalismul revoluţionar burghezo-democratic de inspiraţie poporanistă a lui C. Stere au pus, pe deasupra intenţiilor de la început politicianiste ale lui I. Mihalache şi ale altora, primele temelii organizatorice ale noului partid politic (vezi componenţa şi starea de spirit a participanţilor la întrunirea ţărănistă din 21 noiembrie 1918 de la Slatina sau la cea din 5 decembrie 1918 de la Bucureşti). O lectură a procesului-verbal încheiat în decembrie 1918, care reprezenta actul de naştere al partidului ţărănesc şi al ideilor sale programatice de bază nu lasă nici o îndoială asupra influenţei decisive pe care a avut-o Millan Ionescu-Berbecaru şi alte elemente radicale în elaborarea primului program al noului partid ţărănesc. Contopirea diferitelor grupări ţărăniste locale cu partidul muncitor, intrarea în partid a unor personalităţi democratice cu stare socială mic-burgheză a dus la întărirea orientării radicale de stînga a întregului partid în curs de constituire în anii 1919 — 1921 (sînt anii afişării unui program burghezo-democratic radical).

A devenit partidul ţărănesc după 1921 — 1922 un veritabil partid al burgheziei săteşti? Categoric nu. Deoarece în momentul în care îşi demonstrează viabilitatea, iar liderii săi receptivitatea la regulile jocului politicianist, partidul ţărănesc încetează — chiar dacă va

www.dacoromanica.ro

afișa în mod demagogic și în scop electoral formula statului țărănesc și a proprietății țărănești de „muncă" — de a mai fi un portdrapel al păturilor mic-burgheze; el va plonja spre putere — după fuzionarea cu naționalii — ca un nou partid al rotativei guvernamentalei burghezo-moșierești, sprijinit de și sprijinind interesele unor influente cercuri, în special ale burgheziei mijlocii, a noilor îmbogățiți de după primul război mondial, care vroiau să-și croiască un loc fruntaș în viața economica dar și politică a țării pe seama liberalilor. De altfel, autorul constată, fugitiv, ca după 1921 alunecarea spre dreapta a partidului era urmarea „mutațiilor ce aveau loc în baza lui social economica" (p. 103), care, observăm noi, nu mai era țărănească, ci micburgheză radicală, cadrele provenite din păturile orașenești devenind predominante. Părăsirea ulterioară, voluntară sau forțată, a rîndurilor viitorului partid național-țărănesc de N. D. Lupu, C. Stere și de grupările acestora considerate mai de stînga, încorporarea pe de altă parte a numeroși industriași, comercianți, avocați, bancheri, chiar a unor moșieri, denota că în ciuda titulaturii și sloganurilor României „eminamente agricole" și a statului țărănesc, partidul țărănesc se transformase într-un partid burghezo-moșieresc, gata să-și ofere serviciile marelui capital autohton sau străin, prințului Carol ca prezumtiv monarh, numai pentru a obține posibilitatea unei mari guvernări țaraniste, respectiv național-țărăniste.

De altfel, încă din anii 1922 — 1924, o serie de prevederi burghezo-democratice radicale, incluse sau menținute în programul partidului la cererea lui Stere, N. D. Lupu și aderenților acestora făceau o notă discordantă cu orientarea generală a majorității cadrelor fruntașe ale partidului care mai afișau doar un radicalism de circumstanță în lupta politicianistă ce o dădeau împotriva liberalilor sau averescanilor. Comitetul central executiv, ales în urma Congresului general al partidului din octombrie 1924, avea în compoziția sa 10 avocați, 9 profesori universitari, 2 profesori de liceu, 2 medici, 1 industriaș, 8 învățători și 1 plugar. Din noua conducere lipsea Millan Ionescu-Berbecaru și alți întemeietori ai partidului; în schimb, printre aleși figura Matei D. Cantacuzino, fost conservator, ceea ce, coroborat cu numărul redus aproape simbolic al învățătorilor și al singurului plugar menținuți la conducerea partidului, ilustra suficient mutațiile calitative produse la nivelul cadrelor și orientării generale (spre dreapta) a partidului țărănesc, chiar înaintea fuziunii sale cu fruntașii burgheziei române din Transilvania, Crișana și Banat grupați în Partidul Național. Lunecarea sa ireversibilă spre dreapta, în ciuda menținerii în conducere a lui C. Stere, N. D. Lupu, Paul Bujor, Pan Halippa, nu a putut fi oprită, ba chiar a fost accentuată de afirmarea publică în 1925 a dizidenței de dreapta condusă de S. Mehedinți. Ahtiată după putere, noua conducere, în frunte cu I. Mihalache, va atenua treptat unele prevederi „prea radicale" din programul partidului, va refuza încheierea unui acord electoral cu B.M.Ț. și se va arăta gata să facă concesii importante pentru a realiza fuziunea cu naționalii, trecînd chiar peste opoziția stîngii țărăniste reprezentate de N. D. Lupu, C. Stere și alții. Alegerile din mai 1926 au precipitat lucrurile în sensul că partidele țărănist și național, frustate grosolan de voturi de către mașina de vot guvernamentală (averescană), au ajuns la convingerea că numai unite vor putea determina palatul și cercurile de afaceri influente din țară și străinătate să apeleze la noul partid politic unificat ca viitor partid de guvernămînt. Trebuie relevat faptul că fuziunea care a dus la crearea Partidului Național Țărănesc a accentuat caracterul eterogen, centrifug al unor tendințe și curente din sînul partidului. Deși ambele partide — țărănesc și național — la obîrșie se născuseră (firește în condiții specifice ce difereau de la o regiune la alta) din nevoia de a da expresie politică luptei pentru ridicarea socială și economică a țărănimii asuprite (un rol principal jucîndu-l doar atunci intelectualitatea satelor), în ajunul fuziunii lor ele se angajează definitiv pe calea luptei politicianiste; fuziunea a fost — într-o măsură — concepută ca o asociere electorală permanentă, ca o platformă-program de lansare spre o activitate guvernamentală comună.

Făcînd, deci, o judecată globală asupra istoriei partidului țărănesc, nu putem fi de acord cu opinia lui I. Scurtu că acest partid a fost vreodată doar „expresia politică a burgheziei rurale, care dorea să influențeze în sensul intereselor ei evoluția economică, socială și politică a României" (p. 188). Ținînd seama de stadiul de dezvoltare social-economică și politica a României în acea perioadă, de tradițiile luptei politice, de raportul de forțe, de compoziția și formele specifice ale luptei revendicative desfășurată de țărănimea din țara noastră, un partid doar al țăranilor expresie politică doar a burgheziei sătești, nu putea ființa ca atare, nu se putea afirma ca o forță politică viabilă. Faptul că în unele prevederi inițiale ale programului, statutului partidului se afirma că noul partid „cu structură social-țărănească (reprezenta) țărănimea organizată politicește" nu trebuie să ne înșele asupra structurii și orientării sale reale care a fost burghezo-democratică (radical mic-bur-

www.dacoromanica.ro

gheză) la început, pentru a trece rapid, aproape fără pauze, pe poziția de al doilea partid burghez al țării, dispus să refacă și să fie unul din beneficiarii „tradiționalei" rotative guvernamentale. (Față de fostul partid conservator, noul partid se înscria la stînga liberalilor, semn al consolidării democrației parlamentare burgheze din România după primul război mondial).

Înainte de a deveni un apărător al intereselor marelui capital, a burgheziei în general, partidul țărănesc în prezența sa meteorică pe scena politică a țării (1919 — 1926), așa cum conchide cu justețe I. Scurtu, a adus totuși, prin programul, ideologia și activitatea sa, o notă originală în contextul vieții politice postbelice. În acei ani, partidul țărănesc, în ciuda alunecării sale tot mai evidente după 1923 spre dreapta „a constituit una dintre cele mai importante forțe ale stîngii burgheze din România; el a militat pentru adîncirea reformei agrare, pentru lărgirea drepturilor și libertăților burghezo-democratice, pentru funcționarea normală a regimului parlamentar-constituțional, s-a ridicat împotriva represiunilor antimuncitorești" (p. 188 din lucrarea recenzată).

În concluzie, erudita lucrare a lui Ioan Scurtu prin bogăția faptelor și evenimentelor prezentate, prin nivelul ridicat de valorificare și interpretare a materialului documentar folosit pentru cunoașterea temeinică — prima monografie pe această temă — a activității partidului țărănesc în cei șase ani de existență, permite angajarea și confruntarea unor puncte de vedere diferite privind caracterul complex și contradictoriu al vieții politice din România după primul război mondial. Lucrarea se înscrie ca o contribuție valoroasă privind ramura „țărănistă" a noului partid politic burghez — P.N.Ț. — care va juca un rol politic fruntaș în viața politică a țării în următoarele două decenii.

Traian Udrea

MIHAIL GUBOGLU, *Cronici turcești privind țările române. Extrase. Vol. II. Sec. XVII — începutul sec. XVIII*, București, Editura Academiei R.S.R., 1974, 539 p.

Un remarcabil eveniment editorial, așteptat cu interes de istoricii din țara noastră, l-a constituit apariția volumului II din colecția de *Cronici turcești privind țările române*, inaugurată în 1966 de către Academia Republicii Socialiste România, prin publicarea volumului I, îngrijit de cunoscuții noștri turcologi Mihail Guboglu și Mustafa A. Mehmed

Volumul de față a fost întocmit de către prof. Mihail Guboglu, ale cărui eforturi și lucrări de pînă acum-predarea îndelungată a limbii otomane la Institutul de studii sud-est europene al Academiei, la Arhivele Statului și la Universitatea din București, elaborarea de indispensabile instrumente de lucru [1], prospectarea arhivelor din Turcia și Bulgaria, [2] publicarea unui bogat material documentar turco-osman [3] și a unui însemnat număr de studii și comunicări [4], în sfîrșit, conducerea

[1] Amintim: *Tabele sincronice. Datele Hegiret și datele erei noastre*, București, 1959; *Paleografia și diplomatica turco-osmană. Studiu și album*, București, 1958; *Catalogul documentelor turcești*, vol. I, București, 1960, vol. II, București, 1965.

[2] Vezi, de pildă, *Despre materialele arhivistice otomane din Turcia și importanța lor pentru istoria țărilor române*, „Revista arhivelor", IX, 2/1966, p. 174—194; *Două călătorii în Turcia pentru cercetarea arhivelor Imperiului otoman*, „Revista arhivelor", 2/1969, p. 221—236; *O călătorie în Turcia*, „Revista arhivelor", 1/1972, p. 158—169; *Despre arhiva turco-orientală din Biblioteca de stat „V. Kolarov"-Sofia. Importanța ei pentru istoria României și a altor state din sud-estul Europei*, „Revista arhivelor", II, 2 1959, p. 180—214; III, 1/1960, p. 134—182; *Les documents turcs de la Section orientale de la Bibliothèque „V. Kolarov" de Sofia et leur importance pour l'histoire des Pays Roumains*, „Studia et Acta Orientalia", Bucarest, III, 1961—1962, p. 93—115.

[3] De exemplu: *Un mănunchi de documente turcești privind evenimentele din țările românești în jurul anului 1821*, „Revista arhivelor", I, 1/1958, p. 234—256; *Șapte documente turcești din arhivele Brașovului privind relațiile Transilvaniei cu Poarta otomană la începutul secolului al XVII-lea*, „Revista arhivelor", VIII, 1/1965, p. 213—253; *Turetzkii istočnik o Valahii, Moldavii i Ukraine*, „Vostočnye istočniki " („Fontes orientales"), Moskva, I, 1964, s. 131—161; *Eflâk ve Buğdan vovodalarının Babıâli ile münasebetleri* (Relațiile voievozilor Moldovei și Țării Românești cu Poarta) „Belgelerle Türk Tarih Dergisi", Istanbul, 1/1967, s. 61—67.

[4] Citâm doar: *Inscripția sultanului Suleiman Magnificul în Moldova 1538/945*, „Studii", IX, 1956, 2—3, p. 107—123; *Evlija Çelebi: de la situation politique, administrative, mili-*

www.dacoromanica.ro

multă vreme a Asociației de studii orientale și a publicației sale „Studia et Acta Orientalia"— au marcat deja în mod incontestabil o etapă importantă în împlinirea vechiului deziderat al istoriografiei române: acela de a se întemeia și la noi o școală națională de turcologie, cu misiunea de a furniza noi informații și interpretări istoriei României, dar și de a marca mai activ aportul românesc la studiul istoriei universale.

În șirul acestor preocupări ale autorului, prezentul volum se înscrie ca o nouă contribuție, cu totul remarcabilă, rod al unui imens volum de muncă (de răscolire a arhivelor și bibliotecilor, de depistare a celor mai bune manuscrise și texte edite, de selectare a autorilor și pasajelor, de traducere a acestora din „turca-araba-persana", care era limba otomană), dar și al unei adînci cunoașteri a cronicilor otomane. Astfel, M. Guboglu a emis opinii personale în legătură cu paternitatea celebrei *Istorii a lui Nai'ma*[5] și a introdus în circuitul științific mondial, prin acest volum, o excepțională *Istorioară privind expediția asupra Cameniței* (*Kameniçe seferine dair tarihçe*)* de Hace Ali (în volum, p. 205—230), izvor necunoscut celui mai complet „catalog" al istoriografiei otomane[6] și care se dovedește a fi cea mai prețioasă sursă pentru cunoașterea importantei campanii a Köprülü-ilor.

Volumul se deschide cu o lungă—poate prea lungă—*Introducere* (p. 5—24), în care se indică locul cronicilor din care s-au făcut extrase în evoluția istoriografiei otomane, precum și valoarea lor ca izvor istoric în general, pentru istoria românească în special, concluziile autorului fiind — pe bună dreptate, cum se va vedea—pozitive în acest sens. Foarte documentată, bogată în indicații bibliografice (poate nu întotdeauna absolut necesare), *Introducerea* — completată de 8 substanțiale schițe bibliografice — ridică istoricului, prin însăși prezentarea cronicarilor din veacul XVII, întrebări firești ca acestea: cum se face că tocmai în această epocă de declin economic și instituțional al Imperiului otoman, apar excepționale figuri istoriografice, în frunte cu Kâtib, Çelebi, cu preocupări enciclopedice? Cum se explică apariția unor cronici și tratate (*risale*-uri) la finele veacului XVI și în veacul XVII „cu tendința spre reflecții istorico-filozofice" (Saadeddin Hoca Efendi, Mustafa Ali, Ayni Ali Müezzinzade, Mustafa Selâniki, Hasan Al-Kâfî Akhisarî, Veysi, Koçi Bey ș.a.)? În sfîrșit, din ce rațiuni se instituie sistemul cronicarilor oficiali (al *vak'anüvis*-ilor) începînd din a II-a jumătate a sec. al XVII-lea?

Sînt probleme interesante la care putem găsi răspunsul, dacă legăm mai strîns evoluția istoriografiei (ca element suprastructural) de evoluția societății otomane (factorul hotărîtor, determinant), deși uneori această relație: dezvoltare social-economică-cultură nu funcționează automat și linear, ci mai complex, după un mecanism mai subtil, cum se întîmplă și în cazul de față: declinul social-economic, al Imperiului otoman din veacul XVII, nu a dus numaidecît și la decăderea istoriografiei, ci dimpotrivă, la înflorirea ei și aceasta pentru că problemele ridicate de acest declin, întrebările neliniștitoare care frămîntau pe oamenii luminați ai Imperiului (cum erau, mai ales, cronicarii) în legatură cu evoluția și destinul acestuia, încercările de a găsi remedii — toate acestea fac să se nască o literatură de alt gen, mai adîncă, mai preocupată de aspecte social-economice, de instituții, față de aceea „fără probleme" din epoca de apogeu a sultanatului. De același declin al societății otomane se leagă și apariția „istoriografilor aulici", care aveau misiunea de a preamări — adică de a umfla artificial, ca pe niște baloane de săpun, — gloria padișahilor, care nu se mai croia bărbătește cu sabia, pe cîmpul de luptă ca altădată.

Primul cronicar prezentat în volum este *Kâtib Çelebi* (Haci Kalifa), alias Mustafa bin din Abdullah (1609—1657), figură proeminentă a culturii otomane din veacul al XVII-lea, supranumit uneori și veacul său.

Înalta pregătire teoretică primită în tinerețe, desigur în limitele timpului și potrivit specificului Orientului, în vederea ocupării

---

laire, culturelle et artistique dans les Pays Roumains (1641—1666), „SAO", V—VI, 1967, p. 3—48; *L'historiographie ottomane des XVe—XVIIIe siècles. Bref aperçu*, „Revue des études sud-est européennes", LLL, 1965, 1 2, p. 81—92; *Le tribut payé par les principautés roumaines à la Porte jusqu'au début du XVIe siècles d'après les sources turques*, „Revue des Études Islamiques", 1/1969, (Paris), p. 49—80.

[5] După opinia lui M. Guboglu, această operă este, de fapt, lucrarea lui Șarih ül-Menarzade pe care Naima doar a aranjat-o și i-a adăugat doar relatarea a încă 6 ani (față de anii 1591—1655 descriși de Menarzade). Vezi, mai departe, în vol., p. 189 și detalii în „Revista de studii, recenzii și referate", VIII, 1971, nr. 3, p. 264—280.

* Toți termenii și numele turcești se vor da în continuare în actualul alfabet turc oficial.

[6] Este vorba de lucrarea clasică, înregistrînd circa 500 de cronicari otomani, a lui Franz Babinger, *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*, Leipzig, 1927.

www.dacoromanica.ro

funcției de *kâtib* (scrib, secretar)[7], propriile eforturi depuse pentru studierea civilizației orientale și-ceea ce e remarcabil — chiar occidentale, îndeosebi în cei 13 ani, cît — cu ajutorul unei moșteniri — s-a putut dedica exclusiv acestor preocupări intelectuale, în sfîrșit îndelungata practică de secretar în armată, efectuată în cea mai mare parte în Orient (Bagdad, Alep, Dyarbakır etc.) — toate acestea explică întinderea operei lui Kâtib Çelebi (23 scrieri), larga sa informare (1300 de izvoare în opera sa de bază *Fezleke*)[8], precum și adîncimea spiritului care o străbate.

În *Fezleke-i tarih* (*Rezumatul istoriei* sau — în traducerea lui M. Guboglu — *Istorie sinoptică*), variantă turcă, abreviată, după modelul arab, se relatează evenimentele istoriei otomane de la anul 1000 H./1591 e.n. pînă la anul 1065 H./1654—55 e.n.

Dintre extrasele privind Țările Române (în volumul recenzat, p. 29—104), mergînd de la 1592 la 1654, partea cea mai valoroasă pentru istoria românească ni se pare a fi aceea de după 1624, adică după intrarea autorului în serviciul armatei, la una din cancelariile contabile, unde putea, eventual, stringe date, informații sau chiar impresii proprii. (Pentru partea anterioară a lucrării Kâtib Çelebi citează trei izvoare binecunoscute, la care putem merge direct.[9]

Avînd în vedere că Kâtib Çelebi n-a fost niciodată în părțile noastre, ci numai în Orient, ne întrebăm care vor fi fost sursele sale documentare pentru scrierea evenimentelor din zona noastră geografică. Să fi folosit el și aici „în mod critic izvoare turcești (materiale arhivistice) și europene", cum ar fi făcut-o în genere „pentru fundamentarea științifică a operelor sale" (*Introducere*, p. 7)? O dovadă în acest sens ar putea fi reproducerea *ahidname*-lelor („capitulațiilor") acordate Transilvaniei la 1614 și 1627, de care va fi vorba mai departe. Oricum, M. Guboglu are dreptate cînd scrie că „cel care vrea să studieze istoria medievală a României din ultimul deceniu al veacului al XVI-lea și pînă la începutul celei de-a doua jumătăți a veacului următor nu poate trece cu vederea *Istoria sinoptică* a lui Kâtib Çelebi" (p. 9). *Fezleke* prezintă pentru noi interes îndeosebi pentru problemele puterii otomane din prima jumătate a sec. al XVII-lea (lupta cu Polonia, stăvilirea atacurilor cazacilor, care amenințau aprovizionarea Istanbulului și chiar securitatea sa, potolirea tătarilor, războaiele cu Iranul), precum și pentru obligațiile țărilor române față de Poartă în acest răstimp. Din acest ultim punct de vedere, se menționeaza, de pildă, că Radu Mihnea, domnul Țării Românești, participă la campania de la Hotin din 1621 cu 6000 de oșteni (p. 78), care însă îndeplinesc, împreună cu moldovenii, mai mult misiuni auxiliare (p. 79, 89).

Atragem atenția asupra conținutului a două „capitulații" (*ahidname*) acordate de catre sultanul otoman lui Gabriel Bethlen la 1614 (p. 70—71)[10]. Dincolo de unele (inevitabile) diferențe, este izbitoare asemănarea dintre aceste acte și beratul, numit în textul documentului și *nișan*, acordat lui Mihnea I urcitul la reluarea domniei în 1585[11]: aceeași formula „să fii prieten pri tenilor și dușman dușmanilor (mei) „(*dosta dost ve dușmana dușman olup*) formulă tipică a „capitulațiilor", numite în diplomatica otomana fie *ahidname*, fie *berat*, fie *nișan-ı hümâyun*, fie chiar *hatt-i șerif*[12], aceleași obligații din partea voievodului (achitarea regulata și în întregime a haraciului și peșcheșurilor, supunerea la poruncile împăraticei), aceleași obligații ale Porții (de a da domnia cu consimțamîntul raialelor, adică al țarii,[13] de a nu se amesteca „niciodata și

---

[7] În Imperiul Otoman, birocrații trebuiau să posede cunoștințe de limbă, literatură, caligrafie, istorie, drept, filosofie, calendar, cadastru și agricultură. Cf. H. Inalcik, *The Ottoman Empire. The Classical Age 1300—1600*, New York—Washington, 1973, p. 103.

[8] Este chiar afirmația lui Kâtib Çelebi din *Takvim el-tevarih*, în care se refera și la *Fezleke*. Cf. *Kâtib Çelebi'den Seçmeler* (Kâtib Çelebi. Pagini alese), Hazirlâyan: Orhan Șaik Gökyay, Istanbul, 1968, p. 118. O verificare moderna a afirmației a confirmat spusele lui Kâtib Çelebi (vezi Orhan Șaik Gökyay, în introducerea la volumul amintit, p. 12).

[9] E vorba de Mehmed bin Mehmed (în vol. ed. Guboglu, p. 40, 47), Hasan Beyzade p. 47), „Peçevili" (Ibrahim Peçevi) (p. 62, 78), care apare (la p. 72) și sub numele de „Tahvil" (vezi și opinia lui M. Guboglu, p. 72, n. 273). Comparînd pasajele din Kâtib Çelebi, în care se face trimitere la Mehmed bin Mehmed și la Peçevi, cu originalul acestora (vezi *Cronici turcești*, I, p. 399—436 și 469—526), nu constatăm deosebiri între sursa de inspirație și pasajul lui Kâtib Çelebi, ceea ce dovedește acuratețea cronicarului, pe de o parte, dar și lipsa de detalii în plus, deci de originalitate, pe de altă parte.

[10] A se vedea și *ahidnâme*-ul din 1627 (p. 91).

[11] Cf. Mihai Maxim, *Culegere de texte otomane*, București, 1974, doc. 14.

[12] H. Inalcik, art. *Imtiyâzat* (Privilegii), II. The Ottoman Empire, extras din *The Encyclopaedia of Islam*, ed. 2-a, p. 1179.

[13] Vezi și *telhis*-ul marelui vizir catre sultan din 1606, privind situația din Moldova în care se arata: „dacă se dăruiește <voievodatul> fratelui lui <Ieremia>, potrivit rugăminții raialelor (...), s-ar bucura poporul

www.dacoromanica.ro

prin nimic"în treburile interne, de a apăra principatul de eventualele atacuri externe). E un motiv în plus care ne determină să apreciem că în actul acordat lui Mihnea Turcitul în 1585 avem de-a face în realitate, cu o „capitulaţie".

La traducerea extraselor din *Fezleke-i tarih*, M. Guboglu a folosit ediţia publicată în 1869—70, dar „a ţinut seamă şi de alte cîteva manuscrise din bibliotecile din Istanbul" (p. 28), principiu ideal fără îndoială, pe care harnicul răscolitor al arhivelor otomane l-a adoptat ca bază şi la traducerea celorlalte fragmente. Din păcate, nu aflăm rezultatele acestei permanente confruntări a textului edit cu manuscrisele, fiindcă în note nu avem referiri—spre a marca diferenţele—decît la cronica lui M. Naima—ediţia din 1968 a lui Z. Danişman — , ce se referă la aceeaşi epocă (p. 40, n. 79; p. 41, n. 81 şi 82; p. 65, n. 231; p. 72, n. 271; p. 78, n. 319; p. 79, n. 328; p. 88, n. 393; p. 92, n. 410, ş.a).

Takvim et-tevârih (Calendarul istoriilor) conţine o cronologie sintetică a perioadei 1390,91 — 1656/57 din istoria otomană[13a], ale cărei fragmente privind ţările române (în volum, p. 105—109), nu sînt, desigur, valoroase prin conţinutul lor documentar, cît prin ilustrarea interesului cronicarului pentru istoria ţarilor noastre. Deşi în prezentul volum M. Guboglu şi-a propus, potrivit specificului colecţiei şi din motive de spaţiu tipografic (şi aşa volumul este destul de întins), să reproducă doar acele pasaje din cronicile otomane, care menţionează direct ţările române, totuşi ne întrebăm dacă pe viitor n-ar fi cazul să lărgim sensul noţiunii de „cronică privind ţările române", extinzînd-o şi la acele pasaje sau tratate (*risale-urt*), care, chiar dacă nu menţionează direct ţările noastre, le privesc însă mai mult sau mai puţin direct, prin problemele tratate, dată fiind strînsa interdependenţă dintre istoria otomană şi cea românească. E vorba de referiri la declinul Imperiului, de date privind probleme economice monetare, de politică internă (schimbări în ierarhia Porţii, răscoale etc) sau de politică externă. De altfel, traducătorul a şi procedat astfel în anumite cazuri (extinderea relatărilor privind campania de la Cameniţa, menţiunea unor schimbări în ierarhia otomană etc), ceea ce sporeşte valoarea lucrării. Am adăuga, de pildă, pentru o ediţie viitoare, traducerea acelor pasaje din Kâtib Çelebi privind concepţia sa istorică, foarte asemănătoare cu aceea a lui D. Cantemir. Astfel, după cărturarul otoman, statele şi societăţile vilaietului prin respectarea ahidnâmelei şi -ar stăpîni totodată, ţara. Adevărul adevărat este că voievodatul se dă cu acordul ţării". (M. Maxim, *op. cit.*, doc. 24).

[13] O completare, pînă la 1734, a *Calendarului* s-a făcut ulterior (p. 109).

au, ca şi indivizii, trei vîrste „de copilărie, de maturitate şi de prăbuşire" [14], concepţie istorică (al cărei corifeu modern a fost O. Spengler)[15] care ne duce cu gîndul la „creşterea şi descreşterea" lui D. Cantemir, care a trăit atîta vreme, înainte de a scrie *Istoria Imperiului Otoman* în lumea stanbuliotă unde va fi luat probabil cunoştinţă şi de manuscrisele lui Kâtib Çelebi. Precizăm că la cronicarul otoman se găseşte clar afirmată ideea că Imperiul otoman se află în faza de decădere („descreştere"), la aceasta contribuind nu numai „domnia femeilor" în sultanat, corupţia marilor demnitari, risipa vistieriei, ci mai ales nedreptatea. „Lumea—afirmă cu îndrăzneală Kâtib Çelebi—nu se distruge prin necredinţă, ci prin nedreptate". De aceea, sugerează el, se impune revitalizarea guvernării pline de dreptate a sultanilor. [16]

Cartea lumii (*Cihannüma*), din care ni se dau extrase (p. 109—116) după manuscrisul aflat la Biblioteca Academiei R. S. R., dar şi—în continuare (p. 116—121) — după manuscrisul nepublicat, privind Rumelia, de la Topkapı Sarayi Arişivi Müzesi, prezintă pentru noi interes pentru descrierea generală a localităţilor româneşti aflate direct sub administraţie otomană (Giurgiu, Turnu, Orşova etc). Reţinem îndeosebi aspecte demografice sau menţionarea în ceasuri sau zile a distanţei dintre unele localităţi româneşti şi metropola otomană de pe Bosfor.

Extrasele din *Irşad ül-Hayar ila tarih il-Yunan ve-n Nasara* (Căile norocoase din istoria grecilor şi creştinilor) (p. 122—124), tradus iarăşi direct după un manuscris, nu aduce informaţii noi, faţă de ceea ce ştim din alte cronici, despre relaţiile osmano-române de la începutul veacului XVI pînă la 1026 H./1617 e.n., în schimb este interesantă menţiunea statutului Moldovei faţă de Poartă în al doilea deceniu al secolului al XVII-lea, aşa cum „se explica în brevetul (*berat*) său" (p. 123), adică al lui Alexandru Iliaş (1620). Or, acest berat este reprodus de Kâtib Çelebi într-o formă fidelă — inclusiv în ce priveşte cuantumul tributului—documentului înserat de

[14] *Kâtib Çelebi'den Seçmeler*, ed. cit., p. 115—116.

[15] După O. Spengler, civilizaţiile ar fi organisme vii, care ar urma aceleaşi faze de evoluţie, ca şi fiinţele umane, adică se nasc, cresc, ajung la maturitate, îmbătrînesc şi mor. A. J. Toynbee a combătut pe bună dreptate această teorie, susţinînd că „există o diferenţă radicală între o societate şi un individ uman", prima nefiind supusă legilor biologice. Cf. Nicolae Bagdasar, *Teoreticieni ai civilizaţiei*, Bucureşti, 1969, p. 39, 43.

[16] *Kâtib Çelebi'den Seçmeler*, p. 115—118

www.dacoromanica.ro

Ahmed Feridun Ruxanzade et-Tevkî în colecţia sa.[17] E aici, după toate probabilităţile, o dovadă în plus că cronicarul a folosit — fie şi indirect — materiale arhivistice otomane. A se observa, iarăşi marea asemănare între acest berat şi cel acordat lui Mihnea Turcitul, ceea ce ne întăreşte în convingerea că astfel de acte, garantînd solemn domnilor români dreptul la autoconducere şi suveranitate asupra teritoriului lor, suplinesc vechile „capitulaţii" şi fac tranziţia de la acestea (avînd caracterul de acte externe ale Porţii) la hatişerifurile de privilegii de la finele veacului XVIII—începutul veacului XIX (cu caracter de acte interne otomane).

Notăm, din *Irşad*, şi o menţiune demografică: Moldova, în timpul lui Kâtib Çelebî (cronicarul nu indică, din păcate, o dată), „este o ţară care se compune din 1 500 de sate" (p. 123).

Istoria (*Tarih*) lui Solakzade Mehmed Hemdemi, care duce relatarea evenimentelor istoriei otomane de la începutul secolului XIII şi pînă la 1643 sau — după un manuscris inedit — pînă la 1657, este reprezentată în volumul de faţă (p. 126—165) prin fragmente privind istoria românească de la mijlocul sec. XIV pînă la 1639 (este folosit un text edit din 1880). După cum se indică şi în schiţa bibliografică (p. 125—126), cronica lui Solakzade ne interesează pentru acele informaţii transmise după surse încă nepublicate (ca Hasan Beyzade pentru începutul sec. XVII[18]), dar mai ales pentru datele furnizate în calitate de martor ocular al evenimentelor: la 1598 cronicarul participă la asediul Oradiei, după propria-i menţiune (p. 160)[19]. Notăm pentru perioada mai veche, că lui Ioan Zápolya i s-a acordat de către Kanunî Sultan Süleyman o „capitulaţie" („legămînt") — turc. *ahd* (p. 148) — , că celebrul Sokollu Mehmed Paşa, mare vizir sub trei sultani (1565 — 1579), a jucat un rol proeminent şi în cucerirea Timişoarei de către otomani, la 1552, cînd era beilerbei al Rumeliei şi că oraşul de pe malurile Begăi cuprindea atunci „împreună cu tîrgurile şi satele <din jur> un număr de treizeci de mii de raiale" (p. 152—154).

Importantă ca izvor pentru istoria noastră este şi *Istoria* (*Tarih*) lui Hasan Vecihi, care trece în revistă istoria otomană de la 1637/38 la 1660, cronică din care a publicat şi N. Iorga — după traducerea italiană de la 1675 a lui Giacomo Tarsia — acele părţi, care privesc în mod direct relaţiile dintre Matei Basarab şi Vasile Lupu.[20] Reţinem recunoaşterea neputinţei Porţii de a-l mazili pe Vasile Lupu, de teama unor complicaţii: „Voievodul Lupul era stăpîn în ţara Moldovei de mai mult de 20 de ani, fără să fi fost înlocuit, pentru că era puternic , atît în ceea ce priveşte armata, cît şi în bani, în aşa măsură că dacă ar fi urmat mazilirea sa, cu siguranţă că ar fi dat naştere la răscoală şi la mari tulburări în acele părţi". (p. 171). Ştiri numeroase sînt în legatură cu expediţia otomană împotriva lui Gheorghe II Rákóczi în anii 1658 — 1660, după ce acesta, fără consimţămîntul Porţii pătrunsese cu 60 000 de oşteni în Polonia (p. 175—188). Un moment important în cursul campaniei otomane l-a reprezentat cucerirea cetăţii Ineu (*Yanova*), „lacatul ţărilor ghiaure, cetatea puternică şi întărită numită Ineu" (p. 176). Răscoala antiotomană a lui Radu Mihnea al III-lea („Civan Bey") din 1659 este, de asemenea, descrisă de cronicar (p. 180—181). De semnalat, între altele, că domnul pune să se taie mai mult de 1000 de „negustori" (nu creditori) otomani (p. 181), cifră care, chiar dacă este exagerată luată în sine, pune totuşi în lumină intensitatea raporturilor comerciale dintre Ţara Românească şi Imperiul otoman la mijlocul veacului XVII.

Marea valoare a izvorului stă nu atît în aceea că pentru perioada tratată (1637 — 1660) „nu există alte izvoare narative", cum se afirmă în schiţa bibliografică (p. 166), căci *Tarih-i gılmanî* a lui Mehmed Halîfa (Kalfa) descrie evenimentele istoriei otomane de la 1632 la 1665, deci acoperă şi perioada tratata de Hasan Vecihi (p. 12, 189 şi extrase la p. 190—202), cît pentru caracterul detaliat, sobru şi concis al relatărilor sale pentru aceleaşi evenimente pe care contemporanul său Evliya Çelebî (1612 — 1682) le descrie, după o competentă apreciere, „într-o formă umflată, cu naivităţi şi exagerări" (p. 168). Traducerea fragmentelor din Hasan Vecihi s-a făcut după două manuscrise de la Palatul

---

[17] Ahmed Feridun Ruxanzade, *Münşe'at üs-selâtîn* (Corespondenţa sultanilor), în caractere arabe, vol. II, Istanbul, 1264—1265/1848, p. 388—389; vezi şi trad. rom. a beratului (în esenţă tot „capitulaţie"), de către A. Antálffy, în „Bul. Comisiei Istorice a României", XIII (1934), p. 13—16.

[18] Din sursele (apărute deja în *Cronici turceşti, I*) pe care le mai citează Solakzade în textul cronicii amintim: Idris Bitlisi (p. 137, 140), Mustafa Celalzade (p. 148), Saadeddin Hoca Mehmed Efendi (p. 159).

[19] „În acel an <1598>, plin de nenorociri, umilul de mine, care scriu aceste rînduri, am fost trimis, împreună cu oastea victorioasă, în expediţie împotriva Ocnei[21]

[20] N. Iorga, *Manuscripte din biblioteci străine. Relative la istoria românilor*, Bucureşti, 1899, p. 53—62.

[21] La p. 180 apare însă (dintr-o scăpare a copistului sau a traducătorului?): „mai mult [illegible] de negustori".

www.dacoromanica.ro

Topkapi (o diferență dintre ele e menționată în volum, la p. 177, n. 38). S-a valorificat, de asemenea, și traducerea lui N. Iorga. (*Introducere*, p. 11).

O cronică deosebit de valoroasă este acea *Tarih-i gilmani* (Istoria pajului), menționată mai sus și în care Mehmed Halifa (Halife) „repetă < pentru anii 1632 — 1665> într-o altă formă, completează și continuă cronica lui H. Vegihi" (*Introducere*, p. 12). Autorul a fost un „copil de casă" (*içoglan*) al marelui amiral și vizir Koca Kenan Paşa, pe care l-a urmat în toate expedițiile sale, inclusiv în aceea din 1636 împotriva lui Gheorghe I Rákóczi (p. 189). Avem de-a face, deci, cu o scriere elaborată de un martor ocular al evenimentelor, cu „unul din izvoarele lui M. Naima, continuatorul lui Şarih ul-Menaroğlu Ahmed efendi, care, însă, după cum a reliefat Ahmed Refik, l-a folosit defectuos". (p. 189).

Mehmed Halifa relatează că l-a cunoscut personal pe Mihnea al III-lea Radu („Civan Bey"), pe vremea cînd acesta „stătuse mai mult de douăzeci de ani în seraiul lui Koğa Gürğü Kenan paşa, cuceritorului Aksakului. Umblînd îmbrăcat ca un bei și pașă în haine frumoase de musulman și citind cărți islamice, spunea că va deveni musulman. Cînd sărmanul de mine eram pag (*iç-oğlan*) pe lîngă Koğa Kenan paşa, el era un băiat tînăr[218] și fiind printre pagi, scria și citea. În timpul sultanului Murad (al IV-lea : 1623 1610 — M. M.), el s-a străduit să devină domn, în Țara Românească". (p. 195). Cronicarul consideră Oradea drept cea mai puternică cetate întîlnită în cariera lor de războinicii musulmani. „Ea este mai puternică decît Bagdadul, decît Hanic (Canea, în Creta — M. M.) și decît Rodosul. Oastea islamică n-a putut< la 1659> face o spărtură de doi pași, cu toate că a bătut două fortificații ale ei timp de peste patruzeci și trei de nopți și de zile, cu patruzeci de tunuri împărătești și cu treisprezece tunuri *baliamezza*" (p. 200). Cît privește pe munteni (în legătură cu înfrîngerea răscoalei lui Mihnea al III-lea), „de patruzeci-cincizeci de ani încoace (adică de la Mihai Viteazul — M. M.), ridicîndu-și capul, ei nu au arătat o supunere mulțumitoare" (p. 200). Cronicarul menționează participarea domnilor moldo-munteni la expediția otomană împotriva lui Gheorghe I Rákóczi, la 1636/37 (p. 190) și în aceea asupra cetății Ujvár din Ungaria la 1664, „cu treizeci de mii de călăreți și pedestrași înarmați cu arcuri și cu săbii" (p. 201—202). Este efectivul cel mai numeros cu care domnii moldo-munteni au participat vreodată la expedițiile otomane, în cadrul obligațiilor lor militare față de Poartă. După Müneccimbaşı (mai departe în volum, p. 275), aceste trupe trădează însă pe otomani.

Traducerea fragmentelor din Mehmed Halifa s-a făcut în volumul de care ne ocupăm, după ediția Ahmed Refik (1924/25) și un manuscris de la Topkapı, care s-a dovedit a fi, „comparîndu-l cu ediția lui Refik ... o variantă" (schița bibliografică, p. 190).

Largi extrase dintr-un excepțional izvor istoric, necunoscut lui F. Babinger și descoperit de M. Guboglu în 1966 la Biblioteca Süleymaniye (de pe lîngă marea moscheie a Legiuitorului), se publică — pentru prima oară în istoriografie — în volumul de față (p. 205—230) : este vorba de mai sus-pomenita *Istorioară privind expediția de la Camenița* (*Kameniçe seferine dair tarihçe*), scrisă de către participantul la campanie" „sărmanul Haci Ali< care> era tezkeregi <raportor > în cancelaria vizirului caimacam Mustafa paşa", după cum este notat în manuscrisul citat (în vol., p. 203). Este vorba de viitorul mare vizir, celebrul asediator al Vienei, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa.

Această *Istorioară* — un amănunțit „jurnal de campanie", cu indicarea tuturor mișcărilor și popasurilor armatei otomane și a luptelor, în cursul celor 189 de zile ale expediției — este un excepțional izvor istoric din mai multe motive : întîi, pentru că putem cunoaște din sursă extrem de bine informată și în detaliu desfășurarea expediției, viteza de deplasare și modul de aprovizionare ale armatei otomane, gradul ei de disciplină, echipare și combativitate la 1672; în al doilea rînd, pentru că izvorul ne dă prețuri precise pentru toate produsele achiziționate pe traseu, indicîndu-se uneori, și modalitatea achiziționării și a fixării prețurilor, din care o bună parte se referă la zaherea cumpărată pe teritoriul românesc (Dobrogea și Moldova), ceea ce ne oferă un serios punct de reper pentru prețurile locale la data respectivă. Așadar, *Istorioara* prezintă mare interes nu numai pentru istoria otomană, ci și pentru cea românească.

O primă constatare de ansamblu : jurnalul ne permite să palpăm la dimensiuni reale, concrete, efectele guvernării energice a marilor viziri din familia Köprülü, (1656 — 1676) : armata otomană este în general bine aprovizionată, bine îmbrăcată, bine plătită. La 15 iulie 1672, la menzilul de la Țuțora, oștenii din armata centrală, cu soldă (34.825 neferi, după calculul cronicarului, 35. 725 în realitate, dacă refacem calculul) primesc tradiționalul „dar de campanie" (*sefer in'amı*) : el era în valoare totală de 34.825.000 aspri (recte : 35.725.000) (p. 215), sumă destul de însemnată (circa 300.000 galbeni la cursul oficial

[218] De fapt, asta și înseamnă *Cuvan* (*Civan*) în limba turco-osmană.

www.dacoromanica.ro

al asprului la acea dată [22] sau mai puțin de 140.000 la cursul neoficial [23]. Din registrele de socoteli ale Vistieriei otomane, aflăm că în 1672 Vistieria interioară (a padișahului) a trebuit să împrumute celei exterioare (a statului) suma de 36.500.000 aspri [24], deci foarte apropiată de cea dăruită oștenilor la Țuțora, iar în anul financiar 1673/1674 altă sumă: 161.962.773 aspri [25], tot pentru acoperirea unor astfel de plăți urgente legate de sfîrșitul expediției. Aceasta este cea mai mare sumă împrumutată de Vistieria interioară pînă la asediul Vienei, ceea ce dovedește marele efort financiar făcut de Poartă — într-o perioadă de permanent deficit bugetar [26] — pentru reușita expediției de la Camenița. Pe de altă parte, se vede că Mehmed IV, desigur cu „ajutorul" marelui vizir Köprülü Fazıl Ahmed Paşa, își însușise lecția din 1621, cînd tînărul Osman II, refuzînd să împartă cuvenitul dar ienicerilor, a provocat dezertarea în masă acestora [27], și-a atras ura lor, semnîndu-și astfel sentința de detronare și condamnare la moarte. În ansamblu, compararea celor două mari expediții asupra Poloniei — de la Hotin și de la Camenița — , după Kâtib Çelebi [28] și după Haci Ali, ne arată foarte convingător roadele guvernării autoritare a Köprülü-ilor: în viteza de deplasare a armatei, în modul de aprovizionare și de plată, în comportarea pe cîmpul de luptă etc- în toate se observă mari diferențe, în favoarea celei din urmă expediții. Excepționala cronică a lui Haci Ali, descoperită și publicată în bună parte de M. Guboglu, vine astfel să confirme un alt „foarte important izvor pentru istoria culturală a întregii Împărății Otomane în veacul al XVII-lea, în a doua jumătate a lui": e vorba de „Memorialul" lui Cornelio Magni din Parma (1678), care însoțise la 1672 armata împărătească pînă la Iași, izvor descoperit și valorificat tot de un român — ilustrul N. Iorga. [29] Precizăm că Magni (ca și alți contemporani occidentali, dealtfel) rămăsese cu totul impresionat de buna rînduială și disciplină ale armatei otomane.

După Haci Ali, domnii români au trebuit să participe la expediția otomană, fie prin procurarea de zaherea (cum a procedat domnul Moldovei, în cursul trecerii oastei otomane la dus și la întors prin Moldova, sau principele Transilvaniei, care a trimis 500 de harabale cu provizii la Camenița), fie prin aducerea de oșteni (ca voievodul Țării Românești, care a venit cu 4000 de oameni) (p. 214, 220, 222).

Comparativ cu cronica lui Haci Ali, *Cartea cuceririi Cameniței* (*Fetihnâme-i Kamanîçe*) a poetului Yusuf Nabi — și el participant la expediția din 1672 — este de mai mică valoare , fiind mai puțin obiectivă, căci a fost scrisă din porunca celui de-al doilea vizir Kara Mustafa Paşa, sub forma unui poem istoric, cu mai puține detalii (mențiunile de prețuri ar fi scăzut din „strălucirea" poemului ...) (p. 276 — 286). Pe alocuri sînt și deosebiri față de datele lui Haci Ali: sosirea armatei la Uzun Ali-Çayırı, în Dobrogea, are loc, după Haci Ali la 18 iunie, după Yusuf Nabi la 27 iunie (p. 278); domnul Țării Românești ar fi defilat la Camenița în fața sultanului cu 4 000 de oșteni ai săi, după Haci Ali (p. 220), cu 10.000 după Yusuf Nabi (p. 252). [29a]

Fragmentele din *Cartea cuceririi Cameniței* s-au tradus de către M. Guboglu după o copie-manuscris din 1739.

Ultimii cronicari din volum, traduși după texte edite, dar și după manuscrise, sînt Müneccimbaşı (astrolog-șef al Curții otomane către sfîrșitul veacului XVII), cu ale sale *Pagini informative* (*Sahaif ül-ahbar*), care relatează evenimentele care ne privesc de la mijlocul veacului XIV pînă la 1672 (extrase, p. 233—275) și Silahdar Findiklılı Mehmed Aga cu o *Istorie* (*Tarih*) și o *Carte a biruinței* (*Nusretnâme*), acoperind împreună un vast spațiu cronologic; de la mijlocul veacului XIV pînă la 1721 (extrase, p. 290—539).

Dacă Müneccimbaşı nu participă personal la evenimentele relatate pentru secolul XVII [30]

---

[22] 120 aspri piesa de aur (talerul—80 aspri), potrivit firmanului din 1641 (Ömer Barkan, *Les Mouvements des prix en Turquie entre 1490 et 1655*, în vol. *Histoire économique du monde méditerraneen. 1450—1650. Mélanges en l'honneur de Fernand Braudel*, I, Paris, 1973, p. 75).

[23] Acesta era de 250 aspri galbenul la 1636—37 (Barkan, *Mouvements de prix*, p. 75), urcînd la 1710 la 300 aspri galbenul și 120 aspri talerul (D. Cantemir *Istoria Imperiului Otoman*, I, ed. Hodoș, Buc., 1876, p. 202).

[24] Halil Sahillioğlu, *Années sivis et crises monétaires dans l'Empire Ottoman*, „Annales É.S.C.", 5/1969, p. 1085.

[25] *Ibidem.*

[26] *Ibidem.*

[27] La popasul de la Bogdănești, circula zvonul că „nu a rămas nici jumătate din ieniceri" (apud Kâtib Çelebi, în vol. de față, p. 78).

[28] În volum, p. 76—86.

[29] N. Iorga, *Un călător italian în Turcia și Moldova în timpul războiului cu Polonia*, București, Carol Göbl, 1910, 26 p. (Extras din „An. Acad. Rom. tom. XXXIII—Mem. Secț. Ist.", nr. 2).

[29a] Cifra de 10.000 se întîlnește și la Silahdar (mai departe, în vol. p. 338).

[30] Pentru epoca anterioară lui, cronicarul menționează ca izvoare pe Neșri, Mehmed bin Mehmed, Saadeddin, Kâtib Çelebi (p. 245, 249, 259, 264 etc).

www.dacoromanica.ro

în schimb el are uneori menţiuni exacte despre reducerea cu 5.000 de galbeni a haraciului Transilvaniei în anul 1644/45, care revine astfel la cifra veche de 10.000 galbeni (p. 269), dar nu pentru mult timp, fiindcă la 1658 acest tribut urcă brusc la 40.000 piese de aur (p. 271). Se pomeneşte, în sfîrşit, cuantumul sumei confiscată de Poartă de la Matei Basarab la moartea acestuia : 1.000 de poveri de aspri (p. 269), adică peste 830.000 galbeni la cursul oficial !

Silahdar tarihi (*Istoria lui Silahdar*) este un izvor de o deosebită valoare, întrucît autorul a participat personal la expediţiile otomane împotriva imperialilor din 1695 — 97, terminate cu dezastrul de la Zentha şi în care cronicarul, ca ciohodar, a făcut parte din suita de slujitori apropiaţi ai lui Mustafa II. În textul lui *Nusretname*, Mehmed Aga face numeroase referiri la prezenţa sa pe lîngă padişah şi chiar la unele conversaţii avute cu ilustrisimul personaj .[30a] Mai tîrziu, în războiul din 1715 — 1718,îl găsim pe autor— de data aceasta spătar (*silahdar*) — expunînd marelui vizir într-o reuniune a Divanului din 26 aprilie 1716, opinia sa ca Porţile de Fier să fie ferm luate în stăpînire de către otomani, iar cetatea Timişoarei să fie reziditată, opinie care s-a acceptat (p. 531). Pe lîngă propriile însemnări, făcute în apropierea factorilor de decizie otomani, Mehmed Aga a mai folosit şi alte relatări contemporane sau—pentru epoca anterioară lui — izvoare preţioase. [31]

Prin publicarea celor 250 de pagini din Silahdar, M. Guboglu a pus la dispoziţia istoricilor noştri un alt important izvor narativ, deosebit de bogat în informaţii atît pentru istoria otomană, cît şi pentru cea românească. Amintim astfel ştirile despre epoca Brâncoveanului şi a Cantemireştilor, precum şi despre începutul epocii fanariote, cum ar fi : participarea domnilor români la asediul Vienei (p. 361—363) şi la expediţia din anul următor de la Camenita (p. 367—368), alte obligaţii ale lor faţă de Poartă la sfîrşitul sec. XVII—începutul sec. XVIII ; [31a] ceremonialul învestirii precipitate a lui D. Cantemir în plină zi de duminică (p. 517), mazilirea şi sfîrşitul tragic al lui Constantin-vodă Brâncoveanu (p. 526 — 529) ; „programul" guvernării fanariote, poruncit lui Nicolae Mavrocordat în 1711 (p. 519) ; campania de la Prut şi situaţia lui Carol al XII-lea la Bender (p. 514—517 519—20, 523, 526) ; înfiinţarea *încă din 1713'* a „raialei" Hotinului (p. 524—27), căderea Timişoarei sub imperiali, la 1716 (p. 532—33).

Desigur, specialiştii în diverse probleme ale istoriei României vor putea preciza în final — în urma unei atente confruntări a extraselor de faţă cu surse româneşti sau cu alte surse străine — în ce măsură aceste cronici otomane din veacul XVII — începutul veacului XVIII—aduc noutăţi sau întăresc ipoteze mai vechi într-o problemă sau alta. În orice caz, putem spune încă de pe acum că aceste izvoare aduc multe detalii în plus şi ne oferă, de asemenea, posibilitatea cunoaşterii punctului de vedere otoman într-o serie de chestiuni care ne privesc direct. În sfîrşit, noul volum de cronici turceşti ne ajută să înţelegem mai bine marile probleme ale puterii otomane în veacul XVII—începutul veacului XVIII şi, prin aceasta, să luminăm mai mult cadrul mai larg în care s-a desfăşurat şi propria noastră istorie. Din aceste motive, putem aprecia că volumul II de *Cronici turceşti privind ţările române*, alcătuit de prof. M. Guboglu, constituie o contribuţie însemnată la lărgirea bazei documentare a istoriei României în răstimpul pomenit, la cunoaşterea ei dintr-o perspectivă mai amplă, după cum lucrarea prezintă utilitate şi ca izvor pentru istoria otomană, în special pentru campaniile din 1672, 1695 — 97 şi 1711.

E păcat că, lipsindu-ne caractere tipografice arabe, traducătorul n-a putut însoţi textul în limba română de cel în limba originală, aşa cum se procedează în cazul ediţiilor critice. S-ar fi putut da fotocopii, dar din motive tehnice şi de spaţiu tipografic (volumul şi aşa numără 539 de pagini), s-a dat numai cîte o „mostră" (o pagină) din fiecare operă istoriografică, din care s-au făcut extrase. Un indice la *acest* volum şi nu la vol. III (p. 23) ar fi înlesnit mult lucrul cu preţioasa carte. Sistemul de transliteraţie adoptat „avînd la bază alfabetul turc modern în caractere latine (folosit în Republica Turcia încă din 1928)" este cel mai bun, dar aplicat inconsecvent : *Cizyedar* (corect), dar şi *Gelalzade* (p. 16) ; *Kamaniçe* (corect), dar şi *tarihce* (p. 16) ; *Cihan* (corect), dar şi *Kogia* (p. 14, n. 57) etc. În traducerea românească, s-au folosit termenii de „turc" (p. 40, 144, 247, 431 ş.a.) şi „turcesc" (p. 445, 458, 461 ş.a.), deşi în original ei nu puteau exista (avînd în epocă o nuanţă peiorativă), după cum nu exista în veacul XVII denumirea oficială de „Imperiul Otoman" (p. 71, 357, 491). La 1642, valiul de Silistra nu mai era sangeacbei

[30a] Vezi p. 432, 436, 456, 479, 496.

[31] Hasan Vecihi (p. 304), relatările lui Deli Hüseyin, reis-ül-küttâb (şef al scribilor) la Divanul Imperial (p. 311), un anume Mehmed-bey, „scriitorul" bătăliei de la Zărneşti (aug. 1690) (p. 390) etc.

[31a] Vezi pentru obligaţiile economico-financiare p. 421, 499, 500, 330 ; pentru cele militare, p. 323, 527 etc.

[32] W. Hinz, *Islamische Masse und Gewichte*, Leiden, E. J. Brill, 1955, p. 41.

www.dacoromanica.ro

(p. 170, n. 8) ci beilerbei. Chila de orz nu era egală cu cea de grîu), (p. 208, n. 21), ci mai mică cu circa 3 kg etc.[32].

Dincolo de aceste inevitabile scăpări şi neajunsuri, lucrarea trebuie judecată în lumina scopului propus de colecţie, care este acela „de a pune la îndemîna istoricilor români o informaţie cît mai bogată din surse încă aproape neexplorate" (p. 23). Or, din acest punct de vedere volumul în discuţie constituie o strălucită reuşită, ce se cere continuată (paralel cu editarea izvoarelor de cancelarie otomane), cu atît mai mult cu cît M. Guboglu scrie că „cu ocazia cercetărilor noastre din ultimii ani (1966 — 1973), am găsit numai în bibliotecile din Turcia peste 200 de manuscrise istorice, majoritatea cronici turceşti, care ar putea să completeze această colecţie, iniţiată în trei volume, cu cel puţin încă zece" (p. 20).

O veritabilă reabilitare a cronicilor otomane în ochii istoricilor noştri, prea obişnuiţi cu imaginea unui Evliya Çelebi naiv şi umflat, volumul de faţă reprezintă totodată, o bună carte de vizită a turcologiei noastre pe plan mondial, în care numele lui Mihail Guboglu s-a înscris deja prin cîteva lucrări de referinţă remarcabile.

În sfîrşit, lucrarea mai are un merit: acela de a fi dovedit, o dată în plus, în marea utilitate a studiilor turcologice pentru istoria naţională şi deci datoria de a le continua şi sprijini.

Mihai Maxim

EVANGELOS KOFOS, *Greece and the eastern Crisis 1875—1878*, Thessaloniki, The Institute for Balkan Studies, Nr. 148, 1975, 283 p.

Studiul este dedicat profesorului Douglas Dakin, autorul a două importante lucrări consacrate istoriei moderne a Greciei [1] şi are o scurtă şi substanţială introducere, semnată de cunoscutul istoric englez W. N. Medlicott, „emeritus professor" de istorie internaţională la Universitatea din Londra şi autorul unor cunoscute lucrări de istorie modernă şi contemporană europeană [2].

Profesorul Medlicott constată că istoricii — mai ales cei anglosaxoni — care s-au ocupat de criza orientală dintre anii 1875 — 1878, în perioada interbelică, au considerat-o ca fiind, în mod precumpănitor, o problemă de politică internaţională. Exploarrea sistematică a arhivelor diplomatice ale statelor balcanice, după încheierea celui de-al doilea război mondial şi confruntarea materialelor scoase astfel la lumină cu cele provenind din arhivele diplomatice ale marilor puteri europene, a prilejuit însă, în zilele noastre, o mai justă şi mai nuanţată apreciere a modului exact în care s-au pus problemele pentru statele balcanice, între 1875 şi 1878.

Criza orientală din 1875—1878 a găsit poporul grec cu totul nepregătit pe plan material şi emoţional să facă faţă desfăşurării tot mai accelerate a evenimentelor în Balcani. Se profila chiar, la un moment dat, o catastrofă iremediabilă, ireversibilă, pentru milenarele poziţii ocupate de elenism. Prin încrucişarea finală a multiple interese europene, Grecia a izbutit, în cele din urmă, să asigure supravieţuirea lui *Megali Idea*, tocmai în clipa în care ea păruse ameninţată cu o brutală eradicare, dincolo de graniţele regatului elen. Recuperarea Tessaliei şi a Epirului, în aşteptarea Cretei şi a Macedoniei, a fost consecinţa Congresului.

Elaborată încă din 1153 — în rudimentele ei, chiar încă din 1204 — *Megali Idea* urmărea, constant, reconstituirea prestigiosului Imperiu bizantin, în splendoarea lui ortodoxă şi panhelenică. Mijloacele de realizare a acestui vis s-au nuanţat după conjunctură şi interese. Elitele eclesiastice şi intelectuale, grupate la Fanar sub obîăduirea Patriarhiei ecumonice, avînd viziunea trufaşe a ascendenţei lor intelectuale şi culturale faţă de opresorii lor, visau la o lentă transformare a stăpînirii otomane într-un stat turco-grec. Această stăruitoare imagine explică de ce subtilii protagonişti ai unei concepţii evolutive lente nu favorizau răşluirea moştenirii teritoriale bizantine, provizoriu menţinute de turci, nici prin acţiunea politicii marilor puteri europene, dar nici prin insurecţii din lăuntru împotriva ordinei otomane, care, se spera, evolua pe nesimţite

[1] *The Greek Struggle in Macedonia*, 1897—1913 (Thessaloniki, 1966) şi *The Unification of Greece, 1770—1923* (London, 1972).

[2] Printre care: *The Congress of Berlin and after: A Diplomatic History of the Near-Eastern Settlement, 1878—1880* (London, 1938); *British Foreign Policy since Versailles* (London, 1940); *Bismarck, Gladstone and the Concert of Europe* (London, 1945); *Bismarck and Modern Europe* (London, 1949); *Contemporary England, 1914—1964* (vol. X din seria *A History of England*, iniţiată şi coordonată de W. N. Medlicott, editura Longmans).

www.dacoromanica.ro

spre un model inspirat de vîrfurile intelectuale fanariote[3].

Sub impactul ideologiei revoluționare franceze, o parte din intelectualii greci au adoptat o concepție operativă și naționalistă, mai ales prin strădaniile lui Rigas. S-a ajuns astfel la evenimentele din 1821—1832 cu următoarele consecințe: (1) genocidul practicat de turci împotriva elitelor fanariote, în urma unei bruște desafectări față de greci în general și de intelectualii greci în special; (2) redefinirea treptată, prin confruntări tot mai marcate, a raporturilor culturale și politice ale națiunilor balcanice; în sfîrșit (3) independența unui minuscul regat elen, la extremitatea Peninsulei Balcanice, prin grația și sub supravegherea Europei. Federația balcanică preconizată în numele lui *Megali Idea* se dovedise cu totul iluzorie sub impactul răbufnirii năzuințelor naționale balcanice.

Consecința a fost o mutație substanțială suferită de *Megali Idea*. Ea nu s-a destrămat cu totul, ci a dăinuit încă un veac.

În ultimii ani ai domniei regelui Othon (1832—1862), asemenea concepții au prilejuit elaborarea unui program politic năzuind la eliberarea tuturor popoarelor balcanice, prin eforturile conjugate ale acestor popoare, cu egală vocație la autonomie politică și activînd în cadrul unei alianțe balcanice. Umilințele suferite de Grecia în timpul războiului Crimeei și ulterior tratatului de la Paris (1856), ca și faptul că popoarele balcanice intrau, pe rînd, în etapa limpezirii conștiinței naționale, au dus la întunecarea ideii unei federalizări balcanice după model bizantin. Dovada cea mai umilitoare pentru pretențiile grecilor a constituit-o instaurarea exarhatului bulgar (1870).

În asemenea condiții a reapărut, în mod semnificat, străvechea versiune fanariotă a lui *Megali Idea*, sub forma programului unei înțelegeri greco-turce care ar fi putut prilejui, sub egida sultanului, aplicarea unui program de educație și elenizare a ținuturilor din Imperiul otoman, paralel cu o dezvoltare rapidă a infrastructurii economice (comerciale, bancare și de navigație) a elitelor elenice din acest Imperiu. Se considera că, de pe asemenea baze economice și culturale puternice, grecii puteau aștepta cu încredere momentul în care se va invedera că turcii nu mai puteau face față problemelor administrative tot mai complicate ale Imperiului lor prea întins și prea șubred; astfel încît elementul grec, cu concursul, pregătit din vreme, al anumitor puteri europene, ar putea prelua conducerea acestui Imperiu, care astfel s-ar fi prefăcut, pe nesimțite, într-un stat greco-turc[4].

În ultimii doi ani ai domniei regelui Othon se discutase foarte serios problema unei strînse alianțe greco-sîrbe, în vederea unei acțiuni politice și militare comune pentru dezrobirea conaționalilor respectivi și împărțirea peninsulei Balcanice. Detronarea regelui Othon a împiedicat semnarea unui tratat formal de alianță în acest sens. Sub regele Gheorghe negocierile au fost reluate și s-a ajuns la semnarea tratatului de alianță din 26 august 1867 (s.n.) prin care se fixa termenul lunii martie 1868 în vederea dezlănțuirii unui război cu scopul eliberării tuturor supușilor creștini ai Imperiului otoman. Asasinarea prințului sîrb Mihail Obrenovici a împiedicat însă intrarea în acțiune, iar Grecia a fost silită să capituleze în fața Turciei în problema insurecției cretane. Totuși, numeroși oameni politici greci, în frunte cu Alexandru Kumunduros (1817—1883) — a cărui politică se axase pe formula: *Răsăritul răsăritenilor* — și diplomați, ca Alexandru Rizos-Rangavis (ministru la Berlin), Grigorios Ypsilantis (1835—1886, ministrul Greciei la Viena și la Paris) și Andreas Kunduriotis (1820—1895, ministrul Greciei la Constantinopol), preconizau ideia unei înțelegeri a tuturor popoarelor balcanice, pentru stăvilirea amestecului marilor puteri în Balcani.

Celălalt stat neslav din zona balcanică, România, părea aliata firească a Greciei. Cleon Rizos-Rangavis, (1842—1917) consulul general al Greciei la București, dădea frecvente relații lui Tricupis despre faptul că mii de greci bogați locuiau în România. România, apreciază autorul, spera să-și realizeze, la acea dată, aspirațiile naționale prin sprijinul uneia sau alteia dintre marile puteri, iar nu printr-un război în Balcani, cum se urmărea prin alianța greco-sîrbă.

De la recunoașterea ei ca stat independent (1830), Grecia se afla sub protecția a trei puteri garante (Anglia, Rusia și Franța), dar, de fapt, sub influența virtuală a politicii britanice. De la războiul Crimeei, panslavismul

---

[3] Din vasta literatură istorică asupra lui *Megali Idea*, pe lîngă istoriile generale ale Greciei moderne (Apostol Vakalopulos, Spyros Yarkezinis Dionysios Zakytinos), autorul folosește studiul lui Th. Astrinos (Dimitrios Bitsios): Ἡ Μεγάλη Ἰδέα τοῦ Ἑλληνικοῦ (Atena, 1945) și cel al lui C. Vavuscos: Ἡ Μεγάλη Ἰδέα ὡς Ἰδέα καὶ πραγματικότης (Thessaloniki, 1970)

[4] Politica de apropiere față de turci fusese preconizată de Alexandru Mavrocordat (1791—1865) și de alți oameni de stat greci, sub domnia regelui Othon; și de Nikolaos Dragumis sub domnia regelui Gheorghe I. Dragumis a scris în acest sens un studiu apărut la Atena în 1874. Între 1871—1874, guvernele Zaimis și Vulgaris au inițiat relații prietenești

www.dacoromanica.ro

tindea să se substituie panortodoxismului, care îşi exercitase puternica înrîurire în Balcani, vreme de atîtea veacuri. Dacă Atena, începînd cu proclamarea independenţei, redevenise steaua polară a grecilor încă supuşi Imperiului otoman, Constantinopolul nu-şi pierduse cu totul milenarul prestigiu de centru al ortodoxiei şi al elenismului. Se vor elabora astfel două modele de emancipare, după criterii politico-geografice. În vreme ce Atena juca rolul de Piemont pentru cretani, tessalieni, epiroţi şi macedoneni, Constantinopolul polariza încă speranţele grecilor din această capitală, ca şi a celor din Anatolia şi Tracia, care preferau o politică de coexistenţă cu turcii, politică în care vedeau singura posibilitate de a-şi asigura supravieţuirea şi chiar ascendentul în Imperiu.

La Atena se formau elite universitare care se înapoiau în ţinuturile de origine, în Tracia, Macedonia, Tessalia şi Epir, ca să contribuie la întărirea elenismului.

Rapida desfăşurare a evenimentelor în Balcani, în urma răscoalei din Herzegovina (iunie 1875); şi mai ales intrarea Serbiei în război împotriva Turciei (30 iunie s.n. 1876), a pus probleme foarte complexe guvernului grec, precum şi guvernului român. La 26 septembrie 1876 (toate datele vor fi date în continuare pe stil nou, cum le dă şi autorul) ministrul afacerilor străine al României, Nicolae Ionescu, îl informa pe consulul general grec Rangavis că România doreşte încheierea unei alianţe cu regatul elen. Regele Gheorghe se afla însă, la acea dată, într-o lungă călătorie prin Europa, la curţile rudelor sale (Copenhaga şi Londra) ca şi la curţile din Berlin şi Viena. Pînă la înapoierea suveranului, Kontostavlos, ministrul de externe în guvernul Kumunduros, foloseşte mijloace dilatorii şi solicită, prin Rangavis, o întîmpinare scrisă din partea guvernului român. Pentru guvernul grec exista încă un contencios greco-român pe problema secularizării averilor mănăstireşti şi a despăgubirii aferente, ca şi pe tema organizării şcolilor româneşti din Macedonia.

După înapoierea delegaţiei române de la Livadia, domnitorul Carol îi dezvăluie lui Rangavis, la 21 octombrie 1876, intenţia de a ajunge la o înţelegere cu ţarul; dar se declară favorabil încheierii unui acord româno-grec[5]. Ionescu îi propune lui Rangavis să-l trimită la Atena, în vederea imediatei negocieri a acestui tratat, pe un cunoscut avocat din Iaşi, Manu, de origine greacă şi cunoscător perfect al limbii greceşti. Întrucît Rangavis, conform instrucţiunilor primite, se arată destul de reticent, Nicolae Ionescu îi afirmă, la 3 noiembrie 1876 — într-un moment cînd nu se ştia încă de primirea propunerii lordului Derby privind conferinţa ambasadorilor la Constantinopol, şi exista teama unei angajări în război a ţarului — că propunerile făcute de el se fac cu deplina ştiinţă a domnitorului Carol I. Totodată îi prezintă lui Rangavis un proiect detaliat de tratat de alianţă greco-român. Se prevedea că România nu urmărea nici o expansiune teritorială şi nici vreo protecţie specială pentru conaţionalii ei din Imperiul otoman; dar că ea înţelegea să recunoască solemn dreptul Greciei de a-şi elibera conaţionalii, chiar din regiunile balcanice locuite de români, cu condiţia ca Grecia să se angajeze să respecte drepturile civile ale comunităţilor româneşti respective, precum şi drepturile celorlalte naţionalităţi din Baicani, mai cu seamă ale albanezilor, şi aspiraţiile lor la o existenţă naţională liberă. În final, proiectul prevedea constituirea unei federaţii balcanice tripartite; România, Grecia şi un stat slav, cei trei domnitori urmînd să constituie o Curte Supremă care să dirijeze în comun problemele comune ale federaţiei[6].

Nicolae Ionescu a avut însă precauţiunea să-i spună lui Rangavis că guvernul român nu luase încă cunoştinţă de proiect. Kofos apreciază această iniţiativă îndrăzneaţă a domnitorului Carol şi a lui Nicolae Ionescu drept promovarea unei soluţii bazate pe principiul naţionalităţilor, urmărind să se împiedice o soluţie unilaterală a problemelor balcanice şi, în primul rînd, eventualitatea, mereu profilată — şi pe care ştim că o preconiza necontenit cancelarul Bismarck, după cum ne-o dezvăluie în *Memoriile sale* — a unei împărţiri longitudinale a Peninsulei Balcanice între cele două mari puteri adiacente acestei zone.

În acelaşi vreme, agentul României la Paris, Callimaki-Catargiu, îl solicită pe ministrul Greciei, Gregorios Ypsilantis, să sprijine proiectul de alianţă greco-română. Ypsilantis îl sfătuieşte însă, de la sediul oficial din Viena, pe Kontostavlos, să fie prudent, întrucît, scria el, dacă se întîmplă să afle ţarul de proiect înainte de încheierea acordului greco-român, ar putea sili guvernul român să renunţe la acord. Dacă va afla după încheierea acordului, Saburov va încerca, probabil, la Atena, să obţină, într-un fel sau altul, concursul ambelor ţări. În orice caz, scria Ypsilantis, el consideră drept sincere propunerile lui N. Ionescu[7].

---

[5] *'Arheion 'Ypovgreiov 'Exoterikôn* (Arhiva Ministerului de Externe grec, în continuare sub sigla A.Y.E.), Atena, Cleon Rangavis către Kontostavlos, Nr. 1344 din 9/21 octombrie 1876, *apud* Kofos, p. 70, nota 5.

[6] A.Y.E. id.c.id. (semi oficial), 22 oct./3 noiembrie 1876, *apud* Kofos, p. 70, nota 6.

[7] A.Y.E., Ypsilantis c. Kontostavlos, copia unei scrisori nedatate, *apud* Kofos, p. 71, nota 1.

www.dacoromanica.ro

În mod paradoxal, Kontostavlos, deşi ministru al Afacerilor Străine în guvernul lui Kumunduros — al cărui principiu era, cum se ştie, „*Răsăritul răsăritenilor*" — era, personal, ostil principial oricărei apropieri faţă de creştinii balcanici. Ca atare, el s-a pronunţat, împotriva lui Kumunduros, pentru respingerea propunerii României. În orice caz, nici o hotărîre nu se putea lua de guvernul grec înainte de înapoierea în ţară a regelui Gheorghe. Între timp însă, desemnarea marchizului de Salisbury ca delegat britanic la conferinţa ambasadorilor — împreună cu ambasadorul Sir Henry Elliot, ale cărui sentimente turcofile erau cunoscute — a stîrnit îngrijorarea miniştrilor greci. Lordul Salisbury nu era, la acea dată, favorabil Greciei. Dar, în decursul esenţialului său periplu politic întreprins prin Europa, la Paris, Berlin, Viena şi Roma, marchizul s-a putut convinge că teza lichidării Turciei europene cîştigase teren pretutindeni [8].

În Parlamentul grec convocat de rege prin mesaj telegrafic, guvernul a depus o cerere de credite militare. Cu acest prilej, primul-ministru Kumunduros a ţinut un mare discurs, în care şi-a manifestat convingerea că „*Răsăritul va renaşte şi va supravieţui numai prin înfrăţirea popoarelor răsăritene*" (şedinţa din 5/17 nov. 1876).

În timpul conferinţei ambasadorilor de la Constantinopol (decembrie 1876 — ianuarie 1877) s-au încrucişat cele două linii politice elenice. În vreme ce abilul ministru grec în capitala Turciei, Andreas Kunduriotis, era destul de stînjenit de poziţia sa oficială, unele cercuri greceşti locale desfăşurau o propagandă insidioasă, comportînd înaintarea de memorii, contacte directe cu membrii conferinţei şi discuţii cu oficialităţile otomane. Era limpede că aceste cercuri făceau mari presiuni în vederea evitării unei soluţii care să pună elementele elene din Tracia şi Macedonia sub administraţia unei alte puteri creştine. S-a mers pînă a se afirma, înaintea lui Sir Henry Elliot, că „era preferabil să nu se admită nici un fel de reforme, decît să se incorporeze Tracia altui stat decît Imperiului otoman" [9]. Midhat Paşa, noul Mare Vizir, în vederea popularizării reformelor sale structurale edictate prin prima constituţie otomană, păstra un contact strîns şi chiar deferent cu Patriarhul grec şi cu cercurile influente greceşti din capitala Imperiului.

În urma proclamării constituţiei musulmane, Nicolae Ionescu, la 31 decembrie 1876, îi solicită din nou lui Rangavis încheierea alianţei greco-române, afirmînd că, pînă la acea dată, România nu-şi luase nici un fel de angajament faţă de vreo putere europeană. Întrucît lucrările la conferinţa ambasadorilor păreau orientate spre soluţia propusă de marchizul de Salisbury şi acceptată de contele Ignatiev: aceea a unei partiţii longitudinale a zonei centrale balcanice, cu două state autonome avînd capitalele la Sofia şi la Tîrnovo, România şi Grecia trebuiau, de comun acord, să ofere conferinţei o soluţie alternativă [10]. Deşi Rangavis sugera ca „Grecia să acţioneze cu ceva mai mult curaj", guvernul de la Atena n-a dat nici un răspuns propunerii guvernului român, după cum nu-i va da, ulterior, nici guvernului sîrb, care-i solicita şi el un acord.

Nehotărîrea guvernului grec se explica, atît prin poziţia ambiguă în care se afla Grecia, cu revendicări multiple şi cu legături complexe cu marile puteri, cît, mai ales, prin lipsa unei baze financiare şi militare solide. La începutul anului 1877, Grecia dispunea de circa 11.000 ostaşi, din care nici jumătate disponibili pentru campanie [11].

Izbucnirea războiului a pricinuit mare îngrijorare la Atena şi regele a fost silit să constituie un minister „ecumenic", în frunte cu venerabilul erou al războiului independenţei,

---

[8] La Berlin, cancelarul Bismarck şi-a manifestat îndoiala că Turcia ar mai avea vreun viitor în Europa. Singura soluţie durabilă îi părea o reconstituire a hărţii Europei sud-estice. Anume, Austriei i-ar reveni Bosnia şi Herzegovina. Ţarul ar primi Bulgaria, "*possibly*". Constantinopolul cu un *hinterland* redus ar rămîne în mîinile turcilor, în vreme ce toate celelalte provincii europene ale Imperiului otoman ar trebui încredinţate Greciei. Bismarck a făcut aluzie şi la eventualitatea ocuparii Egiptului de către Marea Britanie, ceea ce l-a lămurit numaidecît pe lordul Salisbury că se întindea o cursă pentru a se crea o prăpastie între Marea Britanie şi Franţa. (FO 424/46; Salisbury — din Berlin — c. Derby, Nr. 3, 23 nov. 1876. Cf. Lady Gwendolen Cecil: *The Life of Robert, Marques of Salisbury*, vol. II, London, 1921, p. 97). La acea dată, Disraeli respingea ideea implantării Angliei în Egipt. A se vedea D. D. Lee: *Great Britain and the Cyprus Convention*, Cambridge, 1934, p. 32. Pentru toate datele de mai sus, cf. Kofos, p. 77—78 şi nota 1 de la p. 78.

[9] *A.Y.E.*, Kunduriotis c. Kontostavlos, Nr. 4631, 3/15 dec. 1876. Din aceleaşi cercuri i s-a afirmat lui Elliot că în caz de război grecii vor lua partea turcilor.

[10] *A.Y.E.*, Cleon Rangavis c. Kontostavlos, Nr. 1, 2/14 ian. 1877, *apud* Kofos, p. 100, nota 1—2.

[11] Tissot, ministrul Franţei la Atena, către ducele Decazes, la 15 februarie 1877. *Archives du Ministère des Affaires Etrangères* (AMAE), Paris, Vol. 105 (Grèce, 1875—1878, No. 10), *apud* Kofos, p. 100, nota 6.

www.dacoromanica.ro

Constantin Canaris (1793 — 1877). Charilaos Tricupis lua ministerul de externe iar Thrasyvulos Zaimis pe cel de război. După primele înfrîngeri turcești din primăvara anului 1877, lordul Derby începu să vadă într-o extindere a frontierelor regatului grec o soluție ideală de substituire a Imperiului otoman în Europa. Între timp, la 20 mai 1877, Ion C. Brătianu reia propunerile lu Nicolae Ionescu și-i propune și el lui Rangavis încheierea unei alianțe greco-române[12]. La 26 mai, la cererea guvernului grec, Kogălniceanu îi înfățișează lui Rangavis un proiect de tratat de alianță, bazat tot pe principiul naționalităților în Balcani. Solicitîndu-i agrementul pentru desemnarea lui Kalinderu ca agent al României la Atena, Kogălniceanu i-a dezvăluit lui Rangavis că agenți similari fuseseră trimiși la Belgrad și la Cetinje, ca să încheie pacte militare pregătind o ofensivă comună anti-otomană a statelor balcanice[13].

Kumunduros îi telegrafiază lui Rangavis, la 22 mai /3 iunie, să deschidă negocierile oficiale cu guvernul român. Cabinetul grec de coaliție a fost de acord cu instrucțiunile trimise în acest sens lui Rangavis, dar Tricupis, care luase în primire MAE, a refuzat să primească un agent oficial român la Atena[14]. Între timp, din cauza situației în care se afla România, oportunitatea unui acord greco-român dispăruse. Românii se pregăteau să treacă Dunărea pentru a coopera cu rușii la Plevna; și Kogălniceanu îi spune, calm, lui Rangavis: *„Quant à notre entente, elle sera toujours très facile à établir, le jour où vous vous déciderez à agir"*[15].

La 12/24 iulie, Tricupis îl informa pe agentul său la Belgrad, A. Doskos, că participarea Greciei la război devenise mai probabilă; și-i cerea să-i solicite lui Ristić, primul-ministru sîrb, încheierea unui pact greco-româno-sîrb. Conducerea politică sîrbă răspunde, destul de dilatoriu, că *„Si la Grèce prenait l'initiative de l'action, cette circonstance ne manquerait pas d'exercer une grande influence sur l'esprit public en Serbie*[16].

Știrea, cu totul neașteptată, a celei de-a doua bătălii de la Plevna (18/30 iulie 1877), a făcut o adîncă impresie în Grecia, unde se luaseră toate măsurile în vederea dezlănțuirii unor insurecții în Tesalia, Epir, Creta și Macedonia. Turcii, care erau informați de intențiile guvernului grec, erau acum îmbătați de victoria lor, și amenințau Grecia cu represalii.

După moartea lui Canaris (2/14 septembrie 1877), regele Gheorghe, hotărît de pe-atunci să acționeze direct, n-a mai desemnat un nou prim-ministru, guvernul de coaliție fiind condus de fapt de Tricupis. Evenimentele se precipită și armata greacă era tot insuficient pregătită. Totuși, la știrea semnării armistițiului la Adrianopol (19/31 ianuarie 1878), regele Gheorghe a dat ordin generalului Soutzos să treacă granița, în vreme ce insurecțiile pregătite de multă vreme izbucneau peste tot. Față de atitudinea ostilă a tuturor puterilor europene, regele a fost silit însă să ordone trupelor regulate să treacă înapoi frontiera, după mai puțin de șase zile de lupte de hărțuială. Exista temerea ca puternica flotă cuirasată turcă (opera sultanului Abdul-Aziz), sub comanda temutului amiral Hobart Pașa, să bombardeze Pireul.

Încheierea preliminariilor de pace de la San Stefano a fost resimțită la Atena ca o catastrofă națională, nu mai mică decît aceea din 1453. Comitete de „silogi" din provinciile iredente organizează mitinguri de protest, obțin mii de semnături pe petiții și înaintează memorandumuri documentate marilor puteri[17]. Tricupis se pregătea să plece la Londra să ofere guvernului britanic semnarea unui tratat de

---

[12] *A.Y.E.*, Rangavis către Deligeorgis, Nr. 481, 9/21 mai 1877. La acea dată. Epaminondas Deligeorgis era președinte de consiliu și ministru al afacerilor străine într-un cabinet de tranziție (martie — mai 1877) Kumunduros, revenit la putere pentru scurtă vreme, îi răspunde lui Rangavis la 22 mai/3 iunie, manifestîndu-și sentimentele de caldă prietenie față de români și dorința de a continua *„l'échange d'idées"*. El insistă însă să se înainteze o propunere scrisă (*A.Y.E.* Nr. 4475, *apud* Kofos, p. 122, nota 1).

[13] *A.Y.E.* Rangavis c. Deligeorgis, Nr. 511, 14/26 mai, *apud* Kofos, p. 122 n.1. În jurul aceleiași date, Ypsilantis îi propune lui Calimaki-Catargi, la Paris, încheierea unui tratat secret de alianță între România și Grecia, tratat la care urmau să fie invitate să adere și Serbia și Muntenegrul, ca să se ajungă astfel la o soluționare a Chestiunii Orientului în conformitate cu interesele popoarelor balcanice (*A.Y.E.*, Ypsilantis (din Paris) c. Kumunduros, 25 mai/6 iunie, semi oficial; *apud* Kofos, p. 122, nota 2.)

[14] *A.Y.E.*, Tricupis c. Rangavis, 28 mai/ 9 iunie, 29 mai /10 iunie etc.

[15] *A.Y.E.*. Rangavis c. Tricupis, Nr. 1343, 18/30 august 1877, *apud* Kofos, p. 123, nota 4.

[16] *A.Y.E.*, Doskos c. Tricupis, Nr. 112, 22 iulie/3 august, *ibid.* nota 5—6. În răspunsul scris de însuși Ristić în cabinetul lui Doskos se menționa că *„L'entrée en campagne de la Roumanie est déjà décidée"* (*ibid*).

[17] Un memorandum de o extraordinară importanță imagologică și psihologică a fost, de pildă, acel înaintat *„par les Syllogues Grecs de Constantinople"*, pledoarie documen-

www.dacoromanica.ro

alianță, și cooperarea cu Turcia, dar Saburov îl convinge pe rege să nu îngăduie această plecare, considerată ca un act neamical de țar.

La București, Cleon Rangavis sonda guvernul român (care se afla într-o situație dificilă), despre oportunitatea constituirii unui bloc balcanic[18]. I s-a răspuns, neoficial, că Grecia ar trebui să susțină cererea României de a participa la congresul de pace: și că România intenționa să sprijine revendicările Greciei, bazate pe principiul naționalităților[19]. Guvernul român considera că nici o schimbare teritorială nu trebuia acceptată ca validă, fără aprobarea marilor puteri întrunite într-un congres[20].

Unele puteri europene se gîndeau, în luna martie 1878, să folosească elenismul ca substitut al Imperiului otoman. Partidul liberal britanic, în frunte cu Gladstone[21] și cu influentul Sir Charles Dilke[22], făceau propagandă în acest sens, sprijiniți de ducele de Argyll și de presa de stînga[23]. La 9 martie, lordul Derby propune Italiei constituirea, cu concursul Greciei, a unei *Ligi Mediteraneene*, ca să supravegheze regimul Strîmtorilor[24].

---

tată cu scopul de a convinge destinatarii (în speță, ambasadorii marilor puteri) de necesitatea „*d'un classement précis des nationalités d'Orient*" anexă la depeșa lui Layard către Salisbury, 19 aprilie 1878, *Blue Book*, Turkey, No. 31 (1878), Londra, Harrison & Sons, 1878, doc. Nr. 14, p. 26—33.

[18] *A.Y.E.* Rangavis c. Delyannis, Nr. 340, 21 martie/2 aprilie 1878 și 27 martie/8 aprilie 1878, Nr. 352 *apud* Kofos, p. 197—198, și notele 5 și 1.

[19] *Supra*, raportul lui Rangavis din 27 martie/8 aprilie 1878.

[20] *Ibid.*

[21] Gladstone dăduse semnalul prin importantul său articol intitulat „The Hellenic Factor in the Eastern Question", publicat în *Contemporary Review* din 1 decembrie 1876.

[22] Într-un discurs ținut la 15 ianuarie 1878 la Londra, Dilke perora astfel: „*I believe in Greece, believe in the ultimate replacement of the Turkish state by a powerful and progressive Greece* (...) *an outpost of Western Europe in the East* (..). *The gradual substitution of Greece for Turkey ought to be popular with the English. A force of the future, instead of a force of the past; a force of trade, rather than a force of war; European, instead of Asiatic; intensely independent, democratic, maritime*" (Kofos, 199).

[23] G. Duff, în *Nineteenth Century* din luna martie 1878, preconiza chiar reconstituirea Imperiului bizantin, în frunte cu ducele de Edinburgh, fiul reginei Victoria I (Ibid.).

[24] Anticipare a celor două *Ligi Mediteraneene* constituite de marchizul de Salisbury

Întrucît guvernul italian a refuzat să-și părăsească atitudinea de neutralitate, guvernul grec nici n-a mai fost sondat.

În Franța, Gambetta și amicul său politic, Waddington, care-l înlocuise recent pe ducele Decazes la Externe, se manifestau în favoarea Greciei, în vreme ce, la Viena, contele Ignatiev, între 26 — 29 martie, se străduia să-l convingă, zadarnic, pe contele Andrássy să nu-i compromită prea mult creația: tratatul preliminar de la San Stefano[25]. Lordul Derby trimisese marilor puteri circulara din 9 martie propunînd ca Grecia să fie invitată la Congres. Dar venirea în fruntea *Foreign Office*-ului, la 28 martie 1878, în locul mult prea șovăielnicului lord Derby, a marchizului de Salisbury, și înaintarea celebrei sale circulare din 1 aprilie, imprimă tensiunii europene o desfășurare mai energică și mai accelerată, care se va încheia prin acordul scris dintre marchizul de Salisbury și contele Ignatiev, la 30 mai 1878, premiză indispensabilă deschiderii Congresului de la Berlin. Grecia își văzuse astfel poziția mult compromisă. La Berlin prințul Gorceakov respinge politicos, propunerea de a se invita Grecia la Congres, motivînd: (1) că Grecia nu participase la precedentele conferințe internaționale în problemele Orientului, și că (2) invitarea ei ar crea un precedent invocabil de toate micile state balcanice care participaseră la războiul cu Turcia[26].

Invitați în plenul Congresului, la 29 iunie, delegații Greciei, Theodoros Delyannis (1826 — 1905, ministru de externe din ianuarie 1878, în locul lui Tricupis) și savantul ministru al Greciei la Berlin, Alexandru Rizos-Rangavis, au prezentat, cel dintîi foarte succint, al doilea cu erudiție și patos „demostenic", tezele guvernului elen, solicitînd alipirea Tessaliei, Epirului și Cretei la regat. Waddington, care va apăra constant cauza Greciei în timpul Congresului — după cum va apăra și cauza României — a căutat la un moment dat să-l convingă pe prințul Gorceakov de oportunitatea renunțării la Batum în favoa-

---

(în calitate de prim-ministru și de șef al *Foreign Officeului*), în luna mai 1887 și în luna decembrie 1887, cu un scop similar, cu participarea Angliei, Italiei, Austro-Ungariei și Spaniei, spre cea mai mare satisfacție a lui Bismarck.

[25] Între altele, contele Ignatiev i-a oferit contelui Andrássy constituirea unui principat autonom (dar vasal Porții) în Macedonia, după model bulgar, ceea ce i-a amintit contelui Andrássy de propunerea marchizului de Salisbury (partiția longitudinală a Peninsulei Balcanice), p. 203.

[26] Propunerea fusese reluată de marchizul de Salisbury, în ședințele din 17 și 19 iunie ale Congresului din Berlin.

www.dacoromanica.ro

rea Turciei, care în schimb ar fi cedat Greciei Tessalia și Epirul. Principele a refuzat net [27]. Cînd, la 5 iulie, Waddington, sprijinit de contele Corti, a cerut din nou să fie recunoscute Greciei Tessalia și Epirul, renunțînd să mai solicite Creta, Andrássy, Gorceakov și Bismarck au fost de acord. Dar în intervenția sa lordul Beaconsfield a invitat Grecia să obțină concesiile la care credea că ar avea dreptul prin discuții directe cu Imperiul otoman.

Îndată după încheierea Congresului de la Berlin, Kumunduros (care redevenise prim-ministru în luna ianuarie 1878, și va rămîne la putere pînă în luna martie 1880), i-a cerut lui Photiades Bey, ministrul otoman la Atena, printr-o notă trimisă la 17 iulie, să solicite Porții numirea de comisari în vederea stabilirii prin discuții cu împuterniciții guvernului grec, a noii frontiere septentrionale a Greciei. Poarta, care, cel puțin pînă în aprilie 1880 — cînd lordul Beaconsfield va fi înlocuit ca prim-ministru al Marii Britanii cu Gladstone, iar marchizul de Salisbury cu contele Granville — se va afla într-o situație clientelară față de Marea Britanie, și înțelegea că marchizul de Salisbury își schimbase atitudinea în favoarea Greciei, a acceptat, fără multă tragere de inimă, să se înceapă discuțiile asupra frontierei. După aproape trei ani de discuții se va ajunge, în cele din urmă, la semnarea convenției greco-turce din 2 iulie 1881, prin care Grecia primea aproape întreaga Tessalie, dar numai o mică parte din Epir, și anume ținutul Arta.

Concluzia acestui studiu atît de documentat — și care aduce atîtea date puțin cunoscute asupra relațiilor diplomatice dintre popoarele balcanice, în preajma, în timpul și în urma războiului ruso-româno-turc — este admirabil dedusă din expunere. Anume, evenimentele dintre anii 1875 — 1878 au constituit o răspîntie esențială în istoria popoarelor balcanice. Fiecare din popoarele balcanice și dunărene s-a orientat și s-a afirmat în funcție de numeroase elemente specifice: poziție geografică, trecut istoric, temperament, capacitatea conducerii politice de a formula un model de urmat și de a căuta să-l realizeze, prin resurse proprii combinate cu prietenii externe menajate din vreme. În acest joc foarte subtil și nuanțat, singură Grecia, consideră autorul, a avut o linie șovăielnică; și conducerea ei politică și-a invederat insuficienta înțelegere a obiectivelor urmărite de fiecare din marile puteri. Este adevărat, adaugă autorul, că politica lordului Derby sau a contelui Andrássy s-au dovedit, la rîndul lor, atît de complicate și de subtile — ca să nu mai pomenim de politica lui Bismarck! — încît era greu, chiar pentru un corp diplomatic atît de inteligent și de experimentat, cum era acela de care dispunea micul regat elen, să distingă linia urmărită de linia simulată. Lipsită de o forță militară pe care s-o poată arunca în cumpănă la momentul oportun — cum a făcut România, — Grecia a ezitat, a lăsat să treacă prilejuri excepționale, pentru a se expune, în cele din urmă, la manevrele bizare dintre 2 — 7 februarie 1878, pe frontiera Tessaliei; și la tratamentul suferit în „areopagul" european de la Berlin.

Între 1875 și 1878, scrie autorul, situația internațională a evoluat într-un mod greu de prevăzut. Grecia, silită să lupte pe mai multe fronturi — și avînd de optat între numeroase soluții — a ezitat multă vreme înainte de a se angaja pe o linie justă. A urmat un război nedeclarat, lung de peste treizeci de ani, cu o scurtă etapă „fierbinte" în 1897, între Grecia și Turcia, înainte de a se realiza — în parte, și exclusiv față de desuetul Imperiu otoman, nu față de Turcia nouă — proorocirea făcută de marchizul de Salisbury, într-o notă trimisă de el, de la *Foreign Office*, însărcinatului britanic de afaceri de la Atena: „Decadența Turciei și dezvoltarea Greciei se vor petrece într-un ritm egal".

Avem, prin urmare, în lucrarea profesorului Kofos, o sinteză temeinică, documentată și plină de idei noi și interesante, asupra poziției regatului grec și a elenismului, în timpul crizei balcanice. Analiza documentată a contextului îngăduie o privire comparativă asupra politicii fiecărui stat balcanic, ca și asupra obiectivelor urmărite de marile puteri. O asemenea comparație poate constitui un binevenit prilej de verificare a anumitor teze istorice, socio-psihologice, politologice sau imagologice. Și o lucrare care îngăduie asemenea prilejuri intelectuale și științifice este binevenită.

Dan A. Lăzărescu

[27] Dealtfel, Anglia, care semnase, la 4 iunie 1878, celebra „Convenție a Ciprului" cu guvernul sultanului — convenție încă secretă, dar care va fi dezvăluită marilor puteri în timpul și din cauza Congresului — nu mai putea solicita restituirea Batumului, căci s-ar fi privat astfel de motivul invocat pentru a obține de la Sultan insula Cipru. Anume, protecția Imperiului otoman în Asia și luarea de măsuri în favoarea armenilor.

www.dacoromanica.ro

V. A. ANFILOV, *Proval „blitzkriga"*, Izd. Nauka, Moscova, 1974, 616 p.

Interesul cercetătorilor sovietici pentru evenimentele celui de-al doilea război mondial, preocuparea lor de a realiza o imagine cuprinzătoare, unitară a desfăşurării operaţiunilor militare pe frontul de răsărit, începînd cu declanşarea agresiunii fasciste împotriva U.R.S.S. şi pînă la înfrîngerea totală a instigatorilor ei, şi-au găsit expresie în publicarea unui mare număr de articole, studii şi lucrări de mai mică sau mai mare anvergură şi de o remarcabilă diversitate tematică. Monografia *Falimentul „războiului fulger"*, apărută în colecţia „Cel de-al doilea război mondial în cercetări, amintiri şi documente" reprezintă o variantă a unei lucrări mai vechi a lui V. A. Anfilov „Faptă eroică nemuritoare", scoasă în editura „Nauka", în anul 1971, pe care autorul a completat-o şi îmbunătăţit-o în urma numeroaselor scrisori din partea cititorilor şi a unor participanţi la evenimentele descrise. Beneficiind de bogatul material documentar şi de concluziile introduse în circuitul ştiinţific de către alţi autori, precum şi de rezultatele unor recente investigaţii în arhive, V. A. Anfilov încearcă să prezinte într-o succesiune coerentă elementele şi etapele prăbuşirii planurilor hitleriste de a îngenunchia Uniunea Sovietică printr-o campanie militară de scurtă durată, asemănătoare celor duse de Germania în Polonia, Franţa şi celelalte ţări invadate.

În capitolul introductiv, vorbind despre cauzele profunde ale eşecului „războiului fulger" preconizat de comandamentul suprem german împotriva U.R.S.S., autorul subliniază că el s-a datorat nu greşelilor lui Hitler şi a consilierilor săi, cum susţin unii istorici burghezi, ci superiorităţii orînduirii socialiste, forţei de neînvins a ideologiei marxist-leniniste, capacităţii militare incontestabile a primului stat socialist, unităţii de nezdruncinat a poporului sovietic în jurul partidului clasei muncitoare. Victoria obţinută de poporul sovietic în Marele Război de Apărare a Patriei a fost pregătită de întreaga evoluţie a statului socialist în anii premergători declanşării agresiunii fasciste. Dezvoltarea multilaterală a economiei socialiste şi, în primul rînd, industrializarea intensivă a ţării a făcut posibilă crearea, într-un timp relativ scurt, a unei puternice baze tehnico-materiale pentru întărirea capacităţii de apărare. Alături de aceasta, noua structură socială, conştiinţa socialistă şi patriotismul fierbinte al oamenilor sovietici au determinat eroismul de masă, hotărîrea întregului popor de a-şi apăra cu orice preţ patria aflată în pericol. Organizatorul şi conducătorul nemijlocit al luptei împotriva agresorilor fascişti a fost Partidul Comunist al Uniunii Sovietice, comuniştii constituind pretutindeni un exemplu de curaj şi abnegaţie, forţa mobilizatoare a poporului.

Primele trei capitole ale lucrării („Militarizarea ţării", „Planificarea războiului", „Concentrarea şi punerea în dispozitiv a forţelor armate") sînt consacrate unei amănunţite analize a pregătirilor făcute de Germania nazistă în vederea atacării Uniunii Sovietice. Autorul menţionează că războiul antisovietic a fost îndelung premeditat reprezentînd, în concepţia iniţiatorilor săi, o verigă esenţială în stabilirea dominaţiei fasciste pe continentul european şi, ulterior, în lume. Programul imperialist sintetizat în cunoscuta lozincă expansionistă germană „Drang nach Osten" a avut drept premiză un şir de importante măsuri de ordin economic, politic, ideologic şi administrativ adoptate de conducătorii reichului hitlerist cu mult timp înainte de declanşarea agresiunii, fapt care infirmă categoric aserţiunea precum că începînd războiul împotriva U.R.S.S. aceştia nu ar fi avut un plan precis şi detaliat şi, în consecinţă, au trebuit să recurgă la diverse „improvizaţii" (p. 11).

Prin crearea statului totalitar, prin cursa înarmărilor şi militarizarea întregii vieţi sociale, prin invadarea unor pămînturi străine precum şi printr-o susţinută campanie ideologică — ale cărei trăsături caracteristice erau demagogia socială, incitaţia rasistă, intimidarea politică, îndoctrinarea fascistă — liderii nazişti urmăreau să acapareze uriaşe bogăţii şi importante poziţii şi, în acelaşi timp, să-şi asigure docilitatea poporului german, colaborarea sa la realizarea planurilor imperialiste, să înăbuşe mişcarea revoluţionară, sa distrugă partidul comunist. Nazismul s-a dovedit a fi exponentul ideal al intereselor marilor monopoluri industriale şi financiare germane din partea cărora a primit tot sprijinul material şi moral (p. 17).

Examinînd asemenea aspecte legate de evoluţia nazismului şi pregătirea Germaniei în vederea lansării planurilor sale agresive în Europa, V. A. Anfilov găseşte necesar să amintească un element esenţial pentru înţelegerea corectă a desfăşurării evenimentelor din perioada analizată şi anume atitudinea conciliatoare, de cedare şi compromis faţă de imperialismul german, adoptată de către marile puteri occidentale, în speţă de către Anglia şi Franţa. Încălcarea prevederilor pactului de la Versailles, militarizarea rapidă a Germaniei, acţiunile sale vădit provocatoare nu numai că n-au primit riposta cuvenită din partea acestora dar au fost chiar încurajate prin abile manevre diplomatice, cu intenţia de a orienta impulsivitatea fascismului împotriva Uniunii Sovietice. „Monopoliştii

www.dacoromanica.ro

englezi, francezi şi americani — citim în lucrare — au vrut să fie mai şireţi decît imperialiştii germani. Canalizînd agresiunea spre răsărit, cercurile conducătoare ale acestor ţări preconizau să împuşte doi iepuri dintr-un foc: să distrugă primul stat socialist din lume — lucru pe care anterior nu au reuşit să-l facă ele însele — şi să slăbească sensibil Germania pentru a se scăpa de concurenţa ei. Dar,... înainte de a ataca Uniunea Sovietică, militariştii germani au hotărît să se întărească pe seama ţărilor din Europa centrală şi apuseană" (p. 19).

Autorul reproduce cifre concludente în măsură să sugereze proporţiile cu adevărat remarcabile a întăririi potenţialului economic şi militar al Germaniei în urma invadării Austriei, Cehoslovaciei, regiunii Memel, Poloniei, Danemarcei, Norvegiei, Belgiei, Olandei, Franţei, Iugoslaviei şi Greciei. Rezultatul acţiunilor sale agresive începînd din primăvara anului 1938 şi pînă în primăvara anului 1941 a fost instaurarea „noii ordini" în 11 ţări europene avînd o suprafaţă totală de circa 2 milioane Km² şi o populaţie de peste 140 milioane. Cea mai mare parte a armamentului şi tehnicii militare a acestor ţării a ajuns în mîinile fasciştilor. Sînt incluse aici în primă instanţă armele aflate în dotarea a 92 divizii franceze, 30 cehoslovace, 22 belgiene, 18 olandeze, 12 engleze şi 6 norvegiene. Numai în Franţa ocupantul şi-a însuşit 4930 tancuri şi maşini blindate şi 3000 de avioane. Cu maşinile capturate şi cu maşinile fabricate în această ţară, Germania a reuşit să-şi înzestreze cu mijloace de transport 92 divizii pe care le-a utilizat în atacarea Uniunii Sovietice (p. 16).

Sînt demne de reţinut de asemenea, cifrele reproduse în lucrare privind accelerarea şi perfecţionarea producţiei industriei de război germane, măsurile luate de comandamentul suprem hitlerist pentru crearea unui potenţial militar zdrobitor necesar desfăşurării unei „campanii fulger" în U.R.S.S. Astfel în anul 1941 Germania împreună cu ţările ocupate producea 31,8 milioane tone de oţel şi 506 milioane tone de cărbune (p. 40). Totodată o serie de ţări neutre cu care Germania încheiase acorduri politice sau economice precum şi firme occidentale care acţionau prin intermediari au contribuit prin diverse furnizări de materiale şi mărfuri la sporirea capacităţii economice a acesteia şi implicit la înzestrarea forţelor sale armate.

Din cele 208 divizii de care dispunea Germania în vara anului 1941, pe frontul de atac împotriva Uniunii Sovietice au fost dislocate 152. În altă ordine de idei, din totalul de 3 800 000 oameni aflaţi în cadrele armatei de uscat germane, 3 300 000 adică 87% au fost concentraţi pe frontul de răsărit. Un procent şi mai mare (90%) reprezenta efectivele aviaţiei detaşate în zonele de frontieră cu U.R.S.S. La acestea trebuie adăugate efectivele aliaţilor Germaniei care, potrivit autorului se ridicau la circa 900 000 de oameni şi peste 1 000 de avioane în momentul începerii războiului. În total în componenţa unităţilor care au pătruns pe teritoriul Uniunii Sovietice se aflau 181 divizii şi 18 brigăzi, circa 4 000 de tancuri şi tunuri autopropulsate, 47 000 tunuri şi mortiere, 4 950 avioane, avînd un efectiv de 5 500 000 oameni (p. 71—72).

Tabloul complet al forţelor duşmane care se aflau în vara anului 1941 la frontierele U.R.S.S. şi cărora armata sovietică trebuia să fie pregătită să le facă faţă pentru orice eventualitate includea şi 500 000 de soldaţi japonezi (pînă la sfîrşitul anului — 1 000 000) masaţi în Coreea şi Manciuria avînd în dotare 1 000 tancuri şi 1 500 avioane.

În ce priveşte planurile militare de atacare a Uniunii Sovietice, autorul relevă că, încă la 3 iulie 1940, generalul Halder a dat dispoziţii şefului biroului operativ al armatei germane să efectueze calculele necesare pentru eventualitatea unui război cu U.R.S.S., în toamna aceluiaşi an. Principalele concluzii desprinse în urma acestor calcule erau: 1. Operaţiunile militare vor dura 4 — 6 săptămîni. 2. Armata sovietică de uscat trebuie zdrobită şi armata germană să pătrundă în regiunile centrale pentru a da aviaţiei posibilitatea să zdrobească centrele vitale ale ţării. 3. Pentru aceasta sînt necesare 80 — 100 divizii germane (p. 41). În luna decembrie planul războiului împotriva U.R.S.S., cunoscut sub numele codificat „Otto", a fost prezentat lui Hitler. După unele modificări introduse de înaltul comandament german, el a devenit operaţional sub denumirea de planul „Barbarossa". Ideea sa fundamentală rămînea înfrîngerea armatelor sovietice printr-o campanie „fulger".

În lucrare sînt descrise pe larg pregătirile nemijlocite făcute de comandamentul german în vederea declanşării agresiunii preconizate în planul „Barbarossa" (concentrarea unităţilor militare în zonele de frontieră, amplasarea unităţilor de rezervă şi constituirea depozitelor de armament şi a stocurilor de alimente şi carburanţi, modificarea unor tipuri de arme în funcţie de condiţiile scontate pe teritoriul sovietic, elaborarea planurilor operaţionale pentru diferite unităţi şi subunităţi etc.). Accentul principal în mobilizarea forţelor armatei germane a fost pus pe crearea unei superiorităţi covîrşitoare a efectivelor blindate şi aviaţiei prin care strategii hitlerişti sperau să imprime războiului o desfăşurare rapidă. În legătură cu aceasta autorul observă că specialiştii germani au pierdut din vedere rolul şi posibilităţile artileriei în contextul bătăliilor moderne de anvergură, fapt pe care armata hitleristă a trebuit să-l plătească, ulterior, foarte scump.

www.dacoromanica.ro

Ca și în primul război mondial militariștii germani și-au supraapreciat propriile forțe și au subapreciat mult capacitatea de ripostă a adversarului. Aceasta s-a vădit din plin în planurile mizînd pe posibilitatea unei campanii „fulger" împotriva U.R.S.S. Pregătind războiul ei nu au văzut nici o deosebire esențială între statul socialist și țările capitaliste ocupate anterior de armata fascistă, nu au ținut seama de uriașele rezerve economice, moral-politice și militare ale orînduirii lipsite de exploatare. Mizînd pe un potențial uman inferior celui al Uniunii Sovietice, scria V. A. Anfilov, strategii naziști nu admiteau în niciun chip ideea că declanșînd ostilitățile în răsărit vor avea de depus un efort îndelungat de natură să epuizeze Germania în așa hal încît continuarea luptei va fi pentru ea imposibilă oferind, în același timp, Angliei și Statelor Unite răgazul pentru a-și mobiliza forțele și a trece la atac. Luînd în considerare totalitatea consecințelor care decurgeau din angajarea pe două fronturi a mașinii de război hitleriste, reiese clar, așa cum subliniază și autorul, că „planul războiului «fulger» împotriva Uniunii Sovietice era o aventură" (p. 76).

În cadrul a trei capitole („Întărirea capacității de apărare a țării", „Pregătirea forțelor armate ale U.R.S.S.", „Apărarea graniței de stat") din partea a doua a lucrării sînt înfățișate sistematic măsurile luate de conducerea statului socialist pentru a face față agresiunii fasciste. Pe acest plan V. A. Anfilov se ocupă de politica externă sovietică, orientată în anii premergători celui de al doilea război mondial spre crearea unui sistem eficient de securitate colectivă pe continentul european, spre normalizarea relațiilor diplomatice și economice cu alte țări, în primul rînd cu țările din vecinătatea granițelor U.R.S.S. Dar, notează el, respingînd inițiativele menite să promoveze securitatea colectivă, guvernele Angliei și Franței au preferat o politică ambiguă — de izolare a Uniunii Sovietice — și favorabilă, în fond, agresorilor fasciști. De altfel, cîteva documente reproduse de autor atestă faptul că în rîndul guvernanților occidentali și al unor influente cercuri de afaceri engleze și franceze, Germania hitleristă era apreciată drept un veritabil „bastion anticomunist" (p. 83). Manevrele diplomatice periculoase ale puterilor capitaliste, teama U.R.S.S. de a nu cădea pradă unui complot imperialist care ar fi avut drept rezultat izolarea statului socialist în fața agresiunii fasciste, se arată în lucrare, au condus la acceptarea de către Uniunea Sovietică a pactului de neagresiune propus de Germania. Încheiat la 23 august 1939, acest pact a oferit statului socialist un anumit timp de pregătire pentru întărirea capacității sale de apărare (p. 96).

Prezintă interes datele privind creșterea potențialului economic și militar sovietic în ajunul războiului. Succesele economiei sovietice în ansamblul său au permis îmbunătățirea sensibilă a aprovizionării armatei cu materiale necesare. De pildă, dacă în perioada 1930 — 1931 industria de armament producea, anual 860 avioane, 740 tancuri, 2 000 piese de artilerie și 174 000 de puști, pentru anul 1938 cifrele erau de 5 500 avioane, 2271 tancuri, 12 500 piese de artilerie, 1174000 de puști (p. 99 — 100). La aceasta se adăugau măsuri de perfecționare a armamentului aflat în dotare, de sporire a efectivului unităților terestre, navale și aeriene (1 433 000 de oameni, la sfîrșitul celui de al doilea plan cincinal), construirea unor fortificații în zonele de frontieră, pregătirea de luptă și manevrele militare, activitatea politico-ideologică în rîndul forțelor armate etc.

În eventualitatea atacării U.R.S.S. de către Germania hitleristă și aliații ei, în rîndul cărora la loc de frunte se afla Japonia, statul major al armatei sovietice a pregătit diverse variante strategice. Potrivit planului general de apărare a frontierei de stat din anul 1941, frontiera de vest, cu o întindere de 4 500 km, din care 1 125 km frontieră maritimă, era apărată cu efectivele a 170 divizii de infanterie cavalerie, de tancuri, motorizate, și două brigăzi dispersate pe teritoriul celor cinci districte militare din zonele adiacente.

V. A. Anfilov subliniază că, în dorința de a preîntîmpina pe cît posibil declanșarea ostilităților de către Germania, guvernul sovietic a întreprins diverse acțiuni diplomatice, mergînd pînă la publicarea de către agenția TASS a unei declarații prin care erau infirmate zvonurile destul de insistente despre pericolul iminent al unei invazii fasciste. Deși s-a evitat adoptarea unor măsuri militare extreme spre a nu oferi Germaniei pretexte pentru acțiuni agresive, în luna februarie 1941 guvernul sovietic a aprobat planul de mobilizare a forțelor armate iar la 12 iunie același an a fost dat ordinul de deplasare a eșaloanelor din adîncime spre regiunile de frontieră. Serviciile de informație ale armatei au avertizat asupra posibilității unui atac din partea Germaniei, indicînd succesiv datele de 14,15, 20 mai, 15 iunie, și chiar 22 iunie, dar, din motivele arătate mai sus, comandamentul suprem, nu a dat curs semnalelor de alarmă (p. 199). Asemenea imprejurări precum și faptul că datorită precipitării evenimentelor, o serie de importante măsuri de apărare preconizate nu au putut fi puse în aplicare, la care se adăugau unele greșeli organizatorice au creat greutăți suplimentare apărătorilor statului sovietic în primele momente ale agresiunii fasciste.

La 22 iunie 1941, masiva mașină de război a Germaniei hitleriste s-a năpustit asupra

www.dacoromanica.ro

U.R.S.S. Poporului sovietic i-au fost impuse incomensurabile pierderi materiale și de vieți omenești. Sub conducerea Partidului comunist el a început Marele război de apărare a patriei sale socialiste. Desfășurarea acestei istorice epopei, începînd cu primele succese ale invadatorilor datorate atacului prin surprindere și marii lor superiorități militare, continuînd cu crîncenele contraatacuri și lupte de apărare angajate de trupele sovietice și terminînd cu stăvilirea, după cîteva luni, a ofensivei strategice fasciste și trecerea armatei sovietice la contralovituri de mare amploare, constituie obiectul unei ample descrieri cronologice realizate de V. A. Anfilov în partea a treia a lucrării sale. Cele nouă capitole care o compun „Începutul războiului", „Luptele pe frontieră", „Mobilizarea forțelor pentru ripostă dușmanului", „Dușmanul este oprit pe aliniamentul Luga", „Bătălia pentru Nipru", „Bătălia pentru Kiev și teritoriul dintre Prut și Nistru", „Falimentul ofensivei de vară asupra Moscovei", „Apărare înverșunată pe flancuri și ofensivă în centru", „Eșecul «bătăliei hotărîtoare» pentru Moscova" conțin un foarte bogat material documentar, sintetizat și reprodus de autor cu scopul de a demonstra sfîrșitul lamentabil al speranțelor comandamentului hitlerist de a învinge printr-un război „fulger". El relevă cum, din momentul pătrunderii pe teritoriul U.R.S.S, trupele fasciste, în pofida unor victorii temporare, au avut de înfruntat o împotrivire neașteptată care a pus capăt ambițiilor lor strategice, obligîndu-le, în scurt timp, să treacă la defensivă în diferite sectoare ale frontului.

Reține atenția curajul și abnegația cu care grănicerii sovietici, mult inferiori numerește și constrînși să lupte în condiții care îi dezavantajau net, au opus rezistență invadatorilor, dînd răgaz formațiunilor din adîncime să-și consolideze aliniamentele de apărare. Este menționat, cu titlu de exemplu, eroismul garnizoanei din cetatea Brest (p. 224) al grănicerilor de la piketele 13 Vladimir — Volinski (p. 225), 17 Rava — Ruski, 92 Permișl (p. 226) și al altor formațiuni însărcinate cu paza frontierei. Totodată nu sînt trecute cu vederea unele defecțiuni de ordin tactic, logistic, perturbările legăturilor dintre unitățile armatei sovietice, datorită cărora, în cîteva zile, trupele germane au reușit să se infiltreze profund, pe mai multe direcții în dispozitivul defensiv al acesteia (p. 231—237, 253 — 254). Trebuie ținut, însă, seama de faptul că, în această fază a războiului, efectele atacului prin surprindere lansat de fasciști se resimțeau pe toate planurile și nu puteau fi contracarate cu ușurință. Treptat, așa cum reiese din paginile lucrării recenzate, comandamentele sovietice au reușit să preia controlul asupra situației și să imprime desfășurării luptelor un caracter organizat și subordonat unor țeluri strategice precise, a căror atingere a dus la temporizarea ofensivei inamice și, în ultimă instanță, la blocarea ei.

Derulînd filmul detaliat al operațiunilor militare pe uriașul front constituit de la Marea Barents la Marea Neagră, V. A. Anfilov insistă asupra secvențelor celor mai semnificative în ce privește deteriorarea continuă a situației trupelor invadatoare, reconstituie, etapă cu etapă, drumul parcurs de acestea — presărat cu numeroase insuccese și mari pierderi în oameni și tehnică de luptă — din vara și pînă în iarna anului 1941, cînd a căpătat contur clar falimentul promițătorului război „fulger" preconizat de comandamentul suprem hitlerist. Spațiul nu ne permite nici măcar să enumerăm multitudinea episoadelor evocate de autor în maniera unui veritabil jurnal de campanie și nici să ne referim pertinent la opiniile și concluziile care însoțesc fiecare capitol. În mare parte ele pot fi găsite și în alte lucrări sovietice consacrate problematicii celui de-al doilea război mondial. În cazul monografiei de față considerăm demn de semnalat efortul de ordonare a materialului în scopul de a evidenția mecanismul intim al desfășurării operațiilor militare pe ansamblul frontului fascist, precum și în diverse sectoare operative, resorturile reale care au determinat cu legitate implacabilă victoriile remarcabile ale armatei sovietice în prima faza a războiului de apărare a patriei.

V. A. Anfilov se ocupă în mod sistematic de evoluția celor trei mari grupări de arme germane „Nord", „Centru" și „Sud" — care înaintau pe direcțiile strategice: Leningrad, Moscova, Kiev — analizînd schemele strategice și tactice care au stat la baza bătăliilor purtate de ele și urmărind în același timp, contramăsurile comandamentului sovietic, riposta armatei sovietice. Paginile lucrării oferă ilustrații elocvente a procesului de continuă slăbire a capacității de lovire și manevră a fasciștilor, ca urmare a puternicelor contralovituri date de armata sovietică, a pierderilor severe de oameni și material suferite și a imposibilității de a le înlocui operativ. De la 22 iunie pînă la 31 decembrie 1941 armata germană a pierdut 830 903 soldați și ofițeri. În ce privește tehnica de luptă numai pînă la sfîrșitul lunii iulie au fost distruse 1 500 tancuri și 1 500 avioane germane. Astfel, dacă în primele 20 de zile ale războiului viteza medie de deplasare a trupelor germane pe direcția de atac era de 20— 30 km zilnic, în următoarele 20 de zile aceasta a ajuns la numai 5 — 10 km zilnic și chiar mai puțin (p. 583, 584). Date fiind distanțele tot mai mari pe care le aveau de străbătut eșaloanele de aprovizionare, cantitățile crescînde de tehnică ce trebuia înlocuită precum și acțiunile detașamentelor de partizani care aduceau serioase perturbări în

www.dacoromanica.ro

sistemul de comunicații germane, (p. 546 — 547), marile unități hitleriste au început să resimtă lipsa muniților, a carburanților, fapt care le slăbea puterea de foc, le stînjenea mobilitatea și le punea tot mai des în situația de a trece în defensivă.

Intențiile inițiale ale hitleriștilor de a cuceri Leningradul și Moscova „din mers" s-au dovedit nerealizabile. Ca urmare a eșuării — la sfîrșitul lunii iulie — a ofensivei spre Moscova, planul „Barbarossa" a suferit o serie de modificări de fond, vizînd, deja, perspectiva unui angajament de durată al armatei germane pe teritoriul sovietic. Directivele date de Hitler la începutul lunii august preconizau, de data aceasta, acapararea centrelor economice vitale ale U.R.S.S. prin atacuri pe diferite direcții strategice. Dar și planurile de a slăbi pe o asemenea cale capacitatea de rezistență a statului socialist au dat greș. Mobilizînd unități tot mai numeroase și mai bine dotate, comandamentul armatei sovietice a organizat o apărare eficientă a flancurilor acesteia, trecînd la o puternică contraofensivă în centru.

Rezultatul schimbării raportului de forțe pe ansamblul teatrului de război răsăritean nu s-a lăsat mult așteptat. Străpungerea cercului de oțel din jurul Moscovei printr-un asalt al blindatelor, ordonată de Hitler la 6 septembrie 1941, s-a dovedit a fi nu numai imposibilă dar și o cursă din care armata germană a scăpat cu prețul unor mari pierderi. Prin contraofensiva lansată la începutul lunii decembrie armata sovietică a aruncat spre apus trupele germane cu cca 100 — 150 km, preluînd în mod ferm inițiativa strategică. La 15 februarie 1942 Hitler a fost constrîns să dea ordinul de retragere pe aliniamente defensive. Eșecul bătăliei pentru Moscova — prima mare înfrîngere a armatei germane în cel de-al doilea război mondial — a însemnat totodată, falimentul războiului „fulger" al Germaniei hitleriste împotriva U.R.S.S. Eveniment de importanță istorică incontestabilă, bătălia pentru Moscova — subliniază autorul — a demonstrat că armatele germane pot fi și vor fi învinse, marcînd o cotitură nu numai în mersul Marelui război de apărare a patriei ei și în evoluția celui de-al doilea război mondial în general (p. 577).

Cu descrierea acestui ultim episod al confruntărilor militare din cursul anului 1941 se epuizează și obiectul lucrării recenzate. În încheiere autorul efectuează un bilanț sintetic al primelor 6 luni de război, făcînd și unele considerațiuni de ordin general, teoretic cu privire la cauzele falimentului războiului „fulger" și semnificațiile victoriei obținute de armata sovietică. Fără a le putea relua, în totalitatea lor, ne propunem, totuși, să insistăm asupra muncii eroice prestate în spatele frontului de milioane de cetățeni sovietici și a activității politice și organizatorice desfășurate de Partidul Comunist al Uniunii Sovietice pentru a mobiliza la luptă toate forțele poporului. Cu deplin temei V. A. Anfilov conchide că potențialul remarcabil al orînduirii socialiste, unitatea indestructibilă dintre partid și oamenii muncii, înaltul patriotism al armatei sovietice — cărora li s-au adăugat factori ca superioritatea strategică și armamentului sovietic etc. — au stat la baza dezmoștenirii favorabil al bătăliilor purtate de poporul sovietic în primul an de război împotriva Germaniei hitleriste.

Cornel Almășan

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

Î N S E M N Ă R I

ISTORIA ROMÂNIEI

TITU GEORGESCU, ION ILINCIOIU, *1907. Intelectualii și răscoala*, Craiova, Edit. Scrisul românesc, 1974, 183 p.

Răscoala țăranilor din 1907, eveniment istoric memorabil, de la a cărei aniversare se vor împlini în primăvara anului viitor șapte decenii, a preocupat toate partidele și grupările politice, toate curentele și mișcările de idei politice și sociale. În rîndurile acestora, forțele democratice ale intelectualității, indiferent de nuanța politică care se exercita asupra lor — socialistă, liberal-radicală, poporanistă etc. s-au înscris cu o participare activă și cu un rol bine definit în evenimentele din primăvara anului 1907.

Atitudinea intelectualității față de marea ridicare la luptă a țărănimii este evidențiată cu putere pe întreg cuprinsul cărții, autorii reușind să prezinte contribuția acestei importante pături sociale a societății românești, adeziunea ei deplină față de țărănimea răsculată în februarie-martie 1907. În pagini de un cald patriotism, sînt surprinse simțămintele de care era animată intelectualitatea de la cel din urmă învățător al satului, care, în mod firesc se identifica cu suferințele țăranilor, pînă la intelectualii de prestigiu cu valoare științifică unanim recunoscută, față de lupta dreaptă a țărănimii.

În capitole cu subtitluri sugestive intitulate: *Un vulcan în fierbere, Curente și concepții progresiste despre lumea satului românesc la îngemănarea a două secole, Intelectualii satelor totuna cu țărănimea, Intelectualii ai orașelor în sprijinul țărănimii* etc., autorii prezintă gama largă a manifestărilor intelectualității în favoarea țărănimii răsculate, bineînțeles făcînd distincție între contribuția intelectualității satelor și cea a orașului, între cei care trăiau nemijlocit printre țărani, care, deci se identificau cu suferințele țăranilor și cei care doar studiau viața satului, între cei care s-au manifestat activ, unii ca participanți sau căpetenii de răscoale, alții ca propagatori ai spiritului răzvrătirii — și cei care s-au solidarizat cu țărănimea, protestînd pe lîngă instituțiile guvernamentale administrative din orașe.

În capitolul introductiv, autorii — analizînd *Mișcarea socialistă și problema agrară pînă la 1907*, — relevă însemnătatea acestcia pentru țărănime, mișcarea socialistă aducînd în mijlocul exploataților de la sate „luminile nădejdilor de ieșire din sărăcie și robie" (p. 16). Cu forța argumentării solide autorii precizează faptul că majoritatea intelectualității socialiste s-a situat ferm pe poziția țărănimii, atît în preajma răscoalei din 1907, în timpul acesteia cît și ulterior.

După o succintă dar sugestivă analiză a situației social-economice a maselor țărănești în preajma izbucnirii răscoalei din 1907 (vezi capitolul *Un vulcan în fierbere*, în care cititorul găsește date semnificative privind continua înrăutățire și sărăcire a țărănimii, autorii stăruie asupra curentelor și concepțiilor progresiste despre lumea satului românesc la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului nostru. Ei reliefează curentele care acționau în lumea satelor și în primul rînd *ideile și principiile* de nuanță burghezo-democratică moderată ale lui Spiru Haret care, așa cum se știe, au dat naștere unor comentarii controversate în lumea satelor.

Tot în cadrul acestui capitol sînt analizate activitatea și propunerile lui Vasile Kogălniceanu, ale lui C. Dobrescu-Argeș, Al. Vălescu cît și programul de acțiune al acestora privitor la îmbunătățirea situației maselor țărănești. După părerea noastră, era cazul ca în cadrul acestui capitol să fie analizate pe larg și ideile poporaniste ale lui C. Stere, popularizate de acesta în anii de la începutul secolului nostru în ziarul „Evenimentul".

Deosebit de ilustrativ ni se pare capitolul intitulat *Intelectualii satelor totuna cu țăranii*, în care autorii întreprind o analiză amplă asupra acțiunilor revoluționare desfășurate de învățătorii, preoții, studenții și elevii din mediul sătesc. Pe parcursul a peste 36 pagini sînt ilustrate figuri reprezentative ale intelectualității rurale care în zilele fierbinți ale lunii februarie-martie 1907 s-au ridicat cu hotărîre în sprijinul luptei țărănimii.

Un spațiu important acordă autorii în lucrare adeziunii intelectualității orașelor față de lupta țărănimii. Relevînd faptul că numeroși intelectuali ai orașelor s-au apropiat de țărănime atît înainte, dar mai ales după răs-

www.dacoromanica.ro

coală (citînd printre aceştia pe Radu Rosetti, G. D. Creangă, G. Scraba etc.) autorii evidenţiază pleiada largă a reprezentanţilor ştiinţei şi culturii româneşti trecută pe la şcoala ideilor socialiste (Emil Racoviţă, V. Babeş, Gh. Marinescu, I. Cantacuzino, D. Voinov, N. Iorga etc.) care prin lucrări, conferinţe, prelegeri au înfăţişat situaţia grea a ţărănimii, au cerut îmbunătăţirea condiţiilor de viaţă a acesteia. În cadrul a două paragrafe: a) *Profesori şi tineret studios alături de ţărănime. Intelectualii socialişti şi 1907* şi b) *Scriitori, artişti plastici, intelectuali de prestigiu, factori de răspundere în viaţa politică îşi exprimă adeziunea la cauza ţărănimii* sînt multiplu reliefate accentele de profundă indignare şi mînie ale unor puternice personalităţi ca N. Iorga, A. D. Xenopol etc., care s-au ridicat în apărarea ţărănimii.

Considerăm că în rîndurile lucrărilor prin care A. D. Xenopol, de pildă, îşi ridică glasul contra sălbaticii represiuni poate fi citată şi lucrarea *Mijloacele de îndreptare a situaţiei ţărănimii*, scrisă în ajunul răscoalei 1907.

Bine reliefate sînt acţiunile tineretului studios, cele ale intelectualităţii socialiste (Const. Dobrogeanu-Gherea, Mihai Gheorghiu-Bujor, N. D. Cocea, Cristian Racovski etc.), ale scriitorilor M. Sadoveanu, I. L. Caragiale, Alex. Vlahuţă, B. Şt. Delavrancea — din vechea Românie — Gh. Coşbuc, Oct. Goga, Emil Isac, Ion Lupaş — de peste Carpaţi — ale pictorilor O. Băncilă, Ştefan Luchian, Francisc Şirato şi alţii, în apărarea cauzei ţărănimii.

Lucrarea se înscrie ca o contribuţie preţioasă la cunoaşterea atitudinii intelectualităţii faţă de ţărănime, faţă de ridicarea acesteia la luptă în primăvara anului 1907.

Mircea Iosa

Biblioteca „V. A. Urechia" Galaţi, *Cartea străină veche 1472—1700*. Catalog întocmit de Ion Mărunţelu, Sorina Codreanu, Florica Carapcea, Galaţi, 1975, XV + 243 p.

Biblioteca „V. A. Urechia" se numără printre acele biblioteci publice din ţara noastră care depozitează fonduri extrem de valoroase de cărţi vechi, străine şi autohtone, fonduri care pornesc, ca şi în cazul majorităţii celorlalte biblioteci ale noastre, posesoare de astfel de comori bibliofile, de la pasiunea şi generozitatea fondatorului ei, în cazul aşezămîntului gălăţean al merituosului istoric Vasile Alexandrescu-Urechia.

Harnicul colectiv al bibliotecii gălăţene prezintă acum cel de-al doilea volum din seria „Cataloagele Bibliotecii". Cu zece ani în urmă a apărut prima parte a catalogului descriptiv privind cartea românească veche (anii 1562—1830) şi după mărturia alcătuitorilor acestui catalog este de aşteptat ca cea de-a doua parte a catalogului cărţii româneşti vechi (cuprinzînd anii 1831—1865) să apară curînd. Aceleaşi aşteptări se îndreaptă spre punerea la dispoziţia publicului a cataloagelor cuprinzînd cărţile vechi de provenienţă tipografică străină după anul 1700 şi care sînt depozitate în rafturile bibliotecii „V. A. Urechia".

În speranţa îndeplinirii acestor aşteptări ne aplecăm asupra catalogului de cărţi vechi străine ale instituţiei gălăţene în care se descriu bibliografic tipăriturile din anii 1472—1700.

Catalogul acesta cuprinde descrierea detaliată a 316 titluri de vechi tipărituri străine aflătoare în biblioteca „V. A. Urechia", marea lor majoritate provenind din biblioteca personală a fondatorului lăcaşului cărţii al cărui nume îl poartă actuala instituţie de cultură din Galaţi.

Descrierea bibliografică a celor 316 titluri se face după un criteriu bine stabilit şi respectat de alcătuitorii catalogului cu o stricteţe metodologică şi cu o acribie riguroasă demne de toată admiraţia noastră; supărătoare, totuşi, numeroasele greşeli de tipar.

Parcurgerea acestui catalog devine relevatoare pentru aflarea formaţiei intelectuale a fondatorului bibliotecii, dar mai ales pentru orientarea programatică a preocupărilor bibliofile ale lui Vasile Alexandrescu-Urechia, preocupări care nu au fost numai ale sale ci în general ale tuturor intelectualilor români, atraşi de mirajul cărţii vechi străine, de la Nicolaus Olahus din veacul umanismului, Constantin Cantacuzino stolnicul şi Mavrocordaţii şi pînă la Nicolae Iorga şi Constantin Karadja din epoca noastră.

Aceste preocupări au în ultima instanţă o singură şi constantă flacără hrănitoare şi îndemnătoare: strîngerea şi păstrarea cărţii vechi străine grăitoare despre trecutul ţării noastre, despre romanitatea, continuitatea şi unitatea etnică ale românilor înainte de toate, dar şi despre istoria lor politică, statală şi militară, despre geografia ţărilor române, îndeosebi bogăţia lor naturală, despre români în general. Bibliofilia intelectualilor români se dovedeşte astfel nu ca o simplă goană după comori livreşti, nu ca un scop în sine, ci ca un act patriotic cu profunde semnificaţii programatice.

Afirmaţia şi constatarea se verifică cu prisosinţă la V. A. Urechia prin parcurgerea titlurilor de cărţi rare pe care acesta le-a agonisit timp de o viaţă. Aproximativ două treimi din titlurile cuprinse în acest catalog conţin referiri mai numeroase sau mai tangenţiale la români sau ţările române, nu puţine sînt volumele din biblioteca „V. A. Urechia"

www.dacoromanica.ro

consacrate exclusiv românilor sau țărilor locuite de ei în evul mediu. Acest fond devine astfel în chip justificat „o contribuție la bibliografia DACO-ROMANICA" (p. VII), dar și o prețioasă colecție de izvoare privind istoria patriei din cele mai vechi timpuri și pînă în epoca din care datează aceste cărți imprimate.

Nu toate aceste titluri sînt unicate bibliofile din țara noastră; ele sînt, în marea lor majoritate chiar prezente și în rafturile altor biblioteci din țara noastră, bogate în fonduri de cărți vechi, fonduri născute însă din aceleași imbolduri interioare și trainice ale bibliofililor-fondatori, preocupați de cartea daco-romanică, de strîngerea și salvarea unor cărți vechi rare și cu prețioase informații despre patria noastră. De obicei, acești fondatori nu și-au valorificat comorile livrești agonisite de regulă cu mari sacrificii și renunțări. Sarcina valorificării le-au lăsat-o cu generozitate urmașilor. Or, catalogul de față vine tocmai în întîmpinarea acestei sarcini, obligă și impune chiar valorificarea acestui tezaur de carte veche. Cei chemați, dar și obligați, să valorifice cartea veche daco-romanică din biblioteca „V. A. Urechia" dispun acum de un excelent instrument de lucru: Catalogul prezentat aici și pentru care toți specialiștii nu au decît să-și exprime gratitudinea alcătuitorilor săi pentru excelenta muncă depusă.

Adolf Armbruster

„Cercetări arheologice", Muzeul de istorie al R. S. România, 1, 1975. Biblioteca muzeologică, 328 p.

Noua publicație editată sub îngrijirea Muzeului de istorie al R. S. România, „Cercetări arheologice", vine să demonstreze nu numai strădania unui harnic colectiv de arheologi, dar și atenta preocupare a conducerii muzeului pentru valorificarea cercetărilor și a unui bogat patrimoniu muzeal.

Primul volum din seria Biblioteca muzeologică își propune să prezinte cercetările arheologice întreprinse de Muzeul de istorie al R. S. România în perioada anilor 1969—1974, avînd drept scop, după cum subliniază însăși directorul muzeului prof. dr. Florian Georgescu, în capitolul introductiv (p. 3—7), „sporirea fondului de valori, pentru cunoașterea și evocarea tot mai aprofundată a trecutului celui mai îndepărtat".

Organizat în două mari capitole, volumul grupează în primul rapoartele de săpătură, cel de-al doilea fiind închinat studiilor. Un prim raport Doina Galbenu, *Așezările neolitice de la Simnic*, (p. 9—40), prezintă descoperirile făcute în marginea orașului Craiova, unde au fost identificate urmele materiale ale mai multor culturi preistorice (Criș, Vinča, Sălcuța, Cernavoda III, Coțofeni și geto-dacică) și din perioada prefeudală datînd din secolele VI—VII e. n.

Articolul lui Augustin Ulanici, *Săpăturile de la Brăneț*, (p. 45—70), reprezintă o încercare, pe baza unui valoros material arheologic, de clarificare a unor probleme mai dificile legate de perioada de tranziție de la neolitic la epoca bronzului, și de început a acesteia. Aprofundarea studiului acestor descoperiri va aduce noi date privitoare la cunoașterea începutului epocii bronzului în regiunile sud-carpatice.

Rod al colaborării dintre doi arheologi, raportul realizat de Augustin Ulanici și George Trohani, *Săpăturile de la Greci*, (p. 71—91), prezintă rezultatele unui sondaj efectuat pe malul lacului Căldărușani, unde au fost identificate urme de locuire din mai multe epoci istorice: culturile Glina-Schneckenberg, Tei și perioada geto-dacică. Pentru prima dată sînt întîlnite în ceramica aparținînd culturii Glina elemente specifice fazelor B și C ale culturii Schneckenberg. Păstrînd o reținere pentru utilizarea improprie și depășită în contextul noilor cercetări ai fazei C din cronologia lui Prox, remarcăm totuși importanța descoperirii. Cîteva complexe ilustrează prima fază a culturii Tei (Tei-Cățelu) și o locuire geto-dacică din perioada secolelor II—I î. e. n.

Angrenat de mai mulți ani într-o activă cercetare a epocii bronzului Valeriu Leahu în *Sondajul arheologic de la Izvoarele*, (p. 101—112) valorifică rezultatele săpăturilor din anul 1974 dintr-o așezare aparținînd purtătorilor culturii Tei. Autorul aduce o serie de precizări cronologice asupra fazei a IV-a a culturii Tei (Tei-Fundeni) și analizează raporturile existente între aceasta și culturile învecinate — Coslogeni și Zimnicea-Plovdiv.

Cîteva date noi privitoare la faza a III-a a culturii Wietenberg sînt prezentate de Vlad Protopopescu în articolul *Raport asupra săpăturilor arheologice de la Cornești* (p. 117—126).

George Trohani în articolul *Săpăturile arheologice efectuate la Chirnogi* (p. 127—145) și *Raport asupra săpăturilor arheologice efectuate în așezarea geto-dacică de la Vlădiceasca* (p. 151—173), prezintă rezultatele obținute în urma unor mai lungi cercetări asupra locuirii geto-dacice în Cîmpia Munteniei. Sînt analizate două așezări geto-dacice de tip rustic al căror material arheologic aduce o nouă contribuție cronologică asupra tipurilor de inventar și locuințe din perioada secolelor III—I î. e. n. în regiunea sud-estică a județului Ilfov. Dacă raportul asupra săpăturilor de la

www.dacoromanica.ro

Chirnogi reprezintă o definitivare a cercetărilor, cel pentru așezarea de la Vlădiceasca este parțial, urmînd a fi încheiat după efectuarea de noi săpături. Trebuie remarcate descoperirile prefeudale de la Chirnogi datînd din secolele IV, VI—VII și IX—X, care contribuie la o mai bună cunoaștere a perioadei de formare a poporului român. Ca o completare a cercetărilor de la Vlădiceasca articolul lui Edith Ionescu, *Studiul materialului faunistic provenit din unele locuințe geto-dacice de la Vlădiceasca* (p. 177—179) oferă arheologilor prețioase date a căror analiză va duce la cunoașterea mai amănunțită a unora dintre ocupațiile geto-dacilor.

Larissa Nemoianu și Ion Andrițoiu în *Sondajul arheologic de la Ardeu* (p. 181—189) aduc în discuție o așezare geto-dacică datată în perioada secolelor I. î. e. n. — I. e. n. Unele neclarități asupra observațiilor stratigrafice („Pe panta de est, unde s-au deschis secțiunea a patra și casetele, situația stratigrafică este identică, dar stratul de cultură este ceva mai gros, fiind aici format din pămînt scurs de pe creastă" p. 182) și faptul că sondajul nu a dat un răspuns privind tipul de așezare, constituie unele scăderi care vor putea fi remediate printr-o mai atentă activitate viitoare.

Din perioada stăpînirii romane în Dacia datează o mare necropolă tumulară, asupra căreia specialiștii Muzeului de istorie al R. S. România au întreprins o cercetare sistematică. Referiri la istoricul descoperirilor și analiza inventarului funerar sînt cuprinse în articolul lui Valeriu Leahu *Cercetări arheologice în necropola tumulară de la Romula* (p. 191—209). Pe baza inventarului ceramic, a podoabelor și monetelor descoperite în morminte, a ritului și ritualului de înmormîntare este stabilită perioada de utilizare a cimitirului, între cea de-a doua jumătate a secolului al II-lea și prima jumătate a secolului al III-lea e. n. Aceeași perioadă istorică este analizată într-un raport referitor la săpăturile executate în cele mai mari therme descoperite în România: Lucia Marinescu, Liviu Mărghitan și Constantin Petolescu, *Thermele romane de la Micia* (p. 217—227). Autorii, prezentînd săpăturile efectuate între 1971—1974, fac un scurt istoric al thermelor construite în timpul împăratului Hadrian sau Antoninus Pius și refăcute de către Septimius Severus și Severus Alexander. La construcția thermelor au participat Cohors II Flavia Commagenorum, Alla I Hispanorum Compagonum, staționate la Micia, precum și trupe din Legio XIII Gemina.

Deși succintă informarea făcută de Anca Păunescu, *Șantierul arheologic de la Tîrgșoru-Vechi* (p. 231—233), reprezintă o contribuție valoroasă la studiul relațiilor dintre autohtoni și migratori. Într-un bordei datînd din secolele X—XI au fost descoperite patru schelete ale unor indivizi omoriți violent și aruncați în groapa bordeiului puțin timp după dezafectarea lui. Autoarea articolului consideră întemeiată ipoteza că distrugerea bordeiului și moartea celor patru locuitori să se fi datorat unui raid al unei populații migratoare, identificată cu pecenegii.

Lucian Chițescu în *Cercetări arheologice la Curtea Domnească din Suceava* (p. 245—256) prezintă rezultatele săpăturilor arheologice din 1974, care au dus la descoperirea fundațiilor unui palat, considerat ca cea mai veche casă domnească din Suceava. În interiorul construcției se afla o sobă de cahle datînd de la sfîrșitul veacului al XIV-lea și începutul celui următor și care, prin reprezentările figurative, reprezintă o mărturie de artă feudală. Sînt descrise cîteva construcții ridicate în vremea lui Ștefan cel Mare și Vasile Lupu. În încheierea articolului autorul ne informează despre descoperirea în timpul săpăturilor a unui depozit de obiecte de podoabă de bronz aparținînd orizontului cultural Ulmi-Liteni, atribuit culturii Noua și datat la sfîrșitul epocii bronzului.

Volumul pe care îl prezentăm se încheie cu un capitol intitulat *Studii* în care Dinu V. Rosetti prezintă prima parte din lucrarea monografică *Cetățeni-Argeș. Istoricul cercetărilor arheologice* (p. 261—284). În acest capitol de început al monografiei ce își așteaptă publicarea integrală sînt relatate cercetările efectuate în trecut de C. Butculescu și I. Andrieșescu la Cetățeni și împrejurimi. Studiul se ocupă de asemenea de vestigiile ce se găsesc în perimetrul comunei Cetățeni.

Din sumara prezentare a tuturor articolelor publicate în acest volum reiese tematica variată, bine echilibrată, cuprinzînd rezultatele unor cercetări efectuate pe întreg teritoriul țării, din neolitic și pînă în evul mediu.

Lucrarea, executată în atelierul de reprografie al Muzeului, este scoasă în condiții grafice mulțumitoare. Sugerăm însă, ca pe viitor, pentru îmbunătățirea calității planșelor, să se renunțe la publicarea unor fotografii greu de realizat în condiții bune prin sistemul de reprografiere, sau ca ele să fie tipărite pe o hîrtie specială. Cu excepția acestor minusuri, care țin însă de arta tipografică, lucrarea impune prin ținută științifică, fiind un prețios instrument de lucru și informare pentru cei ce se interesează de descoperirile arheologice.

Alexandru Oancea

www.dacoromanica.ro

ISTORIA UNIVERSALĂ

GIUSEPPE PETRONIO, *Profilo di un'età: l'Illuminismo*, Palermo, Palumbo Editore, 1974, 216 p.

Intrarea, la mijlocul secolului al XVIII-lea a culturii europene într-o nouă fază, depășirea acelei etape a „crizei conștiinței europene" — cum inspirat a denumit-o filozoful francez Paul Hazard, a avut la bază cauze multiple și variate. Dezvoltarea economică a propulsat și a augmentat rolul burgheziei în viața socială, iar pe de altă parte a accentuat anacronismul vechilor structuri feudale. Încrederea în progres, în rolul pozitiv al științei, cîștigă acum tot mai mult teren și de această stare de lucruri trebuie să țină seama și ierarhiile politice superioare. Pentru a nu fi nevoiți la aceasta unii suverani recunosc și aplică cu de la sine inițiativă procesul reformator în dinamica societății, chiar dacă caracterul compromisual al acestor încercări este vădit de la început.

Pe această linie, lucrarea lui Giuseppe Petronio, *Iluminismul*, se prezintă ca o reușită contribuție la reconsiderarea și cunoașterea mai aprofundată a acestei perioade de timp care a avut o importanță covîrșitoare asupra dezvoltării istorice și culturii universale. Autorul, profesor la Universitatea din Cagliari și la cea din Triest, a mai scris numeroase studii și lucrări de istorie și în special istoria literaturii italiene. În cartea de față, Petronio încearcă să traseze profilul istoric, politic, intelectual al Europei de la 1640 pînă la Revoluția franceză punînd în primul rînd problema metodologică a construirii conceptului sau modelului unei epoci istorice. Autorul trece apoi la studierea iluminismului ca fenomen politico-social cercetînd cauzele ascensiunii burgheziei. Iluminismul este analizat ca fenomen intelectual autorul căutînd să sesizeze principiile comune ale diferitelor manifestări culturale din această epocă. Sînt surprinse anumite aspecte caracteristice unei anumite perioade pe care autorul reușește să o încadreze cronologic în epoca de care se ocupă. Sînt analizați factori comuni prezenți în cadrul diferitelor națiuni europene, din punct de vedere economic, social, cultural. Odată surprinși acești factori care sînt legați între ei și sînt specifici unor anumite perioade și țări, laolaltă alcătuiesc epoca iluministă pe care autorul încearcă să o delimiteze de cea care a precedat-o și de cea care i-a urmat.

În capitolul *Iluminismul ca fenomen politico-social*, este trasat un tablou al istoriei celei de-a doua jumătăți a secolului al XVIII-lea, în principalele țări ale Europei: Anglia, Franța, Italia, Austria, Rusia, oprindu-se mai mult asupra formelor de guvernămînt din fiecare țară.

Capitolul *Iluminismul ca fenomen intelectual* analizează rolul intelectualității în stat, intelectualitate care-și dă seama că trăiește într-o epocă care este diferită de celelalte. În conducerea treburilor statului, rolul burgheziei este din ce în ce mai mare. Așa cum se evidențiază în literatura de specialitate „Încrederea în luminile rațiunii și în progres, lupta împotriva superstițiilor și pledoaria pentru toleranță, spiritul antifeudal și antiteologal, apărarea libertății individului și a egalității dintre popoare, primatul experienței în actul de cunoaștere, entuziasmul pentru ideea de iluminare a maselor etc. reprezintă doar cîteva din obiectivele gîndirii iluministe. Bineînțeles că ponderea acestor trăsături și obiective variază de la o țară la alta, iar formele literare pe care le capătă ideile majore ale epocii înregistrează și ele o mare diversitate ... Creația literară se caracterizează și ea printr-o receptivitate mai largă sau mai redusă față de noile idei. În Anglia nu se poate vorbi de existența unei ample literaturi cu caracter iluminist, în vreme ce în Franța înregistrează o efloreșcență deosebită.

În Spania, țările române, Ungaria, Polonia, Austria, predomină scrierile de popularizare cu caracter practic. Germania se remarcă prin operele erudite de filozofie și estetică, iar în Rusia apar unele ecouri literare notabile[1]".

În capitolul *Limitele și contradicțiile iluminismului*, Petronio reușește să surprindă cu acuitate toate aspectele esențiale ale epocii. Se subliniază aici faptul că Marx și Engels au dezvăluit lupta pe care burghezia în plină ascensiune a dus-o pentru cucerirea puterii, modul cum trebuie purtată lupta proletariatului pentru răsturnarea societății capitaliste și instaurarea noii orînduri sociale. Autorul găsește una din limitele iluminismului în faptul că această epocă a coincis în cea mai mare parte a țărilor europene cu perioada absolutismului luminat. O contradicție este aceea că cei care au luptat pentru ideile iluministe erau prin naștere și educație din vechea nobilime.

Urmează apoi un capitol care cuprinde o antologie din cele mai importante texte semnate de Rousseau, Montesquieu, Locke, Condorcet, Kant, Voltaire, Diderot, Descartes, Bacone, La Mettrie, D'Alembert, Lessing,

---

[1] Romul Munteanu, *Cultura europeană în epoca luminilor*, București, Edit. Univers, 1974, p. 14—15.

www.dacoromanica.ro

Holbach, Condillac, Verri, Genovesi, Beccaria. Un indice de nume încheie această interesantă lucrare indispensabilă pentru cercetătorul dornic de a fi la curent cu tot ce este nou în domeniul culturii.

Nicolae N. Rădulescu

Pisima i bumagi Imperatora Petra Velikago (Scrisorile și hîrtiile împăratului Petru cel Mare), vol. XI, partea a 2-a (iulie—decembrie 1711), Moscova, Izdatelstvo Nauka, 1964, 742 p.; vol. XII partea 1 (ianuarie—iunie 1712), Moscova, Izdatelstvo Nauka, 1975, 589 p.

În paginile revistei „Studii" (nume sub care a apărut cea prezentă pînă în 1974) a fost prezentat cu mai bine de un deceniu (nr. 3/1963, p. 755) volumul XI partea 1 (ianuarie — iunie 1711) din valoroasa culegere de documente privind domnia lui Petru cel Mare, țarul Rusiei. După cum se știe aceste izvoare istorice cuprind în același timp importante știri privind istoria relațiilor internaționale europene și chiar asiatice la vremea respectivă în general și a relațiilor statului rus cu popoarele din sud-estul continentului nostru în special. Din aceste motive era și firesc ca volumele din „Scrisorile și hîrtiile împăratului Petru cel Mare" să fie consultate, de cînd au apărut ele încă din secolul trecut, în vederea documentării unor lucrări despre istoria legăturilor Rusiei cu țările române, campania de la Prut constituind principalul eveniment militar, politic și diplomatic din această epocă.

De obicei volumele recent apărute fac obiectul prezentării lor cititorilor revistei de față ca și ai oricărui alt periodic. Totuși pentru că volumul XI partea a 2-a (iulie—decembrie 1711) n-a fost încă prezentat specialiștilor interesați în probleme privind consecințele campaniei de la Prut în regiunile sud-estice ale Europei, inclusiv țările române, credem că cuprinderea lui alături de volumul XII, partea 1 (ianuarie—iunie 1712) este firească și binevenită.

Așa cum era și de așteptat volumul XI, partea a 2-a (iulie—decembrie 1711) introduce pe cititor în climatul politic și militar din vara anului 1711 cînd au început negocierile ruso-turce menite să ducă la încheierea păcii pe baza armistițiului încheiat la Vadul Hușilor. Totodată el cuprinde știri privind operațiile militare în cadrul Războiului nordic, dar și negocierile guvernului rus cu principalele state europene (Anglia, Franța, Olanda) în vederea fie a încheierii unei alianțe contra Suediei, fie pentru aplanarea acestui conflict care dura de mai bine de un deceniu. În același timp se găsesc prețioase informații relativ la unele reforme interne din statul rus cum ar fi de exemplu reorganizarea armatei; în acest sens menționăm Regulamentul în 26 articole din 10 decembrie 1711 care stabilește compunerea unităților, instrucția ostașilor, soldele plătite ofițerilor și subofițerilor etc. Importante sînt și relațiile referitoare la reglementarea comerțului interior și exterior al Rusiei.

Cele 416 documente din volumul XI partea a 2-a provin din Arhivele de stat din Moscova, din Leningrad și din Taru (R. S. S. Estonă) dar și din unele publicații rusești și sovietice, redactate în limba rusă, polonă și germană. Cîteva din acestea se referă direct la unele probleme din istoria campaniei de la Prut. Așa de exemplu merită atenția scrisoarea din 15 iulie 1711 a lui Petru cel Mare către G. T. Dolgoruki în care se dă explicația oficială a eșecului armatei ruse în fața celei otomane și anume: lipsa proviziilor și a unei cavalerii! Apoi urmează două memorii din 25 iulie 1711 ale generalului Rönne relativ la misiunea ce primise din partea țarului de a cuceri cetatea Brăila însoțit fiind și de spătarul Toma Cantacuzino cu oamenii săi. Aceste memorii au cîte o anexă. Una se referă la efectivele celor două armate beligerante de la vadul Hușilor. Din ea rezultă că armata rusă avea un efectiv de 38 246 ostași (din care 6 692 cavalerie) și 108 guri de foc, iar armata otomană 119 665 (din care 57 862 cavalerie) în afară de cei 70 000 tătari și 469 guri de foc. A doua anexă privește atacul Brăilei. Din ea rezultă că cetatea avea o garnizoană otomană de 3 000 oameni, că generalul Rönne a ajuns cu corpul său expeditionar la mănăstirea Măxineni la 11 iulie, iar asaltul cetății s-a dat la 13 iulie, că aceasta a fost cucerită la 14 iulie, iar la 17 iulie, din porunca țarului a fost restituită otomanilor. Cît privește efectivul corpului expeditionar el ar fi fost de 5 600 de oameni; pierderile rușilor ar fi fost de 400 de oameni, iar ale turcilor de 900 de oameni.

Volumul XI partea a 2-a mai cuprinde un număr important de documente privind relațiile lui Petru cel Mare cu Dimitrie Cantemir, fostul domn al Moldovei, care, după campania de la Prut, s-a retras în Rusia. Unul este o rezoluție a țarului, din 1 august 1711, în 8 puncte pe petiția lui Dimitrie Cantemir prin care acesta solicita reglementarea situației sale pe teritoriul Rusiei. Apoi urmează trei memorii ale lui Dimitrie Cantemir din luna iulie 1711 adresate țarului, precum și o scrisoare a fostului domn al Moldovei adresată lui F. M. Apraxin din 22 august 1711 datată din Kiev, în fine lista nominală a persoanelor care l-au însoțit pe Dimitrie Cantemir în Rusia (sînt în total de 448 de nume).

Alte documente din același volum se referă la negocierile ruso-turce desfășurate

www.dacoromanica.ro

în a doua jumătate a anului 1711 la Constantinopol pentru încheierea păcii, ilustrate prin scrisorile adresate de Petru cel Mare sultanului Ahmed al III-lea, marelui vizir Baltagi Mehmed paşa, precum şi baronului P. Şafirov. Din ele rezultă marele interes manifestat de ţarul rus pentru încheierea cît mai grabnică a păcii cu Imperiul otoman, pentru a avea mînă liberă în continuarea Războiului nordic.

În anexă volumul cuprinde un tabel cronologic al tuturor documentelor din cele două părţi ale sale, indici separaţi de persoane, nume geografice şi lucruri, o bibliografie a literaturii istorice privind această problemă precum şi numeroase note pe marginea documentelor din ambele părţi.

★

În volumul XII partea 1 (ianuarie — iunie 1712) mai mult de jumătate din cele 324 documente sînt inedite. Ele provin din Arhivele de stat din Moscova şi Leningrad, din Tartu (R. S. S. Estonă) din Arhivele de stat din Austria, R. D. Germană şi R. P. Polonă. Majoritatea documentelor privesc desfăşurarea operaţiilor militare ale Războiului nordic (campania din Pomerania, din Finlanda) dar şi activitatea diplomatică a guvernului rus în principalele capitale europene menite să ducă la încheierea unui armistiţiu cu Suedia. Alte negocieri diplomatice tindeau la strîngerea relaţiilor comerciale cu diferite state, de exemplu este inclus proiectul de tratat comercial cu Olanda în 15 puncte. De asemenea mai sînt incluse documente relativ la reorganizarea statului rus, de exemplu a armatei.

Cum era şi firesc multe din documentele acestui volum privesc relaţiile ruso-turce, dar şi relaţiile guvernului rus cu popoarele din sud-estul Europei care năzuiau să-şi redobîndească independenţa politică cu sprijinul armatei ruse. În privinţa relaţiilor ruso-turce, din documentele volumului rezultă că negocierile diplomatice din primăvara anului 1712 duse de baronul P. Şafirov la Constantinopol pentru încheierea tratatului de pace erau la un moment dat pe punctul de a eşua datorită presiunilor exercitate de Carol al XII-lea regele Suediei refugiat la Bender care urmărea să determine pe turci să rupă aceste negocieri şi să reînceapă războiul împotriva Rusiei în alianţă cu Suedia. De aceea în documente sînt oglindite şi pregătirile de război ale Rusiei din primăvara anului 1712 efectuate în Ucraina. În legătură cu aceste pregătiri sînt arătate şi acelea ale popoarelor român, sîrb, bulgar, muntenegrean care trebuiau să delzănţuie o răscoală antiotomană de îndată ce războiul ar fi reizbucnit. Sînt redate în acest sens corespondenţa patriarhului Atanasie al sîrbilor, a diferiţilor comandanţi de oşti sîrbi (Vulin, Tukelin, Pantelimon Bojici) cu guvernul rus, precum şi scrisorile trimise de boierii Cantacuzini din Ţara Românească (Constantin stolnicul, Mihai spătarul fratele său, Toma Cantacuzino spătarul refugiat în Rusia). După cum se ştie menţinerea păcii în sud-estul Europei în primăvara anului 1712 a fost asigurată prin semnarea tratatului de pace ruso-turc pe 25 ani, la 5 aprilie şi ratificat de Petru cel Mare la 21 mai. Acest important document este însoţit în volum de mai multe scrisori şi rapoarte ale baronului P. Şafirov, precum şi ale ambasadorilor Anglici, Olandei şi Franţei la Constantinopol.

Ca şi celălalt volum acesta cuprinde în anexă o listă cronologică a documentelor, fie că ele au fost semnate de Petru cel Mare, fie că este vorba de scrisori primite de acesta din partea unor personalităţi politice ruseşti şi străine.

Rezultă aşadar că cele două volume de documente prezentate cuprind valoroase materiale privind istoria Rusiei la începutul secolului al XVIII-lea, dar mai ales asupra legăturilor statului rus cu popoarele din sud-estul Europei într-o epocă cînd acestea se străduiau să reia lupta de eliberare de sub dominaţia otomană. Ele sînt utile şi pentru acea parte din istoria patriei noastre, epoca lui Constantin Brîncoveanu şi Dimitrie Cantemir, prin ştirile mai puţin cunoscute pe care le pun la dispoziţia specialiştilor.

Constantin Şerban

E. LE ROY LADURIE, *Montaillou, village occitan de 1294 à 1324*, în Col. „Bibliothèque des histoires", Gallimard, Paris, 1975, 642 p. + hărţi în text.

Montaillou. Un sat situat la o altitudine de 1300 m, aproape de izvoarele rîului Hers, în ţinutul Aillon, dominînd un frumos platou înconjurat de păşuni şi de păduri. O mică comunitate occitană şi pirinee, vreo 200—250 de oameni, munteni şi păstori. Cu peste 650 de ani în urmă, teatrul unei drame colective. O dramă care a durat ani în şir.

Locuitorii acestui sat din secolul al XIV-lea vorbesc, povestesc. Viaţa, rivalităţile şi luptele, bucuriile şi necazurile, amorurile şi păcatele, mentalităţile şi sentimentele se dezvăluie în viu grai, iar noi le auzim, le simţim, le trăim. Datorită unui episcop devorat de zelul inchizitorial, pornit să alunge „erezia" dintr-un sat cathar, care a interogat ani în şir, torturînd suflete şi trupuri, pe locuitorii din Montaillou. El a pus să se înregistreze confesiunile smulse, tot ce s-a declarat, tot ce s-a mărturisit. Nimic nu i-a scăpat, nici viaţa intimă, nici dramele

www.dacoromanica.ro

vieții cotidiene ale unei populații paupere, oprimată de cler și de un clan tiranic; nici problemele copilăriei și ale morții, cutumele, magia, necredința, moravurile și familia, miturile și obiceiurile. Destăinuiri smulse în cadrul unor interogatorii meticuloase și nesfîrșite, în totală conștiință de cruzimea efectuării lor și notate cu migală. Această mărturie unică, neintermediată, a țăranului despre viața și existența sa chinuită a constituit temelia documentară a cărții *Montaillou, sat occitan 1294—1324*. Această lume o avem în fața ochilor, viața ei se desfășoară înaintea noastră, reînviată de Le Roy Ladurie. Filmul unei lumi de mult apuse, dar reanimate, se derulează într-o lucrare magistrală de istorie, într-o carte deschizătoare de drumuri.

E. Le Roy Ladurie, profesor la Collège de France, s-a mai ocupat de istoria lumii rurale *Les paysans de Languedoc*, 2 vol. 1966, și în *Histoire de la France rurale*, vol. II, în curs de apariție. El a studiat mari ansambluri, fenomene de lungă durată, în investigații erudite, bazate pe statistici, evaluări cantitative, pe tehnici noi. *Montaillou*, monografie clasică de viață rurală, se distinge de tot ce a creat Le Roy Ladurie. Aici ni se prezintă istoria unei microunități, a unei insule, a unei obști care vorbește, forțată de Jacques Fournier, episcop de Pamiers (1317 — 1326), autorul sau personajul responsabil al surselor documentare unice ce au stat la baza acestei cărți.

Animator diecezean al unui formidabil tribunal al Inchiziției, acest anchetator nemilos, obsedat și maniac — viitor papă de Avignon, ales în 1327, activează pe un teren „infectat" în trecutul îndepărtat și în vremea sa de erezia albigensă sau de cea cathară. Abil, dur, perseverent și crud, interogatoriile sale nu au sfîrșit. Maniac al detaliului, el pune să se noteze totul. Din 98 de dosare care reprezintă inculparea a 114 persoane, în majoritate eretici de tendință albigensă și valdensă, interogate în Oficiul său, 25 sînt din Montaillou. Bărbați și femei au făcut mărturisiri substanțiale, detaliate, au răspuns despre rude, prieteni, vecini și vecine; despre dumnezeu și demoni, despre rău, rușine și păcat; despre dragostea admisă și cea ilicită; despre papă, biserică, slujitorii ei, despre transhumanță, despre oi, într-un cuvînt despre cotidian. Mărturii confruntate apoi, precizate în vederea învinuirii unor oameni nevinovați.

Cu o meticulozitate rară și o indiferență frapantă față de suferințele morale și trupești ale victimelor sale, adînc pătruns de ideea necesității stîrpirii molimei, a „ereziei", Fournier a păstrat înregistrările interogatoriilor. Valoarea documentară a confesiunilor este impresionantă. O parte, nedefinibilă, aparține poate fanteziei; unele afirmații sînt poate ticluite sau mincinoase, smulse cu forța de anchetator. Majoritatea confesiunilor este însă sigură, veridică, fascinantă. Sînt mărturii uimitoare despre lumea montană, a pășunilor, a colibelor, a transhumanței, despre lumea sedentară, a caselor (*ostal*—„fumuri"), care constituiau satul Montaillou. Imaginea acestei lumi a zugrăvit-o magistral Le Roy Ladurie în această lucrare capitală, atît de neobișnuită prin structură și manieră.

Procedurile și interogatoriile lui Jacques Fournier, transcrise în cîteva volume constituie izvorul de o valoare inestimabilă care a stat la baza acestui eseu de etnografie rurală proiectat departe în istorie. Ele au constituit o calamitate pentru locuitorii din Montaillou, dar au devenit o mină de aur pentru istoric. Modest, autorul susține că anchetele lui Jacques Fournier „le-am regrupat, le-am reorganizat pur și simplu în spiritul unei monografii sătești" (p. 21). Afirmație repudiată de profunzimea investigației textelor originale, de noutatea temei abordate, de metodele inedite de cercetare, de spiritul original, de stilul inimitabil.

E. Le Roy Ladurie reînvie acest Montaillou de la începutul secolului al XIV-lea. Reflexii savante se îmbină cu afecțiunea mărturisită sau nemărturisită pentru acea lume obidită, chinuită de anchetator. Cîteva vorbe, cîteva fraze, cîteva gînduri înregistrate îi oferă mereu prilejul să reanime situații complicate, să dezvăluie pasiuni violente, să reconstituie realitatea, modelînd-o uneori cu imaginația sa fertilă, creatoare, fără a jertfi însă realitatea, așa cum rezultă ea din registrele cercetate.

Periplul său începe cu aspectul ecologic, cu „Casa și păstorul", și tratează despre mediul înconjurător biologic, încarnat în faună și floră, urmat de un studiu social și sociopolitic al satului: despre puteri, despre casa-familie (*domus, ostal*) despre clanul dominant, Clergue. Capitole consistente sînt dedicate ciobanilor și marilor transhumanțe, etnografiei acestei zone, studiului mentalităților pastorale. A doua parte a cărții, sugestiv intitulată: „Arheologia satului Montaillou: De la gest la mit" evocă, între altele: Jocurile căsniciei și ale dragostei", „Gestul și sexul", „Sentimentul copilăriei și vîrstele vieții", „Moartea în sat", „Rețele culturale"; „Structuri sociale: femei, bărbați, tineri"; „Sentimentul naturii și al destinului", „Magia și mîntuirea"; „Paupertatea, milostenia și munca"; „Dincolo de mormînt și cealaltă lume" și altele. Un periplu care duce pînă la adîncimi nebănuite, pînă la disperare, în acea zonă a suferințelor infinite ale unor oameni săraci, obidiți, mereu pe drumuri, a acestor țărani și păstori din Montaillou care neagă încarnarea și actul creației, pentru care catharismul, „erezia" este creștinism și care îndură

www.dacoromanica.ro

toate chinurile vieții pentru a cuceri un rai imaginativ, conceput ca o dezlegare, un repaus total, ca un sfîrșit al suferințelor.

Istoria acestei lumi Le Roy Ladurie o studiază prin disecarea „registrului inchiziţional", a manuscrisului latin de la Biblioteca Vaticană, a altor registre și dosare inedite, prin utilizarea unor metode noi de cercetare istorică și etnografică. Rezultatul a fost *Montaillou*, văzut sub multiplele sale dimensiuni, acea realitate cathară și occitană de acum peste 650 de ani, reînviată cu un talent deosebit. Acest *Montaillou* care „este evenimențialul oamenilor mărunți ; seismul vieții restituit de un text exemplar și represiv, care constituie în limba latină, unul din monumentele literaturii occitane". Acest Montaillou care „este dragostea dintre Pierre și Béatrice, este turma lui Pierre Maury". Acest *Montaillou* care „este căldura carnală a casei (ostal) și promisiunea ciclică a vieții de apoi țărănești" (p. 625). *Montaillou, sat occitan*, cartea care marchează un eveniment în istoriografia franceză și cea universală.

Chiar dacă pe unii îi vor irita, sau pe alții îi vor deranja metodele noi de investigație, cutezanța judecăților, imaginația fecundă, viziunea autorului. Cînd reporter, integrat în lumea pe care o descrie și a cărei dramă o trăiește, cînd cu bisturiul în mînă, pentru a diseca, în profunzimi, structuri intime ; cînd investigator pasionat, cînd alături de victimile tracasate. Rareori impasibil. Și respectînd ceea ce spun documentele, respectînd adevărul istoric.

Fără îndoială, comunitatea sătească cercetată de Le Roy Ladurie nu este tipică pentru întreaga societate rurală franceză din secolul al XIV-lea. *Montaillou* nu este un etalon. El este însă o pildă unică, vie a existenței și vieții cotidiene a unei comunități rurale, povestită de membrii ei prin intermediul unui mare istoric.

Istoria este compatibilă cu arta, ea poate fi o artă. Ea nu exclude apelul la toate resursele spirituale în vederea reconstituirii trecutului. Dar numai cu condiția ca aceasta să se realizeze pe baza unei documentații solide, analizate critic, a unei argumentații ferme. În acest sens E. Le Roy Ladurie a dovedit, prin *Montaillou, sat occitan* că istoria poate fi o artă majoră.

S. Goldenberg

www.dacoromanica.ro

„REVISTA DE ISTORIE" publică în prima parte studii, note și comunicări originale, de nivel științific superior, din domeniul istoriei vechi, medii, moderne și contemporane a României și universale. În partea a doua a revistei, de informare științifică, sumarul este completat cu rubricile: Probleme ale istoriografiei contemporane (Studii documentare), Viața științifică, Recenzii, Revista revistelor, Însemnări, Buletin bibliografic, în care se publică materiale privitoare la manifestări științifice din țară și străinătate și sînt prezentate cele mai recente lucrări și reviste de specialitate apărute în țară și peste hotare.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să trimită studiile, notele și comunicările, precum și materialele ce se încadrează în celelalte rubrici, dactilografiate la două rînduri, în trei exemplare, trimiterile infrapaginale fiind numerotate în continuare. De asemenea, documentele vor fi dactilografiate, iar pentru cele în limbi străine se va anexa traducerea. Ilustrațiile vor fi plasate la sfîrșitul textului.

Numele autorilor va fi precedat de inițială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Autorii au dreptul la un număr de 30 de extrase.

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor. Manuscrisele nepublicate nu se restituie.

Corespondența privind manuscrisele, schimbul de publicații etc., se va trimite pe adresa Comitetului de redacție, B-dul Aviatorilor nr. 1, București.

www.dacoromanica.ro

REVISTE PUBLICATE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

- REVISTA DE ISTORIE
- REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE
- STUDII ŞI CERCETĂRI DE ISTORIE VECHE ŞI ARHEOLOGIE
- DACIA. REVUE D'ARCHÉOLOGIE ET D'HISTOIRE ANCIENNE
- REVUE DES ÉTUDES SUD-EST EUROPÉENNES
- ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE ŞI ARHEOLOGIE – CLUJ-NAPOCA
- ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE ŞI ARHEOLOGIE A. D. XENOPOL – IAŞI
- STUDII ŞI CERCETĂRI DE ISTORIA ARTEI
  - SERIA ARTĂ PLASTICĂ
  - SERIA TEATRU–MUZICĂ–CINEMATOGRAFIE
- REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE DE L'ART
- ÉTUDES ET RECHERCHES SUR L'HISTOIRE DE L'ART
  - SÉRIE L'ART PLASTIQUE
  - SÉRIE THÉÂTRE – MUSIQUE – CINÉMA

www.dacoromanica.ro

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

Actes du XIV-e Congrés international des études byzantines, 1975, 656 p., 107 fig., 57 lei.

ADĂNILOAIE NICHITA şi BERINDEI DAN (sub redacţia), **Studii şi materiale de istorie modernă**, vol. V, 1975, 276 p., 24 lei.

BUSUIOC ELENA, **Ceramica de uz comun nesmălţuit din Moldova (Secolul al XIV-lea pînă la mijlocul secolului al XVI-lea)**, 1975, 90 p., 24 pl., 29 lei.

CONSTANTINESCU MIRON ş.a. (sub redacţia), **Relations between the autochtonous population and the migratory populations on the territory of Romania**, 1975, 324 p., 30 lei.

Cronica anonimă a Moldovei 1661—1729, Pseudo-Amiras, 1975, 172 p., 17,50 lei.

ELIAN ALEXANDRU şi TANAŞOCA NICOLAE ŞERBAN (sub redacţia), **Izvoarele istoriei României. Fontes Historiae Daco-Romanae**, vol. III, 1975, 571 p., 41 lei.

GÜNDISCH GUSTAV (publicate de), **Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen, vol. V, 1438—1457**, 1975, 639 p., 54 lei.

Inscripţiile Daciei Romane, vol. I., 1975, 285 p., 2 pl., 31 lei.

MITREA BUCUR ş.a. (sub redacţia), **Studii şi cercetări de numismatică**, vol. VI, 1975, 308 p., 1 hartă, 40 lei.

Studii şi materiale de istorie medie, vol. VIII, 1975, 259 p., 2 pl., 28 lei.

MIOC DAMASCHIN (sub redacţia), **Documenta Romaniae Historica B. Ţara Românească, vol. XI, 1593—1600. Domnia lui Mihai Viteazul**, 1975, 747 p., 1 pl., 51 lei.

MIOC DAMASCHIN (sub redacţia), **Documenta Romaniae Historica B. Ţara Românească, volumul III (1526—1535)**, 1975, 452 p., 40 lei.

Mihai Viteazul, Culegere de studii, 1975, 280 p., 1 pl., 24 lei.

Nouvelles études d'histoire, vol. 5, 1975, 275 p., 26 lei.

NEAMŢU VASILE, **La technique de la production céréalière en Valachie et en Moldavie jusqu'au XVIII-e siècle**, 1975, 271 p., 12 lei.

NICOLĂESCU-PLOPŞOR DARDU şi WOLSKI WANDA, **Elemente de demografie şi ritual funerar la populaţiile vechi din România**, 1975, 292 p., 1 pl., 23 lei.

OLTEANU ŞTEFAN, **Les Pays roumains a l'époque de Michel le Brave (L'Union de 1600)**, 1975, 159 p., 13,50 lei.

PIPPIDI D. M., **Scythica Minor. Recherches sur les colonies grecques du littoral roumain de la Mer Noire**, 1975, 314 p., XXIV pl., 38 lei.

POTRA GEORGE, **Documente privitoare la istoria oraşului Bucureşti 1821—1848**, 1975, 572 p., 43 lei.

ŞANDRU D., **Reforma agrară din 1921 în România**, 1975, 360 p., 24,50 lei.

CIHODARU C., CAPROŞU I. şi SIMANSCHI L. (sub redacţia), **Documenta Romaniae Historica A Moldova (1384—1448)** vol. I, 1976, 607 p., 46 lei.

RM ISSNCO — 3878

www.dacoromanica.ro

„I. P. Informaţia" c. 1497

43 856

Lei 10